

حکومەتی هەرێمی کوردستان
وەزارەتی ڕۆشنبیری
بەڕێوەبەرێتیی گشتیی چاپ و بڵاوکردنەوە
زنجیرە (٨)

بەسەرهاتی سیاسی کورد

لە ١٩١٤ وە هەتا ١٩٥٨

یاداشتەکانی

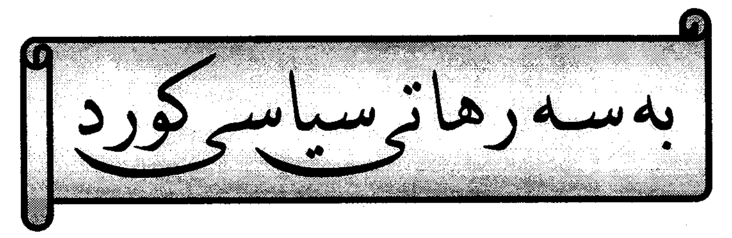
میرزا محمد أمین مەنگوری

بەشی دووهەم

سلێمانی ٢٠٠١

حکومەتی هەرێمی کوردستان
وەزارەتی ڕۆشنبیری
بەڕێوەبەرێتیی گشتیی چاپ و بڵاوکردنەوە
زنجیرە (٨)

بەسەرهاتی سیاسی کورد

لە ١٩١٤وە هەتا ١٩٥٨

یاداشتەکانی
میرزا محمد أمین - مەنگوری

بەشی دووهەم

سلێمانی ٢٠٠١

★ بەسەرهاتی سیاسی کورد ١٩١٤ - ١٩٥٨

★ یاداشتەکانی محمد أمین مەنگوری - بەشی دووهەم

★ مونتاژ : سکاڵا جەمال عەبدوڵا

★ تیراژ : ﴿٥٠٠﴾ دانە

★ چاپ : چاپخانەی ڕاز

★چاپی یەکەم سلێمانی ٢٠٠١

★ ژمارەی سپاردن (٢٢٦) وەزارەتی ڕۆشنبیری پێدراوە

پەیڤێك بۆ ئەم بەرگی دووهەمە

مەحمود مەلا عززەت

سلێمانی-شوباتی ۲۰۰۱

دوای ئەوەی بەرگی یەکەمی بیرەوەری‌و یاداشتەکانی میرزا محەمەد ئەمین مەنگوڕی (بەسەرهاتی سیاسیی کورد ۱۹۱٤-۱۹٥۸) کەوتە بەردەست خوێنەر، دوای ئەوەی ئەو بەرهەمە مێژووییە شاردراوەیە رووناکیی کەوتەسەر، ئەوسا خوێنەری کوردو عەودالانی نووسینەوەی مێژووی نەتەوەکەمان بەمیتودی زانست‌و بابەتیانە، بەتایبەتی لێکۆڵەرو مێژوونوس‌و نووسەرو هەموو ئەوانەی شەیدای بوژاندنەوەی سامانی مێژوویی‌و کەلتوریی گەلەکەمانن، نرخ‌و سەنگی بەرهەمەکەیان بۆ دەرکەوت.

بایەخی بەرهەمەکە هەرلەوەدا نییە کەچەند لاپەڕەیەکی شاردراوەی مێژووی سەردەمێکی زێڕین لەژیانی سیاسیی کوردو دەسەلاتی خۆماڵیی جمهوریەتی کوردستانە کەمیرزا مەنگوڕی تۆماری‌کردو نەیهێشت وەك زۆری‌تر لەو بیرەوەریی‌و زانیارییانە بکەونە ناو بازنەی لەبیرچوونەوەوە، بەڵکو گرنگتر لەوانە ئەوەیە کەوا میرزا هەروا بەراگوزاریی رووداوەکانی تۆمار نەکردووە، هەروا روخساری کۆمەڵگەکەو گۆڕانە روکەشەکانی نەبینیوە، بەڵکو باسە گرنگەکانی ناوەناوی گۆڕان‌و ناکۆکییەکانی کۆمەڵی کوردەواریی‌و دەزگاکانی کۆمارو رەفتاری نائاسایی هەندێ ناوەندی دەسەلاتی بەسەرکردۆتەوە، ئەو لایەنانەی خستۆتە بەر رووناکیی کەمەگەر هەر لێکۆڵەر بایەخەکانیان بزانێت، چونکە دەتوانرێت باس‌و توێژینەوەی هەمەلایەنەی چین‌و بەشە کۆمەلایەتییەکانی ئەو سەردەمەی لێهەڵبهێنجێت تا ئەو ئاستەی کەببێتە سەرچاوەیەکی‌تری مێژووی راستەقینەی جمهوریەتی کوردستان... سەرچاوەیەکی گرنگ بۆ مێژووی سەردەمەکە کەدەرس‌و پەندی باشیشیان لێوەربگیرێت.

وا ئەمڕۆ کەبەرگی دووهەمی (بەسەرهاتی سیاسیی کورد) ئەکەوێتە بەردیدی خوێنەر ئەم بەرگی دووهەمە سەنگی بەرگی یەکەمی بەرهەمەکە بەهاتر دەکات، نەك هەروەك تەواوکەری ئەو بەرگە، بەڵکو وەك بیرەوەریی‌و یاداشتکردنی گەلێ رووداوی‌تری گرنگ کەهەرچەندە دەکەونە سەردەمێکی دوا رووخاندنی جمهورییەتی کوردستان، بەلام ئەوانە چەند ئەڵقەیەکی زنجیرەیەکی‌تری رووداوەکانن کەسەرەنجامی رووخاندنی جمهوریەتەکەی مەهابادن.

جگە لەوە گەلێ نهێنی ناو شەڕوپێکادانەکان دەخاتەڕوو، کەبێ بەڵگەو بێ‌گەیشتنە راستییەکان، بۆچوونی هەڵەیان لەسەر دەخراوە، بەلام میرزا مەنگوری بەپشت بەستن

بەگەلێك بەڵگەنامە لەگەڵ هاوژیانی خۆی لەناو رووداوەکاندا کەبەحوکمی کارو جێگەکەی راستەوخۆپێوەنددار بوو بەو رووداوو شەڕوپێکدادانانەوە، قسە دەکاتو بۆچوونەکانی خۆی دەردەخات. کەلەوانەشدا پێدەچێت نووسەر پەنای بردبێتە بەرمانەوەی زانیارییەکان لای بەحوکمی ئەوەی خۆی زوربەی هەرەزۆریانی داڕشتبوو.

لەم بەرگی دووهەمەو لەناو ئەو باسە گرنگانەی کەئاوڕی لێداوەتەوە، مەسەلەی گفتوگۆی نێوان مەهابادو تارانە، چارەنووسی بارزانی رەحمەتیو هێزەکەیو ئەفسەرانی هاوبەش لەکۆمارەکەدا بەسەردەکاتەوە کەچۆن دووچاری هەلومەرجێکی سەخت بوون. چۆن بەرەنگاری کۆسپەکان بوون، لەمەشدا ئەوە لەبیرناکات کەهەڵەو بۆشاییەکان بەسەر بکاتەوە، تا بەناچاریی روو لەیەکێتیی سۆڤیەت بکاتو لەرێبازێکی سەختدا بگەنە ئەوێ.

یەکێك لەکارەساتەکان کەسەرەنجامی رووخاندنی جەمهورییەتی کوردستان بوو لەسێدارەدانی پێشەوا قازی محەمەدو هاوڕێکانی بوو، نووسەر چەند تیشکێك دەخاتە سەر ئەم لایەنەو هەڵەکانی سەرکردایەتی کۆمار دەستنیشان ئەکات. دیسان رووداوەکانی هاوپێوەند بەلەسێدارەدانی تێکۆشەرانی هاوبەش لەخەباتی پیرۆزی کوردایەتیو جەمهورییەتی کوردستاندا باسدەکاتو لەگەڵ زۆر لەباسوخواسیی تری گرنگدا.

ئەوانە چەند نمونەیەکی گرنگی ناو بیرەوەرییەکانی ئەم بەرگی دووهەمەی (بەسەرهاتی سیاسیی کورد)ە، کەبایەخی مێژوویی بەرهەمەکەو رۆڵی باشی میرزا محەمەد ئەمین مەنگوڕی دەردەخات، چ وەك هاوکارو نووسەر لەفەرماندەییەکەی جەنەراڵ حەمە رەشیدخانو داڕێژەری نووسینو نامەکانی خان، وەچ وەك نووسەرو بەسەرکردنەوەی رووداوەکان لەناو بیرەوەرییو یاداشتەکانیدا، هەرچەندە میتودی نووسینەکانی میرزا محەمەد رێبازو شێوە ئەکادیمییەکەی بەخۆوە نەگرتووە، بەڵام باشو بەسەلیقەیەکی لێزانانە باسەکانی پۆلین کردووەو لەسەریانی نووسیوە، بۆیە ئەم بەرگی دووهەمە وەك تەواوکردنی بەرگی یەکەم جێگەی خۆی لەناو سەرچاوەکانی کۆمارناسیدا ئەگرێتو کەلێنێکی بۆشاییەکانی ناو کتێبخانەی کوردی پڕدەکاتەوە.

خەتی أیچی‌و میرحاج

لەعینی وختا ٥٠٠ نفری سربازی مجهزی شاهنشاهی بەیارمەتی دو تانك بو هلگرتنی خەتی حصاری بینی سقزو بانه هجوم ئەکەنە سەر پوستەکانی میرحاج لە رێگاکانی أیچی‌دا.

بەڵام لەبەرئەوەی کەمیرحاج خندەقی قوڵو پانی لەسەر رێگای تانکەکان هلقندبوو وچند نفراتی کە لەتقاندنی دەنمیتی ضدی تانك وەستا بوون خستوینە سەر ئەوچاڵو خندەکانە. هەتا نهایەت تانکەکان نیان توانی‌بو لەچاڵەکان بپرنەوە. ولەدوای شەریکی زور سخت لگل ئەو ٥٠٠ نفرەدا میرحاج انسحاب اکات بۆ کیوی کرویشکە ومرخذ لەترسی ئەوەی نەوەکو لەمامەشەوە هیزی دوژمن محاصرەی بکات تقریباً سعاتو نیویك لەریگای عام دورکەوتبووە. چونکە لەو وختەدا خبر وەرأگرن کەکیوی مامشاه کەوتوتە دەست ایرانیەکان‌و هیزی مصطفی‌خوشناو ئەو (تەپولکە) اهمیتدارانەیان واز لی‌هیناوە.

شەری هیجانان احمدخانی خلیل خان

لەعینی روژا هلگرتنی خەتی محاصرە کراوی بینی سقزوبانە ٥٠٠ نفری سەربازی سوارە پەلاماری هیزی فیض‌اللەبگی ئەدەن لەدێی خیدەر-قشلاخی قاچی-هیجانان بەلام لەبەرئەوەی کە احمدخانی خلیل خان لەسەر طلبی عمرخانی شکاك روژیك پیش حادثە-بەناوی تفاهم وریکی لگل أغایانی سلطان پناه ویحی‌خان وحمەعلی خان وامین‌خان کەس نزانی گلباخی واجلال وحمەعلی فیضە لەرؤسای گلباخی وتیلکو-ئچیتەدی (تاویشە) لەمنطقەی سرشیوو گەورە قەلا-درگا سلیمان-تالەجەر وکالەتی فرماندەی جبهە تسلیم بەاحمدخانی شجیعی اکری. کەمعاونی فرماندەی ناوبراو ئەبی. وسرکردەکانی لشکری فیض‌اللە بگیش لەو وختەدا عبارەت ئەبن لە أغایانی-عبداللەخانی سهام تیکانی تەپە-وحمەخان سهام وحمەخان سرتیپی آخ جیوان-وهمزأغای جهانگیربگی-مجیدخانی باخچە وسعیدخانی دادخواە-حمە رحیم خان دادخوا وسلیم خانی قازلیان وکریم خانی شجیعی وحمەخانی دادخواە. عباس خانی سرتیپ آخ جیوان امیرخانی کوری جیهانگیر بگ، آورحمان خان احمد خان سالارو أغاعباسی مرزیان-ناوان.

أجا لە كيوانی پشتی خیدەر وبهنام دوژ سەربازەكانی ایرانی پیش ئەكەون لشكری فیض‌الله بگی زور شەپرزە ئەبن.

بەلام لەكیوی پشتی خیدەرە كەمشهورە بەگویزان- احمدخان شەریكی زورمەردانەو قارەمانانە لگل هیزی دەولەتیدا اكات‌و ئەو لشكرە زورە رائەگری. هەتا احمدخانی خلیل خان دەفریا ئەكەویتەوە.

شەری خەتی سنتەو صاحب‌و طاهرخان

لەعینی روژا لشكری شاهنشاهی بەدو تانگ‌و ٥٠٠ نفرەوە لەاطرافی دی (تیزآوا ولكزی‌و كریم آوا-هجومیان كرد بو سەر لشكری طاهرخان ونوری‌بگی عباسی نژاد. وئەوانیش لەوجبهەیەدا بەرنگاری شەریكی زور بەسامیان كردبو.

جنگی میرەدی‌و مجیدخان

لەهەمان روژا ئەو لشكرە گەمارودراوەی میرەدیش لەسەر ئەو پروگرامە كەروژی پیش تر بەهوی فروكەوە پی‌یان راگەیشتبو. هەرشەو بەریگایكی چەپك‌و نهینی گریدا دینە دەرەوە. سەربازەكان لەچومی میرەدی بەبی‌خشە ئەپرنەوە دینە سەر دابەزگای اوردوی بانە لەدی تموتەدا هەر بەو شەو لەكیوانی-چراخ ویس وتموتەكون وكندە سورە- لەبردە رشانی‌و پشتی آوای تموتە-خویان دا ئەمزرینن وكەوكوژی بو لشكری أغای مجیدخان دائەنیشن.

لەووختەدا كەئەو سەربازانە گوی‌یان لەتقەی توپەكانی بهنام‌دوژ ئەبی. ئەمانیش هەل ئەكوتنە سەر هیزی تموتە ومیرەدی. وشەریكی زور سامداریش لەوناوچەو ملبندەیە دا روئەدات أغای مجیدخانی حمەرشیدخان زادە لەداخی لومەو دل گەرمی‌و سەرنەكەوتنەكەی جاری پیشوی لگل أغایانی حسن خانی بداقی‌و عیمان أغا-كریم أغای كوندەلان ومامندأغا وعبدالله أغا وعلی أغای بلەجر وفارس أغای بلەجر ومینەقارەمان وعلی حاجی عطار محمد أغای شقویض ومحمد وحسن جوانمردی. مقاوەمەت وجنگیكی زور مردانە ئەكەن لومەو تانوتی جنگەكەی میرەدی بەخوینی ایرانیەكان ئەشونەوە.

نهایتی ئەو جنگە بەشکانی ایرانیەکان وکوژرانی ٩ نفری سەربازو ٤ نفری اسیر وگیرانی ١٥ تفنگی برنەو ٦ هەزار فیشكو یك رەشاشو یك دزگای هلیوگراف دوایی هاتبوو گرابوونەوە بو ناو استحکاماتەکانی خویان لە مخفری ناوبراوی پیشویانا. بەلام متأسفانە ئەمانیش قارەمانی ئەو معرەکەیەیان شهید کردبو کەناوی (محمد أغای شقویض)بو یکیك بو لەخزمانی أغای حسن خانی بداقی.

موفقیەتی جنگی مامشاو أیچیو هیجانانو ریگای صاحبە

لەنتیجەی جنگی ئەو روژەدا-مصطفی خوشناو مجبور ئەبی بەانسحابی لشکرەکەی لەکیوی مامشاە. وبەکوژرانی-٥٠نفر سەربازی ایرانی وبریندارێکی زور. وشکانی یك تانك وشکانی یەك گیارە وگیرانی ٢٠ صندوق فیشك وگیرانی ٦ رشاشی گەورە وبچوك و١٠ تفنگ وزخائریکی زوری جنگی نهایەتی جنگی مامشاە هینرا. بەلام داخی گرانم کەقارەمان ولیدەری لشکری بارزان أغای (کبتان خوشەوی-بەگولەی رشاشی طیارە شهید اکری و١١ نفری کەش لەلشکری کاك مصطفی بریندار اکرین بەبرینیکی سوك وکاك مصطفی خوشناو خوشی بریندار ئەبی.وبەخساراتی ناوبراو گردی مامشاە کەوتە دەست دەولەتی ایران. بەمسافەی نیوسعات لشکری دیمکرات لەسقز دورکەوتەوە. ولەجبهەی میرحاج وآیچیشەوە. تانکیك پنچەر اکری وچوار نفری سرباز ئەکوژرین.

ولەجبهەی هیجانانا احمدخانی شجیعی مقاوەمەتیکی زۆر پیاوانە لگل ایرانیەکان اکا. لشکرە شکاوەکەی أغایانی مجیدخانی باخچە وحمەرحیم خانی دادخواە ئەگیریتەوە بو دواوە. واحمدخانی خلیل خانیش بەتقەی توپەکانەوە ئەگریتەوە بو ناو لشکرەکەی خۆی وبەفریای شەر ئەکەوی وایرانیەکان بەکوژرانی ٦ نفری سەرباز ئەشکینی وفضیحەتیکی زور سخت بەسەر فرماندە سرهنگ مختاریو مظفری دینی. بەلام لەو جبهەیەدا ایرانیەکانیش دو اسپی لشکری فیض‌الله بگی وملا محمد ناویکی ریبوار ئەکوژن. ولەجبهەی طاهرخانیشەوە. دونفری سەرباز ئەکوژری بەلام لەلشکری دیموکرات تلفیات نابی.

انکار ناکری ئەو شەرە شەریکی زور عظیم وواسع بو. ودیسان هەرئەو شەرە دەری اخا کەعشایرەکانی کورد لەفنونی جنگا دەستیکی زور بالایان هیە. کەئەو لشکرە بی

چکو بی فیشکه لەومدەتە زورەدا برامبر بەو هەموو سەربازە مجهزانەی دەولەتی توانیویانە بەرهلستی بکەن ولەنتیجەشا بەبی کوشتار وخساراتی خویان گرەوبرنەوە.

انکار ناکری کەهیئتی تصلیحی سەربازی ایرانی لەو وختەدا زور نقصان بووە. اگر ضباطی قدیریان لەناو ئەو لشکرە زورەدا ببوایە هەر ئەو روژە ئەیان توانی ریگای محاصرەکراوی بینی سنە وسقز وبوکان وسقز وسقز وبانە لەهەمو لایکەوە پاك بکەنەوە.

بەلام اثبات بو کەرئیسی ستادی أرتشی کلی ایران رزمأرا وفرماندەی لشکری (٤) سنە أغای همایونی بقدەر فرماندەکانی بارزانی وفرماندەکانی عشائری عالم نەبوبن بویە ئەو جنگەیان نەبردوتەوە.

أگر هیزی ایران ئەو قوەتەی تنها بو خەتی مامشاە- ملقرەنی- ألتون- سرا- بوکان توجە کردبایە هیزی دیموکرات لەو خەتانەدا دفاعیان بو نەاکرا زوریە أسانی سەرایان بو اگیرا وبەسوکی ئەچونە بوکانەوە.

امجا بەطبیعەت لشکری دیموکرات لەهەمو لایکەوە. اکشایەوە بو جهاتی مهاباد ودیبکری وناوگەورك ولەخگی قیادە بی‌خبر ئەمانەوە بەحالاتی منعزل بلاوەیان پی اکرا.

بەلان خطەی غلطی ایرانیەکان ئەوەبو کەئەو ۳ هەزار نفرە مجهزەی بر بر کرد بو چوار خطی رئیسی گرتبو بەرنظر. وئەو چوار خەتەش بەیك هلمەت نهایەتی پی نەادرا. واگەر هەرواشی اکرد حق وابو هیچ نەبوایە دو ۳سی روژ دەوامی لسر مقاوەمەت وهلمت دان بکردایە بی فیشکی وبی موورادی جنگی بەطبعەت لشکرەکانی دیمکرات اشکان. هەر لەجهتی مامشاە اگر مصطفی خوشناو ئەو ۲۰ صندوقە فیشکەی چنگ نکەوتایە. نەیان اتوانی شەربکەن. دمیك بوو دوایی فیشکی دیمکراتی‌یان هاتبو. اگر هیزی تموتە ئەو فیشکانەیان چنگ نەکەوتایە ناچاری تەرکی مقاوەمەت ئەبون. ئەگەر لە بەر بی‌فیشکی نبوایە فیض‌الله بگیەکان هەتا شاری سقز ایرانیەکانیان راوئەنا.

لەنقطەی دوهەما ئەولشکرانە هیچ یان ارتباطیان لگل قیادەدا نەمابو. قیادە وای ئەزانی هیزی دەولەتی دەمیکە گیشتوتە بانە. چونکە لەدوای شەوو روژیك تقریری موفقیەتی هیزەکان لەهەمولایکەوە داباریە مقری فرماندە.

ئەوشەرە لەروی مقدەرەتی عشائرو کفایەتی تجهیزاتو وسائلی جنگی دیمکراتەوە دوایی نەهات. بلکو لەبەربی نظامیوبی روحی افسرانی هیزی شاهنشاهی أزادی خواهەکانی کوردو ئەو سەرکەوتنو ناوبانگەیان چنگ کەوت.

دسائسی عشائرەکان

لەگەرمەی ئەو شەرە بەهیبتەدا لشکری عمرخانو کاك الله أغای حسین أغاو خضر أغای گلۆلانو حمەی حسین أغا بەدسائسی أغا صالح سلطان پەنا اقناع کرابون کەلەسەر ریگای حرەکات دوربکەونەوە. وعمرخانیش وعدی ٧٠ هەزار تومانی لەسرهنگ همایونی ورگرتبوو لەآیچی ملاقاتی یکتریان کردبو. کەریگای تیپربونی لشکری ایران بداتو کنارەگیر بی. ئەمانیش بەونەهادە مخنّەتانەیانەوە أغای احمدخانی خلیل خانی لاوی سەربەرزو قارەمانی هەمو سەر راستیو دلپاکیك اخفال کردبو کەبەناوی ریك کەوتنی ئەو أغایانەی کەلەموپیش عرچ کرا بچیتە منگقهی سەرشیو وخورخرە. فعلاً لەروویکی دلپاکانەوە قبولی داوەتی عمرخانی کردبو. فلسفەء چونەکەشی تنها ئەوەبو کەئەو روژە حرەکات دەست پیاکری أغای احمدخان لەناو لشکرەکەیا موجود نەبی. چونکە ئەیان زانی احمدخان لەو شخصانە نیە بەرامبر بەم نوعە لشکرانە دابچلەکی ولەوانەش نیە بەپارە اخفال ببی.

عمرخان هەرچندە ئەو روژە شەری نەکرد بەهیوای ئەوەی ٧٠ هەزار تومانەکەی بدریتی. بەلام ایرانیەکان لەپاش یأسی ئەو فکری محاصراتی ریگاکان خیانەتەکەی عمرخانیان أشکرا کرد وهیچ پارەیکی اواشیان نەدابویی کەلایق بی بەو اتفاقە.

عملیاتی حمە رشیدخان لەو جنگەدا

حمە رشیدخان لەپاش ئەوەی کەچاوی بەهیزی مصطفی خوشناو ئەکەوی کەزور لەژیر ضغطی عدودان- ملاقاتی بکر أغا ونوری احمد طە اکات. کە(٢) صندوق فیشکی احتیاطی خویان لگل ١٠٠ نفرا بو مصطفی بنیرن بەلام لەترسی سوئی عاقبەتی خویان ئەمانیش ناویرن فیشك ونفراتەکانی خویان لەخویان دوربخەنەوە.

انجا لەسەراوە حمە رشیدخان نوسی بو بوکان بو فیشك،فرماندەی هیزی بوکانیش هەر ١٥٠٠ فیشکی لاهەبو بوی ناردە سرا. ولەعینی وختا حمەرشیدخان حاکمی

سیاسی جبهه- أغای ژبیحی-زور بەپلە ناردەوە بو سابلاغ بو فیشك. بەلام لەپاش ٤٨ سعات ٣٠ هەزار فیشك بەهوی مایور خیرالله- ناوی بارزانی گیشتە سراو نیرەرا بو لشكر... وغیری ئەوەش حمە رشیدخان ترتیباتی عقبەنشینی دامەزران لەكیوەكانا.

اجا حمە رشیدخان لەنەبونی فیشكو وسائلی جنگی لەجبهەدا سەرزەنشتیكی دورو دریژی بۆ قاضی محمد نوسی بەژمارە ٦٤٠ وروژی ٣٢٥/٣/٢٥ ولەوختیكا كە حمە رشیدخان راپوری حرەكاتی جبهەكانی گیشتی. لە انسحابی میرحاج بو كەلی كرویشكەر زور متأثر بو. فوراً نوسراویكی بو میرحاج نوسی. كەمن هیچ وام لەتو رانەئەدی كەبەو وینە شرە بچكولانانە خفضی حمیت پیدا بكەی. بەبی كوشتن استحكاماتی آیچی بو دوژمن بجی بیلی- پیویستە هەر ایستا بگریتەوە بو جیگای پیشوت وفعلاً میرحاجیش بگیشتنی نوسراوەكە اگریتەوە بۆ آیچی بەلام لەدوای گرانەوەی حمە رشیدخان بوعیراق میرحاجیش بەو قضیەی انسحابی لشكرەوە متهم كرابو. گوایا ئەویش پارەی لەایرانیەكان وەرگرتوە بویە تەركی استحكاماتی آیچی كردوە.

جا لەسەر ئەو موضوعە حكومەتی قاضی محمد ثقەی عسكرییان لەمیرحاجی كپ كردبووەوە هەتا نهایەت لەتەوریز كردبویان بەمأموری استلامی زخائری لشكری بارزانی.

نقصانیەتی دیمكرات

ئەگەر لەو وختەدا بارزانیەكان فیشكو تجهیزاتی تەواویان ببوایە. ولەژیر قیادەی أمریكی خویان بونایە. هەر ئەو روژە سقزیان ئەگرت. چونكە ایرانیەكان شەپرزە بوبون. ولەعین وختیشا أزادی خواهەكانی سقز احضاراتی خویان كردبو بو ثورەو حرەكاتی داخلی- أغایانی دەباخی- وحاجی عبداللە بانەی (ودەستەی حاجی مجیدو جلالیو حجازی- لەدەرگای انتظار راوەستابون.

بەلام سەرچاوەی غلطی ئەو حركاتە هەموو آمالو موفقیتیكی كوردی دورخستەوە. هەتا وختی كەحمە رشید خان لەجبهەی مامشاە ئەگریتەوە لگل بكر أغاو نوری احمد طە اتفاق اكات كەهەر ئەو شەوە ئەو دولكە بچنە سقزەوە واحتلالی سقز

بکەن هەر وختیك کەزانیان لشکری ایران چوتەوە ناوشار. بەلام أغایانی ناوبراو لەبەر تفرەقەی ناوخویان نەیان توانی بو تطبیقی ئەو پروگرامە بکەن.

قاضی محمد لەجهتی تسلیح نکردنی لشکرەکەی ونەناردنی فیشکی احتیاط بو جبهە بەمقصر ازانری لەرغمی ئەوەی کەهەمو نفریکی سابلاغی بەدەمانچەو تفنگ‌و تماتیر تجهیز کرابون. هەتا کچەکانی مکتب بالعموم بەدەمانچەو تماتیر آرایشت کرابون. کەچی ئەو هەمو لشکرو عشائرانە بەبی سلاحی تازە هاتبونە کایەوە. قاضی محمد زور بەغلط چوبو کەوای ئەزانی کچ‌و کورو پیاوانی سابلاغ بو ورگرتنی‌استقلال کافین ولای وابو لەروژی قەومانا ئەمانە لەشاری سابلاغا حربی خندەقی بو ئەکەن وعشائرەکانیش هەڵ دین. قاضی محمد وای ئەزانی کەکچەکانی سابلاغ وکو کچە روسەکان لەستالین گراد-ا حتیاری شەری پنجرە وسەرخان وژیرخانی بوئەکەن. کەچی بالعکس لەروژی تسلیم بونی تەوریز، هەرچی کە قاضی محمد پی‌ی ئەنازی‌و بەجیگای روژی قەومانی ازانی تفنگ‌و دەمانچەکانیان لەمزگەوتان فریدا ویا بەسەر قاضی محمدیاندادایەوە. ویا بەپارەیکی زور هەرزان فروشتیان ویا تسلیم یان کردەوە بەحکومەتی ایران. وجبهەی تاخت وتازیش لەبەرفیشکی وبی‌چەکی هیچ مرامیکی چنگ نەئەکەوت.

رفعی حصاری مرکزەکان

لەسەر موافقەت‌و اشارەتی تاران روژی ٣٢٥/٣/٢٦ قاضی محمدو حاجی بابەشیخ‌و ملا مصطفی ونانەوأزادەو کبتان سعیدزادە ووهابی بلوری وزیر داخلیەو رئیسی ئەرکانی حربی... ستەی مرکزی- هاتنە سەراو لەعینی روژیشا رئیسی ستادی‌أرتشی ایران (رزم‌أرا) واردی سرا کرا لەبینی هەردولا اتفاق واقع بو کەریگاکان أزاد بکەن بو تیپرکردنی نیروی ایران. بەشەرتی افرادی مسلح‌و چەك‌و کرستەی جنگی بەری نکری بەو ریگایانەدا. ولەلاین هیزی دیمکراتەوە لەهەموو مخفریك تفتیشی ئەو ماشینانەی حکومتیە بکری.

حاجی علی رەزم أرا-دەستوری دا بەحمە رشیدخان کەبچی پوسطی میرەدی وەریگری ونفراتەکانی مسلحاً تسلیم بەسقز بکاتەوە. لەسەر ئەو نوسینەی کەرزم‌أرا داویە بەفرماندەی پوسطی میردی حمە رشیدخان لەسەر موافقەتی قاضی محمد

رۆژی ۱/٤/۳۲٥ چو بو دی بلەجر- بو تسلیم کرانی ئەو مخفرە. مخابرەی لگل سرهنگ غفاریدا کرد. سرهنگ غفاری وەلامی دابووە لەبەرئەوەی کەمن هیچ امریکم پی نکراوە ناتوانم تسلیم ببم. ورزمأراش گەرایەوە بۆ تاران‌و قاضی محمدیش بۆ بنای مژکرات لگل ایرانیەکانا رۆژی ٥/٤/۳۲٥چو بو تاران. ولەهەموولایکیشەوە خواربار بو سەربازەکانی ایرانی تیپەر کرا.

لەهەموو شتیك سیرتر ئەوەبو کە قاضی محمد لەسەر تشبساتی ایرانیەکان لشکری شکاکی اذن دایەوە. کەچی لەعینی روژا کەمصادفی ٦/٤/۳۲٥ أکات. لشکری دەولەتی ایران لەژیر فرماندەی سروان منصور پورا- چو بو جیگای لشکری شکاك لەخرخرەو سرشیو وملەوروستمان انجا لەوزارەتی جنگەوە قەراردرا کەجیگای لشکری شکاك بە لشکری بارزانی‌و بانەی پر بکریتەوە.

هیزی فیض‌الله بگی لەهیجانانەوە نیرەرایە جیگای لشکری طاهرخان ونوری‌بگی عباسی نژاد ومحاصرەی اطرافی بانەشی هلگرت لشکری بانەی هینایە اطرافی سقز.

فرماندانی خوارەوە کەعبارەت بون لەمحمد امین خانی قادرخان زادە ومجیدخانی حمەرشیدخان زادە وقادرخانی ارمردە ونصراللەخانی روستمی‌و عبداللەبگی نیجنە وحمە صدیق‌خانی سلیمان‌خان. واحمدخانی فاروقی ومحمد أغای جوانمردی ورسولی محمودی. وحمە رشیدبگی بلەکی- لەلاین حمە رشیدخانەوە احضاری سەرا کران. انجمنیکی اتحادی یان تشکیل کرد. لەو انجمنەدا فرماندانی ناوبراو سویندیان بو أغای حمەرشیدخان خوارد کەهەتانهایەت خیانەت لگل قاضی محمد ونیروی دیمکراتا نەکەن. منیش بەو مناسبەتەوە لەروژنامەی ٦٨و٦٩ کوردوستان بەتفصیل خطبەی ئەو فرماندانەم نوسیوە. ولەعینی وختا (حمەخانی محمودخانی کانی سانانیش) لەسەر اعتمادو قناعەتی حمە رشیدخان بەدەستەیکی مناسبەوە التحاقی بەحمە رشیدخان کرد بەاحتراماتیکی زورەوە نیرەرایە سابلاغ. و هەتا نهایەت لەسابلاغ لەژیر عطفی قاضی محمدا مایەوە.

سوتانی نانەوا زادە

لەروژی ۲٥/٤/۱۳۲٥ معاونی سیاسی وزارەتی هیزی کوردوستان أغای پات پولکونیك نانەوا زادە- کەبەصفەتی حاکمی سیاسی لەسقز دائەنیشت. ومسؤلی

سوتانی نانەوا زادە

لەروژی ١٣٢٥/٤/٢٥ معاونی سیاسی وزارەتی هیزی کوردوستان أغای پات پولکونیك نانەوا زادە- کەبەصفەتی حاکمی سیاسی لەسقز دائەنیشت. ومسؤلی مذکراتی بینی دەولەتی ایرانو قاضی محمد بو لەعینی وختیشا مفتشی بەری‌کردنی خواریاری ایرانیەکان بو بو سەرپەرشتی جبهەی سەردەشت بەطیارەی دەولەتی ایران لەسقزەوە چوبو بو سەردەشت. لەعودتیا لەکەلی خان-لەأقاری گردنەی دی-سونج-طیارەکە گری ئەگریو لەو أسمانە بەرزەدا ئەولاوە نیشتمان پەرستو فداکارە پر ماریفەتە- أگری تی بەرئەبیو بەبی کومەگیو هاوار هەر لەو أسمانە بەرزە گیانی پاکی تسلیم بەفرشتە رحمت ئەکا.

حقیقتاً نەمانی ئەوگنجە بەحمیتو فداکارە تأثیریکی زوری کردەسەر گیانی دیمکراتیەکان. واسفیکی زور گەورەی بو هاوبیرانی أزادی خواە بەجی‌هیشت. چونکە بەمعنای کلیمە أزادی خواهیکی شازو هلکەوتو بو.

چول کردنی جبهە

روژی ٣٢٥/٤/٢٧ قاضی محمد لەتارانەوە واردی سابلاغ بووە. وحمە رشیدخانی جلبی سابلاغ کردو دەستووراتی بلاوەپی‌کردنی لشکرەکەی پی ابلاغ کرد لەسەر ئەو قراردادەیەی کە لەوەختی خویا عرض کرابو وبەبلاوبونەوەی ئەو خبرە. أغا صالح سلطان پەناە لگل سروان منصور پوردا. هجوم ئەکەنە سەر حمە صدیق‌خانی سلیمان خانی جاف. وحمە صدیق خان تەوانای مقاوەمەتی نابی- دگاگا- ئەسوتی‌نی وهلدی‌تەوە بو عراق.

حمە رشیدخانیشی لەتأثیری أزادکرانی ریگای ایرانیەکانو لەداخی بلاوە پی‌کردنی لشکرەکەی. وتأسّفی بی انتظامی تشکیلاتی ئەو کوردوستانەی کە قاضی محمد پیکی هیناوە لەروژی ٣٢٥/٥/١ استقالەی تقدیم کرد. بەعبارەتی خوارەوە.

استعفای حمە رشیدخان

بو وزارەتی هیزی بەرزی ملّی کوردوستان

لەحالی حاضرا لەغیراز أشتیو مسالمەت هیچ شتیکی خطر لەکوردوستانی مهابادا مشاهدە ناکەم. لسایەی لطفو مجاهدەتی بەرزی پیشەوای محبوبمان لەهەموو جهتیکەوە کمالی امنیتو أسایش بەرپایە. لەبەرئەوەی کە مدەتیکە بەهوی لشکرکەشی وجبهە پرستی زحمات کیش بووم تقریباً جودم عارضی کسالەتو بیهیزی بووە فعلاً محتاجم بەمدەتیك فراغەتو استراحەت. جابەومناسبتەوە استرحام لەمراحمی بەرزتان داوا ئەکەم. بعجلە فرمانەدیك بو نظارەتی کارو فرمانی رەسمی لەجیگای من تعین بکەن. واعتباراً لەم رووە. بەنظری اعتبار تەماشای استقالەکەم بفرمون. ایتر بژین بەبەرزی کوردوستانی مەزنو پیشەوای محبوب.

۱۳۲۵/۵/۱ محمد رشید قادرخان زادە

فرماندەی هیزی بوکان ومنطقەی سقز لەسرا

وەزارەتی کوردوستان

ژمارە ۱۳۰

روژ ۳۲۵/۵/۳

بوجنابی ژنرال مایور محمد رشیدخان قادرخان زادە

وەرامی برواری ۳۲۵/۵/۱ جنابت وادەگەینی لەحسنی نیەت وفداکاریکی کەتا ئەورو بەفەرجت داوە. وزارەتی هیزی کوردوستان معظم بیاندازە سوپاسو تقدیرت لیدەکا. وامید اکری لەسەر غایەی مقدەس زیاتر فداکاری بکەن. وفرموبوت لەکاتی انجامی وضیفەدا وجودم خستە بووە ومحتاجی استراحەتم ئەوا عجالتاً ئەوراد خوازەتان لی قبول کرا. ایتر موفقیتت لەریگای مرامی مقدسدا لەخوا داوا ئەکری.

ژنرال سیفی قاضی

سەرپەرشتی نگهبانی کوردوستان

انجا حمە رشیدخان لەهەمەولایکەوە دەرگای اتهام وفرحەتی رقیبەکانی لەرودا کرایەوە. هینتی کەعبارەت بون لە أغایانی (حسین فروهر وعلی ریحانی-بو بازجویی هیندی تحقیقات وتفتیشی راپواری مفسدان هاتنە سرا. لەپاش تەواوکردنی تحقیقاتیان معصومیتی حمە رشیدخانیان بەچند شکل بو دەرکەوت. انجا حکومەتی قاضی محمد کەوتە سەر تلطیفی حمە رشیدخان بو مانەوەی لەایرانا.

بەلام لەبەر اوضاعی هەرج و میرەج حمە رشیدخان نظر یەی دەرحق بەم حکومتە گوڕابو واعتباری بەقاضی محمد وهیئتی کاربەدەستان نەمابو. جابەو مناسبتەوە ئەی ویست لەخارجی نفوذی قاضی محمد لەایرانا مەرکەزیك بو خوی دروست بکات. بەومناسبتەوە لگەل ایرانیەکانا لەژیرەوە درگای مخابراتی بواسطەی شیخ جلالی نقشبندی خانقا کردەوە.-دونوسراوی رزمآرا-تان لەم خصوصەوە بعرض اگا

أغای محمد رشیدی قادرخان زادە

هەتا پیش ملاقات لەسەرا فکری من برامبەر بەتو نوعیکی تربو. بەلام لەپاش چاوپی‌کەوتن تان. لەسرّی احساسات وافکاری تو گیشتم کە بەکلّی مخالفی ئەوە نیە کەمن فکرم لی ئەکردەوە. حمیمیتی تو بحدّیکی زور تقدیر اکری. لەبەرئەوەی کەمن لەتاران بواسطەی مذکراتی قاضی محمد تأخیربوم بەلازمم زانی نظر یەی خوم بەتو رابگەینم.

زور مائلم کەایشم لگەدا بکەی وبو هەمکاری من نزیك ببیەوە. ایران امرو ضرورتیکی زوری بە هەمکاری تو هیە ومن شخصاً بو ئەو جهتە لە تلاشام. لەملاقاتی دوجاری تودا زور زور خوشوقت بوم. بو خذمتی ایران حمیمتی قلبی تو بەلازم ازانری.

ئەوا لەسر تشبپ ورجای تو (علی جوانمردی) لەکوردوستان مرخص کرا. راجع بەقضیەی پوسطی میرەدی لگەل قاضی محمدا مذاکرە کراوە کەهیچ مداخلەیکی نکری. وبو قسمی اختلاط وهاوکاری لگەل سەرتیپ همایونیدا. یا خوت یا کوریکی خوت ئەبی ملاقاتتان ببی. درگای ارتباط ولیك نزیکی بەیکەوە بکەنەوە. ولەغیراز چاکە ومحبت لەشخصی من انتظاریکی ترتان نەبی.

۳۲۵/٤/۱۱ رئیس ستادی أرتش-سرلشکر رزمآرا

لەبەرئەوەی کەحمە رشیدخان لەو رودی ئەو نوسراوی رزمآرایەدا فرماندەی جبهە بو. بەخیانەتی ازانی کەهیچ گونە اهمیتك بەو وینە تلطیف ودلنوازیە بدات بو شخصی خوی جوابی ئەو نوسراوەی بەعبارەتی خوارەوە بو رزمآرا نوسیوە بەشیوەیکی امسال رەسمی.

جنابی رئیسی ستادی أرتشی ایران سرلشکر رزمآرا

مقابل بەنوسراوی ۱۱/٤/۳۲۵تان جداً تشكری احساساتی بەرزو بیری أموژگاریو یك گیانی هاوجنسیو هاومیهنی‌تان ئەكەم لەبەرئەوەی كەخانەوادەی من پدراً بر پدر. ئەو مرحلەی نیشتمان پەرستیو أزادی خواهیەتەیان تعقیب كردوە. منیش بەواجباتیكی ارثی پدری ازانم كەهەتا نهایەت طەی ئەو مسافەیە بكەم. وطلبی هاوكاریو هاومیهنی من لە تو تنها ئەوەیە كە بو هدەفیكی أزادی‌خواهی ابدی ونهائی ایمە اشتراك وكومەگی بكەن. وبەو ناوەوە من حاضری هامگیانی وبرایەتی ایوە ابم.

ژنرال محمد رشید قادر خانەزادە

۱٦/٤/۳۲۵ فرماندەی هیزی بوكان وسقز لەسرا

بەلام لەدوای ئەوەی كە لەوظیفەی جنرالی استقالەی قبول كرا بواسطە احمدخانی خلیل‌خانەوە بو اتصال لگل ایرانیەكانا. شیخ جلالی نقشبندی وادار وأگادار كرا. كەاتصال لگل سرهنگ همایونی ورزم‌أرادا پیدا بكا بو تنفیزی ئەو قراردادانەی كە لەوختی خویا بعرضم گیاندن.

ئەوا نوسراوی دوهەمی رزم‌أرا لەخوارەوە ئەخوینەوە.

أغای محمد رشیدی قادری‌خان زادە

نظر بە موضوعی تخلیەی بانە لەقواتی دەولەتی شاهنشاهی دەستوراتی كامل بە سەرتیپ همایونی دراوە. وجنابی شیخ جلالی نقشبندی بەم وەسیلەوە عازمی ئەو طرەفە أبی. لەمنطقەی بانە انتظاربكەن تاكاری ناوبراو قریباً خاتمە وەراگری.

رزم‌أرا

۱٥/٥/۳۲۵ رئیسی ستادی أرتش- سرلشكر

بەلام لەبەرئەوەی كەحمە رشیدخان بەصورەتی قطعی اعتمادو باوەری بەقولو استنادی ایرانیەكان نەبو. ئەو وینە مخابراتو توعیدانەی بەشتیكی مزەخرەف تلقی اكرد مجبوراً بەتأریخ ۱۰ أبی ۱۹٤٦\۲۰/٥/۳۲۵ لەدی سیران بن ملاقاتی سید علی حجازی-مدیری پولیسی قوەی سیاری بافستیانی-كردو بەشروطی شفەوی نهینی اتفاقیان كرد كەرسماً ئەو شروطانەی خوارەوە بو حمە رشیدخان بەانجام بگیندری وبەرەسمی ئەومادانەی تبلیغ بكری انجا حمەرشیدخان بچیتەوە بو عراق

۱-لەپیاوانی حمە رشیدخان ٦۰ نفر معاشی پولیسی هەبی.

٢-مقرەراتیکی لایقه مانگانەی خوی بی.

٣-مخفری داروخان هلبگری.

٤-حمه رشیدخان بو زیارەتی وصی ورئیس الـوزا بچیـت بـو بغـدا بـەلام لـه ٧ روژ زیاتر لەبغدا نەمی‌نی‌تەوه کەخوی مائلی مانەوه نەبی.

٥-اتباعی حمه رشیدخان بەاجتیازی حدود مسئول نکرین.

٦-حکومەتی عراق وەلاغ بنیری بو نقلی خانەی حمه رشیدخان بو ایران.

٧-بو املاکاتی حمه رشیدخان واتبـاعی. حکومـەتی عـراق لگـل دەولـەتی ایرانـا بابی مذکرات بکاتەوه. وحکومەتی ایران موافقی مصلحتی حمه رشیدخان وقراریك بو تصرفی املاکەکانیان اصدار بکات کەخویان مأذونی تصرفیان بن.

٨-لـەظرفی یـك هفتـەدا بقـراری مجلسی وزرا رسمـاً ئـەو شـروطانه تبلیـغ بەحمـه رشیدخان بکرین لەمرکزی سرادا.

ئجا حمـه رشـیدخان بـەامیدی گرانـەوەی بـو عـراق سرای بـەجی هیشـت بـەخویو تبعەکەیەوه چو بو دی (بغدەکندی). لـەپاش ٧ روژ لـەجیاتی ئـەو قراردادەیـەی سـرەوه قاقمزیکی شبهی رەسمی سیدعلی حجازی به مضمونی خوارەوه بو حمەرشیدخان لگـل ٦٠ ولاغی باری (وجنابی شـیخ عبدالقـادری چویسـه) کەواسـطـەی پیکهینـانی ئـەو اتفاق وقراردادەیه بو واردی دی بغدەکندی بون.

محترەم جنابی محمد رشیدخان

مفصلاً لگل رئیس الوزا و وزیری داخلیه بەتلسز قصەمان کرد. بـو ئـەو جهتانـەی کەباس‌مان لی‌کردبون. زور موافقن. فوراً ئەگری‌تەوه بو عـراق. کەگیشـتیەوه داروخـان. برقیاً خبرم بدەری. شخصاً دیم بو داروخان متفقـاً ئـەچین بـۆ بغـدا بـو زیـارەتی وصـی معظم ورئیس الوزرا. بەاول گیشتنی بغدات نـائلی عطفیکـی گـورەی رئیـس الـوزرا ارشد العمری ئەبی.

سیدعلی

مدیری شرطـەی قوەی سیار له

بافستیان

ئجا کەقاضـی محمد بـوی معلـوم بـو حمـه رشـیدخان ئەگەریتـەوه. وگەڕانەوەکەشـی باعثی تفرەقەی عشائرەکانه. بـەناچاری دوسیارەی لگـل میرحـاج (ووهـابی بلوریـدا)

نارد بولای حمه رشیدخان. کەلگل ئەو هیئتەدا بچیت بو سابلاغ وتفاهم لگل قاضی محمدا. بلام حمه رشیدخان رفضی ئەو مضمونەی کرد. امجا قاضی محمد بەعبارەتی خوارەوە نوسراویکی بو حمه رشیدخان نوسی.

ژمارە ۱۳۵۷ أغای ژنرال مایور محمد رشیدخانی قادرخان زادە

روژ ۳۲۵/٦/۱

لپاش دوعا وسلاویکی زور. نازانم تو چە رقیکت لەوبارزانیە فقیرانەیە. کەهەموو نسبتیکی دل عاجزیت لیمان حس اکری . تو سویندت خوارد بو خیانەت نەکەی. کەچی خەریکی خیانتیش بکەی. پیاوی چابە هستە ورە بو سابلاغ گوی بو قصەی فسادان رامگرە. هیندی تفاهم لەبینا هیە رفعی بکە. هەرچی تو آرەزوت بی‌نی من وات بو ئەکەم.

قاضی محمد

بەلام حمه رشیدخان جوابی قاضی محمدی نەدایەوە. ولەسەر مخابرەی چند روژی لەوبەری ٥٠٠ سواری بانەی لەبانەوە بوگیشتە بغدە کندی. ولەروژی ۳۲۵/٦/۲ حمه رشیدخان گرایەوە بەرەو عراق. وانتظاری ئەو مقاوەلە وقراردادەیەی نکرد کەلەگەل رزم‌أراو سرتیپ همایونی بستبوی.

هەتا سرهنگ أیروم (فرماندەی پادەگانی بانە لەشوی) خبری گەیاندە حمه رشیدخان کەسرتیپ همایونی بو تنفیذی قراردادەکانی باس‌کرا وبەیانی بەطیارە دیت بو بانە نابی بگریتەوە بو عیرا لەپیش ملاقاتی ئەوا. بەلام حمەرشیدخان سەراپا ئەو پیمان‌و بریارانەی بە مباهنەوە وخت لەدەست دان تلقّی اکرد. لەرغمی ئەوەی کەلەلاین زور دوستوهاوریکانی بسەریا ئەهاتن بو ئەوەی کەمدەیك لەایران بمی‌نی‌تەوە هەتا مصیری اتفاقی ایرانیەکان رەوشەن ئەبی وهەم عراقیەکانیش سلفاً ایضا بەگوازتنەوەی مخفری داروخان وهیندی شروط ئەکەن.

بەلام أغای مشار الیە لەرغمی ئەو هەمو پی گوتن‌و بسەر هاتنیا روژی ۲٦/أبی ۹٤٦ واردی داروخان بووە. حمە رشیدخان لەو أخرەدا موازنەی ایشی لەخو تیك دابو. هەرچی‌کی کەایکرد بەشکلیکی بی‌موازەنە و حساب هەلی ئەکوتایەسەر. اولاً حقوابو جیابونەوەی لەقاضی محمد لەسەر اصولیکی شیرین بوایە. کەهیچ نەبوایە هیئتیکی بو خواحافظی بناردایە بو لای قاضی محمد. ویا مفصلاً قاقەزیکی اعتذاری معقولی بو قاضی محمد بناردایە ودیسان حقوابو لەحدود انتظاری بکردایە. چونکە لەو

انتظارەدا لە٣سی نقطەی مهم حالی ئەبو. أيا ايرانيەكان لەو ادعايەيانا راست ئەكەن يادرو. كەئەلين بانەتان بو بەجى‌ديلين دوهم عراقيەكان ايفا بە وعدەكانيان ئەكەن يا نا.

وقاضى محمد خطەيكى كەبو تلطيف وأشت‌كردنەوەى حمە رشيدخان تعقيب اكات يانە نا. كەهيچ نبوايە بواسطەى نختيك انتظار حكومەتى عيراق مجبور ئەبو رسماً اعترافى بو بەهيندیك لەو مسئلانە بكات كە لەمەوبەر بەزمانى سيدعلى حجازيەوە نوسرابونەوە.

بەلام داخەكەم انتظاركردنەكەى بو بەسببى ئەوەى كەبەبى قيدو شەرت خوى تسليم بەحكومەتى عراق بكاتەوە وهەتا امرو لەژير اسارەتى پوليسى عراقا بمى‌نى‌تەوە.

لە ٢ ايلولى ٩٤٦ سيد علـى حجازى لەبافستيانەوە بواسطەى قوەى شرطەى سيارى داروخان بەموضوعى خوارەوە برقيەيك ادات بەأغاى حمە رشيدخان.

محترەم حمە رشيدخان

لەبەرئەوەى كە حضرەتى وصى معظم روژى ٥/ايلولى ٩٤٦ تشريف ئەبات بۆ سرسنگ. ئەيەوى پيش تشريف بردنى چاوى پى‌تان بكەوى. ئەوا فائق علـى مديرى شرطەى سليمانى هات بو پينجوين. لەخذمت‌تانا ديت بو بغدا ولەروژى معيندا زيارەتى وصى معظم اكەى وهەموو أرەزو ومطاليبكت بەئەوەل زيارەت‌يان پيك دى.

مديرى شرطەى قوەى سيارى بافستيان

لەسەر ئەو برقيە حمە رشيدخان چو بو بغدا فعلاً زيارەتى وەصى معظم ورئيس الوزراى افخمى كرد. وبناءً لەسەر طلبى مقاماتى عليا وسياسەتى ناهموار. لەجياتى ايفا بەأجر وچاكە وپيك‌هينانى شروطەكانى. كە نسبتاً هاتنەوەى حمەرشيدخان لەو وختەدا. موفقيتيكى گەورەبو. بو عراق‌و سويندخورەكانى. چونكە گەرانەوەى حمە رشيدخان لەو وختەدا تـأثيريكى زورگەورە وشكستيكى زور فاحشى بەسەر شانى حكومەتى قاضى محمد داهينا.

ومقابل بەو خذمتە گەورەى كەلەو وختەدا أغاى حمە رشيدخان بو قومى عرب وملەتى انگليسى بجى‌هينا. كەچى بەسوارى سيارەء مصفحە روانەى شارى (رماديە) كرا هەتا نهايەتى ايلولى ١٩٥١ هەر لەژير سيطرتى پوليسى رماديەدا مايەوە. ولەمانگى ايلولى ١٩٥١دا لە تشددى قضيەى نەوتى ايران‌و انگليسا بو تهديدى

نفوذی ایرانیەکان واعادەی حرەکات وغزوی بو ایران لەحالاتی پیویستا حمه رشیدخان جلبی کرکوك کرایەوە وحصاری پولیسیشی لسر لابرا.

حمەأمینخانی قادرخان زادە

انجا حمەأمین خانی برای حمه رشیدخان لەباندا مایەوە. نەویرا عودەت بکاتەوە بو عراق نەوەکو مصیری ئەویش وەکو هی حمه رشیدخان حپسی‌و نفی‌بی. بەلام هەروەکو نەگەڕایەوە بو عراق ئەویش ئەی ویست وەکو حمه رشیدخانی کاکەی لەسەر ٣سی تناف بازی بکا. لگل قاضی محمد وایران وعراق کەوتە مخابرە. بواسطەی علی جوانمردیەوە بەتأریخ ١٥/٦/٣٢٥ بەعبارەتی خوارەوە قاقەزیکی نوسی بو قاضی محمد.

بو پیشەوای بەرزی کوردو کوردوستانی معظم

١-اصلاً أغای حمه رشیدخان لەهیچ ریگایکەوە مخالف بەپیشکەوت‌و مصالحی دیمکرات نەبووەو نابی. بلکو هەتا مردن عاملیکی اساسی‌یە لەریگای سەرکەوتنی کوردوستانا. غایە لەچونەوەی بو عراق تنها ئەوەبووە. کەزورکەس بەهوی وجودی ئەمەوە بهانەیان بەخذمت وکنارەگیری دیمکرات ئەگرت.

خانیش بوی نەاکرا لەوەزیاتر برامبر بە مغرضان چاوپوشی بکات بلکو لەوە زیاتر مانەوەی خان ئەبو بەهوی هیندی کردەوەی ناشیرینی ناحەزان. وبەهوی ئەوەکردەوانەش مشکلات زور لەپیشکەوتنی پیشەوای بەرزمان ئەهاتە وجود.

٢-لەبەرئەوەی کە أغایانی بانەی بەتأثیرەوە جبهەیان پی‌چول‌کرا ولەخذمتی کوردوستانی أزاد محروم کران. ئەگەر خان لە وظیفەکەی استعفای نکردایە معنای ئەوەبو کەقیمتی عشیرەتی وخزمایەتی خزمەکانی بەلاوەنیە. لناو عشائریشدا رعایەتی طائفەگەری شتیکی ضروریە.

٣-لەبەر مغرضانی زور خان بوی نەاکرا بەبی لشکر وتبعە لەولاتیکی غربەتیدا ولناوچەی حکومەتیکی وەکو ایران اقامەت بکا.

لەبەرئەوەی کەلشکرەکەشی الأن درابووە وخوی تنها مابووە مجبور بو یابی‌تە سابلاغ دابنیشی ویابچیتەوە بو عراق. لەبەرئەوەی کەهاتنە سابلاغی بەتکلیفیکی زور تەواو ئەبو وبلکو هاتنە سابلاغەکەی لەنظر خزمەکانیا هیچ فرقیکی نەئەبو لگل اختیاری وظیفەکەیا. بویە مجبور مابو کەبچیتەوە بو عراق.

٤-بو ئەوەی کەخذمەتی اجدادی ایمە بەووتەی ناحەزان پایەمال نکری ولەسازمانی خذمەتگزاری ونیشتمان پەرستیدا بی موقع ونشان نەمی‌نی‌نەوە. بەخوم وخزمانی فامیلی بەهرامی حاضرین هەتا أخر تنوکی خوین‌مان لەژیری پی ألای بەرزی کوردوستانا فداکاری بکەین. وچە تجرەبە وحرەکاتیکیشم پی‌ئەسپیەری امادەم بو امتحانی پاکی.

محمد أمین

قادرخان زادە

بو جنابی محمد امین‌خانی قادرخان زادە

ایمە زور لەعملیات واقداماتیکی انگو رازین. بەلام ئەبی ئەو تالانە اعادە بکەنەوە کەلەلاین أغایانی بانەی درحق بەدی بناویلەو بانەزیر کراوە ئەو وختە حاضر ابین بو برایەتی تان چونکە وعدم بەصاحب تالانەکە داوە کەبویان استرداد بکەمەوە.

٣٢٥/٦/٢٠ قاضی محمد

حقیقتاً لیرەدا قاضی محمد بەچاویکی بی لطفانە وەرامی حمەأمین خانی دابووە چونکە لەو وختەدا حمە امین‌خان تمثیلیکی هەموو بانەی اکرد. وئەو نوسراوەش بە مطابقی رئی زور بگزادەی بانە نوسرابو. حقوانەبو اوا کتوپر قاضی محمد منطقەی بانە لەخوی بتەکی‌نی‌تەوە ولەاختلاتی کوردایەتی سلبیان بکات. حقوابو نوسینەکەی نختیك شیرین تر وسیاسیانەتر بوایە. چونکە عشائرەکان جنیویان پی بدەی بلایانەوە خوشترە نەوەکو داوای شتیك‌یان لی‌بکەی کەتا اندازەیك بەحقی وعادەتی بزانن.

ئەو سلبی اعتمادەی قاضی محمدە بو بەهوی ئەوە کەعشیرەتی بانە هەتا نهایەت لەضدی قاضی محمد بدوین ومتفقاً لگل حکومەتی ایرانا اشتراکی هەموو وینە حرەکاتیك بکەن لەضدی تشکیلاتی مهابادا. اصلی موضوعی تالانی ئەو دو دی‌یە ئەوەیە کەلە وختی خویا بعرض‌گیانرا کەفرماندەی هیزی سردشت زیرو ناو-لەدی بناویلە وبانەزیر محمدبگی کوری احمدبگی حاجی نائب ئەکوژی.. بانەیەکان مسببی ئەو حرەکاتەیان بە (رسولی محمد أغای) کلوی زانی.

چونکە بانەیەکان ئەو دو دی‌یەیان بەهی خویان ازانی وئەو أغایەش لەفرصەتی کومەلە و قاضی محمدا ئەو دو دی‌یەی خستبو ژیر تصرّفی خویەوە. انجا لەدوای ئەوەی کەلشکری بانەی لەجبهە اذن ادریتەوە. بانەیکان قسمیکی ئەو لشکرە انین مالی

رسول أغا- ناو وخزمەکانی لەتولەی خوینی حەمبگ وتصرفی ئەو دییانە تالان ئەکەن. وتالانەکە بەسەر هەمو مشترەکیکی لشکرچیدا دابەش ئەکەن. حقیقتاً حمە امینخان شخصاً خوی نەچوبو بو ئەو حرەکاتە. بەلام حمە عزت بگ وعبداللەبگی برای چوبون واشتراکی خیر وشەری ئەو تالانەیان کردبو اگر قاضی محمد ناوی ئەو تالانەی نەهینابایە. بانەیەکان حاضر نەبون کەدوبارە بچنەوە ژیر نفوذی قاضی محمد. بەلام بختی زورداری دەولەتی ایران لەشانصی قاضی محمد بەقوەتتر بو. کەقاضی محمدی اجبار کردبو بو بهانە وبلگەیکی أوا سخت.

مذکرات لگل ایرانا

اجا محمد امینخان لەوکالەتی بانیەکانەوە لگل حکومەتی ایرانا کەوتە مخابرە. داوای تنفیذی ئەو قراردادەی لەحکومەتی ایران اکرد کەلگل أغای حمە رشیدخانا بستبویان. وئەی ویست درحق بەهمو بانیەکان تطبیق بکری.

لەروژی ٣٢٥/٦/٢٦ تەواوی بگزادەی بانە لەدی-شوی- ملاقاتی سرهنگ (أیرم) فرماندەی هنگی ٢٢ بانەیان کرد اتفاق لەبینی هەردولادا واقع بو کەمحافظەی امنیتی منطقەی بانە وپوسطەکانی حدودی بانە بە أغواتی بانە بسپیرەرین. ولە هەرچوار تائفەی بانە نگهبانی محلی- بەپی نسبەت تعین بکری کەمجموعی نفراتەکانیان اعتبار اکران بە ٣٦٠ نفر وهەرنفری لەقراری ١٠٥ تومان موچە هەبی وافسرانی ئەو نفراتەش لەأغواتی بانەی بی. مأموری گمرگو انحصارو بلدیەو مدیری ناحیە-لە اغواتی بانە تعین بکری. هیئتیکی چوار نفری کەعبارەت بون لە(حمە سلیم بگی بهرامی وقادرخانی أرمردە ومحمودخانی روستمی وعبداللەبگی سرحدی بەوکالەتی هەر چوار طائفە چون بو بانە بو اشتراکیان بەاندامی هیئتی ادارەی حکومەتی بانە. کەقرار وابو هیچ فرمانیکیحکومەتی بەبی رئی ئەو هیئتە نافذ نەبی. وهەمو فرمانیکی عشائری بەهوی ئەو چوار اندامە بگاتە دەست حکومەت وبەتوافقی نظری ئەو چوار اندامە هەمو فرمانیکی فردی وعمومی عشیرەتی بانە پیك بی.

بلام فلسفەی گەورەی ئەو هیئتە تنها ئەوەبو کەلەو وختەدا ایرانیەکان نمایشیکیدعایە بەو هیئتە بینەوجود. وبلاوی بکەنەوە کەعشیرەتی بانە قطعی ارتباط واتصالیان لگل کومەلەدا هاتوە ومشترکًا لگل حکومەتی مرکزیدا خریکی

عملیات واقداماتن بو ئەوەی سمعەی تشکیلاتەکەی قاضی محمد لەخارج پی بشکینن. وعشائرە کوردەکانیش تشجیع بکەن بو اعادەی ثقەت واعتمادیان بەحکومەتی ایران. جا لەسەر ئەو قراردادەی سەرەوە بەناو وامضای محمد امین‌خانی قادرخان زادە وقادرخانی أرمەردە. حمە رشیدبگی بلکی-عبدالله بگی سرحدی- نصراللەخانی روستمی- عبداللەخانی شهیدی- احمدبگی حاجی نائب- عزت‌خانی حسن‌خانی نمشیر-سعیدبگی بهرامی- قادرخانی فرج‌خان- حمە کریم‌بگی نجنە- کریم‌بگی کانی ناو- محمودخانی روستمی- تلگرافیك بەموضوعی خوارەوە بو شاە نوسرا. رونوسی درا بەوزارەتی جنگ وستادی أرتش ورئیس الوزرا ومجلسی پرلمانی ایرانی.

اعلیحضرتی امپراطوریەتی شاهنشاهی همایونی جوان بختی ایران

بەکمالی صداقەت وخوش بەختی بەپیشوازی خذمەتی دەولەتی شاهنشاهی حمیمیەتی میهن‌پەرستی خومان وعشیرەتی بانە تقدیم دەرباری شاهنشاهی ئەکەین. هەتا أخر نفس لەریگای میهن‌پرستی وخذمتی نیروی غرامی شاهنشاهی‌دا حاضری خذمت وجان نشارین.

بژی شاهی جوان بختی ایران. زەندەباد ألای ایران پایندە بی نیروی غرامی شاهنشاهی. هەمان أغایانی کە سویندەکانیان لەروژنامەی ژمارە ٦٩و ٦٨ کوردوستانا چاپ کرابو. وسویندیان بو حمە رشیدخان وقاضی محمد خواردبو کەهەتا أخر تنوکی خوین‌یان لەریگای قومیەت وکوردوستانی أزادا کوششی پیشکەوتنی أمانجی ملی بکەن. هەرهەمان أغایان بون کەلەمدەیکی زور نزیکا سویندەکانی خویان فراموش کرد. دوبارە بەمضمونی سەرەوە تلگرافی زندەبادی پەرچەم وشاهی جوان بختی ایرانیان- بەایستگای تاران رائەگەیاند.

جالەعینی روژا ئەو أغایانەی سەرەوە بەاستثنای أغای حمە أمین خان هەمویان چون بو بانە. ولەباشگای افسران- پزیرایی کران وئەو غائلەیە کە لەحرەکاتی شهریورا لەگلەی هیزی أغایانی متهم وخاون سابقە موجود بو بەتەواوی رفع کرا. بەژمارە ١١١٠٠٠/٣٢٥/٦/٣١و ١١٥٠٠/٣٢٥/٧/٧ لەلاین رزم‌أرای رئیسی ستادی أرتش وەبرقیاً وەلامی تشکرات‌و احساساتی بەرزی أغایانی دایەوە. نظر بەروحی یك جهتی‌و دەولەت پەرستی ٢٧ تەن قندی حکومەتی بو ئەو أغایانە هاتەسەر تقسیم کردن.

بەلام ئەو قندە بەتەواوی حیاونامۆسی أغایانی بانەی پایەمال کرد بگزادەکانی بانە وەکو (پشیلەی) برسی بەدیار ئەو قندەوە کەوتنە میاومیاو- سرهنگ أیرومیش- ئەوقندەی کردبو بەچکی دەستی هەر روژە ممانعەتیکی بوتوزیع ئەهینا پیشەوە. چونکە ئەیزانی هەتا ئەوقندە موجودبی هەمو وینە دنائتیك بەو أغایانە اختیار اکات بەلام کەقندەکە نەما جوابی نادەنەوە.

هەتا سرهنگ أیروم بەژمارە ١٢٦٢٩و روژی ١٨/٧/٣٢٥ بو سعید بگی بهرامی أغای نەنور-پهلوی دوژ. قاقەزیکی نوسیبو اگر ١٠ دە گهن کا تحویلی دەولەت نەدەی لەتجهیزی قند بیبەش اکریت.

هەرلەو وختەشا ایرانیەکان بیری انتقامیان هەبو کەروژیك ئەبی ئەو أغایانەی قند پەرستانە داخ بکەن.. امجا أغای (سرهنگ أیروم) بلاویکردەوە کەئەو قندە ادری بەقواتی مسلح، لازمە هەرأغایەی تعدادی اسلحەی خویان بکەن. هەتاوەکو بەپی تفنگ چی شکرەکە دابەش بکری. بەوناوەوە اسلحەیکی زوری لەسەر بگزادەکانی بانە تسجیل کرد، أغای واهەبو چوار تفنگی نەبو کەچی بالعکس بو طماعی جیرەی قند ٤٠ تفنگی نوسیبو ولگل ئەوحالەشا هەتا نهایەت ئەوشکرە ندرا بەأغایان وبو حکومەتی ایران مایەوە. لەوختیکیشا کەتشکیلاتی ایران کرایەوەو عشائرەکان لەسلاح تجرید کران. بەپی ئەو قائمەیەی کەلەوەختی خویا أغایان بو قند دابویان بەسرهنگ أیروم-اسلحەچنی کران. وئەوەی ئەو مقدارە تفنگەی نەبوایە بەاجباری پییان اکریەوە.

کومەگی بانە بەحکومەتی ایران

لەوختیکا کەسەردەشت و ربط لەلاین لشکری بکری حویضی بارزانی لەمحاصرەدا بو. وعشائری ککوی ودەشتەتال- ریگای بینی بانە وسەردەشتیان قگع کردبو. بو ئەوەی کەعشیرەتی بانەو بارزانو کلوو دەشتەتالو هەرکی بن بەدوژمنیکی خوینین وهەتا نهایەت بانە نتوانی لەحکومەتی ایران جیا ببیتەوە. ولەنقطەی دوهەما بو بەرهەلستی حکومەتی قاچی محمد وسمعە شکانی مدەنی ئەو کوردوستانە أزادە جنگیکی اهلی بنیتەوە. وبەهوی ئەوجنگە سیطرەت بەسەر ریگای بینی سەردەشتو بانەدا پیابکاتەوە.

بەژمارە ١٤١٢٦و ١٤١٦٨\٧و٨/٨/١٣٢٥ ستادی بانە ابلاغی أغایانی بانـەکرا. کە بو سەر کوبی عشائری کلوی لەمقابل خوینی حەمەبگی احمدبگ بچـن بـو منطقـەی سەردشت وعشیرەتی کلوی بخەنە ژیر تصرف هەتا نهایـەت لـەعینی وەختـا لەهـەرچوار طائفەی بانـەی لشـکر کوکرایـەوە. بـو امـدادی حکومـەتی ایـران چـون بـو منطقـەی سردەشت. ولەناوچەی (هورازە وبناویلە ونمشیر-لشکر بەزیان کرد. لەعینی وەختـا مـام عزیـزی کـوری قرنیأغـای مامـەش بـە ٦٠٠ سـوارەوە لـەقاضـی محمـد هـەلگرابووە وعبداللە خانی رئیسی منگوریش لەسەر تأثیراتی ملاخلیلی گورەمەر لەقاضـی محمد هلگرابووە رئیسی عشیرەتی وجاغ سلیم أغای بایز- ئەویش کلکـی عصیـانی خستبو سەرشان.

لـەعینی وەختـا پروگرامـی دەولـەتی وهـابو کەئـەو عشـائرانە بـەهوی حرەکـاتی سەربازی دەولەتی بەیك روژ پەلاماربدەن. وخەتی کورتەك) هـەلبگرن لـەشمال وجنـوب وغربەوە پەلاماری سابلاغ بـدەن. بـەلام خـوش بـەختی قـاضـی محمـد ئـەو پروگرامـەی تارومار کرد. أغای مام عزیـز وعبداللەخـان وسـلیمأغا- بـەرۆی زەردەوە رویـان کـردە عـراق وپنـاهیدەی عشـیرەتی مـیراودەلی بـون و(ملاخلیلیـش)-لـەلاین مصطفـی خوشناوەوە بلاقید وشەرت هینرایە سابلاغ. بەلام لشکری بانە هەتا نهایەتی حرەکـات، هەر لەو ناوەدا ١-ملاخلیلی گورەمەر-یکیکبو لەملاباشەکانی ایـران. زور متعصبـی دینی بو لە ٩٢٩دا لەسەر قضیەی شیعە شش مـانگ لگـل حکومـەتی ایران بەشـەر هات. عشیرەتی مـنگور ومامـەش وسویسـان وگـەورك کومـەگیان پیکـرد. ئـەو ملایـە لەناو ئەو عشائرانەدا مرکزیکی بەرزی دینی هەمو زیـاتر سـەری ئـەو لـەجیاتی خـواو پیغمبر استعمال اکرا بو سویند. لەنتیجەدا بەچنگ ایرانیـەکان شکسـتی هینـا. پنـای بەحکومەتی عراق برد. هەتا ٩٣١ لەعراق بو. حکومەتی ایران لسر تشبسـاتی عـراق عفوی کردو چووە بو ایران بەلام لەو قضیەی دیمکراتەدا ضدی قاضی محمد بو. لگل ایرانیەکان دوست بوە خەریکی محافظـەی ریگاوبانی ایرانیـەکان بـون. ولەتسـلیم بونـی دیمکرات لشکری بانە هەتا (کەلی کورتەك) تعقیبی لشکری قاضـی محمدیان کـرد. ولەدی (کاولان وکوران-ملاقاتی سرتیپ همایونییان کـرد واجـازەی گەرانـەوەی دانـی کەبچنەوە بو بانە ولـزوم بـەچونی سـابلاغیـان نکـری. بـەلام هـەتا نهایـەت أغـای حمـە أمینخان شخصی خوی اشتراکی ئەو لشکرکشیە نکردبو. بەلام حمە عزتبگ وعبـداللە

بگی برای هەتا نهایەت لگل ئەو لشکرەدا بون. لەهەموو شتیك سیرتر ئەوەبو لەئەوّل روژی تسلیم بونی سابلاغ.أغای حەمامین خانی قادرخان زادە لەرغمی ئەو خذمت گزاریەی کەبو أغای سرتیپ أیرم- بەخەرجی دابو. کیچی کەوتە کەولەوە-نەویرا یك ساعەتی‌کە بەدیار قندەکەی أغای سەرتیپ أیرمەوە- بی‌نی‌تەوە. بەپلە پەل خوی فریدایەوە شیوەگویزانی- عراق.

تشکیلاتی دوای روخانی کومەلە لەبانەدا

لەدوای انقراضی حکومەتی دیموکرات أغای عبداللەبگی سرحدی کرا بەسەرپەرستی نگهبانی حدود. ومأموری اسلحەچنی عشائری بانە بەلام لەدوای چند روژیك لەترسی گرتنی ایرانیەکان ئەویش فراراً هاتە عراق وچو بو دی گرمکی ناحیەی پینجوین هەتا نهایەتی سالی ۱۹٥۰ نەویرا بچیتەوە بو سیرانبەندی ایران.

وعبداللەخانی شهیدیش کرا بەسەرپرستی نگهبانی پاسگای ریگای بینی بانە وسیرانبەن وکانی ملا احمد وحدودی دەشتی کانی دزان و۳۰سی نفریك امنیەی محلّی بەمقرەراتی مخصوص بو یقینی کرا. بەلام لەتشکیلاتی اخیرا ئەو نفراتانەیان بو هینایە سەر (٥) امنیەی فخری.

ولەدەستەی أغای روستمی وقادرخانی أرمردە وحەمە رشیدبگی بلەکیش تا اندازەیك ئەو اصولە رعایەت کرا وچند نفریکی امنیەی محلی‌یان بو تعین‌کردن. بەلام حقوق وموچەکانیان لەلاین افسرانی مخصوصی ایرانی خراو بەنفراتەکان نەئەگیشت.

وبەناوی سوابقی شهری‌وری ۳۲۰ تنها حەمبگە رەقە-یان گرت لەپاش مدەتیك فشار وروتانەوەی پولوپارەیکی کەپی‌یانەوە شك ابرد برەلایان کردەوە وبە ۹ هەزار تومان مشمولی عفوی شاهانە کرا بەتأپیری فشاری أغای حەمە بگە رەقە-أغایانی حەمە سعیدبگی بهرامی وحەمە سلیم‌بگ وحەمە أمین‌بگی بهرامی ناوان هاتنە عراق. حکومەتی عراق هەتا نهایتی سالی ۹٤۸ لەکرکوك خانەشاری کردن ومانگی ۷,٥۰۰ دیناری بو بریبونەوە. بلام اخیراً لەلاین عراقەوە أزاد کران وتسلیم نفس‌یان بەایران کردەوە بەاستنادی امری عفوی شاهانەی ژمارە ۱۷۱٦\۱۸/۲/۳۲٦و ۱۷٦۷۲\۲٤/أبان ۳۲٦ وسابقەدارانی ایرانی استناد بەو امری عفوی شاهانە لەهەمولایکەوە خویان بەحکومەتی ایرانی معرەفی کردەوە. بەوپی‌یە نهایەت بەقچای

ایرانی درا. هەموو عطفی حکومەتی ایـران برامـبر بـەو هـەمو خیـانت وگردن‌کەشـی وهلگرانەوەی بانەی لەدیمکرات تنها ئەو ۲۷طـەن شکرە بـو کـە ئەویش هـەتا ایسـتا بەأغایان نگیشتوە. وبلکو بەسایەی ئەوقندە شومەوە نزیکی ۷۰۰ تفنگیك‌یان خـارجی حقـائق- بـەناوی سـرهنگ سـلامتانەوە تسـلیم بـەأغای سـرهنگ أیـروم-کـردەوە. بەاضـافەی تفنگە حقیقیەکانی خویان.

فصلی (٦)

ناصرخانی قشقا لەناوچەی شیراز خراسانا

لەپیش‌و رگیرانی جلەوی وظیفە لەلاین قوام السلطنەوە. دەولەتی ایـران تـەرزیکی هەرج ومەرەجی ورگرتبو ولەلاین قوام السلطنەوە بەنمایش وتفننی خوارەوە بەربەست و چارەکرا.

لە ۲۸ مردادی ۳۲٤ (۲۰نفر لە افسرانی ایـران کـەعبارەت بـون لـە دو سـرهنگ و۱۸ چابگی مختلف الدرجـە. دوکـامیون دولتیـان بـە۱۰۰ تفنگـەوە ومقـداری فیشـك وچەند دستگای تلفـون وهینـدی اسلحەی اوتومـاتیکی تریـان هلگـرت وفـراراً سمتـی مجهول وتمردیـان اختیـار کـرد. ودسـتیان کـرد بەتوسـعی عصیـان دیسـان بـەناوی أزادی‌خواهیەوە لەمرکزی (مراوتەپە) ۱۲۰ نفر امنیەی دەولەتی‌یان کرد بەأوالی خویان ولەهەمو لایکەوە پـەلاماری خراپـەیاندا. لـە ۳۰/مـردادی ۳۲٤ لـە(گنبـدی کـاوس) لەبینی ئەو هیزە ونیروی دەولتیدا بو بەشـەر. لـەو أفسـرانە ۷أفسـر کـوژران ودو افسـر بریندارکـران ودو نفـری ژاندارمـری کـوژران ودو نفـری پاسـەوان بریندارکـران. ولەشهریوەری ۳۲٥ لەشاری (شاهی وساری) لەبینی افرادی تودە ودەولەتیدا بو بەشەر لەهـەردولا کـوژرا وبرینـدار زوربـو. لـەعینی وەختـا لـەمازندران لـەبینی أزادی‌خـواە ومرتجع‌خواهەکان بو بەشەر بەکوشتاریکی زور دوایی هات. ولە ۳ مانگی مـهری ۳۲٥ لەلاین دەستەی أزادی‌خواهی قزوین۶۰۰ دوکـانی ایرانی‌پرەسـت سـوتاندرا. لـە٥مـانگی مـهری۳۲٥ لەزنگان لەلاین افرادی حزبـی تـودە بـەر درگـا بەنویژکـەرەکان گـیرا. هـەر لەمزگەوتا کوشتاریکی زور لەبینی نویژکەرانا واقع بو.

هەرلەمـانگی مهری ۳۲٥ لەمازندران لەبینی افرادی تـودە و مـأمورینی دەولـەتی بو بەشەر. مأمورینی دەولەتی لەوظیفە درکران. وافرادی تـودە چونـە جیگـای ئـەمان.

لەناوەراستی مانگی شـەهریوەری ٣٢٥ لەاصفـهان وشـیراز ومشـهد وخراسـان. دسـائس وتمرد لەلاین عشائری بختیاریەوە دەست پی‌کرا. تأثیری ئەو حرەکاتە حمل کرایەسەر بی نظامی وبی وجدانی فرماندراری (چوارمحال) حمصام). وأغـای مظفـر فـیروز-وزیـری کاروتبلیغات ایران بەطیارە بو تحیقیقی ئـەو پیـش أمریـە چـو بـو اصفـهان. لەئـەوەل دابەزینیا دەستوری دا بەگیرانی فرماندار حمصام- وامیر بهمنی بختیاری ومرتض قلـی وسـرهنگ حجـازی فرمـاندەی لشـکری خوزسـتان وأغـای شـیروان مدیـری روژنامـەی میهن-وحالاً تقدیمی‌کردن بەدیوانی عرفی. ودیوانی عرفیش لەوناوچەیەدا اعلان کرا.

تلگرافی ناصرخانی قشقا بو تیدلی شکلی حکومەتی حاضرە

له ٣٠ شهری‌وەری ٣٢٥ لەلاین عشائری أزادی‌خواهـی جنوبـی ایـران حملـە کرایـە سەر مرکزەکانی اصفهان وشیراز وخوزستان واهواز. لەژیر قیادەی ناصرخـانی قشـقادا تمرد وأزادی‌خواهی اعلان کرا. له ٣١ شهری‌ورا تلگرافیـك بـەموضـوعی خـوارەوە بـو قوام السلطنة نوسرا.

جنابی اشرف أغای قوام السلطنه سەرەك وزیری دەولەتی شاهنشاهی

هەروکو بخاطری مبارکتان گیشتوه وچندجاریش تکرار کراوەتەوە. کـە لـەدەورەی ٢٠ سالانی رابوردودا لەمنگقهی فارس انواع کـاری نـالایق رویداوە. مکـرر عشـائری ئەو منطقەیە بو چارەی ئـەو باسـە هـاتوون بـو لام. ومـن نصیحتـم کـردون. ومیدانـی خراپەم نەداون. ئەگەر تماشای دوسیەی شارەبان ونگهبانی ئەو شارانە بکەی بوت معلوم ئەبی ئەو دەورەی بەسەر مناطقی فارسی هاتوە هیچ هوزی نەی‌دیوە.

امـرو وضعیـەت گیشـتوتە رادەیـك کەتـەواوی دانیشـتوانی ئەوناوچەیـە. بوهـەقی پایەمال کراوی خویان. امادەی اقدامات وتی‌کوشینن ئەو بەسەرهاتە نالەبارە لەوەزیاتر بەمن محافظە ناکری. اگرهتا ایوارەی دووشمبـە کـەریکەوتی اولی مـهرماە ٣٢٥ اکـات. تکلیفی قطعی معلوم نکـری. هـەر بەسـەرهاتیکی ناشیرین روبـدا. لـەمقابل تـأریخ‌و ووجدان بەمسئول نەزانـەریم. چونکـە تـەواوی عیـلات وعشـائری فـارس بـەو حرەکـات وقضیەوە علاقەدارە.

١-فوراً تیکدانی کابینه وتعینی پیاوانی ایش کەر وباش.
٢-گورانی سەرکردەی ادارەجاتی. أرتش-و گورینەوەیان بەسەرکردەی باش ونیشتمانپەرست.
٣-محاکمه وتجزیەکردنی ایش کەرانی ٢٠ ساله دەوری دکتاتوری رضا شاه.
٤-ورگرتنەوەی ادارەی کاری منطقەی فارس لەلشکر وتودیعی بەکشوەری لەلاین اهالی وهلبژاردراوی منطقەی فارس کار وپیشه وفرمان سەرپەرشت بکری.
٥-تشکیلی انجمنی ایالەتی وولایەتی لەمرکز وشارانی جنوب وفارسا.
٦-اعادەی نظر بکریتەوە بو زیادکردنی نمایندەی مجلسی پەرلەمان بەپی نسبەت.
٧-بخشینی مبلغیك پارەی کافی بو صرفکردنی بهداری وفرهنگ وریگاوبان وریكخستنی پاشکەوتنی ناوچەکانی فارس.
٨-تازەکردنەوەی بیر لەبطالکردنەوەی قانونی مضره ومفسده که منافی قانونی اساسی ورفاهیتی ملته.
٩-پیك گیاندنی ریگای أسن مرکزی بەشیراز وبوشهر وقیرتاوکردنی ریگاکان.

محمد حسن قشقائی　　خسرو قشقائی　　ملك منصور قشقائی　　محمد ناصر قشقائی

لەروژی ٣ مهرماه هئیتیك کەعبارەت بون لەأغای نیکپور معاونی ادارەی رئیس الوزا وأغای سردار حکمت أستانداری کرمان وعلی هیئەت دادستانی کشور وسرپاس صفایی رئیسی تشکیلاتی شهربانی- بەطیارە واردی شیرازبون وئەو تلگرافەی خوارەوەش لەلاین قوام السلطنەوە بو ناصرخانی قشقائی لەوەرامی تلگرافەکەیانا تقدیم کرا.

أغای محمد ناصر قشقائی

متأسفانه مفادی تلگرافی تو وعملیاتی که لەفارس شروعی پیکراوه خارجی امیدەواری من بو. چونکه تو لگل ایلی قشقادا پیشکەوتوترینی ملّەت بون لەمیژوی ایرانا بەهیچ رەنگیك نابی بو أرەزوی اشخاصی فساد لەضدی دەولەت تشکیلی مخالفات بکەن. بو ئەوەی که لەأخرا ندامتتان متوجه نەبی. ئەوا فوراً هیئتیکم بو حصولی تفاهم ومذاکره روانه کرد کەروحی میهنپەرستی بەانجام بی نی.

احمد قوام

لەلاین علماو اشرافی بوشهرو عشائر ئەو تلگرافە بو قوام السلطنة نوسرا.

جنابی اشرف قوام السلطنة

هەرچندە معلومە کەمدەتیکە روحی دیمکراتی لەلاین ایوەوە اعلان کراوە بەلام تالان کران وغارت گرانی دکتاتوری رضا شاە هەتا ایستا وازیان لەافسادات وگیانی مرتجعی زورداری نەهیناوە. لەاصولی گمرگ وعمران واقتصادیات وتجارەت وأزادی حقوق وزندەگانی خلکی وەلاتی ایمە بی بەش کراون. جا عملیاتی زور بیژە مامورە ناپسندەکانی دکتاتوری رضا شاهی تأثیری کردوتە سەر گیانی هەمومان. پی ویستە لەمودای ٤٨ ساعەتی اخیرا هەمو اولادەکانمان لەنظام وظیفە-عسکری اجباری أزاد بکەن. والاّ ناچارین بو أزادی منالەکانمان اسلحەتان بدەینی. بوئەوەی لەنظر قانون و وجدان مسئول نەبین. ئەوا أزادیخواهی خومان بەجهان رائەگینین.

محمدیان علی تنگستانی فتح‌الله حیات امام جمعە هاشم عدنان

لەپاش ٤٨سعات (بوشهر وگازەرون) بو بەجیگای تاخت وتازی چتەکاری. لەبینی عشائر وسەربازا بو بەشەر. قوەی مرکزی گازرون کەعبارەت بون لە ٧٠٠ نفر هەتا روژی ١٠/٧/٣٢٥ ئەو هیزە لەمحاصرەدا مایەوە. بەواسطەی طوپ وطیارە مدافعەی سختیان اکرد. بەلام لەروژی ناوبراوا لەژیر فرماندەی سرهنگ سیمین- تسلیمی نفسیان بەعشائرەکان کرد.

لەشەوی یك شمبەی ٣١ مهرماە ٣٢٥ لەمجلسی وزیرانا موافقەت کرا بو تسکینی بسەرهاتی فارس أغای سرلشکر زاهدی) بچیتە فارس. لەپاش گرانەوەی سەرلشکر زاهدی لەلاین ناصرخانی قشقاوە ئەو تلگرافە تقدیمی قوام السلطنە کرا.

جنابی اشرف قوام السلطنة

لەتعقیبی عرائض ومطالبی کەتقدیم کرابو. دوینی بەهوی تیمسار سەرلشکر زاهدی وأغای ایرهمایونی- اوامری جنابی اشرف ابلاغ کرا. فدوی باکمالی اخلاصیەت امری پەراگندەی بەعشائرەکاندا.

لەحالی حاضرا لەسرانسری ناوچەی (بنادری کوردنشین وفارس) أسایش واستقرار بەردەوامە. زور خوشوقتم کەدەولەتی شاهنشاهی بەو اندازەیە دارای عطف ودلنوازیە برامبر بەملەتی میهن پەرستی خوی. وسەربەرزم بەمەی کەدەولەت فساد

ونیشتمانفروشانی ایرانی ریشەکیش کردوە دوبارە اخلاصیەتی خومو برایانم بعرچی پیشگای بەرزی جنابی اشرف ئەگەینم. امادەم بوجان نشاری انظمـه وقانونی اساسی ایران.

محمد ناصر قشقائی

وضعی ناهمواری قشقا بەمندرجاتی خوارەوە تسکین کرا

١-تعینی مأمورانی کشوەری وعسکری بەنظریەی ناصرخانی قشقائی بی.

٢-چاوپوشی لەحرەکات وبەسەرهاتی رابوردو.

٣-تعینی دوبرای ناصرخان بەنائبی مجلسی پرلمانی مقبل.

٤-شریکە وبانکی تجاری سلفە بدات بەزراع واهالی ئەو ناوچەیە.

٥-لەژیر ترتیباتی ناصرخانـا حکومـت اقـدام بکـات بەتوسـعی عمـران وبـهداری وفرهنگ ولوازماتی مدەنی.

بەلام وادەرکەوت کەحرەکاتی ناصرخان وقشقا وکوردەکانی بختیاری بەپنجەی انگلیس هاتبیتە وجود. ومتلەیەك ومعمایکیسیاسیانە بوبی لەأغای قوام السلطنەیان داهینابی. وفسلفەی ئەو حرەکاتی ناصرخانە تنها ئەوە بوبی اگر حکومەت سەریە انجمنی ایالەتی وولایەتی أزربایجان بگری‌جنوبی ایرانیش مستعدە بو داواکردنی عینی امتیاز وجیابوونەوە. جابو ئەوەی کەدەولەتی ایران بو لناوبردنی فکری أزربایجان تی بکوشیی انگلیس ئەو متلەیەی لەایران داهینا. ولەپاش پیك هاتنی مرامیکی سیاسیانەی لەجنوبی ایرانا ئەو موضوعەء لەناو هلگرتەوە وتوجّهی حکومەت وقوام انجا بەتەواوی خرایە سەر غائلەی أزربایجان وبەسەرهاتی جنوبی ایرانیش بەوپییە دوایی هینرا.

فصلی (٧)

اسراری ملا مصطفی بارزانی هەتا ١٩٥٢

عشیرەتی بارزان هەرلەقدیمەوە گردنکەشی وسەر بەخویەتییان اعلان کردوە. فامیلی ایستای شیخانی بارزان. روحی تمرد وعصیانیان برامبر بەحکومەتی تورك و عرەب کردوە بەصنعەت. هەتا لەزەمانی تورکا چند شەری زور گەورەیان لگل حکومەتی تورکا کردوە. وچند سوتان ودەربەدەرییان لەزەمانی تورك بەسەرهاتوە.

شیخ عبدالسلام شیخی گەورەی بارزان لەریگای قومی ونیشتمانپەرستی لەلاین تورکەکانەوە شهید کراوە.

جائەو روحی نیشتمانپەرستیە لەدوای شهیدکرانی شیخی گەورەی بارزان بەارپ بو کورەکانی بەجیما. بەلام سەرچل وزیرکترین کورانی شیخی گەورەی مرحوم (ملا مصطفی)یان ئەو شجاعەت ونیشتمانپرستیەی بو خوی کرد بەضرب المثل وبەناوی حقوقی مغصوبەی کورد خوی نشانی هەمووعالەم دا. وزعامەتی خوی برامبر بەو قومە حق فەوتاوە لەنظر ملتانی بەدەسەلات اشکرا کرد.وبو پاراستنی حقوقی کورد وتشکیلاتی کوردوستانیکی أزاد لەسالی ۱۹۳۲ لەمانگی نیسانا لەسەر هیندی قضایای اداری وسیاسی کەبەرهلستی مبادی سەربەخویی کوردوستانی أزادی اکرد. ولەلاین کبتان لاین-مفتشی اداری هەولیر وکرکوك ولەلاین متصرف جلال بابان-بەوکالەتی انگلیس وعرب هاتبو وجودەوە ولەسەر قبول نکردنی- ئەو أسوریانەی کە لەتورکیا در کرابون-کەبو ضعفی نفوذی مبدئی سەربەخویەتی کوردوستان ئەیانەویست لەبارزان اقامەتیان پی بکری. بەو تأریخە لەبینی عشیرەتی بارزان وحکومەتی عراق بو بەشەر تقریباً ئەو شەرە ۳ مانگ دریژەی بەست وبەکوشتار وخساراتیکی زوری حکومەتی عراق دوایی ئەو شەرە هات

شیخ احمد وشیخ صدیق وشیخ بابو وملا مصطفی کەفرماندەی ئەو أژاوە وحرەکاتەبون لگل چند عائلەیکی گوناەباری ئەو حرەکاتە تسلیم نفسیان بەحکومەتی تورك کرد. وبرانە (انقرە) مدەتیك لە انقرە مانەوە. لەسەر داخوازی شیخ احمد حکومەتی تورك شیخ احمد وتەواوی عائلەی پناهندەی بارزانی تسلیم بەحکومەتی عراق کردەوە بەتأمیناتی حیاتیان. نیرەرانە ناصریە. حلە. دیوانیە. کرکوك. سلیمانیە. هەتا ۱۱ مانگی ژوین ۹٤۲ ملا مصطفی بە۸٦ نفری بارزانی لەسلیمانیە بو ولەلاین حکومەتی عراقەوە بەمقرراتیکی نەمرد ونەژی یارمەتی ادران.

بەهوی گومەگی شیخ لطیفی شیخ محمود بەتأریخ سەرەوە بەریگای بانە وپنجوین وسەردشت وسابلاغ ولاجانا- ملا مصطفی فراراً چو بو دی سمولیچ لگل کاك مامند ومیرزا أغای رشو وساکو چو بو حدودی بارزان وعائلەکانیان لگل شیخ احمد وبرایەکانیا لەلاین حکومەتەوە روانەی جنوب کران. ملا مصطفی لەحدودی بارزان ملاقاتی عشائری بارزانی کرد وسەرکومارەکانی هەمو هاندان. ملا مصطفی لگل

عشیرەتەکەیا ئەو مخفرانەیان خستنە ژێر تهدیدوحرەکاتەوە کەلەو ناوچەیەدا تنصیب کرابون ملا مصطفی بە٣سی تفنگ توانی مخفری شاندریك بگری کە١٣ پولیسی تیدابو. ومخفری خیزوکیش کە١٣ نفری تیابو گرتی. و٥٠٠ نفری پولیس بو تعقیبی ملا مصطفی هاتبونە مخفری خیرەزوك ملا مصطفی هەمویانی أسیرکرد وخوی کرد بەخاونی اسلحەیکی زور ولگل حکومتا کەوتە مخابرە و لەبەر نامساعدی ظروف لەحکومتی عراق داوای چاوپوشی کردو حکومەتی عراق رفضی عفوەکەی کرد. وداوای لی‌کرد کەبی قید وشەرت بگریتەوە وتسلیمی نفس بکاتەوە. لەنتیجەدا عفوکرا وعائلەکانیشیان أزادکردن وکومەگی خواردنیش یان پی کرا. اجا حزبی - هیوا- امید- لەفکری ملا مصطفی نزیك بونەوە. وفعالیەتیکی وختیان أشکرا کرد. وانگلیس لەترسی بلاوەی مبادی شیوعی عراقی هەل پیچا کەاعادەی نظر بکاتەوە بو قضیەی کوردەکان.

سفیری انگلیس نوسراویکی تایبەتی بو ملا مصطفی نوسی کەپی‌ویستە واز لەو کردەوانە بی‌ینی والا بەچاوی دوژمن تەماشای اکریت. اجا ملا مصطفی مجبور بو بەراگرتنی اژاوەکەی. نوری سعیدیش بو بەرئیس الوزا وماجد مصطفی لەو قابنەیەدا بو بەوزیر الدولة.

هەروکو لەمەوپیش بەعرضم‌گیاندن کەحکومەتی عراق ناوی لامرکزیەتی لە ١٩٤٤دا بلاوکردبووە. بوئەوەی کەلەنەوایای روس بگەن. جا بەو مناسبتەوە لەلاین ماجد مصطفی وەرئیس اول عزت عزیز ورئیس سیدعبدالله وأمر فوج امین رواندزی کەئەمانە عضوی حزبی هیوا بون. بو مذکرات نیرەران بۆ لای ملا مصطفی وئەو مذکراتەی خوارەوەیان ترتیب وبەزمانی ملا مصطفی وعشائری ئەو ناوەوە دایان بەحکومەت انگلیس.

١-تشکیلی امارەتیك لەکوردوستان بکری کەعبارەت بی لەکرکوك. سلیمانی. هەولیر. دهوك. خانقین.

٢-یك وزیری کورد لەقابینەدا بی بەناوی وزیری کوردوستان مسئول بی برامبر بەحکومت.

٣-هەمو وزارەت خانەی معاونیکی کوردی تیابی.

٤-تأمين استقلالی مدرەسە واقتصادی وزراعی وهەموو اموراتیکی داخلی ئەبی بغیراز استقلالی جیش وپولیس نەبی.

اجا بەناوی ضابطی ارتباطیەوە ئەو شخصانەی خوارەوە لەسەر حسابی حکومەت بون بەعضوی حزبی هیوا ومعتمدی مخابراتی نهینی لگل ملا مصطفی‌دا. ١-امین رواندزی -٢-عزت عزیز أمیدی-٣-مصطفی خوشناو-٤-میرحاج -٥-مجید علی-٦-سید عزیز سید عبدالله- ٧- فؤاد عارف -ئەمانە کرابون بەمأموری ریك خستنی ملا مصطفی وحکومەت. بەلام لەعینی وختا هەریەلای باری أشوبا ئەرویشتن وملا مصطفی‌یان هان ئەدا. وفلسفەی أشکرای ئەو باسی لامرکزیەتە دوشت بو. بو ئەوەی کەتورکەکان نتوانن داخلی اتحادی المانیا بن وخویان لەباوەشی انگلیس دورنەخنەوە. دوهەم أیا روسەکان برامبر بەو حالەتە ئەوانیش کوردوستانیك لەایرانا پیکدینن یا نا. اجا لەپاش گوڑانی باری سیاسەت بەپنجەی ماجد مصطفی أژاوە خرایە ناو اندامەکانی حزبی هیوا. میرحاج ومصطفی خوشنا ودو مانگ اجازەیان ورگرت چون بو لای مصطفی ولەوێوە لگل حزبی (ژك) ژیانی کوردی ایران کەوتنە مخابرەوە. میرحاج لەجیش حپس کرا. ومصطفی خوشناو فراراً چو بو لای ملا مصطفی.

عزت عزیزیش دومانگ اجازەی هەبو اویش لەعینی وختا متهم کرابو کەگوایا بو اتصالی حزبی (خوی‌بون) چووە بو سوریا. روین فراراً چو بو بارزان. و بکری عبدالکریم- ناویش فراراً خوی گیاندە بارزان. بارزان بو بەهیلانەی سیاسەت وخانەی بیری سەرگەردانی لەهەمولایکەوە. ثورە وحرکات دەستی پیکرد. ضابطان اگریان بەباروتی أژاوەوە نا.

حرکاتی سیاسیانەی احزاب لەبارزانا

بیان نامەیکیان رسماً بسفارەتی انگلیس وحکومەتی عراق دا کەغایە لەحرکاتی ایمە هیچ شتیك نیە الاّ أزادی وسەربەخویی کورد نەبی. ئەو بیانیە تأثیریکی زوری کردە سەرحزبی هیوا. لەروژی ١٠/٢/٩٤٥ادا کونگریس حزبی هیوا لەبغدا گیرا. ونوسراویك بەزمانی حزبی هیوا بو جمعیتی بارزان نوسرا ومحمد محمود ضابط ئەو نوسراوی گیاندە بارزان. لە ١٢/٢/٩٤٥ادا لەژیر ریاسەتی ملا مصطفی‌دا مجلسی

بارزان کوکرایەوە وبـەترتیبباتی خـوارەوە تشـکیلی حزبـی أزادیـان کـرد ومنـهج یـان عبارەت بو لەو پروگرامە:

١-اتحادی عشائری کورد.

٢-رزگارکردنی کوردوستان.

٣-تیکل بون بەاحزابەکانی أزادی خواە.

٤-ناردنی داخواز بۆ نمایندەکانی دەولەتی خارجە.

٥-نشریات گیاندن.

٦-بربەرەکانی سیاسەتی استعماری دەولەتی عراق.

٧-تنظیمی قوای مسلّح.

بەکاغذی ژمارە ٩/٣٠/١/٩٤٥

حزبی هیوا ثقەیدا بەملا مصطفی کەرئیسی ئەو حزبە بی. و ملا مصطفیش بەژمارە ١ و روژی ٩٤٥/٢/١٥ ورامی حزبـی هیـوای دایـەوە کـە-هـەولیر-شـقلاوە-رواندز-قرنە-شیتنە-بارزان-موصل-عقرە- زیبار-دهوك-عمادیە-خلیفان-سریشـمە-ایران-ئەمانە جیگای حزبی أزادین.

یادداشتی حزبی هیوا بەدەولەتانی بیگانە

جنابی أغای لوی هندرسن سفیری گەورەی ولایاتی متحدەی امریکا لەبغدا موقـع بەغنیمەت ازانری. بەاحتراماتی مخلصانە عرض اکری لـەنوامبری ١٩٤٣دا یاداشـتیك مـان تقدیم کردبون. وداخـوازی ضـروری ملـەتی کوردتـان بـەعرض گیـاندرا بـو. وعاطفەی دیمکراسی امریکایی برامبر بەکوردەکان زور تأثیری گەورەی کردبو. جائـەو موضوعـە ایمـەی آزا کـرد کەئـەو مذکراتـەمان پیشکەشـی وزیـری خاریجـەی امریکـا بکری.

لەبیرتان ماوە پار لەژیر ریاسەتی ملا مصطفی بارزانی لەشمالی عراق لەمنطقەی بارزانـا بـەناوی شـکایەتی سـوئی ادارەی مملکـەت شورشـیك هلگیرسـا. بـەلام لەبـەر تداخل‌کردنـی حکومـەتی بریطانیـا ئەوهرایـە وقفـەی پـی‌درا. وبریـاردرا کەبـەاتفاقی دوستانە هەموو ضروریاتیکی کورد پیك بی‌حسب بەاعترافی رئیس الوزرا لەمجلسـی پرلمانی عراقا. استناد بەو وعدە ایمەش حرەکاتی بـارزان مـان راگـرت. بـەلام لـەرغمی

پیکهینانی مطالبی وعد پیدراومان. بەقطعی وسیلەی خواردن وپوشاك ومـوادی ژیانیان لیقطع کردوین.

غـیری ئـەوەش دەولـەتی انگلیـس بـەهاوکاری عـراق بـو لـەناوبردنی ایمـە لشـکری کوکردوتەوە. لەغیری ئەوەش دعایەی خراپمان لـەضد ئەکەن. ئەوا ایمـە ایـوە تـأمین ئەکەین کەهەر شورشیك لەلاین کوردەکانەوە بکری تنها بـو أزادبونـی کـوردەو بـەهیچ بویـەیکی سیاسـیکە رنـگ نکـراوە. ملّـەتی کـورد چاوەرییـە کەلـەلاین حکومـەتی امریکاوە مغدوریەتی تماشا بکری وئەو باسەی بخریتە ناوندی گفتوگووە.

مربوطـاتی یاداشـتەکەمان-۱-یـك نخشـەی سیاسـی کوردوسـتان-۲-نخشـەی کوردوستان لە وجهەی عشـائریەوە-۳-منطقـەی شورشـی بـارزان-٤-نظریـاتی چنـد نوسەریکی خاریجە لەبابەت کوردەوە.

رونوس بو سفارەتی حکومەتی فرانسا وشورەوی وچین لەبغدا.

توزیعی قوات لەلاین ملا مصطفیوە

روژی ا مارس ۹٤٥ لەحزبی هیواوە خبر وەرگـیرا کەلـە ٤ مـانگی مارسـدا جیشـی عـراق هجوم اکاتە سـەر بـارزان. مـلا مصطفـیش بەتـەرتیبباتی خـوارەوە توزیعـاتی قطعات وهیزی بارزانی کرد.

جبهـــە	ناوچـــەی حرەکـــات	فرمـــاندەی مسئول
۱-شـەرق	شـیتنە-میرگەسـور	مصـطفـی خوشناو
۲-روژآوا	أمیدی-برادوست	عـزت عزیـز، عبدالحمیـد بـاقر رئیسـی سـتاد محمـد محمود
۳-جنوب	منطقەی أکری-ریکانی	شیخ سلیمان شیخ عبدالسلام

ملا مصطفی اخبـاری عشـائری منطقـەی میرگەسور ودولـەمری وشیروان-کـرد کەبچن بو شیتنە. ولـە هـەمولایك استحکاماتی جبهـەکان کـرا. وبەدەسـتوری خـوارە لەلاین مصطفـی خوشنـاوەوە بـەتأریخ ٤ مـارس ۹٤٥ ئـەو نوسـراوە درا بەسـرهنـگ رفیق عـارف فرماندەی قشونی دەولەتی عراق.

أغاى سرهنگ رفيق عارف

لپاش تقديم احترام وامان خبر ورگرتووه كەخيالتان هيە لە ٥ مارس بەناوى مانورەوه تقدم بكەن. بەو ناوەوه هەرحادثەيكى خطر بەايوەبگات خوتان مسئولن.

مصطفى خوشناو

فرماندەى شيتنە

نوسراويكى سفيرى بريطانيا بو ملامصطفى

لگل هيندى ملاقاتى سياسيانەىكە

روژى ٢٥ مارس ٩٤٥ ستوكس معاونى مشاورى سياسى سفيرى بريطانيا چو بو (هوديان) بو ملاقاتى ملا مصطفى ونوسراويكى سفيرى بريطانياى بەموضوع خوارەوەدا بەملا مصطفى.

جيشى انگليس وعراق بەيكەوه لەو ناوه مناوره ئەكەن. وهيچ فكريكى تجاوزاتيان نيه نابى منع بكرين. ونصيحەتى سفير بو ملا مصطفى زعيم ئەوەيە كەلەدەستوراتى دەولەتى عراق دەرنەچى. وئەو افسرانەى كەلەجبهەدان فوراً بگرينەوه بو بارزان. و ئەو أفسرانەى هەتا ايستا لەبارزان خارج نەبوون فوراً بچنەوه سەر وظيفەى خويان لەقشونى عراقا ويا كوى بو سكونەتى خويان اختيار ئەكەن مجازن بەشەرتى خارجى منطقەى بارزان بى.

جوابى ملا مصطفى بەستوكس ئەوەبو كەقضيەى ايمە قطعيە يامردن يا أزادى-

روژى ٣٠ مارس ٩٤٥ متصرفى هەولير حمەسعيد قزاز ومديرى شرطە جميل رشيد ملاقاتى ملا مصطفىيان كرد لە دى (مازنە) بو عينى موضوعى ستوكس ناو ملا مصطفى وەرامى ئەوانيشى هەروا بەرفچ دايەوه. لەعينى روژا گرايەوه بو شيتنە وملاقاتى عشائرەكانى كرد واتحادى لگلا بەستن. قائيمقامى رواندز روژى ٢ أوريل ٩٤٥ مخابرەى لگل ملا مصطفىدا كرد كەروژى ٥ أوريل معاونى مشاورى سياسى موصل ماژور مور- بو ملاقات ديتە (بلە) ئەبى جنابت وشيخ رحمت وافسرەكان هەموتان لەوى حاضرى ملاقات بن. ملا مصطفى لەعينى روژا لەوى حاضر بو بەلام ماژورى ناوبراو نەچوبو.

رۆژی ۲۲ أوریل مدیری ناحیەی باتاس خبریدا کەجنرال اسماعیل نامق لەبیلاقی صلاح‌الدین-ملاقاتی عزت عزیز ئەکا؟. لگل محمد محمودا چون بو دیدەنی بەلام هەتا ئەوان گیشتنە ئەوی اسماعیل نامیق گەرابووە.

دیسان ماژور مور هاتە بارزان ملاقاتی شیخ احمدی کرد گوتی امری سفیر وایە کەاطاعەی اوامری دەولەت بکەی ولەبارزان دابنیشی مشغولی زراعەت بی. شیخ احمد متأثر بو وماژوریش گەراوە.

اجا لەنتیجەی ئەو هەمو ملاقات وقراردادانە هاتنە سەرئەوەی کەضابطەکان تسلیمی نفس بکەنەوە وهیچیان پی نگوتری. اجا حزبی هیوا وأزادی لە ۳۰ أوریل ۱۹٤٥دا کونگریسیان گرت وقراریاندا کەضابطەکان تسلیمی نفس بکەنەوە. عزت عزیز واحمد اسماعیل ومحمد محمود لگل (ماژور ونس) هاتنە کرکوك وچون بو بغدا. لەغیراز مصطفی خوشناو ومیرحاج نەبی ضابطەکان هەمویان تسلیمی نفسیان کردەوە.

کەلەو وختەدا ئەو ضابطانە لەبارزان بون عبارەت بون لە:

۱-عزت عزیز عمادیە-۲-مصطفی خوشناو بی‌تواتە -۳-عبدالحمید باقر خانقین ٤-محمد محمود سلیمانی-٥-احمد اسماعیل هولیر-٦-شوکت نعمان عمادیە-۷-حفظ‌الله اسماعیل عقرە-

لەپاش ۲۰ روژ لەبغدا ضابطەکان حیس اکرین ومحمد محمود فراراً لگل جلالی امین بگا هاتەوە بارزان. متصرفی هولیر حمەسعید قزاز کەاصلی مسببی ئەو حرەکاتەبو لە ۱۷ ژوییە ۹٤٥ لگل معاونی مشاوری سیاسی کرکوك کبتان چاکسن-لەمیرگەسور ملاقاتی ملا مصطفی‌یان کرد. بەلام دیسان بەدلگیری لەیك جیابونەوە. واجا لەهولیرەوە بەشەرحی خوارەوە متصرفی ناوبراو قاقەزیکی لەملا مصطفی نوسی.

ملا مصطفی بارزانی

لازمە تو خوتو روءسای بارزان هەتا ۳ روژیتر تسلیمی نفس بەحکومت بکەن والاّ هەر بەسەرهاتیك روبدات گوناهی ئەکەویتە سەرشانی تو.

حمەسعید قزاز

متصرفی هولیر

لەعینی روژا نوسراویکی کە لەلاین مشاوری سیاسی داخلی موصل (کلنل میر بەموضوعی خوارەوە بو ملا مصطفی هات نوسرابو

ئەگەر تسلیمی نفس بەعراق نکەی لەهەموو مرحمتیکی ایمە نائامید ئەبی. لەعینی ایوارەدا لشکری ملا مصطفی وپولیسی عراق دایان بەیکاو امیدی أشتی و تفاهم لەبینی بارزان وحکومەت هەل گیرا.

حقیقتاً لیرەدا انسان اتوانی کەبلی حکومەتی عراق بە منتهای بی عطفی لگل ئەو ملّەتەدا جولاوەتەوە. لەلایکەوە رسماً انجمنی ایالەتی اعلان کردوە وبەزوری خلکی خستوتە سەر کلکلەی ئەوەی کەبو ئەو فکرە دادخوازی بکری. لەپاش ئەوەی کەئەو فکرە لەکلّەی گنجان وأزادی خواهانی کوردا ترسبی کردوە اجا تعقیبی ئەو شخصانە اکات کەئەوّل جار بەدەنگی حکومەتەوە هاتوون وگوییان بو رئیس الوزرای عراق ووزیر الدولە راگرتوە.

لەدرجەی دوهەما اگر حکومەتی عراق منظوری خوین ریژی نەبوایە یعنی نەیاتوانی فکریکی مسالمەت کارانەی تر لگل عیلی بارزانی اتخاذ بکات. ومتصرفی هولیر حمە سعید قزّاز لەوناوچەیە دوربخاتەوە. کەطریقەیکی فتاك وجبّارانەی بو فنای ئەوعشیرەتە بکار اهینا.

أیا هەر مطالبی کەملا مصطفی لەحکومتی عراق داوای کردوە. ئەو ضررەر وخسارات وخوین ریژیەی هیناوە کە بەسەر حکومەت هاتوە. وأیا بو سمعەی حکومەتی عراق ئەمە شتیکی باش بووە. کەچند هەزار مالیك لەملەتی خوی لەسەر نظریەی شخصیك کەتنها بونان وژیانی خوی أمانجی لەو قضیەدا گرتوە والاّ هیچ مقاصدیکی تری نەبووە بو پیشکەوتنی حکومەت. بەنظریەی ئەو موظفە ئەو ملتە اوا دەربەدەری ولاتان بکات ولەزندەگانی ناو نیشتمانی خوی دوربخریتەوە وبەخوین رژانی خوارەوە بدناو بکری.

تقەی تفنگی اسعد خوشەوی لەبارزانا

لە ١٠ مانگی اوت ١٩٤٥دا اوامری حکومەت صادر بو کەهەر بارزانیك تصادف بکری تقەی لی بکەن یا بیکوژن ویا بیگرن. لەو وختەشا رئیسی عشیرەتی مزوری

اسعد خوشەوی ئەچیت بو زیبار. پولیسی مخفری زیبار دەورەی ادەن کەبیگرن اسعد ایکا بەتقە خوی رزگار اکا ومخفرەکەش اگری.

لەمیرگسور الوبگ لگل ۳سی نفرا خەریکی اموری خوی ئەبی پولیسی میرگسور تقەی لی‌ئەکەن وایکوژن، ئەویش لگل ۳سی نفرەکەی رفیقیا أمر مخفر وچوار پولیس اکوژن. ومخفرەکەش اگرن. لەسەر ئەو موضوعە وبەناوی ئەو فرمانە هەل بستراوە حرەکات اکریتە سەر بارزان. ملا مصطفی لەو وختەدا بو سەرکەشی عشائرەکان لەتجوالاتا ئەبی. لەلاین شیخ احمدی برایەوە بەترتیباتی خوارەوە توزیعی قطعات وبەرهەلستی لشکری عراق اکات.

۱-بو جهتی شەرقی بارزان شیخ محمد صدیقی برای اکا بەفرماندە وعزت عزیزیش بەمعاون.

۲-بو جبهەی جنوبی أکرە مصطفی خوشناو اکا بەفرماندە معاونیش جلالی امین بگ ئەبی.

۳-بو جبهەی روژأوا صالح برای عزت ئەکری بەفرماندە.

و بەوپی‌یە لەعینی روژا استحکاماتی جبهات لەهەمو لایکەوە دەست پی کرا وبەموضوعی خوارەوە یادداشتیك یان بو سفارەتی انگلیس. امریکا. چین وفرانسە ورئیس الوزرای عراق حمدی پاچەچی نوسی.

جنابی أغای سفیری گەورەی (....) ۲۰ اوت ۹٤٥

لەمدەتی دوسالا کەبارزان شورشی اولی خوی لەسەر وعدی اصلاحاتی کوردوستان نوری سعید راگرت وحمدی پاچەچی رئیس الوزراش وعدی نوری سعیدی تأید کردەوە بەلام تا ایستا حکومەتی عراق وعدی خوی نەبردوتە سەر. وغیری ئەمەش قواتی لە بارزان زیاد کردوە بەناوی مانورەوە حرەکاتی بارزان اکات وهەتا ایستا ئەو نقاطانەی خوارەوەی دەست داوەتی.

۱-من ویستم گەشتیك بکەم لەناوچەی کوردوستانی عراقا بو ملاقات وزیارەتی عشائرەکان موصل. دەولەتی عراق رسماً منعی کردوم لەو گردوشەدا کەگەشت لەداخلی مملکتا ممنوع وقدەغە نیە

۲-لەمنطقەی زیبار. بارزان. میرگەسور. مراجعەتی بارزانیان بو ادارەجاتی حکومەتی منع کراوە.

٣-تلگرافی رسمی لەمتصرفی هولیرەوە دراوە بەادارەکانی حکومەتی کەهەر بارزانیك تان دی بیگرن. هەتا اسعد خوشەوی ویستویەتی بچیتە مخفری بارزان پولیس پەلاماری داوە. مجبوربووە بەگرتنی مخفرەکە.

٤-الوبگ- کەیکیك بو لەروەسای عشائری بارزان چووە بو میرگەسور پولیس کوشتویانە. ٣سی نفری لگلا بووە مجبوربوون بەگرتنی مخفرەکە واسیری پولیسەکان.

٥-حکومەتی عراق قوەی عسکری هیناوەتە أکرە وباپشتیان-و هیزی پولیسیشی هیناوەتە (ریکانی-بەبی مقدمە أگری شەریان ناوەتەوە کەایمەی هەژاری پی بسوتینن. جنابی أغای سفیری گەورە لەم وەختەدا کەئەو حقائقانەتان عرض اکری. ئەوا طیارە دیهاتی ایمە بردومان ئەکات ومنالی بی گوناە وپیرانی بیچارە لەناو ئەبەن. بەپیویست مان زانی کەلەوختیکا مقابل بەوعدی بیاناتی (اتلانطیك) کەگوایا هەمو هوزیکی هەژار هەقی خوی ادریتی لەوکاتەدا ئەوکردەوەی وحشیانەی کەدرحق بە ایمە بەانجام اگا. استرحام ئەکەین کەمنع ئەو ظلمە وحشیانەمان لی بکەن کەلەلاین حکومەتی دکتاتوری عراق درحق مان اکری. لەخاتمەدا هیوادارین کەئەو حکومتانەی پشتیوانی لەهەژاران ئەکەن روژیان پیروزبی

مصطفی بارزانی

فرماندەی شورشی کوردوستان

روژی ٢١اوت ٩٤٥ ملا مصطفی لگل ٦٠ نفر بو جبهەی أکرە حرەکەتی کرد روژی ٢٢ مانگی باسکراو لەدوای پەرینەوەی چەمی مەزنی- لەدی (سفتە-لەلاین طیارەی عراقەوە بشدەت بردومان کرا.

روژ ٢٤ محمود أغای زیباری بە ٤٠ نفرەوە گیشتە ملا مصطفی وچون بو کیوی پیرس- کەقوەتەکیان عبارەت بو لە ١٠٠ نفر.

روژی ٢٥ اوت چونە دی (گوبیش) کە ٨ سعات لەبارزان دورە. ولەعینی روژا قرار درا کەمقری لشکری بارزان برنە (أشکەوتە) هەرلەو روژەدا خبر ورگیرا کەهنگی (٥) دەولەتی کەعقرەیە وهنگی ٤ کە لەرواندزە روژی (٥) سبتامبر ٩٤٥ هلمەت ئەبەن بو سەربارزان.

ترتیباتی فنی ملا مصطفی برامبر بەو لشكره

بو تیك دانی نخشەی مقرەری حكومەتی ملا مصطفی چوار تاقمی جیا كردەوە كەهر تاقمەی عبارەت بون لە ١٠ نفر شەوی ٢٧ اوت ناردنی بو كیوی عقره كەبرامبر بەلشكری حكومەتی لەچوارقولەوە هەرنفرەی چوار فیشك بتقینن وبگرینەوە بو دواوە. فعلاً ئەو چوار تاقمە لسر امری ملا مصطفی دەورەی أكرەیاندا دەستەی اول بسەركردەی محمدی امیرخان-٢ عزیز أغای زواری-٣- رشید زیباری -٤- قركاسی زیباری-تقەیان لەأكره هلساند وبەبی مقاوەمەت گرانەوە.

غایەی ملا مصطفی لەو فنە ئەوەبو. اگر هنگی ٤ لەرواندز وهنگی ٥ لەأكرەوە بەیك روژ هجوم بكەنە سەر بارزان. بارزانیەكان ناتوانن بەرهلستی دوجبهە بكەن فعلاً ئەو تقانە بون بەسببی ئەوەی كەهنگی ٥ نتوانسی لەروژی مقرەرا هلمەت بری بەلام هنگی ٤ لەژیر فرماندەی سرهنگ قیصر هرمز-دا حرەكەتی كرد بو سەر بارزان. لەبەرئەوەی كەبارزانیەكان ریگای لشكرەكەیان باش بەستبو ئەو هنگەیان زور بەناشیرینی شكاند نهایەتی ئەو جنگەیان بەخساراتی خوارەوە هینا-صورەتی بلاغ

جنابی مصطفی بارزانی

روژی ٢٥ اوت ٩٤٥ هنگی ٤ دەولەتی باپشتیان لەری دیانه وبادلیان ئەیەویست لە (كونه گوند) بەپشتی شیتنه-دا بی پشتی هیزی ایمە بگری. فرماندەی دەستەی كونه گوند) نوری شیروانی- بە دە نفرەوە لگل هنگی ناوبراوا كەوتە مقاوەمەتەوە. وایمە چوار هەزار یاردە عقب نشینیمان كرد ٦ سعات شر دەوامی بەست. بەلام لەپیش روژأوادا هنگی ناوبراو بە ٢٠٨ نفر كوژراو و٣٠٠ نفر بریندار وكوژرانی سرهنگ قیصر وگرتنی ٥٠ تفنگ و٢٠ صندوق جبخانە ویك دستگای تلگرافی سیم ودوتوپ وهیندی بومبای دەستی و یك شصتیری گەورەی فیكرس و٣سی مسلسلی بچوك تلفیات شكستی هینا. بەلام ایمە تنها دو نفرمان بریندار بووە. وهەتا یك نفرمان بمێنی ناهیلین دوژمن پی بنیتە خاكی أزادی خواهان.

شیخ محمد صدیق

فرماندەی جبهەی خاوەر

بەلام من شخصاً بەو بلاغە باوەرناکەم راست بی چونکە تلفیاتیکی وازور بە موجودیکی واکەم ناهیتە رو. لام وابی نسبتیکی زور فاحش وافراط لەبلاغەکانیانا هیە. هیچ معقول نیە کەفوجیك بەتەواوی بکوژری وبریندار بکری. ضابطەکان وفرماندەکانی بارزانی هەروا لەتقاریرا خوهلکیشانیان هەبو. هەتا لەشەری مامەشای سقزا. مصطفی خوشناو تقریریکی نوسیبو کەتەلی کوژراوی دوژمن ٥٠٠ نفرەو بەونسبەتەش بریندارەیان هیە. ورسماً بەروژنامەی کوردوستان ئەو تلفیاتە اعلان کرا. کەچی ایرانیەکان هیچ ناوی ئەو تلفیاتەیان نەهینا چونکە ئەیان زانی درویە. و بەو درویە قاضی محمد مسئول اکەن. جامن لەو قناعەتەدا نیم کەقطعیاً تقریرەکانی بارزانی بو تلفیاتی کوژرانی عسکر وپولیسی عراق بەو اندازەیە راست بی. بلکو مبالغەیکی زوری تیا هیە.

جنگی نهلە جبهەی جنوب

دەشتی نهلە-کەجیگایکی أودار وسختە قسمیکی عشائری سورچی وزیباری تیا دائەنیشن. لەروی عقرەوە ٣سی ریگا لەو شاخە پیدا ئەبی یکیك یان قابلی حرەکاتی عسکری ودو ریگایەکەیتر بو پیادە رەوی نەبی بکار ناهین. ملا مصطفی بەتەرتیباتی خوارەوە ئەو ریگایانەی لەهنگی ٥ گرت

شەوی ٨ سبتامبر ٩٤٥ (٢٠) نفری لەژیر فرماندەی محمد امین امیرخان وعزیز أغا-ناوان ناردە دامینی کیوی أقرە وئەو ٢٠ نفرەش لەوی کران بەدوقولی ١٠ نفری ولەراستو چەپی ئەو ریگایە دامەزران. وەدەستوریان درایی هەتا ملا مصطفی تقە نکات ئەمانیش تقە نکەن. ملا مصطفی خوشی لگل ٢٠ نفری ترا چو بو کناری کیوی پیرس بە انتظاری هاتنی قوای دەولەتی خوریان لەکمیندا. روژی ٨ سبتامبر لگل روناکی بەری بەیانا هنگی ناوبراو بەهوی طیارە وطوپ جبهەی ملا مصطفی یان دایە بەر گوللە وبومبای بی رحمانە. بەلام ملا مصطفی نەیهیشت لەهیچ لایکەوە جوابی تقەکانی دوژمنی بدریتەوە. اجا لشکری دەولەتی بەتەمابری ئەوەی کەدوژمن لەوناوچەیەدا نەماوە دەست یان کرد بەتقدم ورویشتن. هەتا پاش ماوەی لشکر گیشتە بەردەمی محمد امین امیرخان.

اجا ملا مصطفی برنگاری هنگی (٥) بو لەهەر ٣سی لاوە لی کرا بەتقە. چە تقەیك تقەیکی کەو کوژی تقەیکی خوین گری وتول ئەستینی. تقەیکی حقوق پایەمال

كرادى تقەى شەرەف تقەى سەربەخويەتى تقەى سرومالى ونيشتمان بەرزكردنــەوە وتقــەى انتقام تقەى استقلال.

اجا لشكرى حكومــەتى شەپرزەبون. رويان ئەكردە هەر ريگايك لەو ٣سى ريگايانــە ئەدرانە بەرگولّە بەهيچ تەرزى ريگاى دەربازبونيان نەمابو. لەچەپــەوە دەســتەى ولوبــگ لەپاشەوە دەستەى محمد امين اميرخان. لەراســتەوە دەســتەى عزيـز أغــا. لەپيشــەوە مــلا مصطفى. هەتا روژاوا بەوپىيە اگرى شەر سوتا. نتيجەى ئــەو شــەرە بــەكوژرانى ١٥٠ نفر و٣ افسر و٤٠٠ نفــرى برينــدار وگــيرانى توپيكــى جبلــى ودو مسلســل ســوك و٢٨ تفنگ و١٦٨ گوللّــەى تــوپ ودە صنــدوق فيشــك ٤٠٠ بــار مــهماتى خــواردن دوايــى هـــات. ولـــە لشـــكرى بـــارزانى كـــوژراو وبرينـــدار نـــەبو قشـــونى دەولـــەتى ٣ روژ بەمحاصرەكراوى لەودولوشيوەدا مايەوە. بەلام كومــەگى عشائرى بون بەهوى نجات دانــى ئەو لشــكرە گمــارو دراوەيــە لەشــەوى ١٢ ســبتامبرى ٩٤٥ و مــلا مصطفــى ناچــاربو هلگرايەوە بو كيوى پيرس) كەسعاتو نيويك لەمحلّى حادثە دور بو لەوى استحكاماتىو عقب نشينى كرد عشائرەكان اعتبار اكــرن بــە ٥٠٠ نفر كەلــە مــلا مصطفــى هــەل گرابونەوە وتبعەتى حكومەتىيان كردبو وپنجەى خويناويــان خســتبو نــاو جگــرى ئــەو برايانەيان كەلەسەر حقو أزادى ئەوان اختيــارى ئــەو مرحلــە خوىنىنــەيان كردبــو. وبــو روشەنى كردەوەى بى شەرمانە وپند ولومــەى هاتوانى لەمەولاى كورد ئەوا ناوى ئەو بى مروّەتانە لەخوارەوە عرض ئەكەين.

١-احمــد بگــى زيبــارى ٢-شــوكەت زيبــارى ٣-مجيــدى حســين أغـــا ٤-عبـــدالله شــرفانى ٥-شــيخ جــلالى بريفكــانى ٦-محمودى زيبــارى ٧-شــيخ رشــيد ٨-شــيخ رقيب-لشكرى ملا مصــطفى لەمسافەى ئەو (٥) روژەدا ٧ دفعــە مصادمــەيان لگــل نيروى دەولەتيدا بو. مجموعى كوژراوى حكومــەتى لەو روژەدا گيشتە ٣٨٠ نفر وبرينــدار بە ٤٥٠ نفر ولــەهيزى بارزانيشــا (٥) نفــر كــوژراو وچــوار نفر برينــدار رويدا. وهــەر

لەوجنگە تأريخيە سامدارە فرماندەی دەستەی راستی حرەكاتی نهلە-أغای عزيز أغای زراری- شهيد كرا.

جنگی هوديان ومزنە- جيهەی خاوەر

رۆژی ۲ سبتامبر ۹٤٥ بقايای هنگی ٤ لەلای راستەوە وهنگی ۳ لەلای چەپەوە لە (باپشتيانەوە بو (مزنە-كەوتنە تعرضّو پەلاماردان. بەشيكی لشكری ملا مصطفی لەوكاتەدا لەاشكەوتی (هوديان) خويان پنهان دابو. ئەو قوەتە بچكولانە بەمەردانەی پشتی هەردو هنگەكانيان گرت. لەرغمی ئەو هەمو بومبا وتوپ بارانە. محمد أغای ميرگەسووری خالی ملا مصطفی-بە ٥٠ نفرەوە خوی بەناو ئەو دو لشكرەدادا وقارەمانی ئەو جنگە خوينينە (نورووی شيروانی- بەپشتيوانی حما أغای ميرگەسور خوی خستە ناو ئەو كارزارەوە. هەرچندە لەبەر تأثيری هجومی چند زرەپوشيك لشكری حما أغا ونورو-اختياری عقب نشينیيان كرد. بەلام ۲ توپی كوهستانی و ۳ شصتيری برن و۲۰ صندوق فيشك و٤۸ گوللەی توپ يان هەرچنگ كەوت. وبەو حالەش ۳۰۰ نفريان سرباز كوشت و٤٥۰ نفريشيان بريندار كرد. ولەهيزی بارزانی دو نفر بريندار كران.

جنگی هەرن-ناوچەی باختر-روژأوا

عشائری بادينان وزيباری لەژير رياسەتی دو افسری عراق ٥۰۰ نفری مسلح لەدی-هەرن- أمادەیيان كردبو. وبەهوی تلسز ارتباطی تەواويان لگل نيروی دەولەتيدا هەبو. وقەرار وابو كە لەكيوی (پيرسا مەلا مصطفی اسير بكەن. بەلام ملا مصطفی دەركی بەو راويژگەيە كرد كيوی پرسی بەجی هيشت بە ۳۰سی نفرەوە چو دی (هرنی) گمارودا. هەر لەو كاتەدا لەلايكیترەوە. شيخ سليمان-ناويش بە ۲۸ نفرەوە تقويەی ملا مصطفی كرد. وعزت عزيزيش لە (هرفتە)وە كە٦ هەزار يارد لەهرن- دوربو دی هرنی دايە بەر توپ. بەلام توپەكان هيچ اصاباتی ئەودیيەيان نەاكرد هەرچندە كەتوپەكان لەومسافەيە بەحكم تر بون. ملا مصطفی ٦ ساعەت هيزی عشائرەكانی بەوعدّە كەمەوە محاصرە كردبو بەانتظاری ئەوەی كەتوپەكانی

عزت عزیز مجبوری تسلیم بونیان بکـات. مـع الّسـف تـوپ هەرنگیشـتە نـاودی هـەتا لەناکاو تقەی توپەکانی کاك عزت وقفەی کرد. سببی وقفەی توپ تقاندنەکەشـی ئـەوە بو. گوایا چنـد شـخصیك خبریـان داوەتـی کـەهیزی (هـەرن) تسـلیمی نفسـیان بـەملا مصطفی کردوە وئەویش تقاندنی طوپەکانی بەبی لزوم زانیوە کـەچی بـالعکس مـلا مصـطفی بەانتظاری تقەی توپی کاك عزت هەتا مدەیکی زور ئـەو ٥٠٠ نفـرە اخاتـە محاصرەوە. هیزی حکومەتی کەخبری ئـەو محاصرەیـە ئـەزانن لشـکریکی زور ئـەنین بـو کیوی پیرس) بو ئەوەی کە ملا مصطفی مجبوری عودت ببی وضغط لەسەر ئەو هیزە گمارودراوە هلبگری. فعلاً ملا مصطفی بەهاواری قرارگـای پـیرس-وازی لـەمحاصرەی (هـەرن) هینـا. هـەر ئـەو غلـط واهمالـەی عـزت عزیـز-نـاوە بـو بەسـببی دوڕاندنـی موفقیەتی ملا مصطفی لەهەموو ناوچەیکی بارزانا.

جالەبەرئەوەی کەمن شخصاً لەو ناوچەیەدا نەبووم نـاتوانم هیـچ تعلیقـاتیك لەسـەر موضوعی توپـەکانی عـزت عزیـز بکـەم. أخـوا ئـەو حرەکاتـەی غلطـاویـە بەحسـنی نییەت وتجاهلی موقف هاتوتە وجودەوە. یاخو شتیك بـووە عمـدی وبەپنجـەیکی غـیرە حقیقەت هاتوتەڕووە... بەلام هیچ امید ناکری کەکاك عزت لەوگنجانە بو بـی لـەغیراز بـەرزی مـلا مصـطفـی هیـچ غایـەیکی کـەی لـەورۆژەدا بـو بـی شـهید کرانەکـەی صداقەتەکەیان دەرئەخا کەچند مطلوبی حکومت بووە.

جنگی کیوی پرس-و کشانەوەی بارزانی

روژی ٢٥ سبتامبری ٩٤٥ ملا مصطفی بەدەسـتەیکی ٦٠ نفـری لـەکیوی پـیرس سنگربندی کردبو وخوی بو شەر گیف دا بو. ئەوکیوە لەهەمو لایکەوە لـەلاین عشـائر وحکومەتەوە محاصرە کرابو. عشیرەتی سـورچی- بـە ٣٠٠ نفـرەوە پـەلاماری مـلا علـی ژاژوکی-ئەدەن مجبوری کشانەوەی ئەکەن.

هنگی (٥) بەیارمەتی ٨ توپ وپنج طیارە لەجنوبەوە هجومی کرد بـو سـەر ئـەو کیوە لەجبهەی راستیشەوە عشیرەتی (بـرواری- وشـرفانی ودوسـکی- بـە ٥٠٠ نفـرەوە وعشیرەتی زیباری بە ٤٠٠ نفرەوە هجومیان کرد بو سەر ئەو کیوە.

بەو تەرزە ئەو روژە هەتا شەو جنگ أخاندنی- ملا مصطفی استفادەی لـەتاریکی شـەوکرد لەچـەمی (مزنـە) پـەرییوە خوی گیـاندبو (هرفتـە) ولـەوی خطـی دفـاع

دائەمزرینی. اجا شیخ احمدی برای مـلا مصطفـی بـو محافظـەی عیلـو أژالی بـارزان دیهاتی بارزان چول ئەکا ئەچیتە پشتی کیوی شیرین وعشـیرەتی شـیروانی وشـەوی ۳۰ سبتامبر ۹٤٥ لەسەر مخابرەی کە لەمەوبەر لگل قاچی محمد وروسەکانا کردبویـان سـید عزیزی سید عبدالله لگل سید مصلح وچند تفنـگ چیـك واردی کـانی رەش سـرحدی عراق بون.

لەروژی ٦ اکتوبری ٩٤٥ ملا مصطفی بەدەم شەرەوە عیلی بـارزانی بـەرەو ایـران خسـتە حرەکـەت. ولـەروژی ۱۱ اکتوبـری نـاوبراوا اخـر نفـری عیلـی بـارزان بـەریگای کیلەشین وکانیرەشا داخلی أراضـی ایران بون. بەلام لەئەوەلی حرەکـاتی بارزانـا مـلا مصطفی مصطفی خوشناو وخیرالدین- ناوانی نارد بـو تـەوریز) بـو چاوپیکـەوتنی فرماندەی نیروی شورەوی لەتەوریزا روسەکان ورامیان دابونەوە. هەتا روژنامە ومجلەیکی سیاسی اعتراف بەو حرەکاتەی ایوە نکات کەبەپنجەی اسـتعمار نهاتوتـە وجـودەوە ایمـە ناتوانین هیچ کومگیك بەایوە بکەین.

اجا ملا مصطفی توسطی کرد کەمجلەی نیشتمان وهاوار وأزادی ئەو حرەکاتـەی بارزانە بلاوبکەنەوە کەبو داواکردنی حقوقی کورد هاتوتـە روو لەهـەموو دەسائسـیکی بیگانە بەدورە. اجا دوبارە نمایندەی مـلا مصطفـی نیرەرایـەوە بـو لای روس وقـاضـی محمد واجازەی هاتنـە ایرانـی بـارزان درا. وبـەترتیبـاتی خـوارەوە اسـکانی ۲۵۰۰ مـالی بارزانی لەایرانا کرا.

ژیانی بارزانی لە ایرانا

لەئەوەل گیشتنی ۲۵۰۰ مـالی بـارزانی بـە ایـران قـاضـی محمـد لەسـەر توصیـەی روسەکان خواردن وزخائریکی زوری بو بارزانیەکان ناردە حدود. لـەدوای چنـد روژیـك استراحەت لەو ناوچەیەدا. عشائری بارزان توزیع کرا بە بەسـەردیهاتی عشـائری پـیران. مامەش. لاجـان. شـنو. زرزە. دیبکـری. نغـدە. سـندوس. فیـض‌الله بگـی- هەردییـەی دومال و۳سی مـالی بەسەرا درا. باخصوص ناوچەی دولـی تەرگـەوەڕ ومەرگـەوەڕ- کـرا بەمرکزی دانیشتنی عمومـی رئیسـەکانی بـارزانی. هـەمو أغواتـی دیـهاتیك مسـئول کرابون لە بەخیوکردنی ئەو چند مـالەی کەبەسەر دییەکەیانا دراوە.

بەلام معاوەنەتی ئەو بگوخانو أغواتانە هەرتاسەریك بەباشی وگەرمو گوڕی رویی. دوایی معاوەنەتی ئەو أغا وسەردارانە ساردبووە. وای لی‌هاتبو کە بەزوریش کولە (تەپالەیك) یان لی نەسندری.

بەو مناسبتەوە هەرمرۆ مالاّتی کەپی‌یان بو. یا لەبرسان قڕی کرد ویا بو نانو بەرگ فروشتیان. لەبەر سەرما وجیگای ناهموار ئەو عشیرەتە لی‌قەوماوە هەژارە دوچاری نەخوشی زحیری وگرانەتا بون. اسپی لەهەمو لایکەوە اندامی دابیژتن. چلکن وبی‌خزمەتی أرامی لەونازدارانە هەل گرت وئەو ضابطانەی فراراً اشتراکی عیلی بارزانیان کردبو کەعبارت بون لە-میرحاج. مصطفی خوشناو. همزەی کونە حاکم کەمشهور بو بەهمزە عبدالله. وبکرأغا ونوری أحمد طە. جلالی امین‌بگ-محمد محمود-خیرالله کەمشهور بو بەحفظ‌الله-و حمە صالح ژاژەلەی ومحمود احمد معلم-و وهاب أغای حاجی علی أغای رواندزی- وعبدالرحمن طیب- عریف محمد عبدالله- نورالدین-شوکت-صالح عزیز- زورپەریشان بون فیری ئەو ذلەتو حقارەتە نەبوبون. هەتا محمود احمد نەی‌توانی لەوە زیاتر لەناو ئەو رزالەتەدا بمی‌نی‌تەوە. بواسطەی شیخ لطیفەوە لە ١٢ مارتی ٩٤٦ گرایەوە بو عراق و تقدیمی نظری سعید صالح وزیری داخلیە کرا لەسەر تشبساتی شیخ لطیف هەم عفو وهەم لدائرەی معارفا توظیف کرایەوە.

بەلام دوبارە لگل حزبی پارتا کەوتەوە فعالیەت ولگل ئەو فعالیەتەشیا جنبەی ضدی شیخ لطیفی گرتبو وزور لەضدی شیخان غروریەتی گەنجیەتی بکارئەهینا. لەنتیجەدا حکومەت بەاتهامی شیوعی گرتی بەلام لەدوای افراج بونەکەی استغنا لەخدماتی کرا. اجا بایدایەوە لای شیخان. چونکە شیخان لەدوستەکانی باشتر حاضری کومەگی بون وهەتا ئەو تأریخە لەلای شیخ محمود مایەوە. لەرغمی ئەوەی کەداخلی حزبی صالح جبریش بوبو بەلام روحیەی قومی کوردی هەر محافظە اکرد وەوازی لەگیانی نیشتمان پەرستی نەهینابو.

اجا سەرەرای ئەو هەمو رەزالەت وجفایەی کەافسەرەکانی عراقی لەریگای کوردوستانانا چیشتبویان وەترکی مواجب ودرجە وأسایشی خویان کردبو. کەچی روسەکان گومانیکی زوریان لەوأفسرانە هەبو وبەجاسوس ومفتش یان لەقلەم ادان. وبەشدەت خستبویانە ژیر مراقبەوە. وهەتا اعتمادی تەواویان بەشخصی ملا مصطفی وشیخ احمد وباقی بارزانیش نەبو. هەتا زورشکیان لە ملا مصطفی پیا کردبو کەئەو

هـەمو حرەكـات وخويـن ريـژى ودەربەدەرى‌يـەى بـەپيلانى انگليـس هاتبيتى‌تـە وجـود وهاتنە ايرانـى شـتيكى مدەبّربـى. ئـەو موضـوعـەش ديسـان وەكـو مسـئلەكەى حمـە رشيدخان بەپنجەى مفسدان وخائنانى كورد هاتبو وجـودەوە. هـەتا شـيخ احـمدى بـراى مـلا مصـطفى كە لەسـابلاغ اقامـەتى پى‌كرابـو. بـەروژيك لەسـابلاغى دەركـرا وبـو منطقەى دولّ ى شيطان آوا) دورخرايـەوە. كـەبفر وبـاران بەشـدەت ئەهاتـە خـوارەوە. كرّيوەى بفر نەى‌ئەهيشت هيچ پەلـەور وجانـەوەريك سـەر لـەكون دەربى‌نـى. نـازانم ئـەو هـەژارەيان بـەو خـيزانو منالـە ووردانـەوە چـون بـەروژيكى‌أوا توفـو سـخت لەسـابلاغ دورخستەوە. بەاتهامى ئەوەى كەجاسوسى انگليسە هەتا جاريك جلالى امين بگ لـەلاى باوكيەوە نختيك پارەى بو نـيرەرابو بـو سـابلاغ. مدەيكـى زور ئـەو هـەژارەيان اژيـهتدا كـەتو ئـەو پارەيـەت لـەكوى چنـگ كـەوتووە. وايـان اعتقـاد كردبـو كەئـەوە معاشـى جاسوسيەو لەعراقەوە بوى نيرەراوەتە ئەوناوە.

جاهـەر روژە بەتـەرزيك مـلا مصـطفـى وافسـرەكان بـراوورد اكـران لەبەرئـەوەى كەلەايرانا حرەكاتيكى فوق العـادە لەبارزانيـەكان مشـاهدە نكرابـو بـەچاويكى سـوك تەمـاشا اكرن وبەوحشى ناويان بلاوكريـووە روحـو عـاطفـەى كوردايـەتى ئـەو ناوچەيـە دەرحقيان سارد بوبووە.

هەتا ئەو تأريخەى كەروسـەكان اجبـاركران كـەايران بـەجى بيلـن بـەم تـەرزە عيلـى بارزان بەكسـيفى وهـەژارى ئـەژيان وەميـانى ئەوەشيـان نەئـەدان كەافسـرەكان وپيـاوە ناودارەكانيان هاتوچوى شارەكان بكەن لەهـەمولايكەوە بشدەت خرابونە ژير مراقبەوە.

لشكركەشى بارزان لەايرانا

لـەمارتى ١٩٤٦دا بـەكمالى احترامـەوە مـلا مصـطفـى جلبـى سـابلاغ كـرا. وزور اهميتى محترەمانەى پى‌درا. اجا ملا مصطفى وافسـرەكان لـەژير كـابوس وديوەزمـەى نگبەت هاتنە دەرەوە. طبلـى بـارزانى ديسـان لەايرانيشـا لەهـەموو لايكـەوە دەنگـى دايەوە.

لشكرى بارزان دەستە دەستە جلبى سابلاغ اكران. لـەدواى تجـهيزكرانيان ئـەنيرەران بو جبهەى سقز. ملا مصطفى خوى شخصاً لەسابلاغ دائەنيشت مسئولى سەرپەرشتى وتنظيمـى عشـيرەتەكەى بـو. هـەر تاقـمـەى كـە سـاز اكرا بـەفرماندەى دەسـتە ولـك

وگروهبان وأدابی سربازیەوە اجـا تسـلیم بەحـمە رشـیدخان اکـرا. بـو تنظیم حرەکـات وپاسەوانی جبهەیان اجـا کەشـەری قـارەوای سـقز کـرا. بارزانیـەکان بەتـەواوی لـەنظر عشائرەکانی ایرانا خویان دەرخست کەزور آزاد وهـەل کـەوتون. ئـەو تعریفـو ناوبانگـە هەل ئەگرن کەهەتا ایستا درحقیان گوتراوە.

اجا وەکو وەلاخی چاك لەهەمو لایکەوە ألیك یان بو خو زیادکرد وکانگا وشـوینی ملا مصطفی لەنظر قاضی محمد وأزربایجانی وروسەکانا زور بەرزبووە. واکـثری اموری عشائرەکانی ایرانی خستە ژیر دەستی خویەوە. روژ بەروژ خوی زل ئەکرد ولگـل عشائرەکانا ریك ئەکەوت بو ئەوبیرەی کەلەروژیکا بتوانی دفاع لەحقی کوردانـا بکـات اگر قـاضـی محـمد بەرهلستی بکـا. ویـا مـهاباد تسـلیم بەایرانیـەکان بکاتـەوە. جـا هدەفیکی اتحادی عشائری گرتبو بەرنظر.

ملامصطفی لەزەمانی فرماندەییدا

لەپاش گەرانەوەی حمە رشیدخان بو عـراق. مـلا مصـطفـی بوبـەفرماندەی جبهـە. واموراتی لشکرکەشی تسلیم بەو کـرا. بـەلام لەبەرئـەوەی کـەامری شـەر ولشکرکەشی توقیف کرابو واستفادەی زیـاتر لی اکـرا کـە لەسـابلاغ لگـل قـاضـی محـمدا خـەریکی امـوری دەولـەتی بی. بەومـناسـبتەوە فرمـاندەی جبهـەی سـقزی بەوکالـەت تسلیم بـە مصـطفی خوشناو کردبو.

ملا مصطفی زیاتر بو مسائلی اموراتی لشکری بارزان ئەیەویست مستقلاً بژی. وهیـچ امـوراتیـکـی بـارزانی لەسـابلاغیەکان مسـئول نکـری. بەومـناسـبتەوە لگـل مـأمورینی ادارەجاتی سابلاغیدا. مناسبتی باش نەبو. هەردولا یکتریان اکرهان. هـەتا ئەو موضوعە تأثیری کردبو سەر شخصی قاضی محمد وحمـە حسین خـانیش. بـەلام لەبەر ظروفی ناهموار ئەو موضوعە لەلاین قاضی محمدەوە أشکرا نکرا بـو لەبـەر عدەمی اعتماد مـلا مصطفـی زخیرەی بـارزانی لـەژیر ادارەی مـأمورانی سـابلاغی درهینـابو (تقـی أبـادی) کردبـو بـەمرکزی نقـل وحملـی زخـائری بـارزانی. میرحـاج وعبدالرحمـن مفتـی کردبـو بـەمأموری مسـئولی صـرف وقبضـی ئـەو زخائرانـە. ومباشرەتاً زخائری بـارزانی لـەتوریز وراگیراو لـەتقی أبـادی-میـاندوواوا توزیـع اکـرا بەسەر بارزانیەکانا.

بارزانیەکان لەدەوری توسعی نفوذ واحترامیانا. زور تحقیری کوردەکانی ایرانیان اکرد. وهمیشه لەبینی ملا مصطفی وافسرەکانی لگل أغوات ومأمورەکانی قاضی محمد دەمەقالی وقرەی خود پسندی عشائرەکان وسابلاغیەکان بەپیشکەوتنی بارزانی زور متأثر بون چونکه ملا مصطفی گیشتبو مرحلەیك قیمت وسامانی بو هیچ عشیرەتیك نەهیشتبووه وبلکو مائلی ئەوەش نەبو کەلەغیر از بارزانی زیاتر هیچ کەس لەایرانا خاوەنی مرکزیك بی عشائرەکان بو حمه رشیدخان پشیمان بوبونەوە. چونکه حمه رشیدخان برامبر بەعشائرەکان وافرادی سابلاغی زور مکرم واحتراماتی بەرزی نشان ئەدا بەلام ملا مصطفی بەگیانی بی مبالاتانه لگل ئەو أغوات وفرمان بەرانە ئەبزوتەوە. لەسەر مسئلەی زەخیرە ولباس وموچه واسلحه بەدایمی لگل سابلاغیەکان قرەی ئەهینا پیشەوە. هەرچی ملا مصطفی بو داوای اکرد وایگوت مادام لشکری بارزان لەجبهەدایە وخیلیکی غریبن دارای هیچ وینه کسابەت وژیانیکی لاحدەنین ئەبی وەکو نفراتی سابلاغی معاش یان بدریتی وتأمینی رفاهیەت یان بکری.

سابلاغیەکانیش ئەیان گوت ئەو تشکیلاته خومان هیناومانەتەوە وجود بەتأثیراتی هیچ بارزانی وخاریجەیك پیك نەهاتوە. هەتا لەبەرخومان نەمی‌نی‌تەوە ولەخومان زیاد نەبی نای دەین بەهیچ خاریجەیك. هەتا سابلاغیەکان زور بەهاتنی عراقیەکان متأثر ئەبون حەزیان نەاکرد هیچ عراقیك پناهیدەی سابلاغ بن. چونکه ایان گوت وضعی سابلاغ ئەوندە مستقر نیه کەبتوانین هەم خومان وهەم عراقیەکانیش بژینین ولەحقیقتیشا راست یان اکرد. لەغیراز خواردن زیاتر نەیان اتوانی مواجب وموچه بدەن بەلشکری بارزانی. ویا ئەو مجاهدانەی کەلعراقەوە اشتراکی ئەو حرەکاتەیان اکرد. چونکه وضعیت استقراری نگرتبو ومصیر معلوم نەبو. هەرچی کەچنگ بکەوتایه بەقەرز وقوله له أزربایجانیەکان وراگیرا. و ملا مصطفی دیسان هەر حقی بو. ئەو بیچارەیەش ئەو هەموو رەشوروتەی لەگلا دەربەدەر بو بو. بەبی صنعەت رکسابەت لەوناوەدا ئەسورانەوە اگر لەلاین قاضی محمدەوە سەرپەرشت وبەخیو نکرابان ئەی بەچی ژیابان. حقیقتاً چه ملا مصطفی‌و چه سابلاغیەکان هەردولایان راست یان اکرد وهیچ لایك یان لەروی خیانەتەوە قصەی خویان سەرنەئەخست. بلام ظروف مساعد نەبو. بو ئەو رفاهیەت وداوایەی که ملا مصطفی ئەیویست بکری.

هەتا مصطفی خوشناو رەملا مصطفی لەسەر مسئلەی استلامی زخائر تیك چون. ملا مصطفی ئەیەویست لەاستحقاقی نفراتی جبهە زیاتر بەقلەمی مصطفی خوشناو زەخیرە وەریگری. بو ئەوەی کە فضلەی زخیرەکە بەنسبتیکی عادلانە بەسەر عائلەی سەربازەکانا دابەش بکری بەحجّەتی ئەوەی کەمادام موچەیان نیە. ئەبی ئەو پیشمرگەی بارزانیانە بەو فضلەی زخیرەیە قنیات بکەن وپی بژین مصطفی خوشناویش ایگوت مادام رسماً مقرّەر نیە کەلەموجودی نفراتی جبهە زیاتر خواربار وەریگری. هەر پیشمرگەیك لەوە زیاتر وریگری ئەبی بەخیانەت لگل حکومەتی کوردوستان لسر ئەو موضوعە قاضی محمد اعتمادیکی زوری خستە سەر مصطفی خوشناو وبردیەوە بو سابلاغ. هەتا نهایەت کردبوی بەفرماندەی پولی ٣ ناونفری عزت عزیزیش-لەجیگای مصطفی خوشناو لەسەر ثقەتی ملا مصطفی کرا بەفرماندەی جیهەی سقز هەتا نهایەتی حرەکات.

ملا مصطفی بو شخصی خوی مانگی چوار هزار تومانی لەقاضی محمد وراگرت وکریخانوشی بەلاش بو. ونفرات وعوائلی بارزانیش نسبەت بەپیش لشکرکشیەکەیان تا اندازەیك تەرزی ژیان یان باش بوبو کمیك بزەڵە-بوبونەوە چونکە لەلاین أزربایجانیەکانەوە نختی قند وچا ولباسیان بو حوالە کرابو. خوراکی فضلەی جبهەش یان لی بەش اکرا. و دەغلو دانیشریان لەلاین أغواتەکانەوە بو قرار دادە کرابو. خوشیان کەم کەمە فیری ملوموش بوبون.

حکومەتی أزربایجان- تقی أبادی- میاندوواوی لەو ارمنیانە بو کریبون کەترکی تبعەتی ایرانیان کردبو وچوبونەوە بو روسیا. تقریباً ٥٠٠ مالیکی بارزانی لەو جیگا خوش‌و پر باغاتو میوەی تقی أبادا دانیشتبون ولەوشوینە سازگارەدا حەوابونەوە.

ئەگەر وضعیت تیك نچوایە قرار وابو دیهاتی قرەنی أغای مامەش وعبدالله خانی حسامی داشکستان‌و امینی لشکر وحما أغای سەر بارزانیەکانا دابەش بکەن‌و لەوشوینانەدا مل بدەنە کشتوکال وأژال داری. وغیری ئەوەش ملا مصطفی تأثیراتی زوری کردبو سەر ئەو أغواتانەی کەمالە بارزانی لەدیهاتەکانیانا هیە. زور باش چاوەدیری اکران. تقریباً خریکی استراحەت‌و ژیانەوەبون کەلی‌یان قومایەوە.

کشانەوەی لشکری ملا مصطفی لەجبهە

ملا مصطفی بەهیوای ئەوەنەبو کەجاریکی‌تر مشکلەی دەربەدەری ولی‌قەومان ببی‌نی‌تەوە. کەچی بەپیچەوانەوەی مرام لەسعات ٤ شەوی ۳۲۵/۹/۲۰ لەین فرماندەی هیزی أزربایجان بەهیزەکەی راگەیندرا کەحالاً تەرکی جبهە بکەن وبگەرینەوە بو میاندواو وتەوریز. چونکە دەولەتی أزربایجان تسلیمی نفسی بەدەولەتی شاهنشاهی کردوتەوە.

انجا ئەو هیزەی کەلەتەوریزەوە بەکومەگی لشکری قاضی محمدەوە هاتبو بو جبهەی سقز ولەدیهاتی (تموتە- قشلاغ- مازوداره- چراغ- ویس- میتو- مرخص- اخ کند- أیچی- اقامەت یان کردبو لەورگرتنی ئەو خبرە شەپرزە بون. وأژاوەیکی زور عظیم کەونە ناو لشکری أزربایجان ولشکری بارزانی. لشکری أزربایجانی بە تەواوی معنویات یان لدەست دابو. وەکو کەوی بالو پسی شکاویان لی‌هاتبو. لەبینی بوکان وکولتەپە ونالشکینە وناچیت ووشتەپە وحمامیان- عشائری دیبکری داخداریان برینگاربو. ئەو لشکرەیان هەموو چك کرد وبەروتو قوتی بەرەو میاندوواو کەوتنە حرەکەت بەلام هیزی بارزانی معنویات‌یان ضعیف نەبوبو. انضباطی سەربازیان لەچنگ خویان نەدابو.

بارزانیەکانیش فرصت یان لەولشکرە بی‌گیانەی أزربایجانی دیبو هەر لەجبهەدا هەر زخیرە وحیواناتی نقل واسلحەی فچلە وەکو رشاش تفنگ وفیشك وتوپ وماشین ودەنەمیتی کەبەو لشکرە گلاوە هەبو لی‌یان ورگرتبون هەوەکو میشیش یان بەلادا نەچوبی وابون. زور بە أرامی وەلاخی باری وسواری ئەو دیهاتانەشیان کوکردبووە. هەرچیکی کەبعملی بارزانیەکان هاتبی لشکری ملا مصطفی بەکمالی انتظام وارامی هلیان گرتبو. لەسەر دەستوراتی ملا مصطفی بەرەو ریگا- بصری. برهان- تازە قەلا- شەرف کند کەوتنە ری. متجهاً بو سابلاغ ریگایان گرتەبەر. وعلی اکبر غفاری وبیگلری سرتیپ معاونی لشکر دوورونیزیك تعقیبیان ئەکردن. و هەردی‌یکی کەئەهاتە سەر ریگایان وسەربەایرانیەکان بایە. هەر اسلحە وحیوانیکی باری وسواری کەتیابوایە وریان ئەگرت وبەتالان کراوی بو أغا خائنەکەیان بەجی ئەهیشت.

کردەوەی خائنانەی دیبکری لگل بارزانیدا

دیبکریەکان لەلشکرە خویری‌یەکەی قزلباشی تورکمانی أزربایجان چیشتە بوبون. کەخبری گەرانەوەی لشکری بارزانی ئەبیسن لەهەمو لایکەوە خویان لی‌گیڤ ئەکەن کەدایان پلوسن. بەلام کەتی ئەگەن بارزانیەکان لەوانە نین کەببنە نەچیری ئەمان. لەترسان ریگایان بو چول ئەکەن.

هەتا لەدی (گول و ملالر) قارەمان أغای دیبکری لگل چەند پیاویکیا پەلاماری چند نفریکی پەراگندەی بارزانی ئەدەن. بلام بارزانیەکان شیواوەکان بەمەردانەی لی‌یان رائەپەرن ودونوکەری أغاکە ئەکوژن وأغای ناوبراویش بەکلك شوڕی میان یان بو چول ئەکات.

لەدی- تازە قلاش- حاجی بایز أغای ایلخانی زادە دو نفری پیشرەوی شکستەی بارزانی روت ئەکاتەوە. هەر لەو روژەدا زوربەی لشکری گەراوەی بارزانی ئەگاتە ئەودی‌یە. لەجیاتی ئەو دو تفنگە ٧ تفنگ‌و ١٥ اسپ وایستری حاجی بایز أغا لگل خویان ئەبەن. وحاجی بایزأغاش ئەگرن کەلەداری سیاسەتی بدەن. خوش بەختی حاجی بایز أغا- من لگل علی جوانمردی وکریمی محمدی لەسابلاغ ئەگەرای‌نەوە. ئەچوین بو دولی میرەدی. لەوکاتەدا ایمەش گیشتینە دی تازە قەلا وبەحادثە رائەگیشتین. بنا بەصداقەت ودوستایەتی منو أغای جوانمردی. بەهەر تەرزی کەبو أغای حاجی بایز أغامان لەسگ بحصاری رزگار کرد بەلام تفنگ وە ولاغەکان هەر رویشتن.

لەدی-شیخلر- چند پیاویکی احمد أغای ایلخانی زادە. پەلاماری مالیکی بارزانی ئەدەن کەلەودی‌یە تحت الحمایە ئەبی. بەلام مالەکە پیاوی لەمال نابی تنها هەرژنەکە ئەبی. ژنە بارزانیەکە زور بەاهمیتەوە تقە لەپیاوەکانی ئەو أغا بی‌مروەتە ئەکا دو نفر لەنوکەرەکانی أغا ئەکوژی. وهلدی لشکری کشاوەی بارزانی اگادار ئەکات. ئەمانیش دین مالی ژنەکە لەودی‌یە بار ئەکەن. أغاش بەنوکرەکانیەوە زەق زەق تماشایان اکات ناویری هیچ بلی.

جائەو دیبکریانەی کەأغای ملا مصطفی لەضدی حمە رشیدخان اتحادی لگل ئەکردن ولەسابلاغیدا ئەی‌خستنە ناو وظائفی گەورە وباشەوە پاداشتەکەیان ئەوەبو کەلەجیات ارکی پزیرایی وهاوخویشایەتی کوردایەتی. لەپیش هەمو عشایریکا پەلاماری شکستەی بارزانیەکانیان ئەداو ئەیانەویست بەدەردی أزربایجانیەکانیان بەرن

کەبو محافظەی ناموسی ئەوان هاتبونە ئەو ناوە. بەلام هەتا نهایەت عشیرەتەکان نەیان توانی هیچ وینە سوکیك بەسەر شانی عیلی بارزانی بی‌نن.

شەپرزەی مالومنالی بارزانی لەکوچو ڕەوی سابلاغا

ئەو روژەی لشکری بارزانی لەجبهەی سقزەوە بەرەو سابلاغ کەوتەری بفریکی زور باری بو. ولشکری ایرانیەکانیش دورو نزیك تعقیبی لشکری بارزانیان اکرد. عائلەی بارزانی بەدوای کوچوبارا کەتبونە ری. زورتری ژنومنالی بارزانی بەبی پیلاو بناو بفرا ئەرویشتن، لەهیندی جیدا ژنەکانیان بیشکەیان بەکولەوە بو منالیش یان لەسەر قلاندوشکان چەسپ کردبو. لەهیندی جیگادا منالی ٧-٨-سالانەیان بەپی ئەرویشتن وئەوپی‌ویلە ناسکانەیان لەناو بفرا نقوم ئەبو.

لەهیندی شوینا پیریژنەکانیان بەپشتی چماوە بەدارە دەست بەپی روت بعضاً بەکالەو پی‌تاو خویان دابستبو وورد وورد بەدوای کوچوباری بارزانیدا ئەیان خاوت.

مەرومال وژنو منال وکوچ وباری بارزانی لەپیش لشکرەکشاوەکەی بارزانیدا ری داگرتبو. بەرەو سابلاخ. بەرەو خذمتی زعیمی بارزان بەرەو فرماندەی هەمولایکیان. برەو جنابی جنرال ملا مصطفی کەوتبونە ری. چە ری‌یك وچە رویشتنیك) ریگای نهایەت. ریگای قڕی ومال ویرانی رویشتنی بی‌هیوا. رویشتنی بی‌منزلو شوینی. رویشتنی کەس نەزانی کەبو کوی ئەچن ولەکوی اسکان ئەبن وچە ناوچەیکیان بەنصیب ئەبی. جابەوتەرز ئەو ریگا دورو دریژەی بینی سابلاغ وسقزیان ئەبری. چە بڕینیك (ریگا بڕینی بفر ورهیلە. کریوە وبستەلەك- ملا مصطفی بیچارەش لەشاری سابلاغا سەری لی‌شیوابو نەی ئەزانی چی بکا وئەو هەمو عائلە زورەی بارزانیە هەژارانە چون دەرباز کا. وەبو کوی‌یان بنیری کەنەکەونە دەست لشکری ایرانی وبەدیل نەبرین بو وەلاتانی فارسو ترکمانی. بەهەمو معنویات وشعوریکیەوە. خەریکی راگوازتنی عائلەکانی بارزانی بو بو دیهاتی منطقەی شنو. لاجان. نغدە. سندوس.

لەهەمو لایکەوە عوائلی بارزانی دائەبارینە سابلاغ. واکپری کوچوباری بارزانی لەجهتی تقیە أباد ومیاندوواو وساینقلا- بەر هیزی دوژمن بڕابو. خطی رجعت یان بو سابلاغ لی‌قطع کرابو. ملا مصطفی زیاتر بو ئەو قگعی خەتی رجعت واسیری مالە بارزانیەکان شەپرزە بو بو ئەو عائلانەی کەئەگیشتنە سابلاغ بەگورجی تأمینی نانو خوراکی ریگایان اکرا وبەماشین وبەهوی ولاغ لەسابلاغ دور ئەخرانەوە بۆ ئەو ناوچانەی

کەلەسەرەوە باسکراون. بەلام خوراك چنگ کەوتن لەسابلاغ زور زەحمت بوبو. کەس اگای لەکەس نەمابو. نظامی شئون لەناو شار هەل گیرابو. لشکری ایران لەسابلاغ نزیك بوبووە. ایرانی خواهەکانی سابلاغی بو استقبالی نیروی ایرانی خویان أمادە ولەسان دابو. چە جای ئەوەی کەبەزەیی‌یان بەو عیلە لی قەوماوەی بارزانیەدا بی. بلکو تحقیریان اکردن‌و کینەیان لی ئەکیشان. لەکاتیکی أوا بەتاسوساما ٢٥٠٠ مالی بارزانی بەبی خوراك وجیگا ومنزل بەسەر ملا مصطفی بیچارەدا کەوتبووە.

باخصوص ئەو عائلە بەریزوانەی بارزانی شتیکی زور ستم بو لەنظری ملا مصطفی وهەمو غیرتداریکی کورد. هەتا لەناوشاری میاندوواوا قزلباشیە بی‌ناموسەکانی ایرانی پەرست دو نفری بارزانیان شهید کردبو. وخەریکی خنکاندنی ژنیکی بارزانی بوبون لەناوەراستی شاری میاندوواوا. بەلام خوشبەختانە- شیخ جلالی کاکە لاوی نودی‌یی ومینە قارەمانی پیاوی حمە رشیدخان ورشید أغای معروفی ورسول أغای بلجری- کەلەو وختەدا لەوناوە لشکری قاضی محمد ئەبن. ئەگەنە هاواری ئەو ژنە بارزانیە. تقە لەقزلباشیەکان ئەکەن ژنەکە نجات ئەدەن.

جابەو وضعیەتی ناهەموارە ئەو هەمو عائلانە لەو مسافەیە کەمەدا لەلاین ملا مصطفی‌وە روانەی شوینە باسکراوەکان کران. انجا لەکوتاهی هاتنی عیلی بارزانیدا. ملا مصطفی دەرگای اسلحەخانە وانباری زخیرەی دیمکراتی قاضی محمدی شکاند. هەر اسلحە وزەخیرەیکی کەلە امبارەکانا مابووە بەری کرد بو ناو خیلی بارزانی. وخزینەی دەولەتی کوردوستانیشی شکاند بەلام خزینەکە شتیکی وهای تیانەبو کەشایانی باس بی. لەو وختەدا کەئەو عیلاتی بارزانیانە بو اطرافی شنو لاجان بەری‌کرابون ٣ شەو و٣ روژ ئەو هەمو عیلاتە لناو بفرا مابونەوە. ریگایان ندرابو بچنە نغدە وسندوسەوە. چونکە ئەو شارانە لەلاین حکومەتی ایران احتلال کرابونەوە. هەتا حکومەتی مرکزی لەتارانەوە دەستوراتی دا بو بەفرماندەی لشکری رضائیە کەئەو دو شارە چول بکەن بو عوائلی بارزانی. انجا ریگایان درابویی کەبچنە ناوشاری سندوس ونغدەوە وشنو. انجا ملا مصطفی لەپاش راگوازتنی مالە بارزانیەکان سابلاغی بەسەر قاضی محمد بەجی هیشت‌و لەروژی ٢٧ أزرماە سرهنگ انصاری بەهەنگی سواری لورستانەوە وسرهنگ غفاریش بە ١٥٠٠ نفری عشائرەوە بو تعقیبی ملا مصطفی چو بو طرفی کاریزە ونغدە وأق طویلە

کشانەوەی زیرۆ لەجبهەی سردەشتا

لەمنطقەی سەردەشتیش بەعینی دەستور لشکری زیروی هەرکی وبکر أغای حولیض وبارزانی. دەورەی سەردەشت یان چول کردبو و بەسمتی-جلدیانو صوفیان. وناو عشیرەتی منگور وپیران-خویان گیاندبووە ملا مصطفی بەلام عشیرەتی منگور لەسەر دەستوراتی- همز أغای اصلان- کەیکەلیدەری منگور ئەبی. لەبەری میرگان-و بەری نەڵێن- ریگا بەلشکری زیرۆ وبکر أغا اگری. بەلام زیرو زور بەباشی لگیان ئەکەویتە شەر. اجا منگورەکان کلك هەل ئەکەنو ریگایان بوچول ئەکەن. بەلام زیرۆ بەوە واز ناهینی. هەردیهاتیکی منگوری کەئەکەویتە سەر ری. تفنگ وەلاخی سواری ئەودیە ئەچنیتەوە. باخصوص دیهاتی- قلاتاسیان موسالان (چەکو-پردانان- کونە مشکە-قبادبگیان- ترکەش-کەوپەریان هەریەتەواوی روتان بووە.

اجا ئەو هەمو عیلاتی بارزانی وغوارە لەوناوچەیەدا بەسەر ئەو عشائرانەدا مانەوە. هیچ نفریك وهیچ عشیرەت وأغایك دارای حریەت وسەرومال نەبو ئەو دیسهاتو عشائرانە مکلف کرابون بەبخیوکردنی عائلاتی بارزانی. هەرکسیك کەلوت چەرچیکی برامبر بەامری بارزاتی لیمشاهدە کرابایە. هەرخوا ئەیزانی چی پی اکرا. بەاندازەیکی بی شمار دانیشتوانی ئەوناوچەیە بەدەست بخیوکردنی بارزانیەکان هەراس بوبون. وهەرچی زەخیرەیکی کەهەیان بو درخواردی بارزانیەکانیان دابو. خویان وکو بارزانیەکان دەستەوستان مابونەوە. عشائرەکان چە لەترس وچە بەخوشی هەموسەری اطاعەتیان بو بارزانی دانوان بو ئەو ملتە هناسە ساردەش لەغیراز مردن ریگایکیتریان نەمابووە بی خوراك وسامان وەکو بارزانیەکانیان لیهاتبو. بفریش روژ بەروژ گزیکی کەی ئەخرایە سەر. سالیکی بەموداو پر لەشورشو دل تنگی بو.

چونی ملا مصطفی بو تاران

اجا ملا مصطفی بو ئەو ریگایانە خوارەوە درگای مخابرات وگفتوگوی لگل حکومەتی شاهنشاهیدا کردەوە. پاشان امیر فلاح رئیسی عشیرەتی قرەپاخ ومیرحاجی بو ملاقاتی سرهنگ غفاری ناردە کوسە کاریز وسرهنگ غفاری وئەو هینتە لە نغدە ملاقاتی ملا مصطفییان کرد.

١-بلكو هەتا تعديل موسم ايرانيەكان راويان نەنين.
٢-بلكو عشائرەكان بەأسانى كومەگى سوختو خوراكيان پى بكەن.
٣-بلكو بتوانن خواردەمنيك لەايران وەربگرن هەتا رىو بانيان بو اكريتەوە.
٤-بلكو بتوانن لەومدەتەدا عطفى دەولەتى عراق جلب بكەنەوە.

ايرانيەكانيش بو نظرى دقّەت وباوەر پىكردنى بارزانيەكان چند اوتومبيليك كەپربو لەبقاياى خواردەمنى قاضى محمد كە لەسابلاغ مابووە وبو مەلا مصطفى دەرنەچوبو. بويان نيرەرايە ناوچەى كانگاى بارزانى. ومالە بەربراوەكانى بارزانيش يان لەهەمو قوليكەوە بو مەلا مصطفى گياندەوە ئەو ناوچەيە. نظر بەمخابراتى كەلەلاين مەلا مصطفىو سرلشكر همايونى بو تاران جرەيانى كردبو. لەروژى ٣٢٥/٩/٣٠دا مەلا مصطفى لگل ميرحاج وعزالدين ونورى احمد طە-بەمرافقى سرهنگ غفارى چو بو تاران. لەباشگاهى افسران باغشاە ميوانداری كرا. واحتراميكى زورى لەلاين حكومەتى ايرانى لى گيرا. و چەند روژيك لەتاران مايەوە. وزيارەتى شاى ايران ونخست وزير ورزم أراو اكثرى كاربەدەستانى ايرانى كردز وشاە لەدواى نصايح ودلنوازيكى زور ئەو شروتانەى خوارەوەى بو مەلا مصطفى دانا

١-قبولى تبعەتى ايران وناردنيان بو چالى همدان وخلع كرانيان لەاسلحە. ئەو افسرانەى كەلەعراقەوە حكمى اعداميان بەسەرەوەيە. داخلى وظائفى حكومەتى ايران بكرين. وبو باقى عشيرەتەكەشى مشروعى زراعى دابمزرينى وهەتا ئەكەونە سەرفنى كشتوكال لەلاين حكومەتەوە بەخيو بكرين. وبو مەلا مصطفىش مقرەراتىكى لايق معلوم بكرى.

٢-يا ايران بەجى بيلن بەبى تداخلى حكومەتى بەبى هيچ گونە تژيقاتيك تسليم نفس بكەنەوە بەعراق. وظابطە مجرمەكانيان لە ايران بمىنىوە برتأمين حيات.

٣-يانە حكومەت بەشەر دەريان اكات وجداناً معقّب نەبى.

اجا مەلا مصطفى وعدى بەشادا كەتبعەتى ايران قبول بكەن. ومأمورى اسلحەچنى لگلا بنيرن كەچەكەكانيان لى وەربگرنەوە) اجا حكومەت ايران سرهنگ غفارى لگل مەلا مصطفىدا ناردەوە بو وەرگرتنەوەى سلاح لەبارزانيەكان وروژى ٣٢٥/١٠/٩ واردى سابلاغ بووەو دەستوراتى رەوانە كردنيش يان بو چالى همدان درا

بەسەر لشکر همایونی. ملا مصطفی بەو فیلە لگل ضابطەکانیا خوی لەاسارەتی تاران امین کردەوە وگرایەوە بو ناو عیلەکەی.

بەاوەل گیشتنەوەی بەناو عیلی بارزانی سرهنگ غفاری یان جواب کرد بەحجّەتی ئەوەی کەبرایەکانی لگل ملتەکەیا بەو قراردادەیە رازی نین وبەرامبەر بەوعدی ملا مصطفی تمرد ئەکەن. و ملا مصطفی‌ش شخصاً سلطەیکی مطلقی دکتاتوری بەدەستەوەنیە کەبتوانی ئەو وعدە بەریتە سەر کە بەشای داوە لەتارانا.

حرەکاتی حکومەتی ایران بو سەر بارزانیەکان

بەهەر وسیلەیك کەگونجا عشیرەتی بارزان هەتا ئەوەلی اسفند خویان بەنانو خواردەمەنی خلکی ئەوناوە ژیان. انجا لشکری حکومەتی ایران بەهیبەتیکی زور مجهزی تانك وطیارە وزریپوش لگل هیزی عشائری شا یوان-دیبکری- مامەش- منگور- پیران-زەرزە- لەژیر فرماندەی لشکر تیمسار همایونی لەجنوبەوە ولەجهتی شەرق وشمالیشەوە لەقولی دشتەبیل ونغدە وسندوس وتەرگەوەرو مەرگەوەر ودولّیوە لەژیر فرماندەی لشکری خرابی وزنگنە (٢) اسفندی ٣٢٥ پەلاماری هیزی بارزانی درا. چە پەلاماردانیك. پەلاماردانیکی سەرومالی- پەلاماردانیکی بی رحمانە- لەهەموو دیهاتو أوایەکەوە ئەهالی ئەو ناوچەیە لەترسی گیانی خویان پەلاماری مالی بارزانیەکانیاندا. عائلەی بارزانی لەدیهاتەکان دەرکران وخزانە ناو ئەشکەوتەکانی ناوچە شاخاویەکانەوە.

عائلەی هەژاری بارزانی بەبی خوراك لەناو بفرا ئەتلانەوە. بفر ریگای نەئەدا کەئەو عیلە لەمەرزی عراق نزیك ببیتەوە وخوی بخاتەوە باوشی نیشتمانە رەنجاوەکەی. چونکە لەوسەروبندەدا لشکری بفر هەمو ناوچەیکی داپوشی بو ریگای سلطە زەلام نەبو کەبسەریا بروا چەجای کوچوبار.

بەلام دەردی لەهەمو شتیك ناخوشتر بی نانی بو. ئەو عشیرەتە هەژارە دەسەلاتی هیچ خواردەمنیکی‌تری نەبو تنها ئەو رەشە وەلاخانە نەبی کەباریان لی‌نابون. هەر ئەو وەلاخانەیان سەرئەبری ولەناو اشکەوتانا بەکالّو نەکولیوی ئەیان خوارد. وهیزی دەولەتی وعشائرەکانی تیرو تەسلاّش بەبی ووچان وبەبی هیچ چمیر ووجدانیك. دریغ یان بەپەلاماردانیان نەئەکرد. بارزانیەکانیش بەرامبەر بەو هەمو لشکرە زورە دفاعی

ناموس وجنگی شەرف یــان ئـەکرد. (نـەجنگی پیشـکەوتن ودوژمــن شـکان ولـەایران مـانەوە) پیاوەکانیان بەرامبر بـەو ضـغطـە قـهّارەی دوژمــن سـینگ یـان بـو گوللـەی دوژمــن راگرتبـو وژنـەکانیش یـان لـەژیر بردومـانی طـیـارە ورەشاشـا بــرەو عــراق کوچوباریان لی ئەخری.

أخی عراقی ئازیز بوچی وادوری. أخ مەرزە رەنگینەکەی نیشـتمانی شـیرین بوچـی دەرناکەوی. أی بفری سارد وسڕی اقطاعی زورداری بوچی دوایت نایە بوچــی نــاهیلی. أزیزی نیشتمانیمان لیوەدەرکەوی. نیشتمانی نازدار أخوا تاکەی باوەشی رەنگینت بـو ئـەو لاوانـت ناگریـەوە کـەوا بەکومـەل لـەژیر تـاوی تــوپ وبومبـا ورەشــاش وأزاری برسیایەتی وتوفوکریوەی خاکی دوژمـنان- سەرسام وسڕ بوون.

دولی گادر- خانی أزیز- کیلەشین-زینوی شـیخی- ناوچەکـەی حـاجیاومران دەزو دەرکەون. بنوارنە ئـەو بـرا لیقەوماوانـەمان کەبـەدەم رەشاشـی بـی روحــی ایرانیانـەوە خوینی سوریان-الأستقلال – ازادی کوردوستان لەلاپەڕەی بفرە سپیەکانی ناوکەلـەکان ئەنوسی.

جـا عشـیرەتی بـارزان دومــانگ بـەو تـەرزە لـەناوکۆری جنـــگو بفــرا لەودەشــتو شاخستانی ایرانا رایان بوارد. بەدەم شەرەوە برەو عراق اکشانەوە. زیــاتر عشـائرەکانی ایران فرخەی بارزانیەکانی بریبو. حکومەتی ایران تفنگ وفیشکی بەسەر عشــائرەکان دابەش کردبو بو بارزانی کوشتن. تفصیلاتی ئەم جنگەیان بەم پیەبو کەعرض اکری.

بەسـەرهاتی بـارزانی لـەپاش نـــەمانی کومەڵـــە وحکومـــەتی کوردستان

روژی ١٥ بهمن کەمیعادی دەرچوونــی بـارزانی بـو لـەایران. ستادی أرتـش ایـران امـریدا بەلشـکری چـواری کوردوسـتان کەحرەکـەت بکاتـە سـەر بارزانیـەکان. عیلــی بارزانیش کەلەفیلی ایران گیشتن مـالیان برەو نغدە وپسوی وصوفیان وجلدیـان وشـنو خستە کوچ کردن ولە٢٨ مـانگی بـهمن دەسـتور درا بـەفرماندە لشـکری ٣و٤ وتیپـی رضـائیە وسرلشکر خرابی-و همایونی. وسرتیپ زەنگنە- کەچەك لەعشائری هــەرکی

وشكاك ودەستەی زیرو وەریگرنەوە. ئەوەکو عشائری دەورەی دەشتەبیل بچنە ناو کومەگی بارزانیەکانەوە.

بەترتیباتی خوارەوە لەلاین هیزی دەولەتی ایران دەست کرا بەتعقیبی بارزانی.

١-ستونیك لەژیر فرمادەی سرتیپ زنگنە لەناوچەی بالانوش- کەعبارەت بو لەگوردانی ١و٢ هەنگی بهادری لگل یەك گروهان لەهنگی ێسنی. ویەك أتشپارە ٧٥ ملیمتر ویك گروهانی خمپارە ویك اسورانی سوارەی هنگی فەوزیە لگل دوتانك جنگی ویەك تلسز لەدەورەی قاسملو وأخبلاق دامەزرا.

٢-ستونیك لەژیر فرماندەی سرهنگ انصاری لەمهابادەوە چو بو حسن لو بەقصدی گرتنی نغدە وشنو کەعبارەت بو لەدوگوردانی پیادە ویەك أتشپارە ٧٥ ملیمتر ویکدەستە خمپارە ویك گوردانی سوارەی لورستان لگل دو ئەرابەی جنگی.

٣-ستونیك لەمهابادەوە لەژیر فرماندەی سەرگورد. کلاشی کەعبارەت بون لەگوردانیك پیادەی هنگی همدان ویکدەستە توپخانەی ٧٥ ملیمتر ودو دانە خمپارە بەقصدی گرتنی پسوی وکوچ کردنی بارزانی لەدی گردەسپیان کەوتە ری.

٤-قولێکی عشائری کەعبارەت بون لەعشائری مامەش ومنگور لەژیر فرماندەی ستوانی ٢ نوبهاری لەمنطقەی پیران وبادینیاوا بونەهیشتنی بارزانی کەوتنە عملیاتەوە.

٥-قولێکی تر لەمهابادەوە کەعبارەت بون لە ٣ گوردان پیادە ویك توپخانەی ٧٥ ملیمتری ویك اسوران ویکدەستە مسلسل لگل دو ئەرابەی جنگی ناونجی وچوار عرابەی سوك وهنگی سواری فەوزیە لەناوچەی کوسە کەریز بو احتیاطی لشکر خوی لە بوسەدا.

٦-دەستەیکی فروك کەعبارەت بو لە ٧ فروکی فرودهاینە ودو فروندی تایگرموس- خرایە ژیر اختیاری فرماندەی نیرو وبەترتیباتی خوارەوە امری حرەکەتیان پی درا

١-ئەو لشکرانە هەمویان لەژیر فرماندەی سرلشکر همایونیدا ایش ئەکەن

٢-هیزی سرتیپ زنگنە لەپیش هەمو لشکرەکانا تعقیبی مـلا مصطفی اکات لەترسی ئەوەی کەنەوەکو دەستە زیرۆ وطـە هەرکی بچنە ناو کومەگی ملا مصطفیوە. روژی ١٢اسفند سرلشکر همایونی لگل سرهنگ غفاری چو بو نغدە.

لەوی ملاقاتی شیخ احمد وملا مصطفی کرد لەنتیجەی گفتوگـودا قـەرار درا کەبارزانی لەنغدە وگردەسپیان بچنە دەرەوە ومنطقەی مامەش وپیران بجی بیلن. فعلاً بارزانیەکان ئەو قرارەیان بردە سەر وئەو شوینانەیان بجی هیشت. چون بو شنو وسندوس. لشکری حکومەتی چو جیگای بارزانیەکان ناوچەکانی نغدە وتەواوی لاجان کەوتە ژیر چنگی اوردوی دەولەتی.

ملا مصطفی لیرەدا غلطیکی زور گەورەی کرد کەئەم شوینانەی وابەأسانی تسلیم بەهیزی دەولەتی کردەوە. وبەم غلطە لەم ناوچەیەدا خوی خستە محاصرەوە. لەروژی ٢ سعات ٧ لەمانگی اسفند ستونی سرتیپ زنگنە لگل تاقم زیرۆ وطە هرکی لەدی لەدی کوکیا- کەوتنە شەرەوە بەبریندار بونی ٧ سربازی حکومەتی. دیهاتی کوکیان واوزان ومحمودأوا وقەلاچم-کەوتەوە دەست حکومەتی ایران.

و لەعینی روژا لەناوچەکانی قاسملوش. بو بەشەر دیسان بەکوژرانی ٥ نفر و١٠ نفری بریندار لەدەستەی سرتیپ زنگنە ناوچەی شیرین کند ومحمد رحیم کندیان- لەهیزی زیرو وگە هرکی پاك کردەوە. وهیزی دەولەتی لەوشوینانەدا دامەزراوە. وبەشکانی دەستەی زیرۆ وطە هرکی عشائرەکانی دەورەی رضائیە وکوردەکانی شمالی ایران. بەم تأثیرەوە محمد حسین حاتمی وقادر بگی رسولی وسید فهیم ورشید بگی جهانگیری کەسەر بەهیزی بارزانی بون هاتنە لای فرماندەی نیرو وتسلیم بونی خویان أشکرا کرد. ئەم بەسەرهاتەش دیسان لەناو کوردەکان دەنگی دایەوە روحیەی عشائرەکانی خستە وەسوەسە ولەعینی روژا دەولەتی ایران بیان نامەی خوارەوەی بەناو عشائرەکانی کوردا بەهوی طیارە بلاوکردەوە.

أگاداری

بو هەمو لایکی عشائری کوردوستان بلاو اکریتەوە. لەم وختەدا هیزی دەولەتی لەوپەرەوپەری مەرزی ایران بو راکیشانی دەوریکی امنیەت وأسایش هەول ئەدا. پیویستە هەرچەك و جل و برگ و خواردەمنیك کەلەدیمکراتیان چنگ کەوتوە لەمدەی ٧ روژا ئەبی تسلیم بەفرماندەکانی مهاباد ورزائیەی بکەنەوە. ولەعشائری منگور ومامەش وگەورك زیاتر [illegible] اسلحەی دیمکرات بدەستەوە بگرن. هی أمانیش ئەبی لەلاین حکومەتی ایرانەوە تسجیل بکری ولەلاین فرماندەکانی نظامیەوە اجازەی هلگرتنی بدریتی.

وئەو عشائرانەی کەلەشارەکاندان وەکو دیبکری وفیض‌الله بگی وشار ویران ئەبی لەمەودای ۳ روژا چکەکانیان تحویلی حکومەتی شارەکان بدەنەوە. وبو محافظەی عشائرەکانی خارجی شار حکومەت بەمسجلی چەکیان بەسەرا دابەش اکات لەمدەی ۷ روژا وروءسای عشائرەکان مسئولن لەکوکردنەوەی چەکی عشیرەتەکانیان. لەمولا هەرکسیك لەخلافی ئەم بیانە مشاهدە بکری حالاً سەوقی محکمەی زەمانی جنگ اکری.

وله ۱۵ مانگی اسفندا لەلاین ستادی لشکری ایرانەوە امر درا بەفرماندەی لشکر کەانذاری ملا مصطفی بکات بەدەستوراتی خوارەوە.

ملا مصطفی

تو بەخلافی بریاری کەلەتاران دابوت رەفتارت کرد. نەخاکی ایرانت بەجی هیشت ونەتوپەکانت تسلیم کردەوە وافسرە فراریەکانیشت نەداینەوە دەست. ایستاش روت کردوتە ناوچەکانی شمال ترگەوەرو مەرگەوەڕ ودەشتەبیل بو هیندی ایشی خەراپ لەضدی امنیتی حکومەتی. لازمە زور بەزویی بەبریارەکانی خوت وەفا بکەیت وخاکی ایرانیش بەجی بیلی.

همایونی

فرماندەی نیروی دەولەتی شاهنشاهی

ولەلایکی‌ترەوە امر درا بەفرماندەی لشکر کەمقری اوردو بگویزریتەوە بو رزائیە. نەوەکو لەبەرنەبونی ریگای تورکیا وعراق بارزانیەکان روبکنەوە ناوچەی رزائیە لەبەر بی‌ریگایی بفرو باران. انجا ملامصگفی لگل روءسای عشائری ترگەوەر ومەرگەوەڕ ودەشتەبیل کەوتە مژاکراتەوە. ملاقاتی زیرو وبهادری وطه هرکی ورشید بگ ونوری بگ ناوانی کرد. ئەو چاوپیکەوتنەی عشائرەکان بەتەواوی سرتیپ زنگنەی ترساند.

روژی ۱۵ اسفند گوردانیك پیادە لەهنگی ٦ لگل یەك دەستەی توپخانە ویکدستەی خمپارە لەوحدەکانی لشکری تەوریز لەژیر فرماندەی سرهنگ سردادور- بو تقویەی ئەو هیزانە گیشتە رضائیە. روژی ۱۸ اسفند نیروی کوردوستان لەسابلاخەوە نقلی جیگای کرد بو رضائیە وسرهنگ فیوضی رئیسی ستاد هاتە رضائیە. وروژی ۲۲ اسفند ماه سرهنگ نیساری لگل دو گوردانی پیادە وگوردانی ۲ هنگی

أسن وگوردانی ٦ أزرپاد لگل یك أتشپاره ٧٥ ملیمتر ویكدەسته خمپاره وارابه یك ویكدستەی سوار لەرضائیەوه بو ناوچەی دەرەی نەرچایی-وبەرزایی كیوەكانی-لەرنی- بەخیار بسەردادانی ملا مصطفی لە-موانی- كەوتنه حرەكەتەوه.

بەلام ئەو لشكرەی لەدەرەی قاسملو- كەمأموری میدان نەدانی اختلاتی عشائرو ملا مصطفی بون. لەروژی ١٩ اسفند شەریك یان لگل دەستەی محمد حسین ومحمد أمین هركی توش هات. لەدەرەی شعبان كندی وباراندوز چای- لەنتیجەی ئەو شەرەدا (استواری ٢ ژاندارم فخر أزەری) بریندارکرا ودو نفریش لەتفنگ چیانی قرەقوشی ئەكوژرین.

امجا دەستورات درا بەهیزی نغده وصوفیان وجلدیان- كەبو ناوچەی شنو بكەونه حرەكت. بو ئەوەی بتوانن زور زو دەرەی قاسملو وأخبلاخ- بگرنه ژیر دەستی خویان بو ئەوەی كەبارزانیەكان لەناو جوغزیكی بفرا گەمارو بدەن. لەروژی ٢١ اسفند ماه بەترتیباتی خوارەوه لشكری دەولەتی بو سەربارزانیەكان أراسته كرا.

١-دەستەی دولی قاسملو عبارەت بو لەگوردانی ١و٢ جنگ بهادری ویكدسته توپخانه ویەك عرابەی جەنگی ودو دەسته پولیس كەدەستەیكیان لەشوینه بەرزەكانی-كوكیا- دامەزرا بو ودەستەكەیتریش یان لگل یكدەستەی توپخانه و١٢٠ نفری عشائر بو گرتنی دەروی چالایی- بالاندوز لەژیر فرماندەی سرهنگ فولادوند خویان لەمەكو دابو.

٢-بو سەرپەرستی ریگای دەرەبند- لەشمالی بالاندوز چایی- كەئەوپەری شاری رضائیه اگریتەوه. یەك گوردان ویەك دەسته مسلسل وچند تفنگ چیك عشائری ویكدستەی ژاندرمه بو ئەو ناوچەیه بەرێ كرا. ولەشیوی قاسملو خوی دامەزراند

٣-ستونی سرهنگ نیساری- عبارەت بو لەدو گوردانی پیاده ویك أتش پاره ٧٥و دو دستگای عرابەی جنگی ویكدسته خمپاره ویك اسورانی سوارەی فوزیه ویكدستەی مسلسل لەرضائیه بەقصدی گرتنی- موانای- محالی ترگەوەر كەوته حرەكەت.

٤-و گوردانیكی پیادەو دو سواران ودودسته مسلسل هنگی سواری فوزیه ودو ارابەی جنگی ویك گروهان توپ ٣٧ احتیاط بەقواتی شمالی ترتیپ كرا ولەرضائیه مایەوه.

١-لەتازه كند-یك گوردانی پیاده ویكدستەی توپخانه ویك دەستگای ارابه.

٢-لەقلاجوق- گوردانی سواری لورستانو یکدستگای خمپارە.

٣- لەصوفیان یك گروهان لەگوردانی همدانو یکدستە مسلسل و١٥٠ نفر سواری لەعشائری منگور ومامەش. ٤-لەدرەقورچی ٣٠٠ سواری عشائری منگور ومامەش .

٥-لەشیناوا-یك گروهان لەگردانی همدان ویکدستە مسلسل.

٦-لەگردە سپیان-یەك گروهانی پیادەی همدان ویکدستە مسلسل.

٧-لەنغدە یەك گوردان ویەك گروهانیش لەتیپی کرماشان ویکدەستە ٧٥ وأتشپارە ١٠٥ کوتاە ماتوری و٣ ارابەی جنگی

٨-لەمهاباد دو گوردانی پیادە هنگی ٤ سواری کوردوستان ویەك أتشپارە ویکدستەی ٧٥ ودو دەستگاە ارابە بو احتیاط لەجنوبا دامەزرا بو.

٩-حەوت طیارەی هاین و ٢ تایگرموس خرایە ژیر قیادەی فرماندە وبو تسریعی بردومان نقلی رضائیە کران. وفروکەخانەیکی تریش یان لە ٨ کیلومتری شمالی رضائیە لەبینی أوایی لالەلو- وتاج علی-وچارچیلو- لە ٢٣ اسفند دامەزراند. بو لەناوبردنی هیزەکانی بارزانی.

ملا مصطفی تاقمیکی لەنفراتی هەرکی وشکاك ناردە سەر ریگای هیزی سرهنگ نیساری (لەموانە- کیوەکانی قزل بند-یان لەو لشکرە گرت. ملا مصطفی کەوتە سەر ئەو فکرەی کەبەهوی ئەو افسرانەی کەلەقسمی اوردوی ایران وأزربایجان وارمنی وأسوری کە پەناهیدەی ملا مصطفی بون تشکیلاتیکی خودمختاری دابمزرینی لەشمالی ایرانا. جا بەم نیازە بەرە بەرە خویان لەمەرزی شورەوی نزیك ئەکردەوە. لەگەل کوردی-جلال یومیلانلی وهرکی وشکاك نزیك بووە. ولەگەل کوردی أرارات-انظمەی ئەو فکرەی ریك خست.

لەأشکرابونی ئەو فکرە فرماندەی لشکر همایونی بەنقاطیخوارەوە انذاری ملا مصطفی کرد. لگل ئەوەی کەقەرار وابو بەتأریخ ٢٣ اسفند ملا مصطفی بیتە نغدە بو مذاکرە. بەلام هەتا ایستا حاضر نەبووە. وقرار دادەکەی خوتان بەدرو خستوتەوە. دوهەم قەرار وابو مالەکانتان لەمەرزی عراق نزیك بکەنەوە کەچی بالعکس هەروا بو شمال هەل ئەکشین وادیارە فکریکی شوم تان لەمیشکایە. بەلام أقبەتی ئەو بیرە بو ایوە

زور خەراپە. پێویستە بەگورجی منطقەی شنو وترگەوەر ومەرگەوەر ودەشتەبیل بەجی بیلن روبکەنەوە مەرزی عراق.

وشیخ احمد لەجیاتی ملا مصطفی وەرامی دایەوە. تاچند روژیکیتر شنو چول ئەکەین وموافقی أرەزوی ایوە ئەجولێنەوە. وغایەی شیخ احمد لەم نوسینەدا ئەوەبو کەبو مدەیەك ایران اخفال بکەن هەتا لەمنطقەی (اکراد شاهپور) نزیك ئەبنەوە وخویان ئەگینە کوردی چەك داری جلالی. واختیاری تعقیبی ملا مصطفی درایە دەست سەرهەنگ بیگلری بو ئەوەی کەلەجنوبەوە غفلتاً هیزی ملا مصطفی راوبنی. ولەناکاو هیزی بارزانی خانطاوس- وەوەزنە- بخاتە ژیر دیلی وریگای گادەریش-یان لەرو دابخات. بو ئەو فکرە گوردانیك لەهەنگی ١٢ کرماشان لگل دو ارابەی جنگی لەژیر فرماندەی سرهنگ غفاری لەقولّی وەزنە وخانطاوس بو حملەی بارزانی أمادە کرا.

بەگوردانی همدان دەستور درا کەبچنە نەلوس-٣٠٠ نفری سواری منگور بو اکتشاف ومحافظەی قەلاتی سنگان بکەونە فعالیەتەوە. وامریش بەسرهنگ انصاری کرا کەلگل گوردانەکەی خوی وسوارەکانیا بچیتە چالایی-نغدە بەدوا ارابەی جنگی ویەك أتش پارەوە. وسرهنگ غفاریش أگادار کرا کە بەشەو بچنە سەر بارزانیەکان لەوناوچەیەدا. شەوی ٢٤ اسفند هجوم کرایە سەر بارزانیەکانی خانطاوس وسەعات ٧ روژ دەست کرا بەشەر چە بەتوپ وچە بەتانك وطیارە وتفنگ. لەسعات ١١ روژا وەزنە- سقوطی کرد. وچند بارزانیك کە لەدربندی شیطان أوا- مابونەوە بەدەنگی طوپەکانەوە خویان کوتایە پشتی وەزنە وخانطاوس.

هیزی دەولەتیان لەم ناوچانەدا ڕاگوشی. نفریکی استوار لەوی کوژرا وباقی هیزەکە تسلیم بەبارزانی بون. بەلام سروان ریجبون- بهاوارەوە هات بەشەریکی زور قورس ئەو قلاتەیان لەبارزانیەکان ساندەوە. ولەچەپەشەوە گروهانو نیویك همدان ویکدستە ٧٥ توپخانە بەشەر داخلی نەلّوس-بون. ولشکری منگوریش ئەیانەویست لەچەمی گادەر- بپرنەوە کەبچنە ناو قەلاتی سنگانەوە ولەوە بی خبر بون کەبارزانیەکان هەربە شەو خویان کوتاوەتە ئەو قلاتەوە. بارزانیەکان دەست ڕێژیان لەمنگورەکان کردبو لشکری زەرزە ومنگور کە ٤٠٠ نفر بوبون بەکوشتاریکی زور پیس هلات بون ولەم شەرەدا أغای ازای منگور همزەی اصلان مالکی دی ترکش منگور لگل عولا

أغای کاك محمد أغای وجاخی کاك خدر و٧ أغایتری منگور وچند نوکەریکی منگور لەچەمی سنگان لەو شەرەدا ئەکوژرین.

اجا بارزانیەکان هجوم ئەکەنە سەر گوردانی همدان لەنەلوسا وسرهنگ کلاشی نەلوس چول ئەکات. بارزانیەکان لەهەمولایکەوە استحکاماتی دەولتیان شەق کرد بو. و ئەو هیزەی کەلەنغدە وسابلاخەوە بو نجات دانی سرگورد کلاشی هاتبو نەی توانی بو التحاق بەهیزی کلاشی بکات هەتا ٢٥ اسفند ساعەت ٤ روژ سرهنگ کلاشی بەتوپی بارزانی ئەکوژری لگل ضابطیکی ترا وهیزەکەشی تسلیم بەبارزانیەکان اکری وهەر لەم شەرەدا صوفیان وجلدیان ئەکەویتە دەست بارزانی ولشکری سرگورد کلاشی عبارەت بو لەیك گروهان پیادە ودو دەستە مسلسل قورس ویکدستە طوپخانە ویك قبضە خمپارە و٤٠٠ نفری عشائری مامش ومنگور وزەرزە کەئەمانەش لەژیر فرماندەی ستوان ٢ نەوبهاریدا- ادارە اکران. ولەعینی روژا توپیکی بارزانی لەلولەی توپی ایرانی ادا ٧ نفری طوپچی لەسەر توپەکە ئەکوژرین و٦ نفر سرباز بریندار ئەبن و٨ اسیریش هەرلەو شوینەدا ئەکوژین. بەلام داخی گرانم لەم شرەدا شەوکەت عەزیز- طوپچی بارزانی بەر رەشاشی طیارە ئەکەوی وشهید اکری. وهەتا سعاتی کوژران سرهنگ کلاشی داوای امدادی لەتەوریز ئەکرد بەلام امدادەکەی دەفریانکەوت. ولەعینی وختا ٦٨ نفری سربازی نلوسی تسلیم نفسی بەبارزانیەکان ئەکەن لگل پینج نفری افسری ایرانیدا کەناویان عبارەت بو لە-پزشك خدادوست ٢-وستوانی یکەم یعقوبی ٣-ستوانی یکەم بصیرەت ٤-ستوانی ١-کمالی ٥-ستوانی ٢-فاطمی.

بو گرتنی صوفیان وجلدیان ونلوس لەنغدەوە قوەتیك لەژیر فرماندەی سرگورد مساواتدا- حرەکەتی کرد لەبەرزایەکانی چوار بت- لەسعات ١١ شەوی ٢٦ اسفند وتانکەکانی سروان رجیبون- لەسەرجادەی شوسەکراو لگل بارزانیەکان کەوتنە شەرەوە. وبریەرەکانیکی زور دلیرانە لەلاین بارزانیەکانەوە رویدا. لەسەر ریگای تانك وارابەی جنگی چالیان هلقندبو. تنها نفریکی بارزانی لەو چالەدا یاغی بوبو ٢٠٠ گوللەی بەتانکەکانەوە نا. هەمو اندامی تانکەکانی بەگوللەی تانك بر کون کون کردبو. هەتا تانك بەسەر خندەقەکەدا تی نەپەری بو وهەمو لەشی ئەو قارەمانەی تیك نەهاری بو سنگەری پی سپیرەراوی چول نکردبو.

اجا لشکری سەرگورد مساوات بەکوشتاریکی فاحشی داخلی صوفیان بو. بەیکدستە مسلسل وچوار دەستە پیادە ویەك ارابەی جنگی لەژیر قومـاندەی سرهنگ انصاری لەصوفیان استقراری گرت.

دەستوراتی وزارەتی جنگ بو وحدەکانی

لەروی تأثیری حوادثی نالوس وزارەتی جەنگ لەپاش موازەنەیکی جنگی بەتقریری خوارەوە فرمان ئەدا بەهیزەکان.

١-پی‌ویستە هیزی بچوك برامبر بەبارزانیەکان رانگرن. چونکە بەتجربە اثبات بووە کەبارزانی زور أزان ولەگیانی خویان بیزارن بی پەروا پەلامار ئەدەن ولەمردن ناترسن واستفادە لەنقاطی ضعیف ئەکەن هیزی بچوك خویان بو ناگری. ئەگەر زور بەدقەت مقاوەمەتی بارزانی نکەن ممکنە بەسەرهاتی نەلوس تازە بکەنەوە. بو ئەوەی کەمسئلەی ناشیرنی نەلوس لەبیر بچیتەوە. پی‌ویستە هەرچند زوترییت عدەی سرهنگ انصاری و سرهنگ غفاری بچیت نەلوس بگریتەوە. وبچنە شنووە. بەلام طیارە ئەبی لەپیش اوردودا بچیت بارزانیەکان بترسینی اجا اوردو حرەکەت بکات.

لپاش گیشتنی دەستوراتی سەرەوە وهاتنی ستونی سرهنگ ٢ غفاری بو صوفیان قرار درا کەبیانی روژی ٢٧ اسفند بچنە سەر بارزانیەکان. بەلام بارزانیەکان لەپیش حملەی هیزی دەولەتیدا لە٣سی قولەوە هجومیان کردە سەر هیزی دەولەتی ولەو هلمەتەدا ١٨ گوللەی طوپیان تەقاند هەتا سعات ١٢ روژ لەلاین بارزانیەکانەوە هلمەت دان دەوامی اکرد.

وگوردانی سوارەی لروستان ودو گوردانی پیادەی توپخانە دەستی بەپەلاماردانی متقابل کرد. لەرەغمی ئەوەی کەباران بەشدەت بو بارزانیەکان زور بەمەردانە شەریان ئەکرد وسنگرەکانیان بەجی نەئەهیشت وتانکەکان سنگرەکانی بارزانیان ئەشیلاوە. وطیارەش لەهەواوە بەشدەت أگر بارانی بارزانیەکانی ئەکرد. هەتا ایستا هیزی دەولەتی ایران شەریکی أوا بەهیز وغیرەتی لەعشایرەکانی ایران نەدیبو. هەتا شدەتی پەلاماردان گیشتە اندازەیك سەربازی دەولەتی بەبومبای دەستی پەلاماری بارزانیە پەریشان وبی‌فیشکەکانیاندا لەنلوس وناوچەکانی نلوس دەریان پەڕاندن. ولەو مصادمەیدا رضا قرەپاغی فرماندەی گروهانی مسلسل وگوردانی ٢ هنگی ١٢

تیپی کرماشان لگل ده نفری سەرباز کوژرا وچند نفریکیتری سـەربازیش بریندارکرا. روژی ۲۸ اسفند گوردانی شیناوه نقلی صوفیان کرا.

عملیاتی بارزانی لەجنوبی رضائیەوە

لەوختیکا کەهیزی ملا مصطفی لەجنوبی رضائیه لـەقاسملو وبالاند و ژچای- وموانه- دامەزرابو ستونی سرهنگ نیساری لەسعات ٥ روژی ۲۱ اسفند ۳۲٥ ئەچیتە سەر ملا مصطفی لەبەرزایەکانی-لـەرنی- تـاقمی رشیدبگی هـەرکی ریگایـان بـەو هیزه گرتبـو وچنـد نفریـك لەسـەرباز ئـەکوژن لـەگوردانی هنگـی أسـن. بـەلام بەهـەر کوششی کە بو هیزی دەولەتی توانی کیوەکانی لرنی وقزل بند وپوتەلاّن-بخاته دەست خوی. لەعینی وەختا رشید بگی جهانگیری رئیسی عیلی هەرکی لگل نوری بگ ناودا کەیکیك بو لەخاوەن نفوذەکانی ناوچەی تەرگەوەڕ. قاقەزی اخلاص وخذمەت کاریان دا بەبەرلشکری ٤ کوردوستان داوای بخشین وتـأمین حیاتیـان لیکـرد. سرلشـکری نـاوبراو لەوەلاّما بوی نوسینەوە پیویستە بەگورجی تسلیم نفـس بکـەن. وچکـەکانیان رەوانـەی حکومـەت بکەنـەوە حـالاً آزاری قـانونی ئـەبینن. هەرلـەو روژەدا لـەکیوەکانی لرنـی شەریکی بەشدەت لگل بارزانی کرا چند نفریکی امنیه کوژراز روژی ۲۲ اسفند سـالی ۳۲٥ رشیدبگی جهانگیری لەرضائیه ملاقاتی سرلشکر همایونی کـرد. تسـلیم بونـی رشـیدبگ تـأثیر یکی زوری کـرده سـەر روحیـەی عشـائرەکانی کـورد. بەرەبـسەرە عشائرەکانی جنوبی رضائیه اعلانی دەخالەتی خویان أشکرا کرد بەبی قیدو شـەرت. ولشکری دەولەتی بەبی شەر چو ناو (موان) جیگای ملا مصطفی ولـەوی استقراری گرت.

ملا مصطفی کەبیستی رشیدبگ تسـلیم ئـەبی امـری دا بـە-امـری بـگ وشیخ محمدی میرزا أغا- وەولوبـگ- وبـرادی أسوری کەبـە ۲۰۰ نفـرەوە بچنـە سـەر ریگـای رشیدبگ نەهیلن تسلیم نفس بەدەولەتی ایران بکـات ولەگـەل هـیزی دەولـەتیدا بیتـە موانه- بەلام مـتأسفانه ئەم بەرگریه دەفریـای دەخالـەتی رشـیدبگ نکـەوت سـەرهنگ نیساری لەپاش گیشتنی بەموانە-تاقمیکی لەهیزی رشـیدبگ لگـل هـیزی دەولتیـدا نـارد بـو جنوبـی موانـه- بـو دیـهاتی شـیخ شـیرین وزنگـلان وتولگـی وأمنـــه- بـو بەرهلستی بارزانیەکان.

عملیاتی سەرهنگ نیساری لەجنوبی موانا

روژی ۲۳ اسفند تفنـگ چـی رشـیدبگ ونوریبـگ لەبەرزایـەکانی تولگـی وشـیخ شیرین وکسرت- لگل هیزی بارزانیدا کەوتنە شەرەوە هیزی دەولـەتی خرایـە فشـارەوە. ملا مصطفی توانی ئەو هیزە بەقوەتە بە ٥٠ نفر کوشـتار بشـکینی وئـەو شـوینانەی خوارەوە بکەن بەجیگای خویان.

۱-ملا مصطفی بە۲۰۰ نفرەوە لەکیوەکانی (کوسرەت

۲-۲٥۰ نفری بارزانی چونە بەرزایەکانی (بەردەسو

۳-۳۰۰نفر لەأوایی-تویی

٤-۲۰۰ نفر لەبەرزایەکانی. کوکی

لەعینی وەختا لەوشـوینانە هـیزی دەولـەتی جنگیکـی خوینینییـان لگـل هـیزی بارزانیدا کرد بە ۱۰ نفر کوشتار و۱٥ نفر بریندار عشائر وهیزی حکومـەتی دەولـەتی ایرانیان شکاند.

لەروژی ۲٤ اسفند ستونی سرهنـگ نیساری کە لەچوار کیلومتری جنوبی موانا بو لگل قوەی رشیدبگ ونوریبگ لەچدی بارزانیەکان داخلی معرەکەبون ئەوانیش بەپینج نفر کوشتار خویان کیشایە دواوە. لـەروژی ۲٥سـفند هنگـی نیسـاری لەبەرزایـەکانی-کونەجار لگل دەستەی ملامصطفی کەوتنەشەر. دەستەی رشیدبگ هرکـی شـەریکی زور أزایانـەیان لگـل ملامصطفـیدا کـرد. مـلا مصطفـی ناچـار بـو کـەبو کیـوی (کولـی) بگەریتـە دواوە. ولـەوی خـوی قـایم بکـا. لـەروژی ۲٦ اسـفند امـر بەسـتونی سـرهنگ نیسـاری کـرا کـەلگل سـتونی سـرهنگ پرتـەوی- لەسـیلوان- یکدیگـیربن لەسعات پینج روژی ناوبراوا دەست کـرا بەشـەر. بەشـەریکی زور بەشـدەت بـارزانی دی سیلو-یان چول کرد. و لەبەرزایەکانی پیرهادی ونوشان- دونفر سرباز کوژرا.

وبەسرعـەت هجومـی سەر ترگەوەر ومەرگەوەر ودەشتەبیل لەجنوبی رضائیە دەست درایی. ئەو هلمتە بەتکانانەی حکومەتی بەتەواوی چاوی عشائرەکانی ترساند.

قبادخانی کـوری اسمـاعیل خـانی سمکـو بـەهوی عمرخـانی شـکاك تسـلیم نفسـی بەفرمـاندەی رضائیە کرد وطلبی اسلحەی لەحکومەتی ایران کرد کەشـەری پـی لگـل بارزانیەکانا بکات.

۲۰۰ نفر لەعشائری مرگەوەر و ۵۰۰ نفر لەعشائری شکاك لەلاین حکومتەوە چکیان درایی بو بەشەرهاتن یان لگل بارزانیدا وفعلاً اشتراکی شەریان لگل بارزانیدا کرد. بەلام لەگەل ئەوهەمو خیانەت وبرادر کوژیەیانا حکومەتی ایران تأمیناتی بەشکاك وعشائرەکانی کورد نەئەکرد بو نمونەی مثال تەماشای دەستوراتی ستادی أرتشی ایران بکەن لەخوارەوە.

دەستوراتی ستادی أرتش بو هیزەکانیان

لەستادی أرتشی ایرانەوە خطاب بەفرماندەی لشکر همایونی نوسراوە.

۱-لەرغمی ئەوەی کەستونی نیساری وپرتەوی-زور لەپیشکەوتنان. بەلاّم پاشەوەیان زور لە خطر دایە. ئەبی زور أگاداری پاشەوەیان بکەن. نەوەکو عشائری شکاکەکان لگل ملا مصطفی‌دا ریك بکەون بو ضربەی هیزی دەولەتی

۲-زور أگاداری ئەوەبکەن نەوەکو لشکری بارزانی اخفالتان بکەن ولەغفلتا پی‌تانا بدەن.

۳-میدانی ئەوە مەدەن کەشکاك لگل ستونی نظامیدا داخلی جبهە ببن چونکە مدەتیك لگل ملا مصطفی هاوفکربوون نەوەکو فیلیك تان لی‌بکەن.. پی‌ویستە روءسای خیلی شکاك بەسرّی بەرن بو رضائیە بیانخنە ژیر مراقبەوە وبەأشکرایش احترامیان بگرن.

٤-لەأغوات وبگزادەکانی ترگەوەر ومرگەوەر استفادە اکری. بلام نابی لەناو ستونی نظامیدا ایش یان پی‌بکری

۵-هیزە بچوکەکانتان زل بکەن. هیچ هیزیك تان لەگوردانیك کمتر نەبی.

٦-بەدریژایی جبهەکان لشکرەکانتان ئەبی تیکلاویەتی یکتریان ببی

۷-راپوری طیارەچیەکان هەتا ایستا زور بەمعلومات نەبوە

۸-لەکاتی هجوم بوسەر بارزانیەکان ئەبی تانك وسیارەی زرەپوش پیشرەوبی چونکە موفقیەتی لشکر لەم دوانە دایە.

روژی ۲۸ اسفند نرکی وزرکی-تسلیم بەسەرهنگی سواری علیقلی وسرهنگ مظفری بو. بەتسلیم بونی ئەو دو جیگایە بەتعریضی خوارەوە لەستادی أرتشی ایران فەرمان پخش کرا

١-قدرەتی بارزانی چندە
٢-موجودی چەك وزخائريان.
٣-زەخيرە وخوراكيان لەكويوە چنگ ئەكەوی
٤-ارتباطيان لگل عشائرو رەفتاريان لگل شكاك وهەركی چونە
٥-ارتباطيان لگل روس وتورك وعراق وعشائری مەرزی چونە
بەترتيبباتی خوارەوە لەلاين فرماندەی لشكر جوابی ستادی أرتش درايەوە

١-هيزی بارزانی تقريباً ١٥٠٠ نفر ئەبی كەمخصوصاً بارزانی بن. وتفنگەكانيان هەموی برنەوە لە ٣٠٠ وە هەتا ٥٠٠ تفنگ چی اتباعی زيرو وطە هەركی‌يان لگلايە. و ٥٠٠ نفريك أسوری وافرادی فراری فرقەی ديمكراتی أزربايجان ورضائيەيان تيكلاوبووە. لشكريكی ٢٥٠٠ نفريان أراستە كردوە. تقريباً ٥٠ مسلسل و٥٠ أفتومات ومقداريك نارنجوكی دەست يان پی‌هيە. وفيشكی ضدی تانك وگوللەی كونكەری ارابەيان هيە. ماشين وتوپخانەش يان تا اندازەيك هيە.

٢-بو زەخيرە زور پەريشانن روژ بەروژ لەدەشتەبيل وترگەوەر ومەرگەوەر زەخيرە كوئەكنەوە.

٣-ادارەيان لگل عشائرەكانا خەراپ نيە. بەلام بو مسئلەی زخيرە فشاريان بو عشائرەكان هيناوە.

٤-ارتباطيان لگل شكاك وهەركی بەرقرارە،. وادەرئەكەوی كەبينی‌يان خەراپ نەبی. ولگل قونسولی خارجی رضائيە بواسطەی ارمنی وأسوريەكانەوە ارتباطيان هيە.

ملاقاتی دو فرماندەی عراق وايران لەحاج اومران

روژی ٢٩ اسفند ٣٢٥ فرماندەی لشكری ايران همايونی لەحاجی اومران ملاقاتی فرماندەی پوليسی عراق سيد علی حجازی كرد بو ترتيباتی لە ناوبردنی بارزانيەكان. وبەهۆی وەزارەتی خارجەی توركياوە لەتاران. توركەكان وەعديان بەايرانيەكاندا كە بو تعقيباتی بارزانيەكان ٣ پاسگاە لە مەرزی توركيا دابمزرينن يكيكيان لە- دالەمرداخ-دوهەم لەكيوەكانی-درە بنارد-٣-لەبرامبر-زركا- زەركی-- لەحدودی ايران لەناوچەی دی- كوتان-

ملا مصطفى بو نجات دانى عيلى بارزان زياتر ريگاى (دره‌بناردى توركياى گرتبو به‌رچاو. له‌أوايى روستمان-و شيرگان وسيل أوا ١٥٠ نفرى بارزانى لگل توپيكى ٧٥ فوهتى دامه‌زراندبو روژى ٣٠ اسفند ٣٢٥ له‌لاين شاى ايرانه‌وه به‌ده‌ستورى خواره‌وه به‌هوى ستادى لشكره‌وه ئه‌م فه‌رمانه‌ى بلاوكرده‌وه بو لشكرى چوارى كوردوستان

١-له‌رغمى ئه‌وه‌ى كه‌ايوه خاوه‌نى هيزيكى گه‌وره‌ن زور سستى‌تان كردوه له‌ده‌ركردنى بارزانيه‌كان. به‌گويره‌ى هيواى ايمه اقدامتان نه‌كردوه بو له‌ناوبردنى بارزانيه‌كان اخباراتى بارزانى زور له‌هى ايوه به‌قوه‌ت تره. له‌هه‌ر جيگايى كه‌حسى ضعفتان لى‌بكه‌ن پى‌تان ئه‌ده‌ن. وله‌هه‌رجيگاى كه‌زانيان ايوه به‌هيزن ئه‌كشينه دواوه.

بارزانيه‌كان تنها به‌هوى دوتوپ توانيويانه دوجار ايوه گوللّه باران بكه‌ن. جاريك له‌نلوس وجاريك له‌نغده. وهه‌تا توپيكى ايوه‌يان به‌گوللّه شكاندوه. ايوه نه‌تان توانيوه هيچ به‌مان بكه‌ن. ئه‌بى ئه‌مه بكه‌ن به‌ده‌رسى عبره‌ت كه‌جاريكى‌تر به‌سه‌رهاتى نلوس تكرار نكاته‌وه. وأگادارى ئه‌و نقاطانه‌ى خواره‌وه‌ش بكه‌ن.

١-له‌هيچ نوخته‌يكا هيزتان نابى له‌فوجيك كمتر بى.

٢-به‌هوى فروك ئه‌بى ته‌واوى ريگاى كوچ‌وبار وقرارگايان ببيژنه‌وه.

٣-به‌هوى عشائره‌كان مخلص ئه‌بى روژ به‌روژ له‌احوالاتى بارزانيه‌كان خبردار بن.

٤-هه‌تا ١٥ فروردين ١٣٢٦ ئه‌بى مسئله‌ى بارزان ته‌واو بكرى.

٥-أغواتى منگور ومامه‌ش وديبكرى له‌سه‌ر دوستايه‌تى حكومه‌تى توشى ضره‌ر بوون ئه‌بى پاداشت يان بدريته‌وه وميدانى دلسارديان نه‌درى.

٦-فرمانده‌ى ستون بو يارمه‌تى خوت تعينى بكه يكيك له‌دره‌ى قاسملوو يكيك له‌ناحيه‌ى شمالى مه‌رگه‌وه‌ر ويكيك له‌منطقه‌ى نغده وصوفيان. كه‌ئه‌مانه به‌دايمى بو يارمه‌تى يكتر قيام بكه‌ن به‌تعقيبات.

٧-له‌قسمى استخبارات ئه‌بى زور ووريا بن.

٨-له‌مراقبه‌ى به‌سه‌رهاتى شه‌و زور أگادارين چونكه بارزانيه‌كان له‌مسئله‌ى شه‌وا ده‌ستيكى بالاّيان هيه چونكه تجاربات يان زوره وشبيخون كاريان زور كردوه. استفاده‌يان له‌موانعى طبيعى زه‌مين كردوه له‌شه‌وا.

ملا مصطفى لەأوايى كوليچ واسيركردنى سەرباز

دو گوردانى پيادە ويـك توپخانـەى ٧٥فوهتـى لـەژير فرمـاندەى سرهنگ مجيدى روژى ٥ فروردين ٣٢٦ گيشتە أوايى ارنە-ودربند- كـە لەتـموريزەوە بـو امـدادى تـازە برىكرابون ستونى سرهنگ نيسـارى لگـل سـوارانى نـاوخويى رشيدبگ ونـورى بـگ هەركى لەبەرزايەكانى جنوبى روژهلاتى سنگان وكيوى قولقوله- لـەروژى ٢٩ اسـفند لگل بارزانيەكان كەوتنە شەرەوە هنگى سوارەى فوزيە فشـار درا. لـەم وختـەدا لـەلاين سرهنگ فولادەوند- دەستور درا كەلەشيوى پالاندوژچاييەوە كومـگ بـەهنگى فەوزيـە بكـات. وبارزانيـەكانيش ئەيانەويسـت لەبەرزايـەكانى روسـت وشـيرگان وقولقولـە وكيوەأخ-و قلاسە-لگـل لشـكرى زيـرو وطـە وبـهادر چاويـان بەيك بكـەوى لـەدرەى قاسملو. بلكو لەناوچەى دەشتەبيلا اوردوى دەولەتى محاصرە بكەن.

لەروژى ٣ فروردين ٣٢٦ لەأوايى كوليچ لگل هـيزى دەولـەتيدا مـلا مصـطفـى هەراى دامـەزراند هيزى دەولتيان لەتختەيكى ضعيفەوە خستە محاصرەوە. ستوانى يكەم محمدى أمامى و١٣ نفرى سـربازيان لەوشـوينەدا كوشـت و٩ نفريشـيان بريـنـدار كـرد. وستوانى ٢ حميدى جهانبانى لگل ١٥ نفرى سرباز اسير كرا. ولەسوارەى محليش دو نفـر كوژا ونفريك بريندار كرا و٤٠ تفنـگ و٣ مسلسل يـان لگـل اندازەيكـى زورى فيشـك چنگ كەوت.

لەعينى روژا لەبەرزايەكانى قلاسـى-و روسـتم أوا بـارزانى لگـل هنگـى سـوارەى فوزيە كەوتنە شەرەوە بارزانى ٥٠ نفربون ئـەميش لەدەسـتەى زيـرۆ وبـهادريبون هـەتا نيوە شەو شەر دەوامى كرد. هليان كوتايە سەر سنگرەكانى اسـوەرانى ٢ لـەو جنگـەدا ستوان ٢ اسوەران مصطفى هاتفى لەنزيك آوايى (نارى) لگل ٧ نفرى سرباز كـوژرا وچوار نفريش بريندار كرا.

روژى ٤ فروردين لەبەرى بيانيدا طيـارە دەسـتى كـرد بـەبومبابارانى ناوچـەكانى روست. هەتاىايوارە ٦ جار طيارە روژأواى روستى بەردومـان كـرد. بـەلام خوشـبختانە ئەو روژە ٣ طيارە بەر گوللەى بارزانى كەوت. وبەشكاوى گيشـتنەوە فروكەخانـەكانى رضائيە ودستور درا بەگوردانى اصفهان كەفوراً بچيتە سيلو. لسـەر ئـەم بەسـەرهاتە ناشيرنەى كوليچ- ستادى لشكر بەدەستوراتى خوارەوە امرى دا بفرمـاندەى لشكر.

١-بارزانیەکان لەنقطەی ضعفەوە پەلامار ئەدەن ولەنقطەی قویدا مدافعە ئەکەن. ولەزوری ادامەی شەر انسحاب ئەکەن لەدوای انسحاب مەرکزیکیتر ئەدوزنەوە بو پەلاماردانیکیتر ئەگەر زور آگادارنەبن بارزانی ئەتکیکی گەورە بسەر لشکر ئەهینن. وزورتر لەبەسەرهاتی شەو آگاتان لەخوتان بی.

لەروژی ٢ فروردین ٣٢٦ ستونی دیرژ- بفرماندەی سرهنگ علی قولی مظفری-دە لەروژهلاتا لەبەرزایی جنوبی دیرش- وجنوبی روژآوای شیطانآوا وزیوە ونصرآباد ودربندی نازناز- لگل بارزانی کەوتنە شەر دەستەی بارزانی لەوشوینە ٦٠ نفربو. لەدوایی شەردا دو نفر ژاندارم کوژرا و٣ نفر بریندار بو لەنفراتی هنگی سوارەی کوردوستان.

دەستوراتی تاران

لەتارانەوە دەستوری تازە درا بەفرماندەی لشکر کەبەپی حرەکاتی ئەو چوار روژە وادەرئەکەوی کەبارزانیەکان لگل دەستەی زیرو وطە هەرکی فکری ئەوەیان هیە بەرزایەکانی بینی دەشتەبیل ومەرگەوەر وەدەرەی قاسملو وشنو بگرن. بو ئەوەی کەزەخیرەی خویان بەآسانی تەواو بکەن وزەحمتیکی زوریدەنە بەرهیزی دەولەتی. جابەم بونەیەوە ئەبی بەهەمو رەنگیك کوشش بکری بەرزایەکانیان لی وەربگرنەوە. بەم تدابیرە بارزانیەکان لەگرد أوەری زخائر نائمید ئەبن. ومنگقەی حرەکت وهاتوچویان بچوك ئەبیتەوە. هەم بومباباران وهدەفتان باشتر بو بەانجام ئەگەیندری.

لەبەرئەوەی کەبەرزایەکانی دەشتەبیل وتەرگەوەر بەبفر گیراوە نابی ایوە لە (قلاسی)وە تیپەریکەن. وستونی دیژچ ئەبی بەرزایەکانی درەی قاسملو وسیاوان بگری بو ئەوەی نیرو بتوانی لشکری بارزانی لەیك منطقەی کویستانی مرگەور اسیربکات. بەم پییە بارزانی محصور اکرین وطیارەش بومبابارانی بەاستفادە اکات.

روژی چوارەم فروردین ستونی سرهنگ پولادەوەند بودرەی باراندوزچا کەوتە حرەکەت وبەرزایەکانی جنوبی نرەلریان- اشغال کرد لگل ستونی سرهنگ نیساری تیکلاوبون. لەروژی ٥ فروردین ٣٢٦ بەرزایەکانی بەردە زەرد وقلقلە ورووست-یان بەردومان کرد ولەو معرەکەیدا چند بارزانیك بەرشاشی طیارە شهیدکران ولەروژی ٦ فروردین ستونی سرهنگ مجیدی لەقرلاتی پیرناهرا-لگل بارزانیەکان کەوتە شەرەوە.

بارزانیەکان دەستەوکەریکی زور دلیرانەیان کرد. گروهبان دوهم محمد علی پورقاسمی لگل دونفری سەرباز کوژرا. ستوانی یکەم رەوفی لگل پینج نفری سرباز بریندارکرا. ولەبارزانیەکانیش کوژراو وبریندار زوربو بەهوی گوللەی طوپەوە. روژی ٦ فروردین رئیسی ستادی أرتش رەزم أرا هاتە ناوجبهە چەژنانە وخەلاتی شا کەعبارەت بو لە ٣٠٠ پارچەی نیوی پهلەوی ألتون کەلەلاین شاوە بو افسران تبرع کرابو لگل ١٩٨ قطعە نشانەی آزایی و٢٠٠ قطعە مدالی زیو بەسەر افسرانا دابەش کرا وعشائرەکانیش لەم خلاتە بشداربون. وهەرنفریکی عشائری شەرکەر ٥٠ تومان بخششی درایی وبەترتیباتی خوارەوە لەدەرباری شاهانەوە دەستوراتی حرەکات بەهیزەکانی دەولەتی راگیندرا.

١-لەمنطقەی مرگرور ونرکی زرکا- سرهنگ سردارأور بەخویو عدەکەیەوە لەبەرزایەکانی قلعەبندی واستحکامات بکا بو ئەوەی دوژمن نەتوانی لەجناح غربی تجاوەز بکات ودەستەی سوارەش لەنرکی وسیلو-قرار بگری.

٢-لەناوچەی باراندوزچایی لازمە ستونی سرهنگ فولادوند-برزایەکانی گرگل-و دەشتەبیل وقلقە وبردە زەرد اشغال بکات. لگل ستونی مەرگەوەر ارتباط بکا.

٣-ستونیك لەژیر فرماندەی سرهنگ نیساری لەدرەی قاسملو وضع مدافعە وەربگری.

٤-ستونی سرهنگ مظفری لە شیطانأوا لەپاش اشغالی دەربند و نازناز- شکلی مدافعە وەربگری.

لەقسمی جنوب

١-جاری اوەل ستونی سرهنگ مجیدی کیوی پیرار-اشغال بکا

٢-ستونی سرهنگ انصاری بەرزایەکانی چواربوت وسرهنگ غفاری صوفیان ونلوس اشغال بکا.

أرایشی وحدەکانی ایران لە ٦ فروردین ٣٢٦

١-یك گروهان لەگوردانی اصفهان لسیلوان.

٢-هنگ سوارەی فەوزیە لگل دو ارابەی جنگی لە زرکا لەژیر فرماندەی سرهنگ پرتەوی.

٣-دو گوردانی پیاده ویك أتشپارەی توپخانه ویـك گروهـانی خمپـاره ویـك ارابـەی جنگـی لـەنرکی لـەژیر فرمـاندەی سـرهنگ سـردار أوەر. وئـەو ٣- هنگـه لەسـرهنگ نیساری مسۆل بون.

٤-یـك گـوردان پیـاده ویکدەسـته خمپـاره لەبەرزایـەکانی- صدیـق وزەلـر- لـەژیر فرمـاندەی پولا دەوەندا بون.

٥-یك گوردانی پیاده ویکدەسته خمپاره ویکدەسـته توپخانـه ویـك ارابـەی جنگـی لەبغازەی قاسملو لەژیر فرماندەی سروان پاشائیدا جیگای وەرگرتبو

٦-هنگـی سوارەی کوردوسـتان ویـك أتـش پـاره ویکدەسـته خمپـاره ویـك ارابـــه لەشـیطان‌أوا لـەژیر فرمـاندەی سـرهنگ مظفـری. بـەلام هەر ٣سـی سـتون لـەژیر نظارەتی تیمسار سرتیپ زنگنەدا اداره اکران.

٧-یك گوردانی پیـاده ویکدەسـته توپخانـه لەوزنـه وخان‌طـاوس لـەژیر فرمـاندەی سرگورد کبیری اداره ئەکرا.

٨-یك گوردانی پیاده ویکدەسته توپخانه لەقلاچوخ وهەن هنه خرایه ژیـر معیتـی فرمانده سرگورد زرەپوش.

٩-دو گوردانی پیاده ویکدەسته خمپاره ویکدەسته توپخانه لەنغده لەژیر فرماندەی سرهنگ مجیدیدا دامەزرا

١٠-دو گوردان پیاده ومسلسل لەنغده بفرماندەی سەرگورد محسنی ترتیب کرا

١١-یکدەسته أتشپاره ١٠٥ بلند ویکدەسته اتشپاره کوتاه لگل دو ارابـه نیەرایـه نغده.

١٢-یك گروهانی پیاده لەگرنه- استحکاماتی کرد

١٣-یك گروهانی پیاده ودو دەسته مسلسل لگل دو ارابەی جنگـی لەبەرزایـەکانی چواربت لەژیر فرماندەی سرگورد مساوات ترتیباتی وەرگرت.

١٤-یك گوردانی پیاده ویك گروهانی اسوران ودو عرّابه ویکدەسته توپخانه ١٠٥ کورت لەصوفیان لەژیر فرماندەی سرهنگ انصاری استقراری گرت.

١٥-دوصده وپنجاه نفر لەتفنگچیان منـگوری بسـەرپەرسـتی سـتوان دو نوبـهاری لـەجلدیان دامـەزرا. بەشـەرتی نوسـتونی سـرەوه لـەژیر فرمـاندەی سـرتیپ بیگلـرپو یارمەتی سەرهنگ غفاریدا بن.

١٦-دو گوردانی پیاده ویك گروهان توپ ٣٧ لەرضائیە بفرماندەی سەرگورد دولو- لگل ٧ فروندی طیارەی هایند وتاگرموس خرایە اختیاری فرماندە ولەفرودگای رضائیە دابەزین. بەم پی‌یە ترتیباتی حرەکات کرا بو سەر بارزانیەکان لەهەمو لایکەوە لشکری بارزانی تذیق کرا کیو بەکیو وگرد بە گرد بارزانیەکان بەرەو عراق مجبوری حرەکەت کران.

لەهەمولایکەوە بارزانیەکان تنگەتاو کران. وطیارە شەریکی بدبختانەی سەرومالی لگلا ئەکردن. بارزانیەکانیش بەدەم بەری کردنی کوچوبارەوە شەری ناموس‌و مالّ قوتارکردنیان ئەکرد. لەروژی ١٤ فروردین ٣٢٦ ئەو تانکانەی کەلە تەوریزەوە ئەهاتن بو رضائیە. دوچاری بارزانی ئەبن وتقە لەیەك تر ئەکەن. گروهبان ١-علی افتخاری ئەکوژری و٣سی نفریش بریندار ئەکرین.

لەمنطقەی مندیل پیچ وبەردە زەرد لەروژی ١٦ فروردین بردومان وحرەکاتی زور بەشدەت کرایە سەر بارزانیەکان ملا مصطفی وشیخ احمد ومیرحاج بەهوی هلّمەتی طیارە زور پەریشان بون. نوسراویك یان بەهوی شیخ عبدالله گیلانی مەرگەوەڕی بو فرماندەی مەرگەوەر نوسی. کەایمە أمادەین کەهەمو افسرە فراریەکان وتوپەکان تسلیم بەدەولەتی شاهنشاهی ایران بکەینەوە. بەشەرتی هیزی هوائی‌مان لەسەر هلبگرن وحرەکاتی عسکری رابگرن. ومیرحاجیش بەزمانی افسرە فراریەکانی عراقیەوە. طلبی تبعیەتی خوی وأوالّەکانی فراری لەفرماندەی لشکری ایران کرد.

جواباً فرماندەی لشکر وەلّامی دانەوە. لەبەرئەوەی کەبارزانیەکان هەتا ایستا لەهەمو بریاریکیانا درویان کردوە. هەتا افسرە فراریەکان وتوپەکان تسلیم نەکنەوە حرەکاتی طیارە و قشون هەردەوام اکات. حرەکات لەقلای پادار- پیرناصر-ارنە- سیاوان-نازناز-تازاس-قاسملو-لەبینی هیزی بارزانی وحکومەت دەوامی کرد- لەپادارا- گروهبانی ٣ اسماعیل بیاتی لەگردانی ١-هنگی ١٢ کرمانشان ونفریکی سرباز و٦ نفر لەتفنگچیانی قرەپاخ کوژران ولەبارزانیەکانیش ١٢ نفر کوژراو و٨ نفر بریندار روی‌دا ئەو تذیقاتە بو بەهوی ئەوەی کەحمە صدیقی برای ملا مصطفی بەتعریفی خوارەوە محمد امین مەرگەوەری بنیری بو لای فرماندەی نیرو

١-افسرە فراریەکانی ایرانی تسلیم بکەنەوە

٢-أسوریەکان بدەنەوە دەست لشکر

٣-هەر چکیکی دەست بارزانی کەوتوە لەایرانا تسلیمی بکەنەوە

٤-توپەکانی ٧٥ ملیمتری اعادە بکرینەوە. بەشـەرتی هـەتا چل روژیتـر مولـەتی بارزانی بـدری بـو ئـەوەی کـەبتوانن لەدەشـتەبیل عیلـە پەرآگندەکـەیان کوبکنـەوە بـو تدابیری چونەوە عراقیان.

٥-لەناوچـەی (درەبنـار) سـەری روسـتم اوا- لـەخاکی مەرگـەوەرا مجـال بـدری کەپوسطیکی بارزانی بەسەربەستی دابمزری هەتامدەتی ٤٠ روژە تەواو ئەبی.

بـەلام متأسـفانە وایـان وەلآم درایـەوە هـەر وختیـك بـارزانی توانیـان بریارەکـانی لەوپیش یان بەرنەسەر حکومـتی ایرانیش ئەو شەرتانەیان لی قبول ئەکات.

لەروژی ١٣ فروردین ٣٢٦ لـەلاین گوردانـی دو هنگـی نـادری وگوردانـی سـروان لشکری پەلاماری بـارزانی درا. لەبەرزایـەکانی بـەردە زەرد لـەرغمی ئـەوەی کـەطیارە وتوپخانەیکی زور لەایش کردن دا بو. لەگروهانی ١-شیدفر-٣نفر سەرباز کـوژرا. و ٦ نفریش بریندار کرا. ولـەلاین تفنگچیـەکانی موسـیخانی زەرزەوە. لشـکری سـرهنگ غفاری أوایی سنگان وکانی رەش وخالدأوا اشـغال کـرا. لـەروژی ١٥ فروردیـن لـەژیر فرمـاندەی احمد مـەرگەوەری-١٥٠ نفر تفنگچی لەگردی- گردکەکشـان- لگـل سـتونی سرگورد حمیدیدا بوو بەشەر. لپاش تیر اندازیکی زور ئەو گردە کەچوار کیلومتر لەشـنو دوربو تسلیم بەحکومـەت کرا.

بەتسلیم بونی گردکەکشان- لەروژی ١٥ فروردین چـەك دارەکـانی عشـائری لگـل هیزی سەرگورد زرەپوش داخلی شنو بون.

لەشنودا تەواویك لەگوللەی توپ ویەك توپی بیلولە کەوتە دەست هیزی دەولەتی. بەم شەرە بارزانیەکان ٥٠ دییان لەدیـهاتی ناوچـەی شـنو لەدەسـت چـو. بـو مسـئلەی زخیرە ایشی بارزانی زور گەندبو. لەژیر فرمـاندەی سـرهنگ غفـاری روژی ١٣فروردیـن ئـەلوس- بەشـەری طیـارە وتـوپ وحملـەی عسـکری وهلمـەتی عشـائری لـەبارزانیان وەرگیرایەوە. دونفری تفنگچی ناوخویی لەو هەرایەدا کوژران. ودو نفریشیان لی بریندار کرا وبارزانیەکانیش بەبی وەی-نلوسیان بەجی هیشت.

ستوانی سوار حمیدی جـهانبانی-کەلەبەسـەرهاتی (کلیـچ) اسیرکرابو لگـل پینـج نفری افسری ایران تسلیم بەحکومـەتی ایـران کرانـەوە وشـیخ احمـدی بـرای جنرال مـلا مصطفی نوسراویکی لەفرماندەی لشکری مەرگەوەر نیساری نوسی کەوا اسـیرەکانمان

بو ناردنەوە. وتوپەکانیش ئەنیرینەوە. بەلام ایوە خلافی ضمیر ووجدان ژنو منالی ساوای ایمە بریندار وبەردومان ئەکەن. خذمەتی‌کی گەورەی وجدانی اکەن کەامر بکەن بەراگرتنی بەردومان. ولامیان درایەوە هەتا مەلا مصطفی جنبەی دوژمنایەتی دەولەتی بگریتە بەرچاو. حکومەت هیچ رحمیك بەمایوە ناکات ئەگەر مەلا مصطفی بەتەواوی تعهداتەکانی بەریتەسەر ممکنە دەولەتی شاهنشاهی عطفتان لگل بکات.

روژی ١٨ فروردین ٣٢٦ طیارەیك بەر گوللەی بارزانی کەوت لەناوچەی مەرگەوەر ستوانی١-غلامحسین نجمی تیا سوتا. وبارزانیەکانیش رویان کردەوە عراق. لە درەگیلاس-وکیوانی کورکل-ودرەی قادر- کوبونەوە.

بەرزایەکانی کلیچ بەهوی تفنگ چیانی رشید بگەوە گوردانی آزەرپاد وگوردانی اصفهان لەنرکی- راوەستا ویك گوردان لەهنگی ٤ کوردوستان بەاضافەی یك گروهان پیادە لەگوردانی آزەرپاد لەسیلوان- دامەزرا وگوردانیك لەهنگی آسن لگل دەستەیکی خمپارە لەبەرزایەکانی مندیل پیچ وکوەآق- وبەردە زەرد-استحکاماتی وەرگرت.

وسەرگورد مساوات لەسنگان-و گوردانی سەرگوردیمین لەدولی وگوردانی سەرگورد زرەپوش لەشنو وگوردانی سواری لورستان لە نەلوس قراریان گرت.

ستونی درەی قاسملو وستونی دیژچ-وستونی پادار لە ١٩فروردین لەأخبلاخ- بەیەك گیشتن بارزانیەکان ١٨ نفر استوار وگروهبانانیان بەهوی سید عبداللە گیلانی تسلیم بەحکومەت کردەوە لگل توپیك بواسطەی سید کمال بو جهانبانی نیرەرایەوە.

ئەو افسرە فراریانەی ایرانی کەلەناو اوردوی بارزانیدا حاشاردرابون ئەو پیاوانەبون.
١-تفرشیان -٢رئیس دانا احسانی ٣-زربخش -٤-توکلی-٥-أرتش یار

جا لشکری بارزان بەهوی تأثیرات وهیزی دەولەتی ایران لەنهایەتی فروردین ٣٢٦ کەمصادفی ٢١ نیسانی٩٤٧ ئەکات گیشتنەوە حدودی عراق. مەلا مصطفی لگل ٤٠٠ نفریکی سلطەزەلام. و٦ ظابطی فراری عراق لەحدود مایەوە باقی عیلی بارزان تسلیم بەعراق بونەوە.

دوژمنایەتی منگور ومامەش لگل بارزانیدا

اصلا بەمناسبەتی ئەوەی کەهەمو خواردەمنیك وجیگا ومأوایکی بارزانیەکان لەلاین اهالی ئەو ناوچانە تأمین اکرا کەلسەرەوە باسمان کردن. بەیەك کەرت ملەتی ئەو ناوە بەدەست بەخیوکردنی ئەو عیلە زورەی بارزانی نارەحەت بوبون. هەرچی کەهەیان بو دەرخواردی بارزانیان دابو. سەرەرای ئەوەش کەبەهوی بارزانیەکانەوە شەو وروژ طوپو طیارەی حکومەتی ایران ئەو ناوچانەی بەردومان اکرد کەبارزانی تیا اژیان.

جاعشائرەکان پڕ بەدل ئەیانەویست کەحکومەت بهاواریان بگات ولەچنگ بارزانی رزگاریان بکات.

جابەم هویەوە چارەی بارزانی لەبەرچاوی عشائرەکان ناشیرین بوبو. بارزانیەکانیش هیچ چارەیان نەمابو مجبوربون کەخویان بەخلك بەخیوبکەن چونکە لەهیچ لایکەوە یارمەتی زەخیرە وخواردەمنیان پی نەاکرا.

اصلاً عشائری منگور بەناهق بەگژ بارزانیەکانا چون لەپیش حادثەی سنگان هیچ ضرەریکی أوایان لەبارزانیەکان نەدیبو کەمستحقی ئەو لشکرکەشی وبەگژاچونەیان بی. هەرمعاملەیەکی کەدرحق بەخیلی منگوریان کردبی لەسەرحق وحقایق بووە. چونکە منگورەکان متعدی وبارزانیەکان محاید ومدافع بون.

بەلام لەقضیەی عشائری مامشەوە بەراستی بارزانیەکان تعدا وغدریکی گەورەیان لەعشائری مامەش کرد. ومامەشەکان حقیان بو کەزور لەوەزیاتر تعقیبی بارزانی بکەن وتولەی خویانیان لی‌بکەنەوە.

بارزانیەکان بەناحق-ابراهیم أغای کوری قرەنی أغای مامەشیان لگل دو کوری کاوسین أغای برای قرەنی‌أغای مامەش یان لگل کاوسین أغای برای قەرەنی أغا لگل أغایکی‌تری مامەش بەبی‌تاوان کوشتبو. تقریباً بارزانیەکانیان برامبر بەم عشیرەتە خیانەتی نمك یان کرد. چونکە هرچیکی ئەو عشیرەتە هەی‌بو دەرخواردی بارزانیان دابو ئەمەشیان پاداشت بو کەگیرامانەوە تفصیلاتی قضیەش وەکو خوارەوە حکومەتی ایران اعلانی کردبو کە عشائرەکان ئەبی مدەی ٧ روژ چکەکانیان تسلیم بەحکومەتی ایران بکەنەوە.

ملا مصطفی پیش دەستی کردبو. (......) کەیکیك بو لەافسرە فراریەکانی عراقی لگل تاقمیکا ئەیان نیری بو دی سیلو- کەاسلحەی عشائری مامش کوبکاتەوە.

لەوەختیکا ئەگاتە دیوانخانەی کاووسین-خلکەکە خەریکی نان خواردن ئەبن. هەربەپیوە داوای کوکردنەوەی چکەکانیان لیئەکات. ئەوانیش ئەلین فەرمو دابنیشن نان بخون ئەو وختە چیتان بوی پیکی دینین. راناوەستی لگل پیاوەکانیان بەمسلسل وەرئەگریتە ئەو جماعتەی کەخەریکی نان خواردن ئەبن قوربانیکی أوا فاحش لەو دیوانخانەیە ئەنیتەوە، کەنهائیاً روی خوی ومیژوی کورد ناشیرین بکات.

تلفیاتی ایران ولشکری ملا مصطفی هەتا حدود

بەپی تقریری مجلەی أرتشی ایران ژمارە ۳ سالی ٦ چابی تاران بەپی مفرداتی خوارەوە ایرانیەکان لەشنو ومنطقەی مەرگەور ودەشتەبیل ئەو کوشتارەیان داوە. بەلام وادرئەکەوی زورتریان تلفیات بوبی

١-سرگورد حسین کلاشی
٢-سەروان رضا قرەباغی
٣- غلام حسین پور جوهر
٤-استوار سید محمدی امامی
٥-ستوان ۳ مصطفی هاتفی
٦-ستوان ۳ غلامحسین نجیبی
٧-سروان رضا سلماس اسعدی
٨-ستوان محمد علی دبیری.
٩-ستوان سید جلال رحیمی حاجیأبادی
١٠-ستوان ١- غلام حسین نجمیی.

علاوەی ئەو ١٠ افسرانە بەپی اعترافی مجلەی ناوبراو ١٥٧ نفر سەربازیش لەوشەری کوچی بارزانیەدا کوژراوە. ولەعشائرەکانیش ٤٠ نفر کوشتار بووەو پینج طیارە لگل توپیک شکاندراوە. مقداریکی زوریش تفنگو فیشك یان چنگ کەوتبو. بەلام لەبارزانیەکان هەر ۳٥ نفر کوژراویان بوبو. وجلالی امین بگیش لەنزیکی گادەر تسلیمی نفس بە استوانی سرهنگ غفاری ئەکا لگل عبدالقادر ناویکی معلما-و اسیری بارزانیش تنها ئەو دو نفرە بوبون. باوەر ناکری کەایرانیەکان برامبر بەو تلفیاتەیان راست بدوین. چونکە شەرەکانیان زور بەمودا ودورودریژ بووە معقول نیە

لەمسافەی ٥٠ روژا لگل ئەو هەموو مصادماتانەی کەبەطیارە وتوپ ورشاش وتفنگی سەرباز وعشائرەکان لگل بارزانیەکانا کرابی هەر ١٩٧ نفر کوژراوی حکومەتی وعشائرەکان بوبی

غلطی ملا مصطفی لەایرانا

لەپاش ئەوەی کەحکومەتی قاضی محمد سقوطی کرد حق نەبو ملا مصطفی بەو دەرەجەیە لەحدودەکانی عراق دوربکەویتەوە. و لەناوچەی ئەو هەمو عشائرانەدا خوی اسیر بکات. حق وابو بەدریژایی عشائری منگور وپیران خوی بەحدودی عراقەوە ملاس بکات. ولکی جنگ بهاویتە ناو عشائری سویسنی- کلوی- گەورك-و ناوچەی سابلاغ-و تاقمیکیتر لەشکلی چتە بو اشغالاتی ریگا ومراکزەکانی ایران بنیریتە ناوچەکانی سقز وبوکان وساینقلا وتیکان تپە-و میاندوواو. لەهەموو لایکەوە استحکامات وخگی سوق الجیشی دوژمن تهدید بکات. لەووختەدا ئەو خطەیەی زور بەأسانی بو بەانجام ئەگەیشت چونکە بەاعدام کرانی ١٩ أغای کورد. دانیشتوانی کوردی ایران گوناهبار وبی گوناە چون یك دغدغەیان نیشتبو سەر. ولەخویان متردد بوبون ومطلقاً امنیت یان بەحکومەتی ایران نەمابو.

ئەو عشائرانە پشیمان بوبونەوە زور مائلی حرەکات وأژاوەبون. اگر لەو وختەدا پنجەیکی بەقوەت ببوایە بو اعادەی حرەکات لەایرانا کەم کەس ئەمایەوە کەلەوهەلەدا اشتراك بەحرەکاتی ملا مصطفی نکات باخصوص کەحزبی جەوان لەو وختەدا زور أمادەبو بو حرەکات. منتسبینی ئەو حزبە زور لەخویان اترسان اگر حرەکاتیك لەو ناوچەیەدا دەست پیکرابایە بالعموم نفراتی ئەو حزبە اشتراك یان بعملیاتی جنگ وشقاوەت ئەکرد. ولەو وختەشا دعایکی هاتنەوەی روس هەبو بو ایران. عشائرەکان اکپریان هەرمحتاجی توزی تنویر وتشجیع بون بو اشتراکیان بەوحرەکاتە. وهیچ نبوایە ملا مصطفی بەهوی ئەو حرەکاتەوە استفادەی لەو پلانەی خوارەوە ئەکرد

١-ریك کەوتن لگل ایرانا بەشروط.
٢-تفاهم لگل عراقا بە انتسابی شروط.
٣-تفاهم واتصال لگل روسیا بەپی مقتضی.

بەلام داخی‌گرانم ملا مصطفی ئەو لکانەی نەھاتبو بەرچاو. حسب بەنەشـارەزایەتی جیگا ومنـاخی ایران. خـوی لـەوەلاتیکی دووردوردریژ وأوالـەی ایران محصور کردبـو. ریگای ھاتوچوی لەھەمولایکەوە لەخوی بستبو. تقریباً تھیّای شـەری خندەقـی کردبـو برامبر بەدوژمن خوی أمادە کردبو بو شەری خندەق برامبر بەحکومتیکی تیروپر ومجھّز لگل ئەوەشا اگر ملا مصطفی کوچوبار وعائلە وبرسیایەتی سەری لی‌نەشیواندایە. وا امید اکرا لەبھارا ولەرەشوخوشیدا مقازەفەیکی سیر بەایرانیـەکان نشـان بـدات. بـەلام قضیـەی کوچوبـار وبی‌نـانی شـەقی لەھـەمو امـال وپیشـکەوتنیکی مـلا مصطفـی ھەلدابو.

بەتأریخی ۱۵/۱/۳۲۶ لەدی قبار بگیانی منگورەوە نوسـراویکی پـر لـەترتیباتی جنگ وکردنەوەی جبھەیکی دوھم بو ناو عشائری منگور وسویسـنایەتیم -نوسـی بـو مـلا مصطفـی- لەسـەر استشـارەی ھینـدی لـەأغواتی منطقـەی گـەورك ومنگـور وسویسنایەتی. و اکثری ئەو نقاطانەشم تیا ذکر کردبو کەلەپیشەوە بعرضم‌گیاندن. ولەو وختە ترسو محاصرەیەدا ئەو نوسـراوەم بەسـلیمی أمـوزام وە وەلی خالما- نـارد بـو منطقـەی دەشـتەبیل وتەرگـەوەر- بـەجفا وفلاکـەتیکی زور گیشـتبونە لای مـــلا مصطفی. ولەوختیکی زور ناھموارا نوسراوەکەی ئەدەنی.

لەپاش استشارە ومشاوەرەیکی لەبینی فرماندە وبرایەکانیا بەموضوعی خوارەوە وەلامی بو نارد بومەوە بەراسپاردنی پیاوەکان.

(بەأغای م م. منگوری) بلین

نوسـراوەکەی لـەوەختیکا وەرگـیرا کـەپینج نفـر لەبرایـە شـھیدەکانی بـارزانیم لەاشکەوتیکا بەدیارمەوە راکشـابو. بـو کردنـەوەی جبھـەیك لـەو نـاوەدا امکـان نـابی. چونکە ایمە بھیوای ایران نەماوین کەلکی تیا بکەی‌نەوە ایمە شەری ناموس ودەربـازبون اکەین. نەوەکو شـەری تقـدم ومـانـەوە لـەایرانا. بائـەویش لگـل رفیقـەکانی کنارەگـیری بکات خوا کەس وکو ایمە دوچاری فلاکـەت نـەکا. البتـە ھلگـری نوسـراوەکەش باسـی سـەرگەردانی عیلـی بـارزانیت بـو ئـەکا کـە لـە چـە مرحلـەیکی خطـردان. سـلاوی ھـەمولایك مـان بـەأغایان رابگەینـە. ھـەمولایکتان بـەخوا اسپیرین. داوای چاکمـان لەیزدان بو بکەن.

مصطفى بارزانى

له اشكهوتى ترگهورا

جا نوسراوبهرهكان به ١٢روژ وشهو گيشتنهوه لاى من. تعريفى مشاهداتهكهيان لهناو ئهو عيله ههزاره ئهوهبو. كه ملا مصطفى هميشه لهخوا ئهپارايهوه بو٩فرده أرد كهبيكا بهنان وبهسهر لشكر وعيلهكهيا دابهشى بكات. جهميك بهتيرى بيخون ئهجا بمرن. لهوهسيرتر ئهوهبو كهنامه بهرهكان گيرايانهوه. لگل ملا مصطفى لهاشكهوتابوين كهپينج نفرى شهيدكراويان لهبارزانيهكان هينايهوه بو اشكهوت. تحريانكردن تنها يكيكيان تقريبى ٢٠ غرام وورده نانى پىبو لهناو كلكى فقيانهكهيا بو تنگانه قايمى كردبو. اجا نامه هلگرهكان كهئهمهيان چاوپىئهكهوى بهپله داواى ورامى نوسراوهكه ئهكهن وئهگهرينهوه.

جابهو پىيه ئهو لشكر وعيلاتى بارزانه واردى عراق بونهوه. شيخ احمد وشيخ صديق وشيخ بابو وشيخ سليمان وحما أغاى ميرگسور وكاك مامند ومحمدى اميرخان ناوان كهزور مطلوبى حكومهتى عراق بون لگل عزت عزيز وخيرالله ومحمد محمود ومحمد عبدالله ونورى احمد طه تسليمى نفس ئهكهن بهحكومهتى عراق. ومصطفى خوشناويش لهمخفرى حاجى أومران لهلاين پوليسى عراقهوه لگل دونفرى جندى فرارى اگيريت.

قسمى سهركومارهكانى بارزانى لگل هيندى پياوى ناسراويانا فرىدرانه بندىخانهكانى موصل. هولير. ومعقل بصرا. وقرارى حكمى اعداميان كهدرحق صادر بوبو تأجيل كرا بو وختيكى غير معين. وزور كهرت بو برهلاكردنى اسيرانى بارزانى لهمجلسى پرلمانا كاك زياد أغاى كويى- داواى لهحكومت كردوه. وقسمى منتسبين تحرر وپارتيش بهچند تكرار وندا ونوسين داواى بربونى برا بارزانيهكانيان كردوه بهلام لهرغمى ئهو ههمو طلب داواكاريه حكومتى عراق ههتا ايستا ئهو بيچاره بندييانهى بهرهلا نكردوه. بهلام بو عوائلى بارزانى لهمنطقهى بارزانا هندى ترتيباتى خوراكو پوشاكو تهرزى زراعهت وتعاونى حاصلخيزى كردون. ئهوانهى كهتبعيد وتخراونهته معقل تا اندازهيك بهوسائلى ژيان كومگيان پىكراوه. وهيندى نفراتى سلطه وبى ژنوماليشيان لهبارزان دورخستوتهوه وبهسهر لوايهكانا دابهشيان كردوون. بهلام له

١٩٥٠دا متصرفی سلیمانی لەگەڵ أغاو میرزا توفیقو شیخ قادرو بابەعلی حفیدی داوا کرد کە ١٥٠ نفریکی بارزانی لەو بارزانیە بی ژنو مالانە بی‌نی‌تە لوای سلیمانی بو اشتغالیا بەاموری کسابەتو کشتوکال لەسەر حسابی خویان بەشەرتی ئەو أغایانە مسئول بن لەسەرپەرشتی‌و فرارنکردنیان. بەلام أغایانی ناوبراو دەستەبەری سەرپەرشتی‌و محافظەیان نەبونو حکومەتیش بلاقیدو شەرت ئەو بارزانیانەی نەهینایە سلیمانی. وبو ظابطو جندیە فراریەکانی عراقی دیوانی عسکری تشکیل کرا. أغایانی مصطفی خوشناوو عزت عزیزو حفظالله‌و محمد محمودیان لەو محکمەی عسکریەدا لەتناف دا لەسەر اسراری صالح جبری رئیس الوزرا. نوری أحمد طە محکوم کرا بە ١٥ سال زندانی. وجلالی امین بگیش لە حکومەتی تارانەوە لە ١٩٥٠دا لگەل چند اسیریکی‌تری عراقیدا. لگەل چند اسیریکی ایرانی کە لەعراق گیرابون. بەتأمیناتی حیات لگەل عراقا ألوگوریان پی‌کرا. وبەقانونی استردادی مجرمین جلالی امین بگ وعبدالقادری معلم هاتنەوە عراق. جلالی امین بگ لپاش چند مضابط وتشبساتیک بەوصی عراق وبەرئیس الوزا ومقاماتی بەرزی عراق. حکمی جلال بگ هینرایە سەر (٥) سال.و محمد عبداللەش کەعریفی فراری بو محکوم کرا بە ٢٠ سال وعارف اسماعیل ناویش بە(٣) سال.

بکر کریمی حویضی- بواسطەی خزمایەتی کەلگل کاك زیاد أغای کویی‌دا هەی‌بو هەرلەوادی فرارا مایەوە. لەمنطقەی کویی لەدی (شیواشان) محافظە وشیرەرایەوە. وهەمزە عبداللەش لە ٩٥٠ دا لەسابونکرانی سلیمانی لەلاین کریمی صوفی صالح-ناوی پولیسی سریەوە گیرا. لەپاش افراجبونی لە اتهامەکانی سیاسی. اسقاطی جنسیتی لی‌کرا ودەرکرا بو خارجی عراقو لەتورکیا گەراوە دەستی دایەوە تشکیل حزبی بەرەی پیشکەوتنی پارتی کوردی عراق ومیرحاج وأورحمان طیب لگەل ملا مصطفی‌دا چون بو روسیاو باقی عسکرە فراریەکانی تریش هەریکەیان بەحکمی مختلف محکوم کران.

حرەکەتی ملا مصطفی بو روسیا

لەدوای تسلیم بونی عیلی بارزانی بەعراق وروت کردنەوەیان لەهەمو اسلحەیك. ملا مصطفی لگەل حکومەتی عراق کەوتە مخابراتەوە کەمباشرتاً عفو بکری

ولەناوچەی بارزانا دابنیشی. بەلام حکومەتی عراق بلاقید وشەرت بو تسلیم بونی ملا مصطفی موافق بو. انجا لەپاش یأس بونی لەعطفی حکومەتی عراق. و رزگاربون وبی‌خەم بونی لەکوچوبار ومالومنال بە۵۰۰ نفریکی سلطەی بارزانی وغوارەی عراقی وایرانی لە ٦ مانگی خرداد ٣٢٦ بنا لەسەر جرەیانیکی اعتمادی کەلەبینی ملا مصطفی وروسیا وقوعی کردبو. ملا مصطفی بەو لشکرەوە بەرەو روسیا کەوتە حرەکەت. بەتأریخ ٢١ خردادی ٣٢٦ مسافەی ٣٢٥ کیلومتری بەشەرەوە برّی بەبی هیچ گونە تلفیاتیك لەقەراغونە-وە لەچەمی أراس پەرینەوە و داخلی اراضی روسیا بون وروسەکان بەاکمالی احتراماتەوە لەمەرزی أراسەوە ملا مصطفی ونفراتەکانیان ورگرتن وداخلی (سدّی پولابینی) روسیایان کردن.

ملا مصطفی زور بەقارەمانانە وپالەوانانە خوی گیاندە روسیا بەراستی هەر برّینی ئەو مسافە دورودریژەیەی اپباتی ئەکا کە بەاوەل نشتمانپەرست وفداکاری کورد ئەناسرا لەوکاتەدا بو ئەوەی کە بەکیوەکانی أراراتا زوتر خوی بگەینیتە روسیا. بەو ۵۰۰ نفرە مسلحەیەوە مەرزی تورکی درّی خوی گیاندە ناو کوردەکانی تورکیاوە. بەلام تورکە خوین خورەکان لەسەر تشبساتی ایرانیەکان مەرزی تورکیان پرکرد بو لەلشکر. بەهلمەتیکی زور سخت تورکەکان ملا مصطفی‌یان دەپەراندەوە بو ناو خاکی ایران.

حکومەتی ایران بەترتیباتی خوارەوە رّی بازەکانی ملا مصطفی‌یان تەنی‌بو وبەو هەمو لشکر وتجهیزات وتوپ وطیارەوە تعقیبیان اکرد.

١-لەماکو- دو گوردانی پیادە ویك دەستە لەتوپ تقینەرەکان لگەل دو توپی ٧٥ ملیمتری ویك گوردانی سوارە ودو عرابەی جنگی ویك دەستەی تلسز.

٢-لەسیەچشمە-کانیەرەش-گوردانیك پیادە ویك دەستە توپخانەی ٧٥ ملیمتری ودو عرابەی جنگی لگەل یك تلسزا.

٣-لەقرەضیاءالدین- گوردانیك پیادە.

٤-لە خوی- گوردانیك پیادە.

۵-لە قطور گوردانیك پیادە.

٦-لەبینی خوی وقطوردا یك گوردان پیادە ویك دەستە خمپارەانداز یکدەستە توپخانەی ٧٥ ملیمتری ویك فوج سوارە.

٧-لەشاهپور- یك گوردان پیادە ویك گوردان سوارە.

٨-لە تەرگەوەر- دو گوردان پیادە یك دەستە تۆپ ودو تانك ویك گوردان سوارە ودستگاهیکی تلسز.

٩- نغدە یك گوردان سوارە ویك دستگاهی تلسز.

١٠-رضائیە یك گوردان پیادە یك دەستە توپخانەی ١٠٥ ملیمتری بلندی ماتوری لگل ٦ طیارەدا.

١١- لەتەوریزەوە یك گوردان پیادە ودو تلسز بو تقویەی ئەو قطعاتی جنگاوەرانە هاتبو دەرەوە.

جالشکری حکومەتی ایران کەلەو وختەدا تعقیبی ملا مصطفی ولشکری بارزانی ئەکرد لەسفری چونە روسیایانا. بەوپی‌یە ریگا وبازگەکانیان قایم کردبو وموجودی ئەو لشکرەش نزیکی اکردەوە بە ٨ هەزار نەفر وپینج دەستەی توپ و١٢ دبابەی جنگی و(٥) دەستەی خمپارەانداز و٦ طیارە لگل ئەو هەمو تعقیبات واهمیتی وسائطی جنگی ایرانیەکان. پالّەوانانی بارزانی خطی کارزاریسان هەر دڕی وخویان گیاندە روسیا؟ لەسەر ئەو موضوعە سەرلشکر و فرماندەکانی ئەو حرەکاتەی ایرانیەکان هەمویان لەجیش اخراج وبعضاً محکوم کران. چونکە وا قناعت پیدا کرا کە بە رەشوتی روسەکان بارزانیەکان دەرباز بوین. جابەراستی انسان لە سڕە ناگا کەبوچی هەر لە ئەوەلەوە روسەکان ملا مصطفی‌یان بەمالو منالەوە نەبرد بو روسیا. خو لەو وختەدا زور بەأسانی روسەکان ئەیانی توانی ئەو عیلاتی بارزانیە بو روسیا بخنە حرەکەت وچون بو کە لەکەرەتی دوهەما ملا مصطفی‌یان لەحدودی عراقەوە خستەوە سەر رەتی چونە روسیا.

وادەرئەکەوی کەسیاسەتی ئەو وختەی روسەکان موافق نەبوبی کەبارزانیەکان برنە روسیا ومناسبەتی اخیریان لگل ایرانیەکان تیك چوبی وقضیەی رفضی لایحەی نەوتەکەیان لی‌رەوشەن بوبی. اجا بو تهدید وتخویفی ایرانیەکان بو ملا مصطفی ناچار بوبنەوە.

جابەهەر نوعی کە ئەو نقاطانە تفسیر بکەین. ناتوانین بلین کە روسیش وەکو دەولەتی انگلیس وامریکا مستعمر نیە وروحی استعمار وسیاسەت بلاوناکاتەوە گالتە پی‌کردنی ئەو تشکیلاتی کوردوستانەی بەتەواوی اسپاتی استعماری وسیاسەتەکەی کرد. ولگل ئەو حالەشدا ملا مصطفی دوچاری جیگایك بووە کەبەهیچ تەرزی

حقائقي وضعي امروی لەایمە معلوم نەبی. وهەراشاعە وباسیکی کە بەدەم خلکەوە هەتا ئەو تأریخە درحق بەملا مصطفی ئەگوتری بەاعتقادی من شتیکە خیالی وهەلبست. مصیری ملا مصطفی مربوطی حرەکاتیکی عالەمی‌یە. مقدّەراتی ملا مصطفی بەدەوریکی زور سیاسی‌وە بستراوە. بەاعتقادی من ئەبی روس شەریکات وشەرقی بکەویتە دەست اجا ملا مصطفی پی‌بنی‌تەوە ناو کوردوستان بەمرکز وموقفیکی غیرە معلوم. جا روس شەر اکات یا نای کات. سەرئەکەوی یا ناکەوی ئەمانە هەموی لەپەردەی غیبا ماونەتەوە وتکهنات برامبر بەنتیجەی ئەو بەسەرهاتانە شتیکە بی پیزو غیرە معتبر. لەگەل ئەو هەمو حالانەشدا. ملا مصطفی تنها مقدّەساتیکی شخصی تأریخی چنگ کەوتووە. باوەرناکری هەتا نهایەت تصادفی دەوریکی کە بکاتەوە کەبەشخصیتی زعامتیەوە لەناو کوردوستانا بەرچاو بکەویتەوە. موقفی ملا مصطفی بستراوە یا بەنجاح وسەرکەوتنی روس. ویابەهوی تطوّریکی سیاسی بتوانی کە لەروسیا دوربکەویتەوە ولەلاین حکومتی عراقیشەوە ببخشری. ویاخاریقەی طبیعەت کوردوستانیکی أزاد دروست بکات وبەشکلی عاملیکی موءید ملا مصطفی وربگریتەوە ولەناو ئەم سدّی پولایە-دەربازی بکات. چە بەانقلابیکی عراقی وەچە بەروداویکی سیاسی روس.

فصلی (٨)

شهیدکرانی قاضی محمد وأوالّەکانی

قاضی محمد کوری قاضی علی- بو لەفامیلیکی ناوداری سابلاغ. قضاواتی سابلاغیان لەقدیمەوە بە ارث بو بەجی مابو. ئەو فامیلە لەریگای خوشی وأسایشی ملتی سابلاغا زور جفایان دیبو. هەتا لەدەوری اسماعیل أغای سمکودا- لەسەر میداننەدانی تالان کردنی سابلاغ (قاضی علی) لەلاین اسماعیل خانەوە زور دوچاری کیشمە کیش بو بو. فامیلی قاضی محمد لەنفسی سابلاغیدا ٢٠ نفریک ئەبن. بەلام بەرجستەترینی ئەو عائلەیە قاضی محمد بوو وصدری قاضی برای وحمە حسین خان وحمەرحیم‌خانی برازای ئەوانیش لەدرەجەی دوهەما هلکەوتو وأرشدی ئەو عائلەیە بون. قاضی محمد زور حەزی بەژیانی تمدن ونهضەتی عصری ئەکرد. لەپیش

هاتنی روسەکانیش بو ایـران. قـاضـی محمد لەنفسـی سـابلاغ ءاطرافیـا تشـکیلاتی احزاب وجمعیەتی بوبو. بەلام زیاتر لەتیك چونی استبدادی ایران توانی کەخوی أشـکرا بکات.

قاضـی محمد شخصیك بو سادە وبی أرایش. حەزی بەهیندی عظمتو خونشاندان نەئەکرد. هەروەکو دەوری قاضیەتەکەی پالتاویکی هاودامانی لەگەل دەرپیەکی سپی وکراسیکی بی فقیانە وسوخمەیکی دوگمەداری ملایانــە ومـیزەریکی سـادە وکـەوایکی خاکی شـاقەل شـوری لەبـەر ئـەکرد. وهینـدی جـار پاپـاغیکی کولکنـی- لەسـەرئەنا. پیـاویکی بالابـەرزی دەموچـاو أمـالْ سـپی کەلانـە. روخـوش ودەم بەپیکـەنین بـو. بـە وضعیتی پیشەوایی هیچ خوی لیٚنەگورا بو.

صدری قاضـی برای قاضـی محمد بو. زور خویندەوار ودوراندیش بو. حەزی بە أژاوە وئەو حرەکاتە نەاکرد. ئەو لەقاضـی محمد باشـتر تقدیـری موقفـی سیاسـیانەی ئەکرد. لەدەورەی ١٤هەمی مجلسی پرلەمانی ایرانا هەتا نهایەتی ژیان نائبی سابلاغ بو زیـاتر لەوحرەکاتـەدا هـەر لـەتاران دائەنیشـت. هـەتا ٢٠ روژ پیـش انقـلاب هـەرلگل حکومـەتی مرکزی خەریکی اتصال وریکەوتنی بینی حکومـەت وقـاضـی محمد بـو. وبیریکی دوراندیشـی بیٚتینـی گرتبـو بـەرنظر. لای وابـو لـەروژیکا روسـەکان ئـەو تشکیلاتە تیـك ئەدەنـەوە وئـەویش اتوانـی قـاضـی محمد ومسـببینی ئـەو حرەکاتـە لەورتـەی فلاکـەت بپـاریزی. جـابو ئـەو جهتـە همیشـە اختلاطـی شـا وهیئتـی کاربەدەسـتانی ایرانـی اکـرد ولگـل حکومـەتی مرکزیـدا اتفـاقیکی نـهینی بـو ئـەو موضوعە هینابو وجودەوە. بەلام قاضـی محمد لەفرحـەتا فرصـەت وقیمـەتی ئـەو قراردادەیەی نهیشتبو. وختیك قاضـی محمد بو تنفیـذی ئـەو قراردادەیـەی بینـی شـا وصدری قاضـی پشیمان بوبووە کـەکار لـەکارترازا بـو. شـەقی سیاسـەت وروژ هـەمو أمالیکی قاضـی محمدی تارومار کردبو.

هـەرچندە لـەپیش ورودی قشـونی ایـران بەسـابلاغ صـدری قـاضـی لەتـەوریزەوە بەسواری طیارەی ایرانیەکان چو بو تاران بو تطبیقی بنودی ئەو قراردادەیەی کـەلگل شا وقوام السلطنەدا بستبوی بو محافظەی هەمو حقوقیکی قاضـی محمد واتباعی. بەلام ئەو چونە تارانەی بوبو بەسببی تیـاچون وشـهیدکرانی خـوی وقـاضـی محمدی برای وحمە حسینخانی برازای.

اگر صدری قاضی بەهیوای ئەو قرارادادەیە دەستی قاضی محمدی نەبستبایە ممکن بو قاضی محمد ریگایکی تری هەلبژارتایە. وأوا بلاقید وشەرت تسلیم نەبوایە. بەلام تفنّنی صدری قاضی بویسببی ئەوەی کە قاضی محمد بلاقید وشەرت خوی بخاتەوە باوەشی ایرانیەکانەوە.

حمە حسین‌خان-پیاویکی سور وسپی چوارشانە وهیکل بو. پیاویکی أزا وبڕیار دروست بو. هەتانهایەت حەزی بەریك کەوتنی ایرانیەکان نەاکرد همیشە ووتەی ایرانیەکانی بەدرو وتفرە ئەزانی. حمە حسین‌خان برازای قاضی محمد بو برازایکی زور گوی‌دیر وبەمشور بو. لەفرمانی حکومەتی قاضی محمد ئەوەل عامل واندامیکی حسّاس وفعّال بو. لگەل روسەکان زوراتصال وارتباطی باشی هەبو. روسەکان بو هیندی اموری جنگی ئەویان بەپیشکەوتو دانا بو. فعلاً لەملك واساساتیشا لە قاضی محمد دەولەمندتربو.

حمە رحیم‌خان- برای حمە حسین خان بو. ئەو علاقەیکی چندانی لەو وختەدا بەسەر سیاسەتەوە نەبو. جنبەی زراعەت وسەرپەرشتی دیهاتەکانی گرتبو. بەلام لەپیش تیکچونی سابلاغ بەناوی تحصیلی أدابی روسی. لەسەر حسابی حکومەتی روس چو بو روسیا. ولە اعادەی تشکیلاتی ایران نەگەرایەوە بو سابلاغ ولەسەر اذاعەی سرّی قوقازی روسیا بەزمانی کوردی هەتا امرو مشغولی بەانجام گیاندنی فرمانی دعایە واخبارات بلاوکردنەوەیە. وئەو شخصەی کەهەمو روژیك لەمحطەی سرّی أزربایجانی قەوقاز بەزمانی کوردی جنیومان بو بەحەمەرضای گور بەگور باب ادا وهەمو روژی جاریك گوی‌مان لی‌ئەبی. ئەوا ئەو حمە رحیم خانە برا کوژراو ومامە کوژراوەیە. کەگڕی درون وحسّی انتقام هەر اوندەی دەسلات داوەتی کەبەجنیودان وقصەی ناهموار تسکینی دلە زامدارەکەی خوی بکات.

قاضی محمد لە ۱۳۲۰دا سەرکردەی ئەو هیئتە بو کەبەنمایندەی کورد چون بو باتکوبا- هەر لەو سفرەدا امتحانی لیاقەتی خوی بو روسەکاندا. خلافی انتظاری أوالّەکانی هەر لەو سفرەدا چند چاوپیکەوتنیکی نهینی پیاوە سیاسی وبەرجستەکانی روسیای کرد. وهەرلەو سفرەدا تعهداتیکی شخصی دابە روسەکان. هەروا بەرە بەرە بەتفاهم لەروسەکان نزیك بووە. وعبدالله اوف-ناو کەمەتلیکی سیاسی روس بو. بو امتحانی قاضی محمد ومراقبە ودەبرخی احوالی نیرەرایە سابلاغ. ئەقەتی قاضی محمد

لـه نظـر روسـەكانا گیشـتە مرحلـەیك مالەكـەی وەكـو- باشـگای افسـرانی- روسـی لیٚهاتبو. هەرچند ناتوانین صورەتـی ئـەو وثائقانـە وەربگریـن كەلـەبینی قـاضی محمد وروسەكانا رەدو بەدەل كراوە. بەلام اتـوانم بلیـم هـەتا نهایـەت قـاضی محـمد هنگـاو بەهنگاو بەاشارەتی شفەوی روسەكان جولاوەتەوە.

چونكە قاضی محمد بەپشتیوانی روسەكان پـەلاماری ئـەو حرەكـات وتشـكیلاتەی دابو نـەوەكو بەپشـتیوانی عشـائر وكوردەكـان. جالەبەرئـەوە هـەتا نهایـەت لـەپروگرام ومـصلحەتی روسەكان دەرنچـووە. چونكـە روسـەكان زور بـەووردی لەترسـی سیاسـەتی انگلیس ئەجولانەوە. هەتا مستر ایـدن وزیـری خارجـەی انگلیـس لەمجلسـی پەرلـەمانا بەتأریخ ۱۰/۱۰/۹۵۲ بیانی كردووە كەحكومـەتی انگلیس وامریكـا نیـان هیشـتوە روس وأزربایجان مربوطـی خوی بكات. كەچی امرو ایران خیانەتیان لگلا ئەكات ئـەو موضوعە لەروژنامـەی اهالی ۱٦/۱۰/۹۵۲ چاپ كراوە. والاّ زور شتی واهەبووە كـە قاضـی محمد دەركی كردوە. كەبو ئەو ناوچەیە بعمـل نـایی وكرانـی بـاش نیـە. ومجبـوراً كردوشیەتی.

قاضـی محمد اگر دارای رئی وافكاراتی مطلقی خوی ببوایـە. بـاوەر نـەاكرا هـەروا بەأسانی وسادەی تسلیم ببیتـەوە. ئـەو هـەمو اسـلحە وچكانـە بداتـەوە بـەایران. و ئـەو عشائرانە لەخوی برنجینی. وروسەكانیش هەر ئـەوندە مقتضـای سیاسـەتیان هینـابوی كەبەوپی‌یە تشكیلات بو قاضـی محمد بكەن وبەو پی‌یەش بەكوشتی بدەن.

ئەمـە قاعدەیكی سیاسی عـالەمی استعمارچی وسیاسەت بازانەیە. روژیك بەملاین مـصروفات شتیك دروست ئەكـەن. لەروژیكیشـا بەیـەك دەنكـە شـخارتەی ای‌سـوتی‌نن. سیاسـەتی اسـتعمار ئەوەیـە كـە بـو لـەناوبردنی سیطرەتی قیصـری حكمـداری روس انگلیـس كومـەگ بـەلینن-و شـیوعی راوەسـتا وبـەانواع تعـاون انگلیـس لـەنینی- لەسویسرەوە بردەوە بو ناو روس حسب بەاعترافی چرچل لەملاقاتی ستالین-لەموسـكو بەتأریخ ۱۲ أغستوسی ۹٤۲. كەچی لەپاش مدّەتیكی زور زو المانی لەترسـی شـیوعی هینایەوە وجود لە ۹۳۲دا. اجا بو لەناوبردنی المانیا لە ۹۳۹دا هەتامـایسی ۹٤٥ روژی ۱٤ ملیون مـصارفاتی جنگی انگلیس بـو كـەچی امـرو ئـەوەندەی كـەمصرف ئـەكات بەشـەرتی المانیـای بـو زنـدو ببیتـەوە. ئـەو روسـەی بولـەناو بـەری كەلـە ۹۱۷دا خـوی معاونەتكەری دروست كردنی بووە.

سیاسەت ئەوەیە. کەامریکا بەملاین مصارفات بومبایکی أتوم دروست اکات. و بەیك بومبیا شاریکی ١٠٠ هەزار کسی لەناوئەبا. ومکروبی نەخوشی دروست اکات وبلاوی اکاتەوە کەبەملاین بەشەری پی لەناوبەری وهەرای کوریا تنها بو أزمودەی پیلانی جنگی مستقبلی روس دائەنی کەهەتا ایستا بەملاین خوینی تیا رشتوە. و لەعینی وختیشا لەسەر کوژرانی قشەیکی بلغاریا(مسیسنی ناو) هەزاران احتجاج ودعایەی بیوجدانی بو روسیا اکات ولەعینی وختا لیژنەی (أنیسکو) بو پرسینەوەی حقوقی بەشەری دروست اکات. وحقوقی فردی ومجتمعی پی داوا ئەکات.

سیاسەت ئەوەیە کەروسیا ئەو کوردە هەژارانەی لەحکومەتی ایران هەلگیرایەوە لەدوایشا بەوعدی قراردادەیکی نەوتی دروی ایرانیەکان. ئەو ملتە هەژارەی تسلیم بەایران کردەوە بەهەزاران خانەوادەی کوردی دوچاری کوشتن وتالان وسوتان وسەرگەردانی کرد.

غلطەکانی قاضی محمد لەتسلیم بونیا

قاضی محمد واحالی بوبو کەئەو تشکیلاتی ایرانیانە وختیە تنها بو ئەوەیە کەانتخاباتی ایران لە نظر حکومەتانی جهان ثابت ببی کە بەکمالی أزادی وحریەت کراوە. وهیچ گونە فشاریك وبی تشکیلاتیکی مەرزی تیا نەهاتوتەوە وجود. بو ئەوەی کە بەاکثریەت قراردادەی نەوتیان بو روس تصدیق کرد. ملتانی خارجی نتوانن بلین ئەو انتخاباتە انتخاباتیکی قانونی نەبووە وئەو مجلسەش شەرعی نیە. و ئەو تصدیقی لائیحەی نەوتەش موافقی رغبەتی شعب نەبووە.

اعتقادی وابو انجمنی ایالەتی چە بو کوردو چە بو أزربایجانیەکان هەتا نهایەت ئەمینیتەوە ودەستی لینادری. چونکە روسەکان لەایرانا داوای نەوت ونفوذ ومرکزیکی سیاسی وتشکیلاتیکی گەورە ئەبن.

بەهوی ئەم اخفالاتی فکریە زور فرصەتی محلّی لەناودا. ئەگەر لەهەوەلەوە بەودەرزییە- (مورافینی) مەستییان لەدەماخ نەدابایە. ئەی توانی ئەو عملیاتانەی خوارەوە بینیتە وجود وبەتەواوی لەنظر ملتانی خارجەدا اثباتی بکات کەکورد بو حریت وأزادی خوی لەمیدان راوەستاوە. وەبەپشتیوانی هیچ قومیك داوای ازادی وسەربەخویەتی خوی ناکا. تنها شجاعەت وتمّدنی ملّی کوردی خستوتە سەر ئەو بارەی

کەهەتا أخر تنوکی خوینی لەمیدانی مبارەزەی قومی‌و استردادی حقی غصبکراوی خوی رابەوستی ودفاع لەحریەت وسەربەخویەتی خوی ئەکا. وبو اثباتی ئەو فکرە ئەی توانی ئەو نقطانەی خوارەوە بگریتە بەرچاو وفعلاً بەانجامیان بگەینی.

١-حقوانەبو جبهەی سقز چول بکات. ولەرغمی تسلیم بونی تەوریز حقوابو قاضی محمد پەلاماری سقزی دابایە. چونکە لەو وختەدا لشکری ناوشاری سقز بو گرەفی ساینقلا وتیکان تەپە- حرەکەتی پی درابو سقز بەچولی مابووە وزور بەسەهلی سقزی بو اگیرا. وبەگیرانی سقز وبانە وسردەشت هەمو نخشەیکی ایرانیەکان ئەگورا.

٢-لەعینی وختا ئەی‌توانی بەچاوپوشی لە ١٠٠ نفر کوشتار سەردەشت بگری چونکە هیزی دیمکرات لەدەورەی سەردەشتا مستعدبون بو هلمەتیکی أوا وهیچ کوشتاریان بلاوە مطلب نەبو. ویانە هەربەمحاصرەی مابانەوە هەتا روژی کە بەطبیعەت تسلیم ئەبون.

٣-اکثری عشائرەکان ئەو روژە لەسابلاغ بون لەترسی گوناهباری وسوئی پاشەروژی ایرانیەکان أمادە وچاوەری امری قاضی محمد بون بو اشتراکیان بەجبهە ولشکرکەشی. من شخصاً لەو وختەدا لەناو عشائرەکانا بوم رام اعتقاد اکرد کەبەتفاهمیکی زورکەم تەواوی مخالفەکانی قاضی محمد ئەهاتنەوە جبهە وبرامبر بەحکومەتی ایران رائەوستان.

قاضی محمد لەو وختەدا بەهیزی خوی وعشائرەکان ای‌توانی (٥٠) هەزار نفریکی مسلح جمع أوری بکات وجبهەی میاندوواو ورضائیە وماکو وهوشار وسنەیان پی تحکیم وبەربەست بکات.

ولەوختەشا فیشك ورەشاش وتوپی ضدی تانك وطیارە وخواردەمنیکی زوریان هەبو. وچوار طوپی ساز وریکیشیان لەأزربایجانیەکانەوە چنگ کەوتبو و١٦ ماشینی باری وسواریشیان هەبو. قاضی محمد بو بەرهەم هینانی ئەو فکرە زور بەباشی سەرئەکەوت. واستفادەی لەونخشانەی خوارەوە ئەکرد.

١-دەولەتی ایران ناچاری ئەوە ئەبو کە بەقید وشەرتیکی شرافەتمندانە لگلیا ریك بکەوی. حریەت وامتیازی مهاباد بەپاریزراوی بمی‌نی‌تەوە.

٢-اگر قاضی محمد اقدامی لەسەر بریەرەکانی ایرانیەکان بگرتایە. لشکر وگوناهبارەکانی أزربایجانی هەمویان بەتجهیزاتی جنگیەوە التحاقیان بەلشکری

قاضی محمد ئەکرد وتسلیمی نفسیان بەایران نەئەکردەوە. هەتا ۲۳ افسری أزربایجان لەتەوریزەوە بەفراری هاتبون بو سابلاغ. لایان وابو قاضی محمد تسلیم نابی وشەر ئەکات. بلام متأسفانە لەمیاندوواوا گیرابون چونکە غفلتاً کەوتبونە ناو اوردوگای حکومەتی ایران ولەوختی خویا باسی اعدام کرانەکانیان ئەکەین.

۳-حزبی جەوانانی أزربایجان وکوردوستان بلا استثناء لەبەر سوابقی ناشیرنی خویان ئەیان نایە کومەگی قاضی محمد.

٤-زور ممکن بو هەر انگلیسەکان تداخلیان بەلاوانەوەی قاضی محمد بکردایە لەوختیکا کەبویان رەوشەن بوبایە کەئەو حرەکاتە لەضدی روسە وبەپنجەی روس هەل گیڕ ووەرگیڕی پیناکری. ویانە هەر روسەکان مقتضی سیاسەتیان تبدلی بکردایەوە.و بیانەوە بەموءیدی ئەو حرەکاتە. چونکە روسەکان لەمدەیکی زور زودا سیاسەتەکەیان تبدلی تیکەوت لە ۱/فروردینی ۳۲٦ موافق نەبون کەعیلی بارزانی بچیتە ناو روسەکانەوە. کەچی لە ٦خردادی ۳۲٦ کەهەموی فرقەکەی دومانگ اگریتەوە. ملا مصطفییان لەحدودی عراقەوە گیاندەوە بو ناو روسیا.

مادام شکلی جهان ونخشەی استراتیژی بەتوزی تبدّلی وضعیت قابلی گوران وتێك چونە. وامرو روژیکە بەتفنگیکی غلط. سیاسەتی عالمیك وقفە اکا ویاخوی کوئەکاتەوە. جابەو مناسبەتەوە حقوانەبو قاضی محمد هەروا جبانانە خوی تەسلیم بکات وقابلیتیکی أوا نشان ندا کەانسان بتوانی بلی کورد لەهەموو روژیکا اتوانی دفاع لەحقی خوی بکا.وحرەکاتەکەی قاضی محمد لەپاش دەوریکی ترا ببی بەنمونەی مثال بو پیشکەوتویی کورد لەمیدانی جنگ وکارزاریدا.

من شخصاً روژی ۱۹ أزەری ۱۳۲٦ ملاقاتی قاضی محمدم کرد. بەعینی وضعیەت کەعرضی ایوەم کردوە تفصیلات وتنبهاتم بو نوسی ودامەدەست. ((چونکە ازدحام وقرەبالغەکە لەوەدانەبو کەبتوانم بەزمان پیشنهادەکانم بەانجام بگەینم)) قاضی محمد وورد وورد بیرەکانی منی اخویندەوە. وفرمیسکیشی بەچاوا ئەهاتە خوارەوە. هەروەکو لەوساتەدا کوژرانی خوی لییقین بوبی. لپاش خویندنەوەی نوسراوەکەم هەر ئەوندەی جواب دامەوە

کاك حمەدەمین

أزربايجانيەکان بی وەفاییان لگل کردین. هەموو پیلانیکیـان لیتیـك دایـن، روی سیاسەت ودونیایی رەش بی. هەر روژە بەرەنگی روناکی لەکوردان ئەشاریتەوەو. ئەمەی گوتو خوی کرد بەژوری حزبەکەیا. لەپاش بینیك هاتە دەرەوە سواری اوتوموبیلەکەی بو وبەناو ئەو هەمو ازدحام وژنو منالە لیو بەبارانەی سابلاغیدا رویشتەوە بو مالەوە.

شکلی پیشکەوتنی ایرانیەکان وکشانەوەی لشکری کوردوستانی أزاد لەمهابادا

لـە ٥و٦ أزر ٣٢٥. لشـکری أزربايجـان لـەژیر قیـادەی ژنـرال عظیمـی واردی منطقەی سقز بو. لـەوختیکا کەدیمکراتیـەکان لەپـەراوەی گـیرانی شـارانی سـقز وبانـە وسەردەشتا بون لەمقابل شاری زنگان.

کمیسونیك کەعبارت بون لەسرتیپ علـوی. وصدری قـاضـی ودوکتـور مـهتاش لەتارانەوە عازمی سقزبون. تخلیەی سقز وسردشت وبانـە وتیکانتەپـە-یـان بـەفرماندەی لشکری ٤ کوردوستان تیمسار همایونی ابلاغ کرد. همایونی ولامی ئەو هیئتـەی داوە کەلەتارانەوە شتیکی أوای پی‌نەگوتراوە. واگر پیشی گوترابی اطاعەی ئەو أمـرە ناکـا جنبەی عصیانی اگری برامبر بەو قراردادەیە وهەتا نهایەت لگل لشـکرەکەیا لـەضدّی ئەو قرارە حاضری هەمو وینە اقداماتیکە.

اجا صدری قاضـی گرایەوە بو سابلاغ. ولەمزگەوتی سوری سابلاغا خطبەیکی‌دا کەلشکری ایرانیەکان هەر ئەوندەیە کە لەمرکزەکانا محاصرە کراون. حکومەتی مـرکـزی ناتوانی کومـگ بو سقز وبانە وسردشت بنیری وایرانیەکانیش دروتان لگلا ئەکەن تنـها ئەتان خافلینن. جالەوە سەرم سورئەمینی کەصدری قاضـی لەهـەموو دەوریکـا لگـل ایرانیەکان متفق بو وهمیشە مـائلی روحیکـی مسـالمت وبرایـەتی بـو لـەبینی ایـران وکوردەکانا. لەوأخرەدا بەچە سیاسەتیك ویا لەچە تعصّبیکەوە ئـەو خطبـە خطیرەی لەضدی ایرانیەکان دا وجنبەی مخالفتی لگل ایرانیەکان بست. وأیـا کەئـەوندە مـهتم بو لەوأخرەدا بەچە أمالیك بەسواری طیارەی ایرانیەکان چـوە بـو تـاران وروی هـاتوە داوای تطبیقـی قراردادەکـەی لەمەوپیشـی لەایرانیـەکان بکـات. ویـاخو ئـەوە

هەرتصویریکی سیاسیانە بووە وبو چاو بستنەوەی قاضی محمد صدریان بەوناوەوە بوباغ کردبو. ولەدوایشا بەگیانیکی دکتاتوری خائنانەی بی‌بڕیاری هەرشهیدیان کرد.

نخشەی حرەکاتی ایرانیەکان

لەروژی ١٤ أزر ٣٢٥ طیارەیکی ایران هاتە سەر (سەرا) مقری نیروی بارزانی. تنها بومبیکی بەسەرادادا. بەلام خوشبختانە ئەو بومبایە هەر مریشکیکی زامار کردبو.

امجا دەولەتی ایران لەسەر ئەو نخشەی کە لەتارانەوە گیرا بو ولەخوارەوە بعرض اگیندری ولەمجلەی أرتشی ایران چاپ کرابو. وبەپی قراردادەی ئەو نخشەیە روژی ١٦ أزری ٣٢٥ ئەبوایە هلمەت برابایە سەر لشکری دیمکرات لەهەمو لایکەوە.

١-ستونیکی نظامی لە-تیکانەوە- لەژیر فرماندەی سرهنگ اشرەفیدا بروا بو میاندوواو ولەوی داخلی عملیاتی جنگی ببی.

٢-ستونیك لەسقزەوە لەژیر فرماندەی سرهنگ بیگلری بروا بو بوکان وسابلاغ

٣-ستونیك لەژیر فرماندەی سرهنگ أیروم لەبانەوە بروا بو سردشت وسابلاغ

٤-ستونی چوارەم لەژیر فرماندەی لشکری کوردوستان سرتیپ همایونی تطبیقی احتیاطی بکات.

١-امجا قاضی محمد بو ئەوەی کەئەو خگّهیە تیك بدات لەژیر فرماندەی احمدخانی فاروقیدا تاقمیك پیشمرگەی نارد بو بو (تیکان).

٢-أرامی ارمنی- فرماندەی پیشمرگەی أزربایجان ئەویش بەعدەیکەوە لەساینقلا استحکاماتی کردبو.

لەروژی ١٦أزری ٣٢٥ لەنزیك دی (ماین بلاغ) لەبینی هیزی أزربایجان وکورد ولشکری ایرانی مناوەشەیکی شەر دستی پی‌کرا.

لە١٧ مانگی أزری ٣٢٥ لەتەپولکەکانی -سورسات- قرەحصار- همزە قاسم- ترك درەی- اطرافی تیکان جنگیك کرا دە نفر سەربازی ایرانی کوژرا وپینج نفریشیان بریندار دابو.

لە ١٨ مانگی ناوبراوا لەدی - ساینجو ومنبر- شەریکی زور بەتین دەست پی‌کرا. لشکری دیمکرات بو دواوە کشانەوە. و ئەو کشانەوەیان بو بەهوی ئەوەی کەهنگی

سوارەی (٥) لروستان بچیتە هولە سووە-و ١١سعات لەهولسودا- جنگ پەرەی ساند طیارەکانی شاهنشاهی دەوروپشتی هولسوی زورباش بەردەومان کرد بەلام پیش ئەوەی کەئەو دو لشکرە یقەی یکتر بەردەن وغالب ومغلوب معلوم بکری. لەگەرمەی شەرا-داخەکەم امری تسلیمبونی أزربایجان بەفرماندەی لشکری ئەو ناوچەیە (أرام) ناو تبلیغ کرا. اجا لشکری أزربایجان دەستیان لەشەر هلگرت وکشانەوە بو تەوریز.

احمدخانی فاروقی بەلشکری سابلاغیەوە وعلیبگی شیزادیش بەهیزی یك شەوە وفیض‌الله بگیەوە. گەرانەوە بو سابلاغ وجبهە وریگای پیشکەوتنیان بو لشکری ایران چول کرد. اجا لشکری ایران بەبی شەر داخلی شاهین دوژ- دیهانی محمود جغ-و میاندوواو بون. بەلام لەشاری میاندوواوا لەروژی ٢١ أزری ٣٢٥ (٢٠) نفری ارمنی لگل لشکری ایرانا لەکارخانەی قندا بەشەرهاتن لەپاش مدەتیك، محاصرە تسلیم نفسیان بەقشونی ایرانی کرد.

ستونی سقزیش-لەروژی ٢٠ أزری ٣٢٥ بەبی شەر چونە بوکانەوە ستونی سردەشتیش- لەژیر فرماندەی سرهنگ أیرمدا بەریگای کورتەکا روژی ٢٨ أزری ٣٢٥ واردی سابلاغ بو.

لەدوای گەرانەوەی حمە رشیدخان بو عراق اول وأخری شری دیمکرات لگل حکومەتی ایرانا ئەو چند تقانەبون کە لەهەوشارا لەبینی هیزی سابلاغی وفیض‌الله بگی وأرامی ارمنی وسرهنگ اشرفیدا کرابو ایتر تقەیکیان ندیبوو، هەتا تیاچونی حکومەتەکەیان.

شورشیکی سەرسامی لەشاری سابلاغا

ئەو روژەی کەحکومەتی أزربایجان اعلانی تسلیم بونی بلاوکرایەوە. هەر بەبیستنی ئەو خبرە شاری سابلاغ وضعیتیکی زور ماتوملولی وەرگرت. عشائر واهالی سابلاغ هاتنە بەردەرگای حزب وراوەستان. بەرەوییکی زور سارد وپرغم وسەریکی زور سامدار چاوەری ئەوەیان ئەکرد أخوا قاضی محمد بەرامبر بەو موقفە چە قراریك ئەدا.

ایرانی خواهەکان دلشاد ودەم بەپیکەنین بون. کوردپەرستەکان رەنگ زەرد ولیو بەبار چاوەری دەستوراتی قاضی محمدیان ئەکرد . وبیریان لەدوا روژی سامداری خویان ئەکردەوە. بەلام لەهەمو کەس پەریشان تر وسەرگردان تر ملا مصطفی

بو.كەرەوشەنايى لەژير ئەو چەرخى پانوبەرينـــەدا شـك نەئـەبرد. مـلا مصطفـى زيـاتر محاوەلەى ئەوەى ئەكرد كە قاضـى محمد اقناع بكات كەاسـتمرار لەسـەر شـەركردن بكـا بەوهيوايە. افسرەكانى سابلاغى وبارزانى هەمويان لەباشگاى افسران وديوانـى جنـگ كوبوبونەوە بو وەرگرتنى تعليماتى جبهه.

أغاواتەكانى عشائريش هەمويان خويان أراستە وامادەكردبو چـاوەرى دەسـتوراتى رئيسـى جمـهوريتى كوردوسـتانيان اكـرد بـو اشـتراكيان بـە فرمـانى جنگـى. قـاضـى محمديش وەكو ماسى دەرمان خواردو گيژ بوبو. ئەو موقفــە بەتاســە تاسـاندبوى. سـەر روشــتەى منطـق وذكـاى پـس پـس كردبـو گـا بەسـوارى ماشـين بـە دەورەء ســابلاغا ئەسورايەوە وگاە ئەهاتەوە بو حزب ولەشوينيكا سەرى ئەنايە سەر ئەژنو شدّەتى موقف و وروماتى كردبو هيندى جار لەبەردەرگاى حزب پياسەى اكرد وەچاويكى پڕ بـەگيانى ئەبڕيە ئەو هەمو ژنو منالو حشاماتە كەبەشينو گـابوڕەوە هاتبونـە بـەر درگـاى حـزب وچاوەرى دەستورى پيشەواى مەزنى خويانيان ئەكرد أخوا بڕيارى جنگ ئەدا يا تسـليم بون.

لەعينى وەختا خطى تلفـون واتصـالى سـابلاغ لگـل نغـدە وسـندوس وميـاندواو وتوريز ورضـائيە قطـع بو وشارى سابلاغ بوبە جيگايكى منعـزلى خوينين. لەوكاتـە حەرج وسەرساميەدا اوتومـوبيليك بەتاوهات سـائقى ماشـينەكە هەرلـەدورەوە هـاوارى كرد گوتى. مزگينى لەپيشـەواى گـەورەمان بـى لشـكرى بـارزان چـو نـاو شـارى سـقز وسقزيان گرت.

أى أى لەسەر ئەو مـوژدە هلبستراوە چە قيامەتيك روىدا چ شايو شاپور وهلـپركى وچيلەريزانيك دەست پىكرا. أخ بو چند وينەگريك كەلـەو وختـەدا بەوشـادى وسـرورەوە وينەى ئەو هەمو ژنو منـال ولشكرچى وفلكەى گرتبايە. بـو ئـەوەى كەببايـە رمزيكـى تأريخى كەكورد برامبر بەپيشكەوتنى قوميتى خوى چند بەتاسووداخوازە.

بـەلام داخـى گـرانم لـەدواى سـعاتيك ئـەو شـادى وخوشـيە روى كـــردەوە شـيوەنو دلتنگى. ئەو روناكايەى سقز گرتنە بەتاريكى درو دەرچو. انجـا هەرلـەعينى وختـا خـبر بلاوبووە كەصـدرى قاضـى بو بناى أشتى ومسالمەت چو بو تەوريز كەلـەوىوە بچـى بو تاران.

قاضی محمد لەژێرەوە بەهوی صدری قاضی خبری تسلیم بونی بەلشکری ایرانیەکان راگەیاندبو. بەلام هەرچند ئەی‌کرد نەئەویرا ئەو موضوعە لەبەر ملا مصطفی دەربڕێ. ئەیەویست خاوە خاوە بەوخلکە بکات هەتا لشکری ایران لەسابلاغ نزیك ئەبی‌تەوە. نەوەکو ملا مصطفی وبارزانیەکان پرکیشیکی قاضی محمد واهالی سابلاغ بکەن. بەبهانەی اسلحە وفیشك وشکانی هیندی امباری زخائر وتوزیعی بەسەر بارزانیەکانا. ملا مصطفی‌ی خافلاندبو. ولەو وختەدا چەکیەکی زوریشی بەسەر رەشو ڕوتی بی کلك بلاوکردەوە. لەوختیکا کەلەسەر تفنگیك ویادە مانچەیك أغایکی رئیس العشائری ئەتوران. کەچی لەو ساتەدا ۲۰ و۳۰ تفنگی برنەوی ادا بەاشخاصی أوا کە بەکلکی هیچ وینە فرمانیك نهین.

لەوختیکا دلی حمە رشیدخانی لەسەر ۱٦ تفنگە شکاوی عشائری سقز ئەهیشان (وکاغذ لەسەر قاقەزی اکردە سەر بو استردادی ئەوتفنگانە کەچی لەعینی وختا ۲۲ تفنگ و۳ صندوق فیشکی ادا بە (مینە قارمانی پیاوی حمە رشیدخان).

دلی عبداللەخانی منگوری لەسەر ۳ تفنگ اشکان. کەچی لەوروژەدا ۳۰ تفنگی ادا بەشیخ حمە امین-حقەی سەرگلوی تبعەی مامە رضای مهشور ومام عزیزی قرنی‌أغای مامەشی لەسەر ۳دمانچە وتماتیریك متأثر کردبو. کەچی لەوکاتەدا ۱٦ تفنگ ویەك مسلسلی بەشیخ أمین اسعدی- کەس نزانی سەرشیو. و ۲۰ تفنگی بەشیخ جلالی کاکە لاوی نودی‌یی-ئەدا کەئەو شخصانە نەیان ئەتوانی محافظەی تفنگەکانیان بکەن چە جای محافظەی قاضی محمد وحقوقی حکومەتەکەی. لەلایکەوە عبداللەخانی منگوری لەسەر ۳سی تفنگ ناچاری فرار وجلای نیشتمانەکەی اکرد. کەچی لەو روژە بەسامەدا ۱٦ تماتیری ادا بە (ملا خلیلی گوڕەمر) کەهەم لەسابلاغ خانەنشینی دەستی قاضی محمد بو وبەنظری خائن و دوژمنی حکومەتەکەی تماشا اکرا. کەلەعمری خوشیا لەغیراز مندیلو میزەر اسلحەیکی‌تری هل نگرتبو. ولەوەل ورودی لشکری ایران بەسابلاغ. جنابی ملاخلیل بەکمالی افتخار وسرورەوە ئەو ۱٦ تماتیرانەی بوسرتیپ همایونی اعادە کردەوە ونمایشی صداقەتی پی‌وە ئەکرد.

لەوروژەدا کە قاضی محمد ۲۰و ۳۰ تفنگی بو پیاوی بی کلك ونالایق حوالە اکرد. لەعینی کاتا ئەو شخصانە تفنگەکانیان بەقاچاغچیەکان ئەفروشتەوە. قاضی

محمد لەو روژەدا بەهوی بلاوکردنەوەی تفنگی عمبارکراوەکانی. قیمتی تفنگی برتەوی ایش پی‌نکراوی گیاندبو ٥٠ تومان ئەوانەی کە قاضی محمد بەتفنگ ودەمانچە تجهیزی کردبون بەپلە پەل لەترسی سربازی ایرانی تفنگەکانیان ئەفروشتوە.

ئەوەی کەاستفادەی لەاسلحەی قاضی محمد نکردبی تنها عشائرەکان بون. هەتا لەروژیکی أوا خطر وحرجیشدا نظریەی برامبر بەعشائرەکان باش نەبو. هەتا لەو روژەدا کەاسلحەی ئەو تەرزەی سەرەوە پخشان اکرد. علی جوانمردی - کەرئیسی گەورکی دولی میرەدی بو. لەو وختەدا لەسابلاغ بو. بو خوی وخزمەکانی داوای اسلحەی لە قاضی محمد کرد کەچی تنها دەمانچەیکی اوتوماتیکی گەورەی دایی. کەنسبەت بەو شخصانەی ٢٠و ٣٠ تفنگی دابونی حق وابو علی أغا ٥٠٠ تفنگی بدریتی.

خطبەی تسلیم بونی قاضی محمد

لەشەوی ٢٠ أزەری ٣٢٥دا قەراری تسلیم بونی خوی بەخلك راگەیاند. اوراقی حزب وچاپخانە ودائرەی پیشەوایی وجنگی سوتان- دەستوری دا بەملا مصطفی بو گەرانەوەی لشکرەکەی لەجبهەکانا. بیانی زو لگل اشرافی مملکەت وکاربەدەستانی حکومەت چو بو مزگەوتی سور. وخطبەیکی بەموضوعی خوارەوە خویندەوە.

أغایەکان برایەکان هاوخوینەکانم

لەبەرئەوەی کەدەولەتی انگلیس وامریکا. پشتیوانی لەایرانی اکەن ودەتوانن لەسەر ایرانی سرانسەری وەلاتی ناحەزانی ایرانی بسوتی‌نن بەبومی (أتومی). ولەنقطەی دوایشدا أزربایجان کەسویندخور وهاوپەیمانی ایمە بو بی قەولی دەگلدا کردین. بەبی قرار ورئی ایمە تسلیم بەایرانیەکان بووە. ایمەش لەو وختەدا بغیراز تسلیم بون چاریکی دیکەمان نەماوە.

هەر ایستا هیئتیکیش دەنیرم بو لای سرلشکر همایونی بو ئەوەی لەسەر اصول وقراردادەیك نیروبی‌نەتە ناو شاری. ولە ایستاشەوە ألای کوردوستانی دابگرن. بەاسلحەشەوە مەگەرین.

انجا رئیس الوزەرا حاجی بابەشیخ ئەویش هەر تأید بەنطقەکەی قاضی محمد چند ووتەیکی پچکر پچکری فرمو.

ئەو موضوعە (بەدەستگای رادیوی سابلاغ) بلاوکرایەوە.. چونکە لەسابلاغ دەستگایکی مکبّرەی رادیو هەبو. لەسەر ئەو دستگایە خطبە وقصە اگوترا دسیمی ئەو . اجا مصیری عشائرەکان معلوم کرا. هەرکەسە بو مالی خوی گەرایەوە. شاری سابلاغ کوچو رەوتی تی‌کەوت دەست کرا بەشت راگوازتن وخوقایم کردن شاربو بەشوینگای شینو زاری. ئەوەی کەلەدیهات جیگایکی شك ئەبرد بەمالو اساسیەوە چو بو لادی. دەولەمندەکان دورکەوتنەوە هەژارەکان مانەوە.

هەتا قاضی محمد وفامیلی ئەمانیش قایمەیان کرد. شتی بەکەلکیان راگوازت بو دەرەوە. راووروت لەناو شار و اطرافیا دەست پی‌کرا قەوی هەژاری روت اکردەوە دەمانچە وتفنگی قاضی بو تەوقی لعنتو چو ملی هیندی اشخاصی بی روح وترسنوکەوە. هیندیکیان بەشەو اسلحەکانیان فری ادایە ناو مزگەوتەکانەوە. وهیندیکیان هلیان گرتبو کەتسلیمی بەحکومتی ایران بکەنەوە. وئەو عراقیانە وشخصە پستانەی کە قاضی محمد اسلحەی دابونی کەشەری بوپی‌بکەن بەتەرتیباتی خوارەوە هەمویان روت کرانەوە.

١-شیخ جلالی کاکەلاو-بەخویو بەتاقمەکەیەوە ئەچیتە ناودی میرەدی منگوران أغای ئەودی‌یە پەلاماری ئەدا هەم پیاویکی‌لی‌ئەکوژی وهەم خویو پیاوەکانیشی روت ئەکاتەوە ناهیلی تفنگەکانی قاضی محمد بریتەوە بو عراق.

٢-شیخ امینی حقەی سرگلوبی- بەخویو پیاوەکانیەوە لائەداتە دی (زیوە) لەوەلاتی سویسنایەتی- دەستەی احمدأغا وقادری قاسم‌أغاپەلاماری ئەدەن ئەویش روت ئەکەنەوە.بەروتو قوتی هاتبووە بو عراق ولەدی (کستانە- بەرانکو چوخەیکی (محمود أغای) پژدەری أوال جذبە وارشادی تجهیز اکری.

٣-تفنگەکانی شیخ امین اسعدیش-بەبی کەمو کورتی لەدی کەس نەزانی سەرشیو تسلیم بەحکومتی‌ایران بونەوە.

٤-بەپی قید ودفت رەهەرچی ایرانیکی ئەوناوچەیە تفنگ واسلحەی لە قاضی محمد ورگرتبو اسلحەکانی بەپی‌خوی تسلیم بەحکومەت کردەوە بەشەرتی لەوادی فرارا نەبوبی.

چونی هیئت بو لای سرلشکر همایونی

روژی ۲۲/أزری ۳۲۵هیئتیك کەعبارەت بون لەحمە حسینخانی سیف وسید علیحسین-ومیزا رحمەتی شافعی وشیخ حسن شمسی برهانی وعلی قرنی أغای مامەش وکریم أغای قونقلای دیبکری ومام حسن منگور ومامند أغای سلامەت-بو مذاکرەکردن لگل سرتیپ همایونیدا چون بو میاندوواو.

بەلام سەرلشکر همایونی ئەو هیئەتەی قبول نکردبو. پیگوتبون ئەبی شخصی قاضی محمد بی بو چاوپیکەوتن چونکە ایمە ایوە بەهیئتیکی شەرعی نازانین. امجا روژی ۲۳ أزری ۱۳۲۵ قاضی محمد لگل حاجی بابەشیخ وبایز أغای گەورك وهیئتی ناوبراو چون بو میاندوواو. ولگل سرلشکر همایونیدا شەوی۲٤ مانگی باسکراو چون بو بوکان-وحمامیان بو مالی حجی محمود أغای ایلخانی زادە سرلشکر همایونی لەحمامیان تبلیغ بەقاضی محمدی کرد. کەپیویستە بەفوری سلاح بەسابلاغیەکان فری بدەی وبارزانیەکانیش چك بکەی بەلام قاضی محمد لەچککردنی بارزانیەکان اظهاری ضعیفی کردبو.تنها بەدورخرانەوە ودەرکردنیان لەسابلاغ تفاهم لەبینی قاضی محمد وسرلشکر همایونیدا واقع وریك خرابو.

امجا قاضی محمد وهیئەت گرانەوە بو سابلاغ بو ئەوەی کەملا مصطفی تجاوەزاتیك نکا. اقناعیان کرد بەنوسینی قاقەزیك بو سرلشکر همایونی کە ملا مصطفی وعیلی بارزان مائلن بەمانەوە لەایران وتبعیەتی جنسیتی دەولەتی شاهنشاهی.

وبو پیك هاتنی مەرام وتیك نەچونی انجامی کار. سەرلشکر همایونی قبولی داوای ملا مصطفی زور بەشیرینی بو ملا مصطفی نوسیبووە. وهەتا حصولیموافقەتی مرکزی منطقەی شنو ولاجانی پینشان درا بو اقامەت ومانەوەیان وبەو فیلە بەبی هیچ گونە تعرضاتیکی خەراپ ملا مصطفی لەسابلاغ دوورخرایەوە.

امجا روژی ۲٦ أزەری ۱۳۲۵ دو هنگی سوارە ودو هنگی پیادە لگل چەند تانك وماشینی زرەپوش ولگل بەشیکی لشکری عشائری دیبکری- گەورك- ودەستەی أغا صالح سلطان پەناە-بەبی هیچ وینە مصادەمە وتقەیك واردی سابلاغ بون. ولەلاین اهالی سابلاغەوە استقبال واحتفالیکی زور عظیم بو ئەو لشکرە ئیسەی دکتاتوری محمد رضای- شاهی ایران کرا.

هەتا استحكامات ومواظبەتیكی تەواو لەسابلاغ پیك هات وامنیەت وأسایش لەهەمولایكەوە جی‌گیربو. سەرلشكر همایونی هەرلەمالی قاضی محمد میوان بو. وهەمو فرمان وكاریكیشی بەاستشارەی قاضی محمد پیك ئەهینا.

لەپاش استقراری امنیەت بە (٧) روژ سەرلشكر همایونی بیاننامەیكی بو هەمو أستانی رضائیە وكوردوستان بلاوكردەوە. هەر اسلحە وچەكیك كەبەدەست عشائر واهالی شارستانیەوە هیسە. ئەبی لەمودای (١٥)روژا بی‌هینیتەوە بو حكومەت. وهەركەسی كەخلافی ئەو بیاننامەیە مشاهداتیكی لی بكری ئەبی بخنكی.

اجا لەهەمولایكەوە مأموری چك چنی دەرچوو. چە جای اسلحەی كە لەقاضی محمد ورگیرابو. ئەو چكانەش تسلیم كرایەوە كەبەهەزاران تومان- لەلاین اهالیەوە كرابو.

حپس كردنی قاضی محمدو اوالەكانی

اجا لەدوای استقراری امنیەت. لەناكاو پەلاماری گرتنی مسببین‌و مشتركینی حرەكاتی كوردوستانی أزادی مهاباد درا. لەعینی وختا ملا مصطفی لەتاران بو. پیشەوای كورد قاضی محمدیان لگل حمە حسین خان وحاجی بابەشیخ ووهابی بلوری- أغای صدیقی- منافی كریمی- سیدە پیرە-مامەغنی- أغایانی مازوجی-أمین شەرەفی- حسین فروهر- علی ریحانی- جعفری كریمی-علی خسروی- خلیلی خسروی- حسین مدەنی پور- میرزا حسینی نال بندیان- محمدی ایازی-سعید زادە- عبدالقادری دباخی- میرزا عزیزی صدیقی- یاهو- لشكری-احمد أغای عباسی- احمدالهی- محمدی اسحاقی- اصحابی- هاشمی همزەی-نغدەی- عبدالله روشنفكر- احمدی قادری- سید كاملی كردی گلان- ناظمی لەاهالی سابلاغی گرت. ولەأغواتی عشائری منطقەی سقز و بوكانیش احمدخانی فاروقی- محمد خانی دانشور-عبدالله خانی متین- علی بگی شیزادی- محمد امینبگی شكاری- سعیدخان-أورحمان‌بگی همایونی- حبیب‌اللەخانی عزام الملك- محمدبگی بابەخان بگ- حمە حسین خان-فیض‌الله خانی امیری- احمدخان- محمودخانی شجیعی- عزیزخانی یاسی‌كند- حسن خانی بالاقلو- علی خانی قلاكون- عزیزخانی قاتان قور- احمدخانی خسرەوی- لەعشائری فیض‌الله بگی خرانە زندانی بوكان وسقز و ایضاً لەعشیرەتی گمورك ومنطقەی سقز- علی

جوانمردی- رسولی محمودی-مصطفی معروفی-کریمی محمدی-امین اسعدی-صدیقی اسعدی ئەوأغایانەش زندانــی کـران. وغـیری ئەمانـەش هـەرچیکی اشـتباهی اشـتراکی دیمکراتی لی کرابی.وپـارەی پـیوه شـك برابـی خرایـه زندانـەوه. بـەلام ئـەو شـخصانەی کەلسەرەوه باسـکران ئەوانـه هـەمویان درەجـەدار وخـاوەن وظیفـه وفرمانی‌گـەورەبون لەدەوری قاضـی محمدا. وصدری قاضیش کەبو تطبیقی قراردادەکەی بینی خویو شـا لەوپیش چوبو بوتاران. ئەویش بەحپسی هینرایـەوه سـابلاغ وخرایـه لای قـاضـی محمد وئەو هاوری‌یانەی. اجا قاضـی محمد لەحپس‌خانەدا هوشی هاتەوەبەر. لەخـەوی غفلـەت راپەری کە تەماشـای دەوره و پشـتی خـوی کـرد.هـەر زرەی زنجیر ودەنگـی سخورمەی سـەربازە پیسـەکانی دکتـاتوری ایـران دی. نـەأغای حمەرشـیدخان ومـلا مصطفـی وعمرخانی شکاك وعبدالله خان منگور وامام عزیزی مامـەش بـەدەورەوه نـەماوه أی. خوکسیکی لەو قارەمانو لیدەرانه بەدەورەوه نیه. لغیراز ئـەو سـەربازە چـاره قورسـانەی کەبەدوکەلی تریاك وحشیشەوه (فرچك یان گرتووه ونیزەی تیژی ژهراویان بەسەر لولەی تفنگەکانیانەوه چسپ کردوه وبەدیار أغای قاضـی محمد پیشەوای مـەزنی کوردوسـتان راوەستاون. اجا تی‌گەیشت کەلسیاسـەت نـەزانین انسـان دوچـاری مرحلـەی أوا غلـط وسخت ئەکا. ویا سیاسـەتی استعمار بـەو تـەرزه (کەرویشـکی سـلّ) بەتختـەیکی بـی گیانی عرەبانه اگریت. بەلام داخی گرانم فرصـەت لەدەسـت دەرچـو بـو هـزار ندامـەت سودیکی نەبو. پەشیمانی جی هیچ فرمانیکی پیـش امـدی نەئـەگرت. سـفینەی نجـاتی روس فری دابو ناو دەریایکی پر لەسیاسەت وتلاطمی شەپولەوه. اجا کەسـەری هەلبری چاوی بەصدری برای کەوت.

آی کاك صدر-بخیربی‌یەوه.چیت کرد

کاکە هیچ- چون هیچ- بەخوا هیچ-

بوچی شاش دروی کـرد. بـەلی) چونکـه ئـەویش دکتـاتوره وبەخورشـتی سیاسـەت ئەژی.بەلی-

ئەی جاران ئەوەت نەازانی. بەلی‌ام زانی. بەلا‌م لەبەرچاوم بو عـاقبت چون ئـەبی ئـەم ویست وانەبی.بەلام داخەکەم هەروا بو.

محاکمەی قاضی محمد-رقم (۱)

لەدادگای جنگی) سابلاغ هیئتیك كەعبارەت بون لەرئیس سرلشكر همایونی واندام سەرهنگ فیوضی. وسرهنگ غفاری وسرهنگ بیگلری- بو محاكمەكردنی قاضی محمد لەدادگای زەمانی جنگ تشكیل كران وسروان شریفی- بەمحامی قاضی محمد لەو محكمەیەدا معلوم كرا. دەرگای صالونی محاكمات كرایەوە. (٢٠) نفری سەرباز بەمهماتیكی پر لەسام قاضی محمدیان بردە حضوری ئەو هیئتە وبەترتیباتی خوارەوە استجوابیان كرد.

س-أغای قاضی محمد تومتهمی بە ١-تشكلیلی حزبی دیمكرات ٢-بەرابطە لگل حكومەتی خارجەی روسدا-٣- بەكرینی موادی جنگی وتوزیعی بەسەر عشائرا- ٤-تشكیلی سلاح لەروی نیروی دەولەتی-٥-تصمیمی مجزای ایران وایجادی كوردوستانیك-٦-هلكردنی ألای خودمختاری بەبی قراردادەیكی دەولەتی-٧- اشتراك بەشوره وكوشتاری تەوریز ورضائیە-٨- احتلالی شارەبانی سابلاغ وكوژرانی پنج نفری پاسەوان وتالانی شارەوانی -٩-كوشتنی تاجری ناسراوی سابلاغ میرزا غفوری محمودیان- ١٠-كوژرانی قاضی زادە رئیسی ادارەی نفوس.

غیری ئەمانەش شتی زور خراپترت كردوە. بعضاً بموجبی مدارك ووثائق رەسمی وهیندیكیان بەاستنادی شهود. امجا ورامت چیە.

ج-ئەوەی كەمشمولیەتی بەنیشتمان پەرستیەوە بی انكار ناكری. چونكە وطنیت شتیك نیە كەلەهەموو أثار وزندەگانیك خوشەویستتر وپیروزتر نەبی ئەوەی كەمن كردومە بو سلامەتی خاكی ایران بووە. كەخارجە نتوانی سیطرەتی مطلقی بەسەرا پیا بكات. وامروش لەری سلامەتی خاكی ایرانا ئەكوژریم زورم پی‌خوشە. مادامیكی من بوم بەسببی ئەوەی كەناوی ٩,٥٠٠ ملیون كوردی پاشكەوتو وبەش خوراو بەجهان رابگەینم. البتە بەأرەزو وداخوازی خوم گیشتوم ولەوە زیاتر چاكە لەژیانما نەماوە ونامەوی بژیم.

س-ئەی بوچی هەتا نهایەت ادامەت بەاستقلال رسەربەخویەتی نەدا وە بوچی بدون قید وشەرت تسلیم بەنیروی شاهنشاهی بوی‌تەوە. كەخوت بەحامی وپیشەوای ٩,٥٠٠ ملیون كورد ئەزانی.

ج-صدری قاضی برام برامبر بەو كلیمەیە گوناهبارە. دەنا من ئەمزانی كەدەولەتی ایران ذرەیك شرافەتی تیا نەهاتوتە وجود. بەلام صدری قاضی اغفالی كردم

کەگوایا لگل شادا ریك کەوتوە. کەبرامبر بەکوردەکان هیچ أزاریك رونەدا. منیش بو ئەوەی کەمالّو منالّی کورد لەو رێیەوە دوچاری زحمەت وفلاکەت نەبی. وبرادەرکوژی نکری. قصەکەی صدری برام بەراستزانی وبەمقتضی روژم تلقی کرد. دەنا امتوانی بەرامبر بەبی شرافەتی دەولتی ایران اقدامات لسر کوشتار بکەم.

لگل ئەوەشا لەبیرەکەی خوم پشیمان نەبومەوە. با حیاتی من قوربانی أسایش وخوشی ئەو ملتە هەزارە بکری کەبو پارازتنی شەوکەت وشەرافەت. یان لەمیدانی کارزار راوەستابون.

س-ئەو بیاناتانەت هەموی باعثی اثباتی مجرمیتی خوتن. اعادەی نظر بکەوە لەو اعترافە خەراپانەت.

ج-بەشعوریکی کاملەوە تأید وتأکیدی أزادیخواهی کورد ئەکەمەوە.

س-أغای سروان شریفی-برامبر بەمجرمیتی قاضی محمد چە گونە دفاعیك اکەی.

ج-قاضی محمد پیویستی روءفتە چونکە لەحالاتی اجباری وتأثیراتی اجانب ئەو حرەکاتەی هیناوەتە وجود. وضغطی بیگانە ناچاری کردوە بەو حرەکاتە. ئەمە اثباتە لەدوای رویشتنی اجانب بلاقید وشەرتی تسلیمی نفسی کردوتەوە. اگر بەتأثیری اجانب ئەو اقداماتەی نکردایە. ایتوانی ادامە بەجنگ بدات وحاضر بی بو برادەرکوژی. من داوای ئەوە اکەم کە دەولەتی شاهنشاهی چاوپوشی لەو تقصیراتە بکات. چونکە بەحریەتیکی فردی وسوء العملی شخصی ئەو کارە پیك نهاتوە.

س-أغای شریفی. تباهکاری قاضی محمد ئەو دفاعە هلناگری

ج-بلی أغایان: نظریەی هیئتی دادگای زەمانی جنگ لەسەرچی قراربگری منیش بو تأیدی ئەو قرارە موافقم.

سەرباز-أغای قاضی محمد برنەوە بو زندان أە ببخشن بو مقامی پیشەوائیەت.-بەلی بەلی-

سەرباز-أغای حمە حسین خانی سیف بین-بەلی گوریان

محکمەی حمە حسینخانی سیفی قاضی رقم (٢)

س-أغای حمه حسین‌خانی سیفی قاضی-توش عیناً متهمی به(بزه وگوناه باریه‌کانی قاضی محمد. وپنجه‌ت له‌هه‌مو فرمانیکی قاضی محمدا بووه. جا دفاعت چیه بی‌لی.

ج-من شخصاً حاضربووم که له‌ری له‌أزادی خواهی کوردا هه‌تا دوا هه‌ناسم لگل ده‌وله‌تی دکتاتوری مستبدی ایران بجنگیم. وبه‌هه‌ر وسیله‌ی که‌بوم بکری قه‌لای بوگه‌نی استعماری و اقطاعی ایران بروخینم. به‌لام متأسفانه قاضی وصدر میدانی ئه‌وه‌یان نه‌دام که‌داخوازه‌کانم پی‌ك بین.

من شخصاً له‌ده‌میکه‌وه‌یه که‌ئه‌زانم هیکلی حکومه‌تی ایران به‌ر زڕه‌ی شه‌رافه‌ت نه‌که‌وتوه وتیشکی نظام وعداله‌ت وضمیر و عاطفه له‌و هیکله پیسه‌ی ده‌وله‌تی مرتجعی ایرانی نداوه. وبرامبر به‌نظامی حکومتیکی أوا متفسّخ دفاع وداوای بی تقصیری‌کردن چه تأثیریك ئه‌نوینی.

من شخصاً بو ئه‌و محکمه بی‌حرمتانه‌تان نه‌هاتووم که‌چاوپوشی له‌مجرمیتم بکات بلکو له‌محکمه خوینریژه‌که‌تان داوا ئه‌که‌م هه‌تا زوتر چاوم له‌دیداری شومی ایوه دوربخریته‌وه که‌مه.

بژی أزادی. بژی کوردوستانی مزن.

س-أغای سروان شریفی دفاعت چیه

ج-أغایان-هیچ

سه‌رباز-أغای حمه حسین خان برنه‌وه. أغای صدری قاضی بین

محکمه‌ی صدری قاضی ژماره (٣)

س-أغای ابوالقاسمی صدری قاضی نائبی ده‌وره‌ی ١٤ ده‌وله‌تی شاهنشاهی تو له‌لاین أغایانی قاضی محمد وحمه حسین خانی سیفه‌وه متهم‌کراوی گوایا تو میدانی ئه‌وانت نداوه شه‌ریکه‌ن وخوین ریژی بخنه ڕو. جوابت چیه

ج-به‌لّی من له‌ئه‌وّله‌وه هه‌تا أخری هه‌ر مخالفی ئه‌و بسه‌رهاتی تشکیلات وأژاوه‌یه بووم. چونکه زانیومه قضیه‌ی کورد مسئله‌یکی عالمیه أوا به‌أسانی پیك ناهی. وهیچ قومیکیش حاضر نیه له‌و وختدا به‌بی مصالحی استعماری خوی بو کورد تی‌بکوشی.

جابو ئەوەی خوین‌ڕیژی وبرادەرکوژی نەکەویتە بینی حکومەتی شاهنشاهی وئەو کوردە هەژارانەوە. همیشە اختیاری جنبەی أشتی وریکیم لگل حکومەتی شاهنشاهیدا کردوە. وبو ئەو بابەتە بلینی تەواوم لەشا وەرگرتبو. اگر قاضی محمد شرنکا أزاری هیچ کوردیك ندری بەلام متأسفانە دەولەتی شاهنشاهی قراردادەکەی خوی هەتا ایستا نەبردوتەسەر.

س-أغای صدری قاضی تو لەلایك داوای مسالمەت وریکیت کردوە. کەچی لەلایکی تریشەوە لەمزگەوتەکانی سابلاغا خطابەت خویندوتەوە. گوتوتە کەهیزی دەولەتی شاهنشاهی هەر أو نفراتانەن کەلەسقز وبانە وسەردەشتا محصورن. اگر پەلاماریان بدری حکومەت هیزی کەی نیە بو امدادیان بنیری. گوتوتە ایران مردوە زندو نابی‌تەوە.

ج-شتیکی وها نەگوتراوە گوتومە اگر ایران بش مری بقدەر ایمە هەر زندووە. اگەر نیروی ایران هەرئەوەش بی کە لەشارانی سقز وبانە وسەردەشتا محصورن. بعشائر هەر ناگیرین.

شاهد ملاخلیلی گورەمەر لگل چند ملایکا

قاپی محکمە کرایەوە..

ملایکی ریش سپی پشت کوماو. کەوایکی ڕشی شۆڕی لەبەردابو ومیزەریکی سپی لەسەرنابو. پشتیندیکی مندیلی لەپشت بستبو. بەگوچانیکی وینە گالوك-هاتە ژورەوە.لەبەردەمی هیئتی محکمە راوەستا.

رئیسی محکمە-جنابی أغایِ ملاخلیل راجع بەخطابەدانی صدری قاضی چە معلوماتیکت هیە بی‌فرمو.

ج-اشهدباللّه ئەمن بو خوم لەوشوینە حاضربوم. کەأغای صدری قاضی خطبەی‌دا گوتی سەربازی ایران هەر ئەو عدەیەن کەلە شارەکانا محاصرە کراون. تازە لەتأرانەوە هاتومەوە. دەولەتی ایران مردوە جاریکی‌تر زندو نابی‌تەوە.

خلیل گورەمری
امضا

س-جنابی ملاحسین مجدی قاضی حالی سابلاغ وجنابی ملا محمد وشیخ عبدالرحیم شیخی برهان وملا ابراهیم-ایوه هیئتی عدلیەی قاضی محمد بون. بەرامبر بەتهمتی صدری قاضی چە معلوماتیکتان هیە بی‌لین.

ج-ایمەش حرفیاً شهادەتی جنابی ملاخلیل تأید ئەکینەوە.

س-ایوە برامبر بەخەراپەی قاضی محمد وحمە حسین خان ئەلین چی.

ج-گوناهکاری ئەمانە لەهەمو لایکەوە معلوم وثابتە.

س-ئەمانە مستحقی اعدامن یانە

ج-لەکوشتنیانا هیچ گوناهیك توجیهی اعلیحضرتی شاهنشاهی ارواحنا فداه نابی. وهیچ تاوانیکیش روناکاتە حضرتی تیمساری معظم فرماندەی نیروی عزامی همایونی. بەلام عفوکردنیان لەکوشتنیان جوانترە.

ابراهیم　　شیخ عبدالرحیم برهان　　محمد　　حسین گرشیری

امضــــا　　امضــــا　　امضــــا

امضا

محاکمەی حاجی بابەشیخ ژمارە (٤)

س-أغای حاجی بابەشیخ رئیس الوزرای کوردوستانی قاضی محمد. توسابقەی شاپەرستیت زوربو. مغفور لە رضا شاه شاهنشاهی پیشوی ایران احترامی توی زور اگرت. بوچی بقصەی خاریجان کفرانی نعمتت کرد. ولەحکمی گەورەی خوت هلگرایەوە. بو مجزای ایران بوی بەهاوری قاضی محمد ودەستەء افسادات خواهان

ج-واللـە وباللـە وتاللـە لـەاوەلی هـەتا أخری مـن مـائلی مجـزای ایـران نـەبووم. لەشکلیکی اجباریدا اختیاری کومەگی قاضی محمدم کردوە. لەوختیکا کەریگاکان لەلاین حمە رشیدخانەوە محاصرە کرابو. بو بەرەلاکردنی ئەو ریبندانە زور کومگیم بەقشونی ایران کردوە. لگل رەزم أرا وشابەختیدا رەمزی صداقەتم موجودە. هەتا رزم أرا بو اثباتی بی علاقە وبیطرەفی من لەتارانی‌وە یك جلد قوریئن ویك بەرمالی-بو ناردبوم. ومن لەهەمو تهمتیکی راستەقینەی ئەو تشکیلاتە بەریم.

حاجی بابەشیخ ترجان

امضا

محاکمەی محمدی ناظمی ژمارە (٥)

س-أغای کبتان محمدی ناظمی- ناظری تحشائی لشکری قاضی محمد تو متهمی بەوەی کە لەسەر تبلیغاتی خاریجەکان طغیانت کردوە بو تجزای ایران تی کوشاوی. چند غوغا وحادثەیکی غیرە قانونیت لەناوچەی مهابادا هیناوەتە وجود. ولامت چیە.

ج-أغای تیمسار همایونی بم بخشە ئەو فرمودەیەت وەربگرەوە من بقصەی هیچ خاریجەیك قیامم نکردوە. مغدوریەتی قومی کورد منو هاوری‌کانمی اجبار کردوە کەبو چارەی پاشکەوتنی کورد هەتا أخر نفس گیانمان لەژیر پی رهبەر وپیشەوای بەرزی کوردوستانا بەخت بکەین. وتوش لەوە زیاتر بەچاوی تحقیر تەماشامان مکە. چونکە قضیەی کوردوستان تحقیر هلناگری.

محمد ناظمی
امضا

محاکمەی رسول نغدەی ژمارە (٦)

س-أغای کبتان رسول نغدەی مأموری انضباطی مهاباد- تو متهمی بەو مسائلانەی کەلەدەوری قاضی محمد دەرحق بەحکومەتی شاهنشاهی اجرا کراوە ولامت چیە بیلی-

ج-أغای تیمسار همایونی. وهیئتی دادگای خوینریژی ودکتاتوری ایران صاعقەی ملیەت ایمەی مجبور کرد کەداوای تجزائیەتی ایران بکەین. حبی وطنیەت ایمەی هاندا کەلەپیناوی أزادی کوردا گیانی خومان بکەین بەقوربانی. خواهش ئەکەم دوا روژی من لەدوا روژی ئەو نیشتمانپەرستانە جیامکەوە کە کفنیان بەگوللەی دوژمنانی دکتاتوری ایران سورکراوە.

رسول نغدەی
امضا

محاكمەی كبتان حمیدی مازوجی ژمارە (٧)

س)أغای محمدی مازوجی مأموری سوقیاتی زخائری لشكری دیكرات. تو متهمی بەوەی كە لەجبهەی سقزا اشتراكی ریبندان وبراكوژی سەربازی دەولەتی شاهنشاهیت كردوە.

ج-قضیەی پیشكەوتن وسەربەخویی ٩,٥٠٠ ملیون كورد ئەوەنیە كەهەمو فردیكی كورد اختیاری هەزاران مقاذەفە ومخاطراتی بو نكا. ئەگەر ژیام واجباتی قومی كوردم پیك هیناوە. ئەگەر شهیدیش كرام ئەو لاوانەم خوش بن كەوامن خومیانم بو كردن بەقوربانی.

محمدی مازوجی
امضا

محاكمەی روشنبیر عبدالله خدر میرانی ژمارە (٨)

س-أغای عبدالله خدر میران پیشكاری رهبری قاضی محمد تو بەوە متهمی هەمو اوامریكی غیرە قانونی قاضی محمد بەهوی تووە تبلیغ ودابەش كراوە. وەبەهەمو اسراریكی قاضی محمدت زانیوە لەبەر صداقەتی یك روحی

ج-بەلی اصلاً من صداقەتی روحیم لگەل قومی كوردا هیە. ورهبر وپیشەوای معظمی كوردیش جنابی قاضی محمد روحنا فدا. یكیكە لەافرادی كورد. بەلام لەبەرئەوەی كەشعوری ٩,٥٠٠ملیو كورد ئەوی خستوتە حرەكەتەوە. ومقدەراتی هوزی كورد لەم مسئول كراوە. بەواجباتیكی قومی شرافەتمندانەم زانیوە كەلەریگای پیشكەوتنی ئەم ویەرزبونەوە، استقلالی كورد فداكاری ودلسوزی بكەم. وایوەش ئەم بەسەرهاتە، منە بەهەرشتیك كەتلقی ئەكەن منتتان لیناازانەری. چونكە رزمندانەی نیشتمانم لەدل أزردەگی اسپراطوریەتی مرتجعی ایران بەلاوە مقدەس وپیروزترە

عبدالله خدر میران
امضا

انجا قاپی دادگاە داخرا. متهمەكان وأزادی خواهەكانی كوردوستان برانەوە بو زندان. بەچاوەروانی كوژران هەریكەیان لەسوچیكی زندان بەدەستو پیبستراوی دانەران.

قاضی محمد-أی أغای صدر چیت پیكردین چون حیات بردم

صدری قاضی — كاكە بلیم چی. منیش ئەو هەمو كوشیشەم هەر بو مصلحەتی كوردان بو. چونكە ئەمزانی كەروسەكان لەدائرەیكی ضمیر وانصافا دەستیان نەداوەتە

ئەو حرەکاتی ایمەیە. روژیك هەرئەبی کەکوردوستان بەدو گالون نەوت بفروشن. جالەبەر ئەوە نەمئەویست کە نە تو ونە ملەتی کورد دوچاری سوکی وأزار ببی.

بەلام مقدّەراتی خوایی وای‌کرد کەمن لەخطەکەی خوما سەرنەکەوم. وبی شەرافەتی دەولەتی دکتاتوری ایران من محجوب وشەرمندەی تو بکات. ایستاش بەکمالی بی‌شەرمی‌وە داوای عفوت لی‌ئەکەم. چونکە من بوم بەسببی أزار ودل تنگیت کاکی گەورەم.

حمە حسین خانی سیفی- خواهش ئەکەم لەسەر ئەو موضوعە مەرون ئەوّەلی روژ کەایمە ئەو هنگاوەمان هەلی‌نایەوە. ئەو زندان وبندیەمان لەبەرچاو بووە. بنای استقلال هەتا بەهەزاران کلّەی وکو ایمەی تی‌نخرابی بەرز نەبوتەوە. حقوایە ایمە هەمومان بەو تنافە بنازین کەکلّەی ایمەی پیوە هەلّوەسری. استقلال وأزادی خواهی بی خنکان تأمینی ئەو شەرەفە ناکات کەایمە منظورمان بووە. موژدەتان ئەدەمی. حاجی بابە شیخ افراج اکری بەلام ایمە ئەو ٧ نفرەمان ئەخنکین. وخوا رحم بەو کوردانە بکات کەوا لەسەر قصەی ایمە دوچاری ئەو مشکلات وبەسەرهاتە هاتوون

خنکاندن-شهیدکرانی قاضی محمد وأوالەکانی

روژی دەهەمی فروردین سالی ١٣٢٦ کەمصادفی دوشمبەی هشتی جماد الأولی ١٣٦٥هـ و٣١مارتی ١٩٤٧ ئەکات. کەخلقی سابلاغی لەخەوی شیرین راپەڕین. ودرگای دوکان وبازارانیان کردەوە. جاردرا کەبچنە بەر درگای سەربازخانە بو مشاهداتیکی سیر وعبرتگاهیکی مأثرانە. اهالی گەورە وبچوك ومنال وژن وپیر وجەوان. لەبەر درگای سەربازخانە کوبونەوە. چاویان بە ٧نفری کورد کەوت کەملیان بەتنافی دەولەتی دکتاتوری ایرانەوە کرابو.

أی أی ئەمانە کین-

چون نایان ناسن-ئەمانە أغایانی رهبرو پیشەوای بەرزی کوردوستان

١-قاضی محمد-٢-صدری قاضی -٣-حمە حسین‌خانی سیفی-٤-محمدی ناظمی-٥-رسول نغدەی-٦- حمیدی مازوجی -٧-عبدالله روشن فکر کەلەری أزادی خواهیدا کوژراون.

وئەو فرمانەی خوارەوەشیان بەزور سەرەوە هلاوەسرابو.

ستادی نیروی کوردوستان

رکنی دوهەم رضائیه

ژمارە ۱۹۱۲۵

روژ ۱۳۲۶/۱/۱۰

ساعەت ۸ افرنجی

اعلامیه

لەأخری سالی ۱۳۲۰دا قاضی محمد وابو القاسم صدری قاضی ومحمد حسین خانی سیفی قاضی لەمهابادا. دەستەیکیان لەسلسلەی تحریکات واقداماتی خراپ لەضدی امنیەتی منطقە بەرهەم هینابو. تدریجاً عملیاتی ئەو أغایانە توسعی کرد. هەتا عملیاتەکانیان گیشتە حالیکی اسف انگیزەوە. هجومیان کردە سەر شارەبانی سابلاغ پینج نفری پاسەوانیان کوشت وشارەبانییان تالان کرد. لەفقرەی دوهەمدا تاجری بەناوبانگی سابلاغ (محمودیان) ناو کەشخصیکی دەولەت وکشوەر پەرستبو کوشتیان. وبەمەش کفایەت نکرا رئیس دائرەی نفوس قاضیزادە ناویشیان بەفدای مصالحی شخصی خویان کرد. قاضی محمد بەهاودەستی صدری قاضی برای کە ظاهراً نمایندەی ایران بو لەتاران. ولەباطنیشا عاملی نخشهای تجزای ایران بو. ومحمد حسین سیفی قاضی بو پیاکهینانی مقاصدی شومی خوی هەمو روءسای ادارەجاتی حکومەتی لەسابلاغ دەرکرد..

روژی ۲٦ أزەری ۳۲٤ آلای ۳ رەنگی شیرو خرشیدی ایرانی لەبلندی عمارەتی دەولەتی داگرت. وألایکی بەعنوانی ۳ رەنگی کوردوستان هلکرد.

لەروژی ۲ بهمنی ۳۲٤ قاضی محمد خوی بەرئیسی جمهوریتی کوردوستان ناونا وعدەیکی اشخاصی بدسابقەی لگل خویا کرد بەهاوری. وبو خودمختاری کوردوستان لشکریکی لەنفراتی سابلاغی وبارزانی بو مقابلەی نیروی دەولەتی مسلّح کرد. واسلحە ومهماتی لەخاریجەوە جلب کرد. وبەسەر عشائرا بلاوی کردەوە. ومحاصرەی سقز وبانە وسردەشتی پیکرد. چند حادثەیکی خوینین لەو منطقەیە رویدا. هیزی دەولەتی چند کەرەت قاضی محمدی بەاطاعەت تشویق کرد. بلام سودیکی نەبو. هەتا لەتاران اولیای اموری دەولەتی بو اقناع کردنی زور تیکوشین سودیکی نەبو.

لەناوەراستی أزەری ۳۲۵دا نیروی دەولەتی بو أزربایجان کەوتە حرەکەت ئەو شخصانە لەمجالس ومزگەوتانا خطبەیان ادا. بو بربرەکانی نیروی دەولەتی شفاهاً

ومكتوباً بو سەرحملەی ستونی نظامی امریان صادر ئەکرد. بەلام خوشبختانە عشائرەکان بەافکاری پیسی ئەمانە اقناع نەبون ونیروی دەولەتی بەسرعەت پیشرەوی کرد. تەواوی نقشە پیسەکانی ئەمانەی بطال کردەوە.

لەنتیجەدا ئەو عناصرە خائنانە بەسەر پنجەی عدالەت گرفتاربون. وحوالەی بارگای زەمانی جنگ کران. و ئەو خائنانە محکوم بەاعدامی کران. دادگای تجدیدی نظریش رئیی دادگای زەمانی جنگی تصدیق کرد. وبەتصویبی بندەگانی اعلیحضرتی همایونی شاهنشاهی گیشت.

ساعەت ٦ روژی ١٠ فروردین ١٣٢٦ حکمی اعدامیان تنفیذ کرا.

فرماندەی لشکری ٤ کوردوستان سرلشکر همایونی

ئەجا دوا روژی قاضی محمد بەتنافی ایرانیە خوین خورەکان هات. قاضی محمد وای ئەزانی گیانی ئەو لەلاین روسەکانەوە پرستو وسگرتو-کراوە کەس ناتوانی پنجە بو گیانی ئەو بەری. نەی ئەزانی کەخالو خوارزایی وروحم ووفا وریکی وتبایی لەسیاسەتا نیە.. ئەجا استناد بەو غروریەتیەوە هیچ احضاراتیکی بو پاشەروژی خوی نکردبو و بلکو احضارات نەکردنەکەی ئەوبو بەسببی امین‌بونەوەی زورکەس وتیاچونی زور عائلە. حقوابو قاضی محمد یاچوبا بو روسیا ویا لگل لشکری بارزانیدا مدەتیك کنارەگیری بکردایە. چونکە هەر بەختی کنارەگیری لەوبەسەرهاتە اسف انگیزە بەدور ئەبو. بەلام تقدیری ازەل وپنجەی قدرەتی وصی هەمو وینە بیرو مشوریکی دور اندیشی بەستبو... وایمەش بەو مناسبەتەوە وبەم تأسفەوە هیچ چارەیکی‌ترمان لەدەست نایی کەلەو وختەدا بو بەرزی وپایە بلندی ئەو بی‌کەین بەآثار وشاهدی فداکار واخلاصی کورد پەرستیەکەی. تنها ئەو نوسراوەی (بەسەرهاتی سیاسیە-نەبی کەبەناوی ئەمەوە شەرەف وزینەتی وەرگرتووە.و لەدرجەی دوهمیشا داوای غفرانی لەبارەگای یزدان تکا اکەین وبەخوای شهیدانی نیشتمان پەرستی اسپیرین. ئەجا حاجی بابەشیخ لەپاش بینکی تر تبریە بو. وباقی بندیەکانی کەلەمەوبر بعرض گیاندران هەریکەیان بەمحکومیتی سالیك هەتا ٢٠سال محکوم کران. بەلام زندانی هیچ لایکیان دوسالی نەخایاند هەمویان بەهوی پارە ورشوەت خویان برەلا کرد وخویان تابعی عفوی شاهانەی ٩٤٨ کردەوە.

شهيدكراني افسراني أزربايجاني لەسابلاغا

لەوختى خويا كەأزربايجانيەكان پەلاماري هيزى دەولەتى ايرانياندا لەتوريز وأستاني رضائيەدا. صاعيقەى قومى وميهن پەرستى ئەو افسرانەى اجبار كردبو كەاختياري خيانەت بكەن لگەل حكومتى فارسا. وبەهوى يك خرينى ويك عرقى توركماني أزربايجانيەتيانەوە اشتراكى حرەكاتى أزربايجانيان كردبو وداخلى قشون وسربازخانەى أزربايجان ببون.

انجا لەتيك چونى أزربايجان ئەو افسرە درەجاتدار وخوين گرمانە وايان زانى بو كە قاضى محمد تسليم نابى فراراً هاتبون بو سابلاغ. بەلام نەيانزانى بو كەاوردوى دەولەتى واردى مياندوواو بووە بەامنيەتەوە لەشارى مياندوواوا اسير اكرين وادرين بەدادگاى زەمانى جنگى مهاباد بەترتيباتى خوارەوە ئەمانيش لەسابلاغ لەتنافى دەولەتى دكتاتورى ايران دران. ولەسەر آزادىخواهى.ئەمانيش خاكى أزادىپەرستى مهاباديان بەنصيب بو. وبون بەميوانى ئەو آزادىخواهانەى كەلەپيش ئەمانا ناومان هينان.

١-سرهنگ ابو القاسم عظيمى

٢-سەرگردى سوارە جعفرى سلطان أزاد.

٣-سەرگوردى پيادە	على اكبر حسينى
٤-سروان پيادە	يوسف مرتضوى
٥-سروان پيادە	حسين قاسمى
٦-سروانى هوائى	محمدى آگهى
٧-سروانى پيادە	غلامحسين ناصرى
٨-سروانى توپخانە	احمد جودەت
٩-ستوان (١) مالى	حسين غفارى
١٠-ستوان (١) سوارى	غلام رضاى دبيرينا
١١-ستوان (١) پيادە	افتخار هريس
١٢-ستوان (١) پيادە	على اكبرى شمرى
١٣-ستوان (٣) سوارە	قربان على أرين تاش
١٤-ستوان (٣) مهندس	حسين كوپال

۱۵-ستوان (۳) پیاده	عقیمی بلند جاوید
۱٦-ستوان (۳) پیاده	عبدالله ستارزاده
۱۷-ستوان (۳) سوار	عطاءالله زندیان
۱۸-ستوان (۳) پیاده	علی عالی ثنائی
۱۹-ستوان (۱) مالی	شاهپور شرەفی
۲۰-سروان سابق	حبیب‌الله خاك زادی
۲۱-ستوان (۱) سابق	حسن ظهیری
۲۲-ستوان (۳) سابق	علی غائی
۲۳-استوار (۱) هوائی	ابوالقاسمی حقیر پەرست

محاکمە واعدام‌کرانی قاضی محمد وأوالەکانی واعدامکرانی ۲۳ نفری أزادی‌خواهی أزربایجانیش بەوپی‌یە لەشاری سابلاغ دوایی هات وبەو گیانە پاکانەوەیان خویان فڕیدایە باوەشی فرشتەی رحمت ولاپەڕەی میژوی أزادی خواهیتەوە. میژوی ناموس وشرافەتەوە. میژوی نیشتمان پەرستی وکورد پەرستی‌وە.

فصلی (۹)

محاکمە وشهیدکرانی دوانزە أغای أزادی‌خواهی کورد لەشاری سقز وبوکانا

نظر بەقضیەی دسائسی خاریجە کوردەکان بەتەواوی خویان لەنظر دەولەتی ایران عیبدار کردبو. اعتقادیان وابو کەجاریکی‌تر زنجیری اسارەت نابی‌ننەوە. لەوختیکا کە لەلاین قاضی محمدەوە اعلانی تسلیم بونەوە کرا. أزادی‌خواهەکان سەریان لی‌شیوا. وەکو کەوی بالو پی‌شکاو نەیان ئەزانی بو کوی سەر ومال دەرباز بکەن.

تشددّی هەوا وبفر ریگاکانی حدودی بستبو. أزادی خواهەکان مالو منالیان بو دەرباز نەاکرا بو خارج. لەسەر تشجیع ودل نوازی وامیدەواری قاضی محمدیش خلك کەمتر باکی پاشەروژی لەبیرمابو.

چونکه هەتا بینیك قاضی محمد لەسابلاغا احترامی اگیرا وبو زور ایش پرسی پـی اکرا. ودیسان قاضی محمد خلکی وادارکردبو کەدەولەتی ایران حەقی بەسـەر کەسەوە نیە کەس مترسـی نـەبی. لـەعینی وختـا حکومـەتی ایـران بیاننامـەیکی بلاوکردبـووە کەکەس ترسی نەبی حکومەت بەچاوی گوناهباری تماشای کەس ناکات. چونکە لەنظر دەولەتا پابت بووە کە بەپنجەی خارجە ئەو تشویشاتە هاتوتەرو. هیچ ایرانیـك مسببی ئەو حرەکاتە نەبووە.

جا أزادی خواهەکان بەو ٣ دلنوازیە امین بوبونـەوە. بـو رفعـی اشـتباە واسـتقراری امنیەت روءسای عشـائرە گوناهبارەکـان رسمـاً کـران بـەمأموری اسـلحە کوکردنـەوەی عشیرەتەکەیان.

لەروژی ٢١/أزەری ٣٢٥ اکثری أغایانی فیض‌الله بگی لەترسی لشـکری ایـران بەمالەوە هاتبونە دی(شرف کنـدی) وخانقـای برهـان-مـنیـش لەسـابلاغ ئەهاتمەوە بـو دولی میرەدی. لەدی شـرف کنـدی-بـەاحمدخانی خلیلخـان وعلی‌بگـی شـیرزادم گـوت. کـەوضعیت تبـدّل ئـەکات. ایرانیـەکان دروئەکـەن کـەس عفـو ناکـەن. بەهـەرنوعیك کەبوتان اکری یا ایران بجی‌بیلن یان لەشوینیکا کنارەگیری بکەن تـا مصیری قـاضی محمد وبارزان رەوشەن ئەبی والا ایرانیەکان ئەتان خنکینـن. چونکـە ایرانیـەکان مجبـورن فعالیتیك بو لناوبردنی ئەو غایەی استقلال ومجزائیەتـە بکـار بی‌نـن لـەپیش تصدیقـی لائحەی نەوتەکەی (سادچیکوفا).

بەلام احمدخان جواباً گوتی من خنکـاندنی ایرانیـەکانم لەدەربـەدەری وچونـە عـراق بەلاوە باشترە. چونکە بەخنکاندنی خوم ناموسم محفـوظ ئـەبی. بـەلام لەدەربـەدەربونم ناموسـم نـامینی بـەلام سـەرم پـاریزراو ئـەبی. چونکـە تجرەبـەی دەربـەدەریم دیـوە لـە ١٩٤٤دا کەهاتمە ناحیەی پینجوین روم ئەکردە ژیـر سـیبری هـەر گـەورەیك طماعیـان ئەکردە نامـوسەکەم. جا کەوا بو با بخنکیم واعادەی ئەو دەورە نەبەمەوە.

باقی أغایانی کەش ئەمریەعینی موضـوع وەلامیان دامەوە. ومنیش بەچاویکی پر لەفرمیسـك ودلیکـی زور بەپەروشـەوە مـالأوایی ابدیـم لـەو کـوردە نـاودار وشـەرافەت‌مندانە خواسـت وبەوحالـە بـەجیم هیشـتن. انجـا لـەروژی ٣٠ أزەری ٩٤٥ احمدخـانی فـاروقی کـرا بـەمأموری اسـلحە کوکردنـەوەی عشـیرەتی فیـض‌الله بگـی. وهەمولایکیان امین کرانەوە واعادەی سەرجیگا وریگای خویان کران.

متأسفانه لەپاش تەواوبونی اسلحەچنی أغایانی خوارەوە هەمویان بەتأریخ ١٠/١٠/٣٢٥ لەبوکان کو اکرینەوە. وهەمویان بەیك آن توقیف اکرین وهەر لەبوکان حوالەی دادگای زەمانی جنگ ئەکرین. ولەپاش تصدیقی حکمی اعدامیان بو خنکاندنیان لەروژی ١٣/١١/٣٢٥ ئەو أغایانە هینرانە زندانی سقز.

١-احمدخانی فاروقی-٢-عبداللەخانی متینی -٣-محمدی دانشوەر -٤-احمدخانی شجیعی -٥-محمدامین بگی باغلوجە کەمشهور بو بەمحمد امینبگی بابەخانبگ-بەلام علیبگی شیرزادی تنها لەزندانی بوکان مایەوە. چونکە دی یك شەوە تابعی بوکانە. وقانوناً مجرم ئەبی لەو منطقەیە اعدام بکری کەارتکابی جرمی تیاکراوە وجیگای جریمەکانی ئەویش ناحیەی بوکان بووە.

محاکمەی علی جوانمردی رئیسی عشیرەتی گەورکی میرەدی

علی جوانمردی رئیسی گەورکی دولی میرەدی لەگل رسولی محمدی برای وکریمی محمدی کوندەلان ومصطفیأغای معروفی کیلهشین وشیخ صدیقی اسعدی یازیبلاغ-لەسەر طلب وداوای سرلشکر همایونی چون بو سقز. بەو فیلە اقناع وداواکران بچنە سابلاغ بو استفادەی مرحمت لەسەر لشکر همایونی. علی جوانمردی تا اندازەیك خوی بەبی گوناه ازانی لەقضیەی دیمکراتا. چونکە هەتا چوار مانگ پیش ئەو تأریخە لەسنە زندانی بو. وکە گەراشەوە بو (تموتە) بارزانیەکان بەتقریری درو متهم یان کردبو گوایان اختلاطی لەگل رزم أرا وسرلشکر همایونیدا هیە. بوتأید ومراقبەی نظر مدەتیك بو بردبویان بو سابلاغ هەتا روژی انقلابەکە هەر لەسابلاغ بو.

جابەو مناسبەتەوە خوی زور بەبی تقصیر وسەربەست ئەزانی اجا بەبی تردد لەگل ئەو أغایانەی کەباسکران چو بو سقز. بەلام بەگیشتنی بەشاری سقز لەسەر تحریکات وافساداتی محمد أغای عباسی کەتالان کران وەدەربەدەری خوی بەهی ئەو ئەزانی لەدەوری حەمرشید خانا.

أغای جوان مـردی بـەخوی خزمەکانیـەوە اسیر اکریو لـەعینی روژا کـەتصادفی ۱۰/۱۰/۳۲۵ ئـەکات أغایـانی شیخ امین اسعدی-و حسـن خـانی کـانی نیـاز وعلیخـانی فـاتح قلنـدر کـەعائدی منطقـەی سـقز بون ئـەوانیش توقیـف اکریـن ولەافسران-ضرغـام- وموثوقـی-صدیقـی-کـهیاری--هیئتیکـی دادگـای زەمـانی جنگ لەسقز تشکیل کرابو محکمەی ئەو ٦ أغایانە.

محاکمەی علی جوانمردی

قاپی محکمەی جنگی کرایوە

س-أغای علی جوانمردی تو بەمە متهمی کەلەدەوری شهریوری ۱۳۲۰دا اشـتراکی حمە رشیدخانت کردوە. لەوختیکا کەحمە رشیدخان خارجـەیك بـو کـە بانـەی گـرت ئـەو هەمو عـائلەی افسران وەمأموری ادارەجـاتی ایرانـی بـەکمالی شـەرافەت وهـنرمندیەوە وبەامنیتی کاملەوە لەمنطقـەی سـقز تسـلیم بـەتویکردن کـەواردی سـقزیان بکیتـەوە کەچی تو فعلاً انـواع حنـارەتت بەسـەر هینـابون.-۲- کەلەسـنە بـرەلا کـرای تعـهدت لیوەرگیرا کەتداخل بەقضیەی قاضـی محمد نکەی کەچی فعـلاً لـە معاونـەتی قـاضـی محمد قصورت نکردوە. وحسن ومحمـدی کـورت اشـتراکیان بـەحرەکات کـردوە لـەجنگی میرەدیدا لگل لشکری بانەیدا سەربازیان کوشتوە ولامـت چیـە-حمـەخانی محمودخـانی کانیسانان لەسابلاغەوە بە ۲۸ تفنگەوە هاتوتە لای تو نەتگرتوە بەریت کردوە.

ج-اصلاً اشتراك کردنم لگل حمە رشیدخانا باری ناچاری بو. وختی کەحمە رشیدخان بقصدی حملەی بانە واردی (ترخاناواو بوین وکانی ملا احمـد-بـو کـاغذیکی هەرەشـەی لینوسیبوم ئەگەر اشتراکی ئەو حرەکاتەی نکەم عـاقبەتی بو من خراپ بی. بـەلام هـەتا گـیرانی بانـە مـن گویـم نـەدایی. لـەوختیکا کـەبوم معلـوم بـو حمـە رشـیدخان چوکـی بەدەولەتی ایران داداوە. وحکومت موجود نیە کەحقوقی خوی محـافظە بکات چە جای حقوقی ایمە. ولەترسی سابقە عداوەتـی کەلـەبین ایمـە وبانـەیدا هـەبو. ناچـاری ئـەوەبوم کەاشتراکی حرەکاتی حمە رشیدخان بکەم.

۲-بو قضیـەی عوائلی ایرانی کەلاین منەوە تعرض وتحقیر کرابن. قطعیـاً اصلـی نیە چونکـە غرەتـی شـرافەتمندی کـورد درحـق بەاسـیر وژیرکـەوتو لـەغیراز تلطیـف ومهرەبانی هیچ فکریکی کە قبول ناکات.

٣-بو قضيه شەركردنی محمد وحسن کورم لگل دەولەتی شاهنشاهی بی علاقـەم چونکه لەو وختەدا من لەسنه اسیربووم. وبو چونی سابلاغ وعلاقەم لگل قاضی محمدا جاری ئەوەل حمه رشیدخان بەاجباری ناردومی بو زیارەتی قـاضی. وجاری دوهـەمیش بەحپسی بردویانم لەسەر راپوری محمد قدسی ضابطی بارزانی وحمەخانی محمودخـانیش کەلەسابلاغ گراوەتەوە هاتوته مالی ایمه. من لەمالەوە نەبووم کورەکانیش نەیان توانیوه بیگرن. بەلام حق نیه دەولەتی ایران بەو دەرەجەیه پشتیندی غرضکاری لگل ملەتی کوردا ببستی و آثاری ئەو ملته بی‌چارەیه بریتەوە.

هیچ وامەزانن کەبەو تشدوداته کورد دوایی بی. بلکو هـەتا ایوه لەحریـەتی زاتـی منعیـان بکـەن ئـەوان زیـاتر بـو داواکردنـی حقوقـی مرعیـەی خویـان حریـص ئـەبن. لەجیاتی ئەوەی کەایوه کوردکوژی وبرادر کوژی بکەن بـەتفاهم وتسـاهل باشـتر اتوانـن معنویاتیـان پاش بخەن. رضـا شـاه هـەتا مرد نـەی‌توانی بەتشـدد خولیـایی قومـی لەمیشکی کوردەکان دەربی‌نی. لەرەغمی ئەوەی کـەهرچی رئیـس العشـائر ومتنفذیـن وأزادی‌خواهانی کورد هەبو لەقصری قجـرا زندانـی کردبـون. لەئـەوەل وهلـەدا ئـەوەیان بەسەر دەولەت هینا کەایستا منی پی مـتهم ئەکەن. من وا اعتقاد ئەکەم ئەو قضیـەی أزادی خواهیـه بەکوشـتن وزندانی‌کـردن دوایـی نـایی الاّ کـەریگایکی تسـاهل‌تری بـو نەدوزنەوە. منیش هەر ئەونده تمـاس لـەو هیئتـی دادگایـه ئەکـەم هـەتا بـەیقینی ازانم، تصمیمی خراپیـان بـو قضیـەی هاوری‌کـانم اگرنـه برنظـر. ولەوختـەدا مـن داوای کوژرانی خوم ئەکەم لەپیش أوالەکانما. چونکه مردن لەژیانیکی بی دەسـلاتانه خوشـتره وبی‌أوالی لەمردن پیس‌ترە.

علی جوانمردی
امضـا

محاکمەی رسول أغای محمودی گەورك

س-أغای رسولی محمودی-توبه کوشتنی سەرجوخه شـعبان-متـهمی کەلەپوسـطی میرەدی کـوژراوە. چونکـه مـیرەدی دی تویـه. ایضـاً بـەوە مسـئولی کـه لـەدیواندره برینداركـراوی وأغـا صالح کنـدولان خـور خورەی وحمـه امـین بگـی صدبـاری بانـه) کەلەشەری دیواندره کـوژراون. توتشـجیعت کـردوون کەهلمـەت بەرنـه سـەر پادەگـانی

شاهنشاهی لەومرکزەدا ولەدەوری قاضی محمدیشا لەسقز فرارت کردوە چووی بو لای حمه رشیدخان وقاضی محمد.

ج-اصلاً سەرجوخە شعبان- کەکوژراوە من لەسقز حپس بووم قیدی زندان شاهدی بی گوناهیمە. وبو شەڕێ دیواندرە انکار ناکری کەاسبابی ضروری ئەو شەڕەی پی‌کردوم. لەفراری سقزیشما ناچاربووم چونکە ژنومالم لەمیرەدی اسیری دەست دیمکراتیەکان بووە. وخوشم فعلاً بەبی گوناە لەسقز گل درابومەوە. جابو دربازکردنی عائلەکەم لەدەست ئەو هەمو لشکرەی کە لەمیرەدی کوبوبووە ناچاربووم کەالتحاق بەعائلەکەم بکەم ولەفراری منیشا بەناوی منەوە هیچ حادثەیك روی‌نەداوە. وبوهەردو حرەکاتیش امری عفوی شاهانە بخش کراوە. من وا اعتقاد ئەکەم کە لەسەر ئەوشتە کونانە نەرون باشترە خەریکی اعادەی امنیت واصلاحات واعادەی روحی عمران وکشاوەرزی بن لەو غائلەی گیران وتختو تازە باشترە. چونکە تشدد دوبارە دەوریکی راهن لەایرانا ئەهی‌نی‌تەوە وجود کەاجارە بەهیچ تدابیریك بەرهەلست نکری. حقوایە حرفیاً تطبیقی قانون وعفوی امری شاهنشاهی بکەن وبەاغراضی شخصی وبەتحریکاتی هیچ ناحەزیك درحق بەدانیشتوانی ایرانی نژاد غرض‌کاری تعقیب نکەن باشە.

رسولی محمودی
امضا

محکمەی شیخ صدیقی اسعدی سقزی

س-أغای صدیقی اسعدی تو متهمی بەوەی کەلباسی دیموکراتت لەبەرکردوە وبەدرەجەی کبتانی اشتراکی شەری هیجانانت کردوە. وسەربازی ایرانیت کوشتوە.

ج-دەولەتی ایران حاضر نەبو کەمستقیماً دفاع لەو جیگایانە بکات کەناموس وعائلەی ایمەی تیا اژی. حالاتی ناچاری وشەرف محافظەکردن اختیاری ئەو خذمەتەی پی‌کردین

صدیقی اسعدی
امضا

محكمەی مایور شیخ امین اسعدی کەس نەنازانی

س-أغای مایور شیخ امین تو بەرگی زنّارت پوشیوەو پروپاغندەی پچکرینی ایرانت کردوە. وداواکاری سەربەستی ودیانەت نەهیشتن بووی. وبقصدی تجهیزی عسکری چەکت لە قاضی محمد وەرگرتوە. اشتراکی جنگی هیاجانانیشت کردوە.

ج-اصلاً لەپوشینی لباسی زناری جرمیك توجە ناکری. کاروانی تمدن بەرەو پیشکەوتن ئەوا. مستوای أدەمی زاد امرو گیشتوتە مرحلەیك کەحقوقی فردی وگەلی لەهەمو لایکەوە پاریزگاری کراوە. بەحسب ئەوەی کەمن ناو وزمان وجیگام بەکورد وکوردوستان ناوبراوە. واجباتیکی هەرە پیویستمە کە بو شکانی أمانجی پیشکەوتنی ئەو کوردو کوردوستانە تی بکوشم واختیاری انواع دەوری مخاطراتی بو بکەم. وئەو لباسەی کەهیئتی دادگای محترمیش پوشیویانە هەر بەرگی زنارە. چونکە نهضەتی بەشەری ئەو لباسەی کردوە بەلباسیکی عالەمی. مادامیکی ادەمیزاد بەرەو پیشکەوتن ئەروا لەداخوازی حقوقی کورد وسەرپەرشتی وەلاتەکەما خوم بەمقصر نازانم.

وبو قضیەی دیانەت اصلاً من بەشعوری دیانەتەوە مقید نیم تنها بەشعوری قومیەتەوە مربوطم. قومیەت اگر مخالفی أدابی دیانەت ببوایە لەناو ملتانا تعقیب نەاکرا. مادام هەتا ایستا قومیەت لەهیچ لایکەوە منع نکراوە. معنای ئەوەیە ملیەتیش لکیکی دیانەت بی. نەدیانەت بەبیقومیت ونەقومیەتیش بەبیدیانەت اژی. جا بەهوی ضمیری قومیەتمەوە بەواجبم زانیوە کەئەو لباسە لەبەربکەم چونکە ئەو لباسە بەخوینی هەزاران گنج ولاو لەماشین دراوە.

امین اسعدی

مایور

محاکمەی حسنخانی کانی نیاز فیض‌اللەبگی

س-أغای حسنخانی نیاز تو بەوە متهمی کەچووی بو ناو دیمکرات

ج-چونی ناو دیمکراتم جریمەیك تشکیل ناکا. قوام السلطنە بەرسمی بلاوی کردوتەوە کەشخصی اشرفیشیان دیمکراتە ورسماً ئەو حزبە لەایرانا امتیازی دراوەتی.

وبو محافظەکردنی املاك وحقوقی أغایەتی خوم مجبور بووم کەتماسی قاضی محمد وغیرەیان بکەم لەو جهتەوە خوم بەمجرم نازانم.

حسن کانی نیازی جلال‌بگی
امضا

علی‌خانی فاتحی قلندەر فیض‌الله‌بگی

س-أغای علی‌خانی فاتحی-تو بەوە متهمی کە لەلاین قاضی محمدەوە مرشح بووی بەفرمانداری سقز

ج-أصلاً کەسقز گیرابایە زورکەس لەمن مقدّەم تر هەبو کەبکرین بەفرماندار. قطعیاً ئەمن فکریکی أوام بووە ونەقاضی محمدیش شتیکی وەهای باس کردوە. ئەوە ناحەزان ئەوەیان بو دروست کردوم. ولەدەوری دوهەما اختلاطی قاضی محمد بو من ناچاری بووە. چونکە دی‌یەکەم مرکزی حرەکاتی لشکری قاضی محمد بووە.

علی خانی سرتیپی جهانگیری
امضا

جا محاکماتی ئەو ٦ أغایە بەوپی‌یە دوایی هات ولەنتیجەی محاکمەیاندا قەرار بەاعدامیان ندرا. ولەمحکمەی تجدیدی نظریشا تصدیق کرا. وتنفیذی اعدامیان بو شەوی ١٥/بهمن ٣٢٥ بەتصویبی اعلیحضرەتی همایونی شاهنشاهی ایران گەیشت.

هیئتی دادگای محکمەی أزادی‌خواهانی فیض‌الله‌بگی لەوکان عبارەت بون لەرئیس سرلشکر همایونی وسرهنگ مفروری وسروان خاکسار-و ندیمی.

-قاپی محکمە کرایەوە-

محاکمەی احمدخانی فاروقی رئیس عشیرەتی فیض‌الله‌بگی

س-أغای احمدخان فاروقی کەمشهوری بەأغای سالار واحمدخانی خلیل‌خان تو لەگل عبداللهخانی متینی ومحمدخانی دانشوەر کەهەردوکیان برای بچوك تن. متهمن بەکوژرانی سەرلشکر امین لەسقز. واشتراکی حرەکاتی حمە رشیدخان هتا نهایەت

لەدەوری شەهریور و قاضی محمدا. کەشەری هیجانان کراوە فرماندەی لشکری هیجانان بووی لەضدی قوای دەولەتی تشکیلی سلاحت کردوە وسەربازت کوشتوە. هەمو امورەاتیکی حمە رشیدخان موافقی دەستوراتی تو بەانجام هاتووە. لەدەوری دیمکراتا بەروتبەی پولکونیکی معاونی حرەبی حمە رشیدخان بووی. تو زور گوناەباری باخصوص لگل أغای محمد امینخانی قادرخان زادە-لەشەری کاکە سیاوی) محالی خرخرە زور شکارەت واقداماتت نشانداوە لەو شەرەدا ١٢ نفر سەربازت کوشتوە. دفاعت چیە بیکە.

س-أغایانی عبداللهخان ومحمدخان ایوە خوتان جوابی خوتان ئەدەنەوە یانە احمدخان وکیلی ایوەشە

ج-احمدخان سەرداری ایمەیە. ایمە لەحضور ئەوا حدّی کلاممان نیە.

س-أغای احمدخان وەلامی ئەمانیش بدەوە. کەئەمانیش شریکی گوناهباری تون

ج-اصلاً أغایانی عبداللهخان ومحمدخان برا بچوکی من بوون واشتراکیان بەو حرەکاتانە نکردوە. تکایە ئەم بیچارانە داخلی پروەندەی گوناەباری من مکەن چونکە ئەمان اقداماتیکیان بو ئەو حرەکاتانە نەبووە. ئەمان برامبر بەم تهمتانە معصومن.

اصلاً حکومەتی دکتاتوری رضا شاهی پهلوی وضعیتی هوزی کوردی گیاندبو اندازەیك. بەراستی لەتەواناماناا نەمابو کەچیتر قبولی ئەو فشار وأزارە بکری. باوکو باپیرەی من پشتاوپشت لگل دەولەتی ایرانا نظر بەسوئی ادارە وعدالەت. هەر بەبی محبت ومهرەبانی رای بواردوە. چونکە لەدەمیکەوەیە دەولەتی مرتجعی ایران هەر خوینڕیژ بدکردەوە بووە. جا منیش زورم بەلاوە سوکیبو کە لەرەویەی اجدادی خوم لابدەم. وبو هیندی ژیان وزندەگانی وەختی سەری حرّیەت بو افسرانی ایرانی بەذلیلی دابنەوینم. بەواجباتیکی مقدەسی ملیم زانیوە. کەفرصەتیکم بو هلبکەوی لەو هەلە مبارەکەدا آثاری بدی شاهنشاهیتی ایرانی ریشەکیش بکەم.

حمە رشیدخان لە قضیەی شهریورا مطابقی رغبەت ونخشەی من کاری نەئەکرد. والاّ من حرەکاتەکەم هەر اوندە محدود نەاکرد بلکو ئەمەویست لەشاری تارانا محمد رضای خائن لگل هینتە خائنەکەی حکومەتەکەیا لداری سیاسەت بدەم.

قاضی محمدیش دیسان هەر بەشخصیکی گوناەبار ازانم. کەنەیهیشت لەتولەی خوینی ازادیخواهانی کورد. ئەو درەجەداره خائنانەی دەولەتی محمد رضا لەسقز وبانه وسردەشتا بکەم بەعبرت ونمونەی مثالی میژوی کورد.

بلین تان ئەدەمی هەتا أخر نفسم دوژمنم بەحکومەتی حاضرەی ایران. وهەتا دواتنوکی خوینم أمادەم کاسەری خوم بخەمە پیناوی أزادی کورد. لەوبیرو بریارەی کەلگل نیشتمان وکورد بەستومە بەرگەشتە نیم. أزادی کوردم ئەوی نەوك زندەگانی کسیفانە وبیدەسلاتانە.

بژی کوردوستان. بژی أزادیخواهانی کورد

احمدی فاروقی

خلیلخان زاده

س-أغایانی عبداللهخان وحمەخان ایوه برامبر بەم تعصبی قومیه الین چی؟

ج-تکایه هیچ پرسیاریك لەایمه مکه چونکه تعصبو نیشتمان پەرستی ایمە زور لەاظهاراتی کاکەمان بەرەوژورتره. وحرفیاً ئەو فرمودانەی موافقی أرەزو ونهادی ایمەیه.

محمد دانشور عبدالله متینی

محکمەی علیبگی شیرزادی فیض‌اللهبگی

س-أغای علیبگی شیرزادی-تو درەجەی مایوریت بووه. لباسی افسری خارجەت لەبەرکردوه. بەبی دەستوراتی قانون درەجەت هلگرتوه. تشکیلی حزبت لەدی یەکشەوه کردوه کەملکی خوتە. تو خزمی قاضی محمدی. زور هەولی دلسوزانەت بو داوه. واشتراکی شەری هولەسوت) کردوه. برامبر بەو تهمتانه ولامت چیه.

ج-اصلاً حکومتیکی شرعی وقانونی درەجەی دابو به من. من لەهەمو اوامریکی دەولەتی بد اطواری ایرانیمستغنی بووم بویە اختیاری ئەو هنگاوی قومیەتەم کردوه. بو پیشرەوتی استقلالی کورد من ئەو لباسانم پوشیبو چونکه لەدەولەتی ایرانا شخصیکی عادی شلاّتی لباسی افسری ئەپوشی. بەلام دەولەتی دیمکرات برامبر بەلیوەشانەوه دەرجات ومنسبی دابو من حقی خوم بووه که بەلباسی افسری دیمکرات مفتخر کراوم. قومی کورد دەمیکبو حقوقی لەلاین خائنان ومرتجعانەوه پایه مال

کرابو. مادام ایمە بوین بەو لاوانەی کەتوانیمان ئەو منزەلە دوورودریژەیە طـەی بکـەین حقی خومە بەهەر سزایك کەرەوام ئەبینن. هەتا سزای تالم بدریتەوە لەلاپەرەی میژودا مرکزی نازداری تر وەراگرم. متأثر نابم بههر جفایی کەعقابم بدەن چونکە واجباتی قومی خوم بەانجام هیناوە. بەدەوامی پیشەوای بەرزی کوردوستان افادەکەم دوایی دینم

علی شیرزادی

محکمەی احمدخانی شجیعی فیضاللەبگی

س-أغای احمدخانی شجیعی تو بەچە هیوایك لەهیجانان مقابلەی نیروی شاهنشاهیت کردوە. ئەگەر معاونی فرماندەی ئەو جبهەیە بووی بوچی لباسی رەسمی افسریت لەبەرا نەبووە.

ج-اصلاً من بو لباس لەبەرکردن اختیاری خذمەتی دیمکراتم نکردبو. بەبیقید وشەرت ئەم ویست فداکاری بو نیشتمان بکەم. لەبەر ئەوەی کەدەولەتی ایرانم بەدەولەتیکی خائن ازانی. قەرارم دابو هەتا أخر هەناسم لەپیناوی دیمکراتا فداکاری بەانجام بگینم. بەبی شەرەفیم ئەزانی کەألای أزادی ۹,۵۰۰ ملیون کورد بخەمەوە اسارەتی ئەو دوژمنانەی کەنازانن معنای شەرافەت وتمدن چیە. زور بەو روژە ئەنازم کەوا من لەسەرخذمەت ونیشتمانپەرستی قومی خوم بەتاوانبار دانراوم.

بژی أزادی کورد-بمری دکتاتوری ایرانی

احمد شجیعی

کلتەگەی رشیدخان زادە

محکمەی حمەأمینبگی بابەخانبگی فیضاللەبگی

س-أغای حمەامین باغلوجە تو بەبی استنادی قانونی أرتشی ایران درجەی کبتانی دیمکراتت هلگرتبو جلی گاورانت لەبەرکردبو. ولەشەری سەردەشتا اشتراکی شەرت کردبو. دو کورت ناردوە بو باتکوبای-روسیا بو تحصیلی روسی.

ج-چونی کورەکانم بو روسیا شتیکی ضروری بو. چونکە وا اعتقاد اکری امان بتوانن انتقامی خوینی شەهیدانی کورد لەوخائنانە وربگرن کە بەبی تاوان ایمەیان زندانی کردوە. دوهم استقلال وأزادیش خوشەویستترینی شتە لەجهانا. مادام کورد توانیبیتی خوی بکا بەخاوەن درەجات ونشان. منیش بەئەوپەری فخرەوە هلیان ئەگرم.

وبو اشتراكی هەرای سەردەشتیش واجباتیكی قومیم بەجی هیناوە واتاعەی نظامی سەربازیم كردوە.

محمد فیض‌اللەبگی

بەقەراری هینتی داد‌گای زەمانی جنگی بوكان ئەو ٦ أغایانە شنقاً قراری اعدامیان بەتصدیقی محكمەی تجدیدی نظر وارادەی شاهنشاهی گیشت كەلەشەوی ١٥ بهمنی ٣٢٥ دا اعدام بكرین.

جا أغایانی ناوبراو لەروژی ١٣بەهمن ٣٢٥ بەمحافظەی جلاد سرتیپ (لشكری هینرانە سقز. وعلی‌بگی شیزادی تنها لەبوكان بو صلب گلدرایەوە وسەرتیپ (لشكری) كەیكیك بو لداخ دار وژن ومال بەتالانبراوەكانی دەوری حمە رشیدخان لەبانەدا. بو انتقامی ئەو كینەیە داد وطلبی ئەو خذمەتە بوبو كەنهایتی روژی ئەو أغا كوردانە بەدەستی ئەو بی.

جالەشەوی ١٥/١١/١٣٢٥ كەمصادفی ١٣ربیع الاولی ١٣٦٥ﮪ اكات قراری صلبیان لەسقز بەو ١١ أغایانە بەتفصیلاتی خوارەوە ابلاغ كرد. وبەحضوری امام جمعەی سقز وصیتی أغایان كرا.

١-اعدامكرانی علی جوانمردی ورسولی محمودی-(٢)

امام جمعەی سقز-أغای علی جوانمردی لەسەر امری دەولەتی شاهنشاهی هاتووم پیت رابگەینم تو لگل رسول ئاغای براتا لەپاش ٢٠ دقیقەی كە صلب اكرین چە وصیتیكتان هیە بیكەن.

علی جوانمردی-أغا امام جمعە من ئەو كوژرانەم زور لەو ژیانە بەلاوە باشترە كەزبان وقلەم وحریەتم لەژیر پنجەی دەولەتی دكتاتوری ایران اسیر كرابی. من زور بەو كوژرانە شانازی ئەكەم كەكلەی من اخریتە بنەرەچەی استقلالی كوردەوە. گیانی كە لەری ازادی گەلا بخت نكری مانای ئەوەیە كەدەورەی زندەگانی نەدیوە. بەلام داخی گەرانم بەو مرامە نەگیشتم كەهمیشە چاوەروانیم اكرد.

شعر

لەپیناوی كورد كوژران	بەم مەرگە شادم مەرگی مەردانە

سیرانە

کوردانە

بەلام بەحمە وحسن ورشیدی کورم بلین اگر بویان کرا خوینم وون نەکەن. بەلام رسول أغای برام بی‌گوناهە. چونکە برا بچوکم بووە هرچیکی کەکردبی بقصەی من کردویەتی دە هەزار تومان ئەدەم کەرسول أغا نەکوژن. خوا هلناگری حقی کوشتنی نیە

رسول أغا- کاکە چە وەختی ئەو قصانەیە تو ئەتەوی بەناوی کی پر لەشەرافەتەوە ئەو جهانە خویرییە بەجی‌بیلی. ومنیش لەبەرچنگی دەولەتیکی بی شرافەت بەجی بیلی کەپیم بلین أغای سەرجوخە شعبانت کوشتوە.

نا نا أغا شتی وامفرمو بو خزمتکاری ئەو مسافەرەتت منت لازمە لەزندەگانیدا هەربەیکەوە بوین با لەو دونیاشا لیك‌هەل‌نەبڕین. نازانم چون دلت بڕوایی ئەدا کەلەو شایی وزەماوندی شرافەتی میژوی کوردا من بی‌بەش بکەیت. نا نا أغای امام جمعە گوی مدە فرمودەکانی أغا. بەلام ئەو وصیەتەی منە بەسلطەی تنفیذیەی ئەو حکم رابگەینە. کەمن لەپیش جنابی علی أغادا بکوژن باچاوم بەمەرگی أغا نەکەوی. با أغا بزانی کە لەمیدانی گیانکیشان وروح فداکردنی قەوما لاویکی بەجەرگ وبلیمەتبووم. -۲-بەحمە وهمزە وبایزی-کوریشم رابگەینە کەقەت ژیان وزندەگانی بەسەر شوری‌یان نەوی. بلکو کوششی ئەوەبکەن کەتولەی مامە وباوکیان لەو دوژمنانە بکەنەوە. کەئەوان‌یان بی‌مامە وباوك کردوە.

شعر

ئەو روژە خوشە لەداری أزاد	بدریم بی‌بی‌نن ناحەز ودوژمن
بلین ئەو کوردەی لەری أزادی	گیانی بخشیوە بەجەنّەتبو شاد

أغایانی احمدخان وهاوبیرانی فیض‌اللەبگی- منو کاکەم وائەروین بو پای دار. گردن‌مان ازاد بکەن. خوا حافظ-خواتان لگل.

ساعەت ۶/۳۰ شەوی ۱۵/۱۱/۳۲۵ بژی أزادی بژی أزادی

اعدامی احمدخانی فاروقی ژمارە (۳) رئیس عشیرەتی فیض‌اللەبگی

امام جمعە-أغای احمدخانی سالار تو امشەو لگل عبداللە خان وحمەخانی براتا اعدام اکرین چە وصیتیك‌تان هیە بیکەن بوتان ئەگەینم.

احمدخان-من هیچ وصیتیکی أوام نیه کەداوای روعفەتی دەولەتی ایرانی مرتجع بکەم. بەلام بەدەولەتی کونەپەرستی ایران رابگەینە کەخوینی ایمە لەلاین لاوانی کورد وون ناکری. خوینڕژانی ایمە ئەچیتە قالبیکی أوا گرنگی سیاسیەوە. هیچ امید ناکری کەچارەی ئەو پرشنگانە بکری کەوەکو بنزین وأگر ئەکەویتە ناو لاشەی ملەتی فارس زمانەوە.

قەی ناکا ایمە کە۳ سی براین واخوینی خومان بە ۹,۵۰۰ملیون کورد بخشی. البتە لاوانی کوردیش دارای ئەوندە غیرەتو شرافەتەن کەیك بەهەزار خوینی ئەو دوژمنانە بریژن کەحقی ایمەیان بەسەرەوە هیە.

اگر ایرانی مرتجع لای وابی بەکوژرانی ایمە قضایای أزادی واستقلالی کورد دائەمرکیتەوە ئەوە شتیکی تی‌نەگیشتو وچەوتانەیە. بەحمە رضای نهاد بد رابگەینە امرو ئەوەلی شورش وأژاوەی ایرانە وبەکوشتنی ایمە بروزە ئەستینی واگر مەرامیشی بەانجام هینانی غرضیکی شخصیە ایمە أثاریکی أوامان دانەناوە کە بەکوژرانی ایمە کوتاهی بیت. چونکە هەمو نفریکی کورد لەایمە زیاتر امادەی فداکاری بو لەناوبردنی پایەداری محمد رضای دکتاتور ونظامی فاسدی ایرانە انکار ناکری هەتا ایستا یك سەرلشکر ویك سرهنگ و۳سی سەرگورد و۱۲ سروان و۹٦ نفری سەربازی خاصی فارس زبانم کوشتوە. هەرچند کەئەو کوشتارە برامبر بەخوینی منو براکانم شتیکی بی‌قیمتە.

بەلام بو اثباتی گیان پاکی وتقدیسی شهادەت ئەو کردەوەیەم بوتە گەواهی ئەوەی کە بەپی تەوانام لەدەوری ژیانما واجباتی ملی خوم بەانجام هیناوە. وگلەی برایانی کوردودایکی نیشتمانم بەسەرخومەوە نەهیشتوە. من لەپیش عبدالله وحمەی براما بەرن بو پای دار. باچاوم بەمەرگی ئەمان نکەوی.

ئەوا لەسەر تو ئەمبەن بو پای دار	دایکی شیرینم نیشتمانی نازدار
لەجیاتی گریانو شین روڵە رو	قبرم داپوشە بەغونچەی گلنار

عبدالله خانی متین فیض‌اللهبگی ژمارە (٤)

أغای امام جمعە بەدەولەتی خونخواری ایران رابگەینە. بەرخی نیر بو سەربڕین باشە نەك بو خەوتن. دایکی نیشتمانی کوردم بو سەربڕین منی هیناوەتە وجود. ئەمە واجباتیکی پیروزی خومە بەانجامی ئەگەینم کەوا بەشادی وسەربەرزیەوە ئەچم بو بەر ئەو دارە کەپی‌الین داری استقلال. وامەزانن کەبو بجی هشتنی مالو منال بەپەروشم. چونکە ناویکی پاکی بقام أوالە لەو سفرەما. ومژدە بەدەولەتی فاشزمی متفسّخی

ایران رابگەینە کەخوینی ایمە ئەبی بەلافاویك کە کاخی مرمری وسرایچەی سعدأبادی کونەپەرستی حمە رضای بدا اطواری پی‌لەناو بچی.

شعر

ئەو روژە چە خوشە کەسەرم بەرز وبلند جیم

کورسیو سەری سەربازی عجەم کەوتوتە ژیر پیم

حمەخانی دانشوەر فیض‌اللەبگی ژمارە (٥)

أغای امام جمعە وصیتی من هەر ئەوەیە دایك مان لەدیهاتی (قیلسون وداش أغلوجە وألکەلو-وە بو دیدەنی ایمە هاتوە بو سقز. ئەگەر اکری بومان بانگ بکەن چاویك‌مان پی بکەوی. چونکە ایمە ئەروین بو سفریکی زور دور. با دایکمان بزانی کەدەولەتی ایران بەکوژرانی ایمە. فکری دامزرانەوە وتشکیلاتی ایرانی هیە. بادایکمان ئەوە بزانی کەکلّەی کورەکانی ئەکەن بەخشتی بنای أزادی کورد.

بادایکم بەخانمە خوشەویستەکەم رابگەینی ئەوا من ئەوم بەجی‌هیشت بنا بەو خوشەویستنەی کەبومانە. کورە بچکولانکەی بەو تەرزە تربیە بدات کەبەشەرافەتی باوك وباپیرانیەوە ئەویش بی‌تە ژیر خاك.

شعر

منصوروار اگرم ببرند بەپای دار مردانەجان دهم کەجهان پایەدار نیت

بر ایانی فیض‌اللەبگی گەردن‌مان ازا بکە ئەوا سعات ٧,٣٠ شەوە ئەمان بەن بو پای‌دار. بژی أزادی بژی کوردوستان وسەربەخویی

احمدخانی کوری خلیل‌خانی فیض‌اللەبگی بو. منتهای درجە خوینەدەوار وزمان شیرین روخوش بالابەرز رنگ اسمر أزاو هلکەوتوی ئەو عشیرەتەبو. عمری لەدەورەی ٤٥ سالانا بو.لەدی قیلسون منطقەی سقز دائەنیشت. عبداللەخان عمری ٣٥ سال ومحمدخان ٣٠ سالان بو. عبداللەخان لەدی ألکەلو وحمەخان لەدی دا شالوجەی سقز دائەنیشتن. احمدخان زور جوان وسوارچاك بو لەدرەجەی سخاوەتیشا بەوحدەی قیاس

دائەنرا زور بەثبات واقدام بو. همیشە برامبر بەدەولەتی ایران تەردی اکرد. هەتا باوکیشی لەزمانی شیخ عبدالله شمزینان اشتراکی ئەو حرەکاتەی کرد بو لە ١٨٨١دا. رەویەی قومیەت لەناو ئەو فامیلەدا شتیکی وەراثی بو لەقضیەی شەهریوەرا التحاقی بەحمە رشیدخان کردبو. اکثری پیشرەوتی لشکر کشیەکەی حمە رشیدخان لەایرانا بەهوی ئەمەوە پیکهاتبو.

مدەتیك لەدەوری حمە رشیدخانا کرا بەحاکمی سقز. کەتشکیلاتی سقز کرایوە هاتە بانە. کەبانە سوتا لگل حمە رشیدخانا چو بو عراق. ولەدوای سالیك چووە بو منطقەی بوکان لەدی تورکمانکندی دانیشت. ودوایی لەزمانی قاضی محمدا کرا بەمعاونی جنگی حمە رشیدخان. کەحمە رشیدخان گرایەوە بو عراق بەمالەوە چو بو سابلاغ. لەوی کرا بەاندامی انجمنی ایالەتی. کەشەری هەوشار وایران وقاضی محمد دەستی پیکرا. کرا بەفرماندەی لشکری سابلاغ لە هولەسودا-لەشکستی دیمکراتا لەسەر اعتمادی ایرانیەکان بو بەمأموری اسلحەچنی هەتا ساتی گیرانی لەبەرچاوی ایرانیەکان پایەیکی زور بەکلك وبەرزبو بو خانوی أزادیخواهان.

حکومەتی ایران اکثری اژاوەی ایرانی ئەو ناوچەیان بەتحریکاتی احمدخان ازانی ودەمیك بو لی بداخبون هەتا ئەو فرصتەیان بو هلکەوت. شەوی ناوبراو لگل هەردو برایا خنکاندراو گیانی پاکی خرایە باوەشی فرشتەی أزادی خواهی فرشتەی سەرپەرشتی گیانی شهیدانی نیشتمان خواهی.

انجا بەیانی جنازەی ئەو ٣سی رولە قارەمانانەیا فریدایە بەردەمی دایکیان (......) ئەو دایکە غیرەتدارە هیچ بویان نەگریا. هەر ئەوندەی گوت (رولەکانم دەولەتی ایران زور لیتان ئەترسا بویە أوا جەرگی منی بو ایوە سوتاند. بوتان ناگریم چونکە بو من جیگای فخرن مادام ایوە ڕۆڵەیك بون لەپیناوی گەلا کوژران. حقوایە بەمەرگی ایوە شادمان ببم چونکە بەهوی ئەو گیانە پر صلابەتەتانەوە خوتان کردوە بەخاوەنی شەرەف وأثار لەمیژودا. منیش دیم بو لاتان لەو زووانە انشاالله لەخانوی بقای بەقیمتا بەیکەوە شاد ئەبینەوە.

ئەو پیریژنە هەژارە تقریبی سعاتو نیویك بی هوش کەوت. کاتی وەهوش هاتوە کورەکانی دفن کراون. هەر بەو گرۆتاوەوە چو بو سەر قبرەکانیان وگوریچەکانی بەگوئبر هلبستن.

احمدخانی رشیدخانی شجیعی فیض‌الله‌بگی ژماره(٦)

أغای احمدخانی شجیعی تو امشەو سعات ٧,٢٠ دقیقه اعدام اکری وصیت بکە أغای امام جمعه تنها ووصیتی من ئەوەیه کە بەفامیلی فیض‌الله‌بگی وخزمو اتباعی من رابگەینن. کەهەتا أخر کروکچ یان لەپیناوی أزادی کوردا خویان بەکوشت بدەن. وقبولی ژیر چنگی ناحەزان نەکەن. چونکە غصبی حریەت لەهەمو مردنیك ناخوشترە. من ئەو اعدامە بەجیگای تأثر نازانم. چونکە لەمستقبلی خوم امینم کەجوانانی کورد یەك بەهەزار انتقامی ایمە لەفارسە خوین خورە پیسەکان ئەستینوە. بەلام ئەوەی کەاسبابی تأثری من بی ئەوەیە کەمن ئەوندە ژیام بەچاوی خوم ئەو فارسە بد کردەوانە لەژیر چکمەی لاوانی کوردا ببینم.

به علی کورم رابگەینە ئەگەر رۆلەی من بی ئەبی ئەو رەویەیە بگری کە من گرتبوم رەوی‌یەی فارسی دکتاتوری کوشتن. رەوی‌یەی أزادی پەرستی وخو خستنە بارمتەی سەربەخویەتیەوە.

شعر

ئەچم بو محشری کوردان بەروسوری وشەرافەتمند

نشانەم تەوقی گردنمە لگل دودەستو پی پی‌وند

بر ایانی فیض‌الله‌بگی ئەوا من ئەروم بو پای دار اگەر ایوە مان بەوساتەوە یادم بکەن. احمدخان کوری رشیدخانی تورکمانکندی بو لەناو فامیلی فیض‌الله‌بگیدا زور هلکوتو بو. مشهور بو بەسخی طبع وروخوش وجفەنگ باز. زمانی روسی. فارسی-تورکی کوردی زورباش ئەزانی. خویندەواریکی لایق بو. لەدی کلتەگەی بوکان دائەنیشت لەقضیەی شهریورا لگل احمدخانی سالارا اشتراکی حرەکاتی حمە رشیدخانی کردبو.

بەلام لەبەرئەوەی کەخزم بەقاضی محمد بو لەأشکرابونی قاضی محمد بای دایەوە لای قاضی محمد. لگل عزیزخانی یاسیکندا. بەدەستووری روسەکان حزبیکی شیوعی‌یان لەو ناوچەیدا کردبووە. بەلام لەبەر بی مقتضای وخت ئەو حزبە لەپاش بینیك لەلاین قاضی محمد وروسەکانەوە داخرا. لەحرەکاتی هیجانانیشا وکیلی

احمدخانی فاروقی بو. شریکی زور مردانەی لگل ایرانیەکانا کردبو. ئەگەر ئەو روژە ئەو أغایە سەرپەرشتی لشکری فیض‌اللەبگی نەکردایە عیلی فیض‌اللەبگی زور بەپیسی شکستیان هینابو. نەیان ئەتوانی احرازی ئەو مقابلیەتە بکەن کە کردبویان. ئەو أغایە لەتەمنی ٤٥ سالیدا اعدام کرا. بەاعدام کرانی ئەو محمودخانی برای برەلا کرا.

محمدبگی بابەخان فیض‌اللەبگی (٧)

امام جمعە-أغای محمدبگ. تو امشەو سعات ٧,٤٠ دقیقە صلب اکری وصیت بکە.
أغای امام جمعە – وصیت هەر ئەوەیە کەمن لەسەر نخشەیەکی شەریفی کورد اکوژریم (سازمانی طبیعەت منی بو زندەگانی (شرب الیهود) نهیناوەتە وجود. بلکو مـن بـو خذمەتی نیشتمان وبەرزکردنەوەی گل أفریدە کـردوە نسـبتاً ئـەوا مـن واجبـاتی خـوم بەانجام هیناوە. واجباتەکەشم ئەوەیە لەدوای چنـد دقیقـەیکی‌تر خـوم ئەکـەم بـەقوربانی لەژیر پی لاوانی کوردا. خوم ئەکەم بەشـاهدی ئـەوەی کـە کـورد مغدورترینـی هـەمو هوزیکـی جهانـە کوژرانـی مـن ئەبی‌تـە شـاهدی ئـەوەی کەمسـتوای قابلیـەتی کـورد گیشتوتە اندازەیك چیتر ژیر چەپوکی ناحەزانی پی قبول نکری.

شعر

بم بەن بو پایەدار داری استقلال   بکـەن بەشـاهد بـو کـوردی بـی حال

أغایان بەخواتان اسپیرم من ئەوا برام بو داری ازادی. ایوە ونیشتمان خوش
حمە بگ لەعمری ٤٠ سالیدا شهید کرا. ئەو أغایە لەعشیرەتی فیض‌اللەبگـی بـو. لە قارەوای بوکـان دائەنیشـت. زور خویندەواربـو فارسـی تورکـی کـوردی زور بەباشـی ئەزانی. بالابەرزیکی زور شیك وریك بو. لەقضیـەی شەریوەرا اشتراکی حمە رشـیدخانی کردبو. لەو أخرەشەوە لەلاین قاضـی محمدەوە دەرەجەی کبتانی درابویی. هەتای نهایەت لەجبهەی سقز وسەردەشتا بەو پیشمرگە خصوصیانـەی خویـەوە اشـتراکی جنگـی لگـل ایرانیەکانا کردبو. دو کوری بو تحصیل ناردبو بو باتکویـە بـو تحصیلـی أدابـی روسـی. بەلام لەدوای کوژرانی باوکیان کورەکان هاتنەوە بو ایران. بو سەرپەرشتی دایك ومنالە وردە بی‌کەسەکانیان.

علی خانی سرتیپی قلندر ملقب -به کوری- فیض‌اللەبگی (٨)

امام جمعه- أغای علی‌خان تو ئەمشەو اعدام اکری وصیتت چیه بیلی أغای امام جمعه- بەدەولەتی مرتجعی ایران رابگەینه. بەکوژرانی من تسکینی وضعیتی ایران ناکری. ایرانی متفسّخ ئەوەّلی شورش وانقلابیەتی. خوینی ایمه پەژاوەیکه بو تشجیعی گنجه غیرەتدارەکانمان. چونکه قضیەی کورد بوته باسیکی جهانی. وکورد جاریکی‌تر ناتوانی اعتماد بخاتەوه سەر فارسه بداطوارەکان ورزقومالی خویان چیکه درخواردی ئەو حکومته خائنەیه بدەن. هەتا قراری أزادی بو کورد امضا نکری هەزارانی وەك من حاضرن کەبەو رەویە خویان فدای بەرزی نیشتمانی کورد بکەن. أزادی‌خواهی کورد بەکوژرانی من تەواو نابی چونکه من هەرواجباتی خوم بەانجام هیناوه ٩,٥٠٠ ملیون کورد ماوه کەئەو واجباتەی لی امیدبکری. بەشای مرتجعی بدنهادت رابگەینه. ئەبی کورد لەایران جیا بکریتەوه. چونکه کورد چیکه بەژیرچەپوکی ناژی. عزەتی نفسی کورد چیکه قبولی استعماری ناکا بەری ایرانی مرتجع بژی کوردوستانی نازدارم.

شعر

من لەکوشتن کەی ئەترسم لافی قەومی لی‌ئەدەم

کەی کوڕی کوردم لەپیناوی وطەن گەر گیان نەدەم

برایانی زندانی سعات ٨ شەوه من ئەوا ئەروم بو سەر قەنارەی دوژمن گردنم أزاد بکەن کوردو کوردوستان خوش.

حسن خانی جلالی بەگ فیض‌اللەبگی (٩)

امام جمعه-أغای حسن خان متأسفانه عرضت ئەکەم امشەو ساعت ٨,٣٠ صلب اکری وصیتتان چیه بەانجامی ئەگەینم.

أغای امام جمعه نا نا متأسف مبه. من بو جیگایی ناچم کەمستقبلم تاریك بی وتأسفم بو بخری. پاشەروژی من لەقیدی کوردا بە ٣سی شت نوسراوەتەوه أزایی- راستی-ثبات- بەو ٣سی تیرانه لەمیدانی أزادی کوردا جنگاوم اگر هدەفە پیسەکانی ایرانی بوگەنم بەو تیرانه پیکابایه نەئەکوژرام مانای کوشتنم شاهدی ئەوەیە کەلەری

أزادیخواهیدا دەستی خوم وەشاندوە بەافسرە پیسەکانی ایرانـی رابگەینـە ئـەوان امـرو بەلاشە هلاوەسراوەکەی من پیئەکـەنن هینـدەی پینـاچی کـەلاوانی خویـن گـرم وتولـە استینی کوردیشم بەکلاکە بوگەنەکەی ئەمان بازی ئەکەن بەتنافی انتقامـەوە لەکوشـتن ناترسیم چونکە لاوانی کورد خوینم وون ناکەن. أی چند خوشە کە بەکوژرانی من پیران وگنجـانی ولات تـأمینی ژیـان وسـەربەخویەتیان بکـری ئـەو کوچـەم بـەکوچیکی شرافەتمندانە ئەزانم. چونکە ناو وشەرەفیکی گەورەم لەدواوەیە.

شعر

سەری لەسەر کورد بەدارا نکری   حیفە بەرۆلەی کوردان ناوبری

برایانی زندانی خوا حافظ ئەوا من رویشتم بو پای دار ایوە ونیشتمانخوش.

شیخ صدیقی اسعدی (١٠) یازی بلاغی سقز

امام جمعە-أغای صدیقی اسعدی-زور بەپەروشم بو نەمانت چونکە امشەو ساعەت ٩ لدارئەدری وصیت بکە هەتا بوت بەانجام بەگینم.

شیخ صدیق-أغای امام جمعە-راسپاردەی من هـەر ئەوەیـە کەبەناویکی شـەرەفەوە ئەروم بو لای خوا وبەکفنی خویناویمەوە مغدوریـەتی کـورد عرضـی بارەگـای بـەرزی خداوندی ئەکەم. وپی ئەلیم غایە لەدروسـتکردنی کـورد چیبـووە. کەئـەم هـوزە جوانـە لەهەمولایکـەوە وکـو حیـوان خراونەتـە بەردەستی ناحەزانـەوە. تـاقم بـەتاقم لەهـەمو لایکەوە لەری أزادی خواهیدا سەرئەبڕین. وخوم ئەکەم بەنمونـەی مسـال بـو ئـەو کـوردە سەربڕاوانە. وبەکفنی سورمەوە لەموزیخانەی أزادیخواهیدا داوایەکەم اپبات ئەکەم.

من بەو مردنە زور مسرورم. بەطبیعەت هەر ئەمردم ممکن بو ئەگەر وها نـەمردبام لەپەنایکی چەپەکی بیناویدا بەگوللەیکی ویڵ لەناوچوبام. بـەلام خوشـبختانە کـەامرو بەعظمت واحتشامیکی هـەرە بـەرزەوە بـەرز ئەبمـەوە وئـەو چونـە سـەر سیدارەیەم بـو ئەبیتە شاهدی ئەوەی کەلەری أزادیخواهیدا ئـەو فیضـەم چنـگ کـەوتووە. بیگومـان ئەو تنافەی کەئەمشەو ئەخریتە ملیمنەوە. لەدوای چنـد سـالیکیکە گـەورە کچـەکانی کـورد (بـو رمـزی شـەرەف) وشـعاری خنکـاندنی أزادیخواهـانی کـورد میخکبنـد وبەروبەرمور بەو دەستوری تەنافەی ملمان دروست بکەن. بوبەزمی دلداری بیخنە ملی خویانەوە.

شیعر

لەسیلەی پنجرە اهلی سقز سیری جنازەم کەن

جلوسی پادشای کوردە کەایمە بوینە قوربانی

برایانی زندانی خواتان لگل سعات ٩یە ئەوا من ئەبەن بو سەرداری سیاسەت. ایوە ونیشتمانخوش.

شیخ امین اسعدی-کەس نەزانی سەرشیو (١١)

امام جمعە-أغایای شیخ امین اسعدی امشەو سعات ٩,٣٠ صلب اکری وصیت بکە بوت ئەگەینم-

مایور شیخ امین اسعدی-اصلاً من کورم نیە کەوصیتیان بو بنیرمەوە تنها دوکچی بچکولانەم هیە کەهتیو بکەون وجیگای مراقی بی. ئەمانیش هتیو ناکەون چونکە ٩,٥٠٠ ملیون کورد پشتیوانیانە. وخوشیان تا اندازەیك لەدی کەسنەزان خاوەنی ملکن. بەلام تو بەدەولەتی خوینخواری مرتجعی ایران رابگەینە کەمن خوم بەقارەمانی کورد ئەزانم مادامیکی واجباتی ملّی خوم بەانجام هیناوە. ئەو تنافەی کەئەمشەو اکریتە ملمەوە. ئەوا لەجیاتی اجری شیری دایك. دایکی نیشتمان لی قبول کردم. ئەو تنافە ساموتاسی لەدلی ئەو گنجانە لابرد کەلەبەرترسی ئەو تنافە پرهیزیان لە پرکیشی هینتی ایرانی کوشتن ئەکرد. فرشتەی گیان کیشانم البتە امشەو ئەو گیانە پاکەی من بو شکایەتی مغدوری کورد ئەبەنە لای باری تعالیوە هیچ گومان نیە کەاشلین. ئەو کوردە فداکارە. بەاختیاری خوی تسلیمی نفسی بەحکومەتی مرتجعی ایران نکردوە. وغفلتاً لەلاین أغاصالحی سگانپناە وشیخ اسعد وحاجی شیخ عبدالحمیدی کەس نەزانەوە دەردەست وتسلیمی افسرانی دکتاتوری ایرانی کراوە. بو ئەوەی کەبەم جورە لەداری رسوائی ایرانی بدەن. بەری نیروی ظالمی ایران. وەرگەری دەرباری شاهنشاهی مرتجع

شعر

زەماوند و خنەبندانە ئەی دایکی وطەن ئەمشەو

بەخوینی رولەکانت سوراکەی پنجە ودهنی امشەو

أی-جاخو نازانم من خوا حافظی لەکی بکەم خو براکانم هەمویان شهید کراون زندان چول بووه. أخ بوچی منیان پاش هەمو براکانم خستوه. أی کاس گوی لەدنگم نیه

فرشتەی کردەوەکانم-خوات لەگەل

شهید کرانی علی‌بگی شیرزادی فیض‌اللەبگی لەبوکان (۱۲)

ملا عصام‌الدین لەبوکان-أغای علی بگی شیرزادی بەنهایەتی تأثرەوه پیت رائەگەینم. امشەو أوالەکانت هەمویان لەسقز خنکاون توش امشەو سعات ۱۰ صلب اکری وصیتت چیه بیفرمو هەتاوەکو پیت پیت بەخوین گرەکانتی رابگەینم.

علی بگی شیرزادی-چون چون من اعدام اکریم.

ملا عصام الدین-بەلّی بەلّی

علی بگی شیرزاد-فرموت احمد خانو هەمو أغایان اعدام کراون.

ملا عصام الدین-بەلّی بەلّی

علی بگی شیرزادی-بەخوا حیف وخابنیکی زور بو ئەو شورەسوارانە بو ئەوقارەمان ودلیرەلیدەرانە. جاماموستا گیان لەدوای نەمانی ئەو لاوانە من ژیانم بو چیە وژیان بەچە کلکیکی من دی.

مامۆستا پلەبکە کەزو منیش بەرن بو ئەو دارەی کەاحمدخانی پی‌خنکاوە ژیانیکی أوا ذلیلو بی‌دەسەلاتانە ئەوندە ناهینی کەانسان تأسف بو فەناو نەمانی بخوا. زور بەو روژە ئەنازم کە لەکوچی ئەو برایانەم هەل نەبڕاوم. هەروکو لەجهانا أموزابوین. وا لەقیامەتیشا هەروا پشتیوانی یکترین وبەیك تناف وبو یك بیر وبەیك شەو لەناوچوین.

ماموستا گیان خواحافظ- کور کوردوستان خوش-

شعر

بەڕیسمانی نەزانن طوقی فخره چوتە گەردن‌مان

وطەن فرمویە ئەم ئەمرە ارادەی ئەولەسەر سەرمان

جاله شەوی ۱۵/ بهمنی ۳۲۵ ئەو ۱۲ أغایانە لەلاین جلاد (الشکری) لەسقز وبوکان اعدام کران. قضیەی أزادی‌خواهی تشکیلاتی قاضی محمد بەوخوین کاریە دوایی هات. داری سیاسەت بەوپی‌یە ئەو أزادی‌خواهانە بداری دەولەتی، مرتجعی فاسدی

ایران لەداردا. ومنیش هەر ئەوندەم لەدەست دی کەبەو قلمەی پر لەفرمیسکی زاری
ئەو معرەضە خوینینە. هاوار وشیوەنی خوم بەپیشگای بارەگاهی خوای بیهاوتا
رابگەینم. کە تاکەی ئەو ملّتە زوردارە خوینخورانە سەرەوبن ناکەی. کەوا هیچ شەرم
وحیا ناکەن لەبەرچاوی تو وبەاتکی اوامری عدل وانصافی-بلاوکراوەی جل جلالە-
لگل ئەو کوردە هەژارەدا ئەو وینە کردارە بی مروەتانە ئەهینەڕو وهەر بەتەرزی
زندەگانی حیوانی لگل ئەوکومەلە بی تاوانەدا ئەجولینەوە. خوای بەرزی یگانە بەهەمو
معنایکەوە چاوت لەکردەوەی ئەو خائنانە بو کەبەچە وینەیك ئەو أزادی خواهانەیان
لەسەر حقیکی شەرعی وقانونی بەو حقارەتیە لەناوبرد.

جاکەی تختوبختی ئەو زوردارانە بەلافاوی غضبی خوت لەناو ئەبەی وکەی انتقامی
خوینی ئەو شهیدانە لەو ریگرو گیرفان بڕانە استینی کەلەپیناوی شەریعەت وانظمەی
عالمیدا پەلاماری سلبی سەربەستی ئەو کوردە هەژارانە ئەدەن کەلەهەمو لایکەوە
مستحقی چاکە وپیشخستنن.

برایە شهیدکراوەکانم بەخواتان ئەسپیرم. بەناویکی بەرز وشەرافەتەوە ئەو جهانە پر
افسونەتان بەجیهیشت کە بەهەزاران افسوس امرو بوتان پشیمان بوتەوە. ایوە
واجباتی ملی خوتان بەانجام گیاند. بەژیانیکی دلیرانەی سەربەستی ژیان وبەکوچیکی
قارەمانانەش کوچتان کرد.

نا نا نەکوژراون هەر زندو ولەبەر دلانن. ایمەش بەهەمو لایکمانەوە. ئەو رەوییە
جوانەی ایوە أگاداری اکەین. هەتا خوینی ایوە لەناحەزانی نیشتمان نەستینین أرام
ناگرین. ایمەش دیین بولای ایوە چونك جیگایکی بەرزی میژوتان چنگ کەوتووە.
هەمو کوردیك لەمولا ئەیەوی بەو شەرەف ومرکزە شادمان ببی. ایوە زور بەپاکی
ومردی ژیان. وزور بەجەرگ وأزایش لەناوچون. لەچاکەی ئەو هنگاوە بەرزەتان. داوای
شادبونتان ئەکەم لەبهشتی شهیدانا. داوای اگاداری وپاریزگاریتان لەفرشتەی هاورازی
نیشتمان وأزادی پرستی ئەو کوردوستانە نخشینە ئەکەم. وبەبراوەشی خاوینی ئەو
نیشتمانە سازگار ونازدارەتان ئەبخشم هاوبیرە پیشکەوتو وسەربەرزەکانی أزادیپەرستم.

منگوری

دانەر

فصلی (۱۰)

*نتیجەی قراردادەی نەوتی ایران وروس
*وخسارەتی کورد لەریگای ازادیخواهیدا
*علاقەی قاضی محمد وحکومەتەکەی لگل عراقا

لەپاش استقراری امنیەت لەهەمو منطقەیکی ایرانەوە انتخاباتی، دەورەی ۱۵هەم دەستپیکرا. لە۲۵ مانگی تیری ۱۳۲٦ کەمصادفی تموزی ۹٤۷ اکات مجلسی ۱۵همی پرلمانی ایران کوبووە لەأبانماه ۳۲٦دا. لایحەی نەوتی (سادچیکوفی) روس سفیری شورەوی خرایە لیژنەی پەرلمانەوە.

بە۱۰٤رئی مخالف و۲ رئی موافق کەنەوت بدری بەشورەوی لایحەی ناوبراو رفض کرا.

لەجیاتی ئەوەی کەنەوت بدەن بەروس. قانونیکیان خستە مجلسەوە وبەاتفاقی أرا قبولیان کرد. کەدەولەتی ایران مکائن وادەواتی پیویستە لەامریکا بکری وبەشرکەتیکی ایرانی بسپیری. کەلەداخلی ایرانا ئەو شرکەتە نەوتی شمال دەربینی. وبەأزادانە بیفروشی لەبازاری عالمیدا. وئەو شرکەتەش لەدوای پینج سالیتر دەست بکات بەایشکردن. امجا بەتعریفی خوارەوە سفارەتی شورەوی انذاری حکومەتی ایرانی کرد. وداخی ئەو هەمو تەپوتوزەی کەبو نەوتی ایرانی نابووە. بەو چند کلیمەیە هەلرشت.

سفیری کبیری دەولەتی شاهنشاهی ایران

۱-برخلافی قراردادی أوریل ۹٤٦ معاملەتان لگل دەولەتی جماهیری اتحادی شورەوی کردوە. حقوابو لەپاش ۷ مانگ لایحەی نەوت تقدیم بەلیژنەی پرلەمان بکەن. بەپیچەوانە لەپاش ۱۵ مانگ لایحەی نەوتتان دا بەشورای ایران. و لەپاش ۱۲ مانگ دەستتان دایە شورا کوکردنەوە.

۲-ئەو اتفاقە شکلیکی نهائی ورگرتبو چونکە لەلاین رئیس الوزراوە امضا کرابو وبەنظری شاش گیشتبو.

۲۹/أبان/۳۲٦ — سفیری اتحادی جماهیری شورروی

سفیری کبیری جماهیری اتحادی شورروی سوسیالیستی

١-امتیازی نەوت خارجی صلاحیەتی شخصی رئیس الوزرایە. چونکە لەقانونی ایرانا رئیس الوزرا تنها اتوانی ریگای اتفاق وقرارداد امضا بکات. بەلام او اتفاق وقراردادەیە ئەبی بەرئی مجلس خاتمە بدری هەرگاە مجلس بو ئەو اتفاقە موافق نەبی. ئەو قراردادەیە حائزی قیمتیك نابی لەموافقەت نکردنی مجلسا بودانی نەوت بو جماهیری شورەوی.من مقصر نیم چونکە من واجباتی خوم پیك هیناوە بەلام مجلس لی قبول نەکردوم

٢-بو تأخیربونی کوبونەوەی مجلس. لەبەرئەوەی کەوضعیتی داخلی ایران استقراری نگرتبو. هەتا ئەو تأریخە بومان نکرا مجلس کوبکینەوە.

٣-ایمە اتوانین لەپاش دەرهینانی نەوت بەهوی شرکەتیکی اهلی ایرانەوە. نەوتتان پی بفروشین.

٤-روحی برادەری ومسالمەتی هاجواریش ئەوەیە دەولەتیکی گەورەی وکو اتحادی جماهیری شورەوی غدەر لەملتیکی هەژاری بچکولانەی وەکو ایمە نکات. چونکە ایمە همیشە أمادەی اقداماتی برادری وژیانی هاوسایە ودراوسیەتین.

٣٠أبانی١٣٢٦ احمد قوام

نخست وزیر ایران

انجا بو ئەوەی کەایران لەهلمەتی روس محافظە بکری. امریکا دەستەبەربو کە ١٠٠ملیون دولار بەقرض بدا بەایران بەمدەی ٢٣ سال. بەشەرتی ئەو پارەیە لەژیر نظارەتی امریکادا صرفی مشروعی انسانی بکری ولشکر وپولیسی ایرانیش بخریتە ژیر تربیەی چند فرماندەیکی امریکانی وبەتجهیزاتی جنگی امریکاش تجهیز بکرین. بەلام هەتا ایستا ئەو دو قراردادەیە بعواملی ظواهر لەترسی حملەی روسەکان تطبیق نکراوە. الاّ خریدی هیندی اسلحەی جنگی ومکائنی زراعی نەبیت چونکە روسەکان لە ٢١ فوریەی سالی ١٩٢١دا اتفاقیکیان لگل حکومەتی ایرانا بستوە. هەرگاە حکومەتیکی بیگانە پی نایە اراضی ایرانەوە بەشەرتی مصلحەتی روسی تیا نهیتە وجودەوە. بو روس جائز بی کەئەویش داخلی ایران ببیت.

جالەترسی ئەو اتفاقنامەیە هەتا ایستا ایران نەیتوانیوە. لەحدی رغبەتی روسەکان لابدا. ویەتەواوی دەستی مساعدات بو هیچ خاریجەیك دریژبکات. جا

لەبەرئەوە زور قضایای مهمّی ایران هیە کەبرامبر بەو اتفاقە لەژیر تهدیدی روسدا ماوەتەوە.

بو توازنی نخشەی سیاسی بەتأریخ ١٩ مانگی دی ١٣٢٦ قوامی زورزان استقالەی کرد. ولەجیگای ئەو حیکم الملك أغای کشاوەرزی-بویەرئیس الوزرای ایران. وقوامیش بەتهمتی خیانەتی شعب مدەتیك فرێدرایە ولاتانی امریکا وسویڤ وسویسرە وبەتأریخ ١٠ بهمن٣٢٦ کەمصادفی ٣١ ژنویە ١٩٤٧ اکات سفارەتی روسیا خطاب بەسفارەتی ایران ئەو یادداشتەی گیاند.

یادداشتی روسیا بەایران

حضرەتی اشرف أغای حکیم الملك رئیس الوزرای ایران

جنابیأغای رئیس الوزرا بنا بەدەستوری دەولەتی شورەوی موضوعی خوارەوەتان عرض اکری.

١-وەکو بیستراوە دولەتی ایران بتأریخ ١٦ اکتوبر ٩٤٧ لگل دەولەتی امریکا موافقەتنامەیکی امضا کردوە. بو تنظیمکردنی هیئتیکی نظامی بو همکاری لگل وزارەتی جنگی ایرانا بو تقویە وتربیەکردنی قشونی ایرانی. لەموافقەتنامەی ناوبراوا دەرکەوتووە. کەئەو هیئتی نظامی امریکایە تداخل بەهەمو عملیاتی وزارەتی جنگ وقوات وتأسیساتی جنگی ایران اکا نظر بەعملیاتی وزارەتی جنگ وقوات وتأسیساتی جنگی ایران اکا نظر بەتعلیماتی ناوبراو هەمو قواتی ایران ئەخریتە ژیر تصرّفی ولایاتی متحدەی امریکاوە. بەپیاتفاقنامەی کونی ایران وامریکا ئەو اتفاقنامەی اخیرە ممنوعە. چونکە بەو دەستورەی کەقرار دراوە دەولەتی ایران حاکمیتی استقلالی خوی ضایع ئەکات. وبو امریکاش جائز نیە تداخل بەاستعماری ایران بکات. جادەولەتی شورەوی بەلزومی ئەزانی کەحقائقی دەولەتی ایران بەمطالعاتی خوارەوە رەوشەن بکا.

١-لەژیر نظارەتی مستشارانی امریکایی قشونی ایران بەاسلحەی جنگی امریکایی تسلیح ئەکری. هیچ فەرقی اسلحەی امریکا لگل اسلحەی کونی ایرانی ناکەین.

٢-ژنراڵ گرۆ-لەئەوەلی سالی ١٩٤٧دا منهجی تازەی سازمانی سپای ایرانی ترتیب کردوە وئەو برنامەیەش بتصویبی شا گیشتوە.
٣-لەستادی أرتشی ایران هیئتی مخصوصی مستشارانی نظامی امریکایی تداخلیان کردوە ونظامی سەرباز وقشونی ایرانیان گوریوە.
٤-امریکا برنامەیکی راجع بەتغیراتی صنایعی جنگی ایران داناوە فکر وایە لەسەر صنایعی نظامی امریکا شکلی (تاکتیك) ایران بگورێ. بو ئەوەی بتوانن اسلحەی امریکا تعمیر وتغیر بکەن.
٥-بنا بەمقتضای مستشاران. امریکا طیارەخانەیکی گەورەی لەشاری (قم) دامەزراندوە. ئەو فروكخانەیە لەپیویستی ایران بەدەرە. وچند عمباریکی ژیر زەمینی نەوت وبنزین لەناحیەی (دلیجان) لەبینی قم واصفهان دروست کراوە کەئەوەش شایانی توجە وتعجبە.
٦-لەسالی ١٩٤٧دا دەستە دەستە مستشاران ومامورانی امریکایی واردی ایران ئەبن. چین چین داخلی بانك وفروکەخانە وادارەجاتی ایران بوون. باخصوص طیارە (خانەی ایران تور) پربووە لەافرادی امریکایی.
٧-قەرارگای پیشوی نظامی وچوار سەربازخانەیتر لەتارانا بەرەورۆی هیئتی نظامی امریکایی کراوەتەوە. بەوپی‌یە وادەر ئەکەوی کەافسر وقشونی امریکا واردی ایران ببی.
جابەو حسابە وادەرئەکەوی کەامریکایەکان ایران بکەن بەجیگای حرەکات ولشکرهینانی خویان. ئەو باسەش اگر تطبیق بکری خطری مەرزی دەولەتی شورەوی تیا دیتەرو.
لەسبتامبری ١٩٤٧دا لەستادی أرتشی ایران کمیسونیکی مخصوصی مشترەك لەمستشارانی امریکا لەتارانا گیراوە. بەرنامەی ئەو کمیسونە ایجادی (فروکەخانەیك) گەورە لەناوچەی مەرزی. وچند مستشاریکی امریکایی بەسواری هەواپیمان- بەهەمو مەرزی ایرانا گەڕاون بەناوی بازرەسی سپاە وژاندارمری ایرانەوە. بەرەو قەزوین رویشتوون. بەلام بەراستی فلسفەی ئەو گەڕانەیان بو کشفی قواتی جماهیری اتحادی شورەوی بووە لەحدودا.

ئەجا دەولەتی شورەوی بەپێویستی ئەزانی توجهی ایران بو ئەو بابەتە وربگری کەپیمانی ١٦اکتوبری ٩٤٧ لەبینی ایران وامریکا. بەعلاوەی مصلحەتی قراردادی بینی شورەوی وایرانی تأریخ ٢١فوریەی ١٩٢١ ئەگەینی. جا لەبەرئەمەوە دەولەتی شورەوی انتظاری هیە کە بەعجلە دەولەتی ایران تدابیری رفعی ئەو نقاطانەی غیرە اعتیادیە بکات. بەو مناسبتەوە احتراماتی فائق تقدیم ئەکەین.

سیاد

چیکوف

سفیری اتحادی جماهیری شورەوی

لەتاران

وایرانیەکان بەنظەریەی (جورج ألن) سفیری امریکا لەتاران بەموضوعی خوارەوە وەلامی یادداشتی روسیان نوسیەوە.

أغای ساد چیکوف سفیری کبیری شورەوی

نامەی موریخەی ١٠بهمن ٣٢٦ جنابتان واصل بو احتراماً جوابتان عرض اکری

١-ئەو خبرانەی کە لەلاین دەولەتی شورەوی‌ەوە وەرگیراوە. بکلّی خلافی حقیقتە.

٢-ئەو موضوعەی کەباسمان کردوە هەموی شکلی داخلی ایرانن. علاقەیکی بەدەرەوە نیە. ملەتی ایران میدان نادا دەولەتیکی بیگانە دست بخاتە ناو ایشوکاریەوە. بەلام لەبەرئەوەی کەدەولەتی شاهنشاهی أرەزوی یکیەتی ودوستی وهامجەواری شورەوی اکات بەنقاطی خوارەوە. هەمو گومان ورابەریکی بی‌اساستان رفع ئەکەین لەموافقەتنامەی ٦ اکتوبری ٩٤٧ لەبابەت تازەکردنەوەی قراردادی استخدامکردنی عدەیك لەافسرانی امریکایی. ئەو تاقمە قطعیاً سیمەتی فرمانداری ومستشاریان نیە. لەمسائیلی نخوش وهیندی ادارەی بچوکدا اشتراك ئەکەن. هەرگیز علاقەیان بەشئونی عسکری‌ەوە نیە.

الف ــ مطلقاً افسرانی امریکا تداخلیان بەتسلیحی جیشی ایرانەوە نیە بەلام دەولەتی ایران هەر وکو دەولتانی جهان پێویستی بەتازەکردنەوەی اسلحەیە. دەولەتی ایران لەپیش جنگی ئەوروپادا. لەممالکی مختلفی اوروپا چەکی کریبو بەلام جەنگی روژأوا ایرانی لەو پیشکەوتنە ناامید کرد.

دەولەتی شورەوی باش ئەزانی کەتسلیحی ایران لەروی جنگی ئەوروپاوە تاچە اندازەیك دوچاری ندامەت بووە. لەدوای کوتاهی جنگ دەولەتی ایران ناچاری خریدی چەك بووە. بەدەولەتی شورەوی مراجعەتی خریدی چەكمان کرد. بەلام لەبەرنرخی ناموافق امکان نەبو کە کەموکورتی چەکی ایران لەدەولەتی شورەوی بکری. بو مصلحەتی خزینە وجنبەی اقتصادی نرخی امریکامان بەموافق هاتە بەرچاو. قەرارماندا مقداریکی کەم اسلحە لەامریکا خرید بکەین.

٢-ژنرال گرۆ-هیچ مداخلەیکی سازمانی أرتشی ایرانی نیە. افسرانی ارشدی ایران لەتەواناپانا هیە کەبرنامەی أیننامەی قشونی ایران تصلیح بکەن.

٣-ضرورەتیکمان بەافسرانی امریکایی نیە بو تغیردانی أیننامەی دەولەتی اگەر هاتو تغیراتیکی پیدرا. افسرانی ایران اتوانن تأمینی ئەو نقصانیەتە بکەن.

٤-افسرانی امریکا لەخزمەتی أرتشی ایرانا هەن. بەلام مطلقاً حقی تداخلی کارخانەی جنگیان نیە.

٥-دەولەتی ایران خودمختاری تأسیساتی هەمو وینە تصرفاتیکی طیارەخانەی هیە. بەپی ضرورەت ئەتوانی لەهر جیگایك کەبیەوی فروكخانە دروست بکات بەلام هەتا ایستا هیچ مطاری تازەی دروست نکردوە. وفروكخانەی (قمیش) زور بچوکو کونە. هیچ اصلاحاتیکی تازەی تیانکراوە. چە جای ئەوەی کەامریکایەکان تعمیراتیان تیا کردبی.

٦-هیزی أرتشی وژاندارمری لەوە زیاتر نابی کە بەتصویبی پرلمانی ایران گیشتوە وافسری ئەمانەش هەرئەوندە ئەبی کە لزوممان پی هەبی. ایستا موجودی افسرانی ایران نگیشتوتە ئەو قراردادەیە کە لەوختی خویا تصویب بووە چەجای ئەوەی کە لەخاریجەوە افسر وەربگرین.

٧-سەربازخانەی ایران معلومە کەچندە. وهیچ کامیکیان لەژیر تصرفی امریکادا نین ویك نفری سەربازی امریکا لەوسەربازخانەدا موجود نیە. چونکە دەولەتی ایران میدانی خاریجە نادات کەتداخل بکاری سەربازی وقشونی بکات.

لەکلیمەی-شاری نظامی-کەلەبیاننامەی باسکراوتانا ذکرکراوە ممکنە مطلبتان-امیر أباد-بی کە لەوختی خویا قشونی امریکای تیابووە. ایستاش ئەو

شوینه جیگای دانشمندان ودانشجویانه هرگیز افسر وسربازیکی امریکای تیا موجود نیه.

وأمرو شدی فروکه وافرادی امریکایی بو سمتی مەرزی ونخشەکیشان یان بکلّی یاساغە. هەتا میدانی دانیشتوانی ایران بو ئەو جهتە نادری چەجای کە بەامریکایی خاریجە ئەگا.

بەلام متأسفانه دەولەتی شورەوی کەخلافی پیمانی ٣سی گانەی ٩بهمن٣٢٠ میدانی‌دا کەدەستەیك خیانەت کار بەتحریکاتی افرادی شورەوی لەضدی مصالحی دەولەتی ایران لەأزربایجان وکوردوستان تمرد بکەن. دەولەتی شورەوی لەو جهتەوە هیچ کومەگی دەولەتی ایرانی نکرد. لە ١٩أزرماه ٣٢٥ لەمقابل رقو غضبی دەولەتی شاهنشاهی ئەو خیانەتکارانە فراریان کرد. دەولەتی شورەوی ریگای مەرزی بو چول کردن. وبو خاکی شورەوی قبولکران. وامرو ئەو شخصانە لەخاکی شورەوی موردی احتراماتی هەمو لایکتانن.

لەموسکو وباتکوبە بەرادیو دعایای مضرّە لەضدی ایران بلاوئەکەنەوە. وهیچ وینە جلەوگیریکیان لی‌ناکری. وبەناوی رادیوی حزبی تودە ودیمکرات لەقەوقازا رادیویکی سرّی تأسیس کراوە. کەکاری منحصر بوتە سەرتشویشاتی افکاراتی ایرانی ومتمادی افرادی شورەوی لەمەرزا هاتوچو وتحریکات ئەکەن لەضدی امنیتی دەولەتی شاهنشاهی.

دەولەتی ایران طبقی نوسراوی ژمارە (٤٨٢٥) وروژی ٣٢٥/٩/٢٧ بو استردادی ئەو عناصرە بدخواهانە مراجعەتی بەدەولەتی شورەوی کرد. دەولەتی شورەوی اهمیتیکی بەو مراجعەتە ندا.

لەوختیکا کەتاقمیکی تالان‌گر وچتە لەژیر ریاسەتی ملا مصطفی بارزانی کەلە دەوری قاضی محمدا بەروتبەی ژنرالی مشهور کرابو. لەپاش خسارات وزیانیکی زوری کەبەدەولەتی شاهنشاهی وارد کرا هاتە روسیا. دەولەتی شورەوی پناهیدەی کرد. لەرغمی ئەوەی کەبو استردادی ئەو تاقمەی شرارەجویە لەدەولەتی شورەوی طلب کرا. کەمیدان نەدا ئەو دەستەیە واردی خاکی شورەوی بن کەچی متأسفانه لەروژی ٢١ خردادی ١٣٢٦ لەحدودی (قراقون) لەقولّی آرازە- وە بەکمالی احتراماتی افسرانی شورەوی‌وە-واردی اراضی شورەوی بون.

انکار ناکری کەدەولەتی شورەوی لـەقبول‌کردنی خیانـەتکارانی ١٩ أزرمـاه ٣٢٥ جعفر پیشـەوەری وغـلام یحـی وهاودەسـتانی. ولـەقبول‌کردنی تـاقمی مـلا مصطفـی لە٢١ خردادی ١٣٢٦دا منظوری هەرئەوەیە. بواسطەی ئەمانەوە دوبـارە دەسـتەیکی مخالفین ومتشردین بقصدی اشغالاتی خـاکی ایران پیك‌بی‌نی. ولـەخاکی شاهنشـاهی ایراندا اشغالیەت بنیتەوە کەئەمەش خلافی پیمانی مودەتی فصلی (٥)مە کەبـەتأریخ ٢١ فوریە ١٩٢١ لەبینی دەولەتی شورەوی ودەولەتی ایران بەانجام گیشتووە.

دەولـەتی شاهنشـاهی مطـابقی قـراردادەی نـاوبراو همیشـە حـاضری تیکلـی وحسـنی تفـاهمی هـامجـواری دەولـەتی شـورەوی ئـەبی. مـو قعـم بەفرصـەتزانی کەاحتراماتی حمیمانەی خوم تازە بکەمەوە.

حکیمی

نخست وزیری ایران

دەمانچەی أژاوەی سیاسی لەایرانا

انجـا روسـەکانلـەدوای نـاامیدیـان لـەخیر وخوشـی ایـران. ویسـتیان بەهـەرنوعی کەبویان بکری دار بەداریك لگل حکومـەتی انگلیس بکەن وخویان لەحکومەتی ایـران نزیك بکەنەوە. بـەو نـاوەوە احزابـە سیاسـیەکانی سـەر بـەجماهیری شورەوی‌یان لـەایرانا خستە فعالیەت بو استقرار نگرتنی امنیەتی ایران. ولەهەمو لایکەوە. پنجەیان خسـتە تشویشـاتی فکـری حکومـەتی مرکزیـەوە. حکومـەتی ایرانیـش بـو تسـکینی أسایش واستقراری ایران پەلاماری هەمو وینە تجرەبە وعملیـاتیکی‌دا. ئـەوەل عملیـاتی ئـەوەبو کە ئەو مهاجرانەی لەروسیاوە تبعەتی ایرانیان قبول کردبـو. بەمنـاسبـەتی اختلاطـی عنصری قوقازی وأزربایجانیەتەوە افکـاراتی ایرانیـان مسـموم کردبو وحزبـی تودەیـان لەهـەمو ایرانـا انتشـار دابـو. ئـەو تافمـەی لگـل ئـەو ارمنیانـەی کەبـەناوی تبعـەتی ایرەوانی- روسیا هەمو ملکو علاقـەجاتیکی خویـان هـەراج کردبـو. وأمـادەی سفری روسیا بوبـون. ئـەو دو دەسـتە مبـادی بلاوکەرەوانـەیان بـو منطقـەی مـەرزی شـیراز- اصفهـان-مشهد-قم-دورخستنەوە. بەلام سازمـانی تودە بەو کردەوانـەش هـەر تسـکینی نهات. بەتأریخ ١٦بهمنی ١٣٢٧ لەلاین چند نفریکی أزادی‌خواهـەوە لەنمایشـگاهیکی

عسكريدا لەشاری تاران چند دەمانچەيك بەشاهەوە نرا. تأثيری ئەو دەمانچەيە بوبەهوی ئەوەی کەحکومت اعلانی ديوانی عرفی بکاتەوە و ٥٠٠ نفريکيان لەافرادی تودە خستە زندانەوە.

ئجا هەرلەتننشتی حزبی تودە ودیمکرات حزبی اخوان المسلمين لەژير رئاسەتی سيدآيةالله کاشانی لەايرانا هاتە وجود. وبەتأريخی ٤/١١/٩٤٩ لەلاين أزاديخواە نائب صفوی رئيس الوزرا أغای حسين هژيری کوژرا. ولە جيگای ئەم حاجی علی رزم‌أرا کەمرکزی ثقەتی شابو کرا بەرئيس الوزرای ايران. وئەويش بەتأريخ ٧ مارتی ٩٥١ بەدەسائسی أغای کاشانی لەلاين نائب صفوی قاتلی أغای حسين هژيروە کوژرا. وأغای سيدحسين علاء بەتأريخ ١٤/مارتی١٩٥١بو بەرئيس الوزرای ايران.

بەلام لەبەرئيك‌چونی وضعی احزاب وسيطرەتی حزبی اخوان المسلمين بەسەر حکومەتی مرکزيدا. ودعايە وتأثيراتی روسەکانيش لەو ظروفی تشويشەدا. أغای حسين علاء نەی‌توانی وضعی أسايش واستقرار تأمين بکات. لەروژی ٢٦نيسانی ٩٥١ استقالەی کرد لەروژی ٢٧نيسانی ١٩٥١دا أغای دوکتور مصدق کەمربوطی حزبی أزاديخواهی سازمانی اخوان المسلمين بو کرا بەرئيس الوزرای ايران وبەو مناسبتەوە روسەکان هليان لی‌نزيك بووە. سياسياً دەستی يارمەتی وتحريکاتيان بو أغای دوکتور مصدەق دريژ کرد ولەضدی انگليس هينايانە سەرشك. ولەرغمی ئەوەی کەنائب صفوی قاتلی دو رئيس الوزرای ايران بو لە٢٥مانگی تموزی ٩٥٢دا برەلا کرا.

تميمی نەوت ودەرکرانی انگليس لەايرانا

حکومەتی ايران قانونی تميمی نەوتی بەتصديقی پارلەمانی ايران گياند الغای ئەو معاهدە واتفاقنامەيەی کرد کەحکومەتی رضا شا لە٩٣٢ لگل شريکەی انکلو بريطانيادا بستبوی. شەريکەی انکلو دارسی انگليسيان ناونا انکلو ايران. نەوتی ايران کرا بەملکی ملەتی ايران وقانوناً سيطرەتی هەمو اجانبيکی لی دورخرايەوە. أگری دسائس واحزاب لەايرانا شکليکی زور بەاهتمامی ورگرت. وروسەکانيش بەمناسبەتی ئەو فرصتە مبارەکەيان ايرانيانيان وادار کرد کەبو وقفەنکردنی مصالحی اقتصادی ايران ئەو ١١طن ألتونەی کە لەاحتلالی ايرانا بردويانە بو ايرانی اعادە بکەنەوە. وبو فروشتنی نوتەکەشيان مساعداتيکی زور گەورەی ايران بکات. بەلام هەتا

ئەو تأريخە هیچ لایکیـان بـەانجام نـەگیاندووەو پیـاوی بـەرزی ئـەو حرەکاتـەش لـەایرانا آیەتالله کاشانی ودکتور مصدق وأغای فاطمی ومکی-متـین- بیـاتی- نـاوان بـون. بەجوشی ئەو اقداماتی قومیە لەروژی ٢٤/مـایسی٩٥١ ایران انذاری انگلیسی کـرد کەهەتا روژی ٣٠ مـایسی٩٥١ هەرچیکی کە لەایرانا هیتی اگر نەیگویزیتەوە بلاقیـد ومسئولیەت حکومەتی ایران مصادرەی أکات.

بەتأریخ ١٦ خرداد ١٣٣٠ ایرانیەکان هیئتیك کەعبارەت بون لـەأغایانی دوکتـور متینی دفتری ودکتور علی أبادی ومهندی بیات وأغای بازرگـانی ومکـی واردەلانـی. نارد بو اهواز وأبادان بو ورگرتنی نەوت لـەمدیری شـرکەتی سـابق انگلیـس (دریـك) نـاو. وبەتـەواوی هـەمو اساسـاتیکی شـریکەی نـەوتیان لەانگلیسـەکان ورگـرت وکاربەدەستانی شەریکەی انگلیزییان هەمو دەرکردن.

اجا انگلیس هیئتیکی لەمانگی حزیرانی ٩٥١دا نـارد بـو ایـران بـو تفـاهم لگـل حکومەتی ایرانا بەلام سودیکی نەبو. هیئتی ناوبراو کەعبارەت بون لەأغایانی سـدان- گـس-جاکسـون-اکلینگـتن- نـاوان لـەپاش محرومیـەت گرانـەوە بـو لنـدەن. ومسـتر موریسنی-وزیری خارجەی انگلیس بیانیەیکی بلاوکـردەوە اگـر ایرانیـەکان لـەو فکـرە بازگەشت نەبن دوچاری خطریکی گەورە ئەبن.

رئیـس الـوزرای ایـران لـە ٢٩ حزیرانـی ٩٥١دا بـلاوی کـردەوە اگـر موظفینـی بریطانیا چیکە ایـران چـول نکـەن ولەشـەریکەدا بیـنـەوە قـانونی مکافحـەی تخریـب تطبیق اکەین اجا حکومەتی انگلیس دەولەتی هند وپاکستانی کرد بەواسطـەی تفاهم لگل ایرانا. ولەدوای یأسی امانیش اجا لەسـەر تشبسـاتی انگلیـس رئیـس جمهوریتـی امریکا ترومـان-هـاریمان سکرتیری خاصی خوی نارد بو ایـران ونامـەیکی تایبەتیشـی پیانـارد بـو محمـد شـاهی پـەهلوی. بـو ریککـەوتنی لگـل انگلیسـا روژی ٩٥١/٧/١٥هاریمان واردی تـاران بـو نامـەکـەی روژی ٩٥١/٧/١٦ بـەذاتی شـاهانە گەیاند-و بەمناسبەتی هاتنی هاریمان- لەروژی ١٥دا مظاهرەیکی زور عظیم لەبینی احزابی تودە واخوان المسلمین لەتاران دەست پیکرا ٨٠ نفریك بریندار وکوژراویان بـو. وسفارەتی امریکا بەهیزی پولیس محافظە کرا لەدەست مظاهرەچیەکان.

هاریمان لپاش چاوپیکەوتنی شـا ورئیـس الـوزرا وکاربەدەستانی حکومـەت لگـل سفیری بریطانیادا چو بو لندەن.

ایفریل هاریمان-لگل هیئتی مذاکرەی نەوتی انگلیس-ریچارد ستوکس-هاتەوە بـو تاران. هیئتی ناوبراو لەپاش چند کوبونەوە وملاقاتیك لگـل کاربەدەستانی حکومتـی ایرانا لەروژی ۹۵۱/۸/۲۳دا بەبی موفقیەت گەرایەوە بـو لنـدەن چونکـە ایرانیـەکان لەقراردادەی شریکەی نـەوتی ایرانـی نهاتنـە خـوارەوە.وانگلیسـەکانیش داوای ئـەوەیان اکرد کەئەو ناوە ئەبی تبدیلبکـری بەشـریکەیکی مشـترکی انگلیـس وایرانـی بـەقراری ۵۰٪ لەصدا. اجا انگلیس قضیـەی نـەوتی بەشـکایەتەوە دابەسـازمانی امـی متحـدە. لەنتیجەی محاکماتا. سازمانی امی متحدە لەمحکمەی عدلی دوەلیدا طلبەکەی انگلیسی رفـض کـردەوە بەحجـەتی ئـەوەی کەئـەو شـکایەتە شـتیکی داخلی‌یـە لـەبینی ایـران وشرکەتی نوتی انگلیسا علاقەیکی بەتجاوزی انگلیسەوە نیە کەسازمـانی امی متحـدە تداخلی تیـا بکـات. ولـە۱۰/۱۰/۹۵۱دا دوکتـور مصـدق برایـە امریکـا بـو ئـەوەی لەسازمانی امی متحدەدا جوابی شـکایتی بریطانیـا بداتـەوە. فعـلاً رفضـی هـەمو طلبیکـی انگلیسـی لـەو مجلسـەدا کـرد. ولەشـباطـی ۹۵۲دا دیسـان دکتـور مصـدەق برایەوە بو لاهای-لەویشا بعینی عبارەت رفضی هـەمو مطـالبیکـی انگلیسـی کـرد بەحجەتی ئەوەی کـەقراردادی رضـا شـاە شـتیکی اسـتبدادی بـووە بەحریـەتی شـعب ومجلسی پرلـەمـان نەهاتوتە وجودەوە. ولەلاین شعبەوە الغا کراوە.

ایرانیەکان فروشتنی نەوتی ایرانیان بەهەمو عالـما اعـلان کـرد. هیـچ حکومتیـك لەبەر تأثیراتی انگلیس هەتا ئەو تأریخە حاضر نەبون کەنەوتیان پی بفروشـن. لەبـەر وەضـعی راهنی اقتصادیات لەبینی بلاط ودکتـور مصـدەق-دا مخالفـاتیکی فکـری هاتە وجود. دوکتـور مصـدەق لەشـای داوا کـرد کەمجلسـی پرلـمـان سـلطـەی استثنائی وسلطـەی تصرفاتی لشـکری بداتـی ومـالا یسـئل بـی بەرامبـەر بەهـەمو فرمـانیکی لشکر. وشاە بو تداخلی بەقضیـەی لشـکر موافقـەتی نشـان نـەدا. ودوکتـور مصـدەق بەتأریخ ۹۵۲/۷/۱۹ استقالەی کرد.

شـاش بـەتأریخ ۹۵۲/۷/۲۰ ارادەی درکـرد بـو تعیینـی قـوام السلطنە بـەرئیس الوزرا. فعلاً قوام السلطنە هاتە سەر حکم. حالاً اعلانی دیوانـی عرفـی کـرد. حزبـی تـودە وکاشـانیش بـو خسـتنی وزارەتـی قـوام دەسـتیاندایە غوغـای مظـاهرات وفوضـاء. پەلاماری مجلسـی وزرا وهینـدی دوائـری اهمیـتداری حکومتی‌یـاندا ۱۰۰ نفریك شهدا لە متظاهرین هاتە دفـترەوە ئـەو حالەتـە هـەتا روژی ۲۲ دەوامـی کـرد.

وجماهر ومتظاهرين داواى سقوطى قواميـان اكـرد. لـەروژى ٩٥٢/٧/٢٢دا جيش وشرطه نەيان توانى محافظەى وضعيت بكەن. قـوام السلطنه فـرارى كـرد ودكتـور مصـدەق بـەاحتفاليكى زور عظيمـەوە هاتـەوە سـەرحكم اجـا لـەلاين شـاوە سـلطەى مطلقى درايى وكراش بەوزيرى جنگ بـەعلاوەى رئيس الوزرايەتكەى. وغـلام رضـا واشـرف پـهلوى بەتـهمتى ئـەوەى كـە لـەضدى حزبـى كاشـانى اشـتراكيان بەكوشـتنى متظاهرين كردوە لـەروژى ٩٥٢/٧/٢٢دا. لـەلاين دوكتـور مصدەقـەوە قـرارى نفـى وتبعيدى خارجى ايرانيان درا وهردوكيان فعلاً لەايران دركران لەئەوەلى مـانگى تشرين اوەلى ٩٥٢ بەپنجەى انگليس لەژير قيادەتى جنرال حجازى وزاهدى واحمدى انقلابيكـى عسكرى لەايران روىدا بەلام تاقمى مـصدەقى پيش دەستيان كرد جنرالـەكانيان گرتـن حرەكاتەكيان كوژاندەوە. بەلام لەرغمى ئەوەى كەحكومەتى عراق هيچ گونه مظـاهره وقتاليكى بـو الغـاكردنى معـاهدەى شـركەتى نوتـى عـراق وانگليـس نكـرد. كـەچى استفادەيكى باشى لەظـروفى ايران كرد. ولەسەر داخوازى حكومـەتى انگليس قـازانجى نەوتى كركوك وخانقين وبصرا گياندرايه ٤٩% لەصدا. بەوپىيـه اتفـاقى نـاوبراو لگـل انگليسـا لـەمانگى شـباطى ٩٤٢دا لەمجلسـى پرلـمانى عراقيـدا بـه تصويـب گيشـت ولـەعينى مـانگدا تقديمـى ارادەى ملكـى كـرا وبەوپىيـه وارداتـى عـراق روى كـردە مستوايكى زور بەرزەوە.

بەلام ايرانيەكان هەتا ايستا نەيان توانيوە گـالونيك نـەوت لـەايران اخـراج بكـەن. ونشـيان‌ويراوە كـەدوبارە لگـل انگليـس ريـك بكەونـەوە. لـەرغمى ئـەوەى كـەانگليس بەهەمو قوەتيك وتفننيكيەوە خەريكى ريككەوتن وهاتنـەوە سـەركاريەتى لـەعملياتى نەوتى ايرانا. بەلام هەتا الحال نتيجەيەكى حاسمى چنگ نكەوتووە. وحكومـەتى روسـيش لەغيراز تحريكـات هيـچ گونـه معاونـەتيكى مـادى ايرانـى نكـردوە. وبلكـو لـەاكثرى مناسباتا بەگوى ايراندا ادا بو تطبيقى ئەو قراردادەيەى كەوختى خـوى لەگـەل رضـا شادا كراوە لە٦شهريوەرى سـالى ١٣١١ بـو نـەوتى (سمنان وخوريـان) لـەشمالى ايرانـا كەشركەتيكى مركب لەروس وايرانى ايجاد بكەن لەدواى هەمو مصارفـاتيك بـەنيوەيى قازانجەكەى بـەش بكـەن. و ئـەو اتفاقـەيان هتـا ايسـتا لەمجلسـى پرلمانـا رسميتيكـى وەرنگرتوە. تنها لەلاين رئيس الوزرا مخبر السلطنه هدايـەت-فروغـى وزيـرى خارجـه-منصور وزيرى كشـوەر-اسـعدى وزيـرى جنـگ-قرەگوزولـو وزيـرى فرهنـگ-بـهرامى

وزیری پەست وتلگراف-سرتیپ فیروز وزیری راه-داوەر وزیری عدلیە-یاسائی رئیسی کلّی تجارەت-تقی زاده وزیری مالیە-فرضی رئیسی کلّی صناعەت وفلاحەت. بەامضا گیشتووه. وئەو اتفاقنامەیە لەلاین تیمور تاشی رئیس دەرباری شاهنشاهی وەلەژیر نمرە ۳۷۲۲دا لگل سفارەتی شورەوی (پیتروفسکی-رد وبەدەل کراوە واکثری وزرای ئەو هیئتە مخالفی ئەو قرارداد واتفاقە بوون.

وبغیری ئەوەش قراردادەکەی ساد چیکوفیش-هەروا موردی باسکردنی حکومتی شورەوی‌یە.

بەلام لەرغمی ئەو هەمو مخالفاتەی کەایرانیەکان برامبر بەحکومەتی انگلیسیان نشانداوە. من شخصاً لەو اعتقادەدام کەایران بەمجبوری خوی بخاتەوە باوەشی انگلیس وامریکا. چونکە بەهەر نوعیك کەامکان بی حکوماتی روژآوا ایران ئەگرنەباوەشی خویان بو ئەوەی کەبیکەن بەقاعدەیکی عسکری وفروکەخانە. بەهوی ایرانەوە لەتجاوەزاتی حدودی روس نزیکببنەوە. ایران بەتفاهم ومصالحەت دوبارە خوی اخاتەوە باوەشی انگلیس وامریکا. بەلام روسەکان بەتجاوەز وپەلاماردان لەئەوّەل دەستپی‌کردنی جنگی ۳سی‌هەما ایران لەباوەش انگلیس وامریکا دەراهینن بوئەوەی کەاستفادە لەنەوتی عبادان وسیطرەتی خلیجی فارس بکەن وقاعدەی بردومانی روژآوایەکان لەخویان دوربخەنەوە-پردی شەرق لەاوروپا جیابکەنەوە. بەلام لەبەرئەوەی کەئەو موضوعە شتیکە لەتەرزی تکنهات دوایی پی‌ئەدری ودیسان پڕیشە لەأژاوە وبەسەر هاتیکی گرنگی سیاسی ئەمەوی لەوباسە چاوپوشی بکەم. بلکو زەمان بەطبیعەت ئەو عملیاتانە نشان بدات نەوەکو من بەتکهنات وخیالیکی مقصّرانە بوی بچم.

*خساراتی کورد لەری أزادی‌خواهیدا

ملەتی کوردی ایران هەرچندە بەظواهر لەجنگی هتلری ۹۳۹ پاریزراوبون بەلام معناً دوچاری زیانیکی زور گەورەبون. لەدەوری شەهریوەرا کەأغای حمە رشیدخان پی‌نایە ایرانەوە. لشکری حمە رشیدخان عبارەت بو لەجوتیار وفلاح ورەشایی-وئەو هەمو لشکرچیانە بەراووروت وتالان وچکمەرەقی-خویان بەاهالی ئەژیان.

تالانیکیشیان کەچنگ بکەوتایە ئەبو بەرزامندی أغاکەیان بشبکرایە ورزمنـدای أغاش هەرخوا ئەزانی چند بەبی‌وجدانا پیکدی. زورجار تصادف اکرا. شخصیك یا کور

یا برا یا أموزایکی اکوژراویا خوی بریندار اکرا وئەو تفنگ ویا ئەو ولاخەی کەلشکرچیەکەی لسر کوژراوە ویا بریندارکراوە. ابوایە یابە کاملی بدری بەأغاکەی ویا کە هیچ نبوایە نیوەی هر بەأغا ببخشری. واگەر خوانەخواستا کابرای سەرشکاو وقون دراو لوتچرچیکی نشاندابایە. لەدوای تالان‌کرانی ۱۰۰ جوت شەقی مزری بو تەواواکراو لەودی‌یەش دی‌بەدەر اکرا.

بو نمونەی مثال-بەتأریخ ۱۲/۱۰/۹٤۱. انگلیسیك لەلاین لشکری سلیمان‌خانی جافەوە لەریگای منطقەی دیواندەرە ئەکوژری. وقماندانی لشکری انگلیس لەسنەوە دی بو ئەو ناوچەیە. تبلیغ بە حمە رشیدخان اکات ئەلی نابی لشکری ایوە لەأوی خورخورە بپریتەوە هەتا خومان لی‌تان ئەگیرینەوە.

حمە رشیدخانیش بەلشکرەکەیەوە ئەگەریتەوە. وایرانیەکانیش ئەو خبرە وەراگرن لە (دەشتی هوبەتو) بەتانك وماشین زری پوش هلمەت ئەبنە سەر لشکری أغای حمە رشیدخان لەدەشتیکی وا کاکی بەکاکی وبی پنچك ودەوەنا-نازانن چی بکەن.

استناد بەاتفاق وسویندخوریکی کەلەمو پیش بویانە روئەکەنە ناودیهاتی تی‌لەکویی. تیلەکویەکانیش کەوکوژی لەو هەمو لشکرچیە باوان شیواوانە دائەنیشن ودەست ئەکەن بەکوشتاریان بەراستی فضیحەتی أوا بی‌ناموسانە هەتا ایستا هیچ کوملیك بەسەر هیچ دوژمنیکی نەهیناوە. هەتا رادەی خطر لەوروژەدا گیشتبو درەجەیك دمانچەی برنەو تفنگ لەبەر سواری پەریوە کەس نەی‌توانیوە دابەزی هلی‌بگریتەوە. سوار بەبای گوللە گلاوە نەی‌توانیوە سوار ببی‌تەوە وەلاخەکەی بجی‌هیشتوە بەپی‌یان هلاتوە. عشیرەتی تیلەکو لەپیشەوە. لشکر وتانکی ایرانیش لەدواوە. وقماندانەکانی انگلیسیش لەبەرزایەکانەوە. بەدوربی‌نی بەحکم تەماشای ئەو ڕاوە بەراز وسیرانوسینمایەی أغای حمە رشیدخان وتیلکو ایرانیەکانیان اکرد.

جالەو شەرە پیسەی مختنانەی کەعشیرەتی تیلکو وایرانیەکان لگل بانەی‌دا کردبریان تقریباً ۵۰ نفریکی لشکری أغای حمە رشیدخان کوژراو وبریندار هەبو ولەلاین ایرانی وتیلکویەکانیشەوە ۱۰۰ نفریك کوژراو وبریندار روی‌دابو وهەتا ٤ نفری کوردیان بەاسیری برد بو دیواندەرە. لەلاین سەربازە داخ‌دارەکانی ایرانیەوە ۳یان سەر برابون ویکیکیان کەئەو مشاهداتە بەسامەی بەرچاو ئەکەوی لەترسی گیان خوی لەپنجرە فری‌اداتە خوارەوە دەرباز ئەبی. جالەو حادثە خطیرەدا پیاویکی (کانی

گوێزی بانه) دو کوری اکوژری. وکوری ٣سیهەمی افسریکی ایرانی لەتانکیکا اکوژی دەمانچه وتفنگیکی چنگ ئەکەوی ورزگاریش ئەبی. أغایەکەی هەڵیپیچابو یا ئەبی دەمانچەکەی بداتی یاخود تفنگەکە. باوکه پیرەمیده پشت کوماوەکەشیان ایگوت أغا دوکورم کوژراوە. وتفنگ واساسیەکەشیان فەوتاوه. تو هیچ نەبی رحم بەمناڵه بچکولانەکانیان بکه ئەو تفنگ ودەمانچەیەیان لیمستینه. فایدەی نەبو پارانەوه وسلکسوتان لەلای أغاکه دەمانچەیکی نەئەهینا. دەمانچەکەی هەر لیساندن.

جا ئەو قضیەی شت لەلشکرچی ساندنەوه بو بەباعثی ئەوەی کەترەقی حمه رشیدخان وەکو بفر بتویتەوە. وهیچ لشکرچیەك دلسوزی وفداکاری نکا. لەجهت استفادەیکی بەدەوام. نەأغا ونەلشکرچیو نوکەر استفادەیان نەکرد. أغا وبگزادەکان هیوایان وابو هەتا نهایەت ئەو خەرمانی تالانو رەوتەیان هەر لەبەردەم ئەبی. بەو امیده دەستیان دابو سفاهەت وبادەنوشیو شتی ناشیرینتر. هەرچیکی کەپنگیان کەوتبو بفدای چاوی رەشی نازدار وخانم نازیان-کردبو أغایك بو ئەو بەزموسفاهەته تفنگیکی تالانی ادا به ١٠٠تومان وایستریك به٧٠ تومان. وباری توتنی تالانی به ١٤ تومان. وله مقابل ئەوەدا کورتکو پانطولیکی فاصونی گبردینیان اکری به٧٠٠ تومان وقاتیك لباسی پارچەشیان بو خانمەکەیان دروست اکرد به٥٠٠ ترمان جا فرمو بەوپییە حسابی أغا وأغاژنم بو بکه وقازانجو ضرەریانم بو لیك بدەرەوە. مخارجی آرەقو تریاك وپوسطو ادارەی (دیزه بوره-ناوی جولەکەشی علاوه بکه.

خساراتی روحی کوردەکان لەقضیەی شەریوەر وە قاضی محمدا تقدیر اکرا به ٤٠٠ نفر کوژرا ولەمنتهای حدودی سەردەشتەوە هەتا ئەوپەری دیواندەره. ژیانی ئەو هەمو عشائر ولشکره لەسەر کیسه وحسابی جوتیار وفلاحەکانی لادی وچەقالو بقالەکانی شاری تأمین اکرا. ئەو أغاو لشکرچیانەی کەلەماڵی خویانا نانی گالیان چنگ نەئەکەوت بەهوی ئەو لشکرچیەتیەوە. قوژه دەماخیکیان پیا کردبو. خانەخوییه هەژارەکانیان هەڵئەپیچا بو (فروجی سورکراوەی ژیر حلوا) وهەتا ئەو تأریخەش کەس نەیدیبو فروج بخریته ژیر حلواوه. ویا حکمیان لەخانه خویکەیان اکرد برنجی صدری نەبی برنجی رەسمی گرده-نەخون چونکه سەری خانەوادەیان بەبرنجی گرده ئەهیشی. وئەگەر کابرای جوتیار لوتچرچیکی برامبر بەامری ئەو أغا تازه پیاکەوتوه اظهار کردبایه لەبەرچاوی ژنو منالەکانی ساپ ساپینەی شەقی پیئەکرا. لەپاش ئەو هەمو

دەرد وجفا واختیاری زور شتی ناشیرنتر. جولەکە واهالی سقز لەلاین لشکری أغای حمە رشیدخانەوە تالان کران. وبەتالانکراوی سقزیان بەجیهیشت. وشاری بانەش لەپیناوی ئەو کوردیەت وملیەتەدا سوتا.

لەبەرتأثیراتی ئەو لشکرچیەتیە ملهتی ئەو ناوە کسابەتی بو نەاکرا هاتوچوی شارەکانیان لیقدەغە کرابو. هیچ پولداریك نەیاتوانی لەهەزار تومان زیاتر خوی بەخاون پول نشان بدات. لەهەمو شتیك سیرتر وناخوشتر ئەوەبو. هیندی لەبگزادە وأغازادەکان. لدوای پزیرایی ومیوانداری ودلنوازیکی زور لەلاین خاوەن منزلەکانی شاری بانە وسقز ویا دیهاتیەکانەوە. لەجیاتی ئەو خذمتو قدر زانیە لەوەختی رویشتنیا. قوری وپیالە وسەماوار وفرشوفروشی بەکەلکی ئەو مالە خانەخوی هەژارەیان ئەپیچاوە بەلوتچرچی ورِوویکی أمالٚ توراو وگرژەوە بوی دەرئەچون ومالەکەی بەچولی بسەرخاوەن مالا بەجی اهیشت. جا منالی خانە خوی هەژار ئەجا لەچیا چا ئەخونەوە. وبەچی اژین وبەچی ئەنون.

ادارەی سەردەشت

ادارەی سەردەشت لەادارەی شاری سقز وبانە زور خرابتر بو. چونکە سەردەشتیەکان وەکو شوینەکانیتر گەورەی تایەتی ومعلومیان نەبو. هەر روژە یکیك أغایەتی وگەورەی سەردەشتی اکرد. بینیك ادارەی سەردەشت بەدەست بانەیوەبو. ولپاشان کەوتە دەست تاقمی قومیتەی پژدری هەر بەدو مانگ جاریك حاکمیکیان بو ئەگورین. لپاش حکّامی بانەی وگەورك وسویسنایەتی وپژدەری. حاکمیتی سەردەشت کەوتە دەست شیخ لطیفی کوری شیخ محمود کەفراراً لعراقەوە چوبو بو ایران.

وبەتوسطی سلیم خانی کیوەروی بانە وبەیاریدەی بابکر أغا وعباس أغای رووسای عشیرەتی پشدەر. بو شکاندن ودەرپەراندنی (تاقمی قومیتەی باپیری بابکری محمود أغا لسەردەشتا. شیخ لطیف کرا بەگەورەی سەردەشت وئەو ناوچەیە.

شیخ لطیفیش شاری سەردەشتی تسلیم بەامرو ارادەی-ملا اسعدی محویو شیخ رضای گرەدی وکریم چاورەش ومحیالدینی چنارە. وکویخا کریمی وەلانە وقادر أغای سپیارە-کردبو کرامەتی ئەوشارە بەو ذاتانەی سرەوە بخشرابو. امجا لەدوای گەرانەوەی شیخ لطیف بو عراق. دوبارە ادارەی سەردەشت کەوتەوە دەست أغایانی ملکری

وبراجی-سویسنایەتی. وکاك الله أغـای پاراستان. وەکـو پشـتە مـالی حمـام هـەر روژە أغایك ئەو شارە جوانکیلانەی بە..... خویەوە ئەبەست.

هەمو کاربەدەست وأغایك ئەبوایە لەو مدەتی حکمدار ودەستدریشتن یەیدا خوی دەولەمند بکردایە. ولەهەمو شتیك سیرتر ئەوەبو ئەبو هەمو حاکمو کاربەدەستیك لەمدەتی حکمداریەکەیا بەزور یابە خواهش ژنیکی لەخلکی ئەو شـارە بهانیایـە. هـەتا شیخ لطیـف وهینـدی لـەپیاوەکانی لـەو رسمیاتـە جیانەبونـەوە ئەوانیش سـەرو ژنیـان لەسەردەشت هانی. بەلام هینەکەی شیخ لطیف لەسەر اسـرار والحاجی بابـەعلی بـرای هەر لەسەردەشت طلاقدرایەوە داخەکەم آووهوای عراقی بەنصیب نەبو.

تەرزی اقتصادیات یان

لەو شارانەدا حقو عدالەت شتیکی زور نادیتە بو. بەقولغ وسور رساتی-٧ تومـان حقیکی مشروعی هزار تومانی ضایع اکـرا وبـە١٠تواماني أغـا سـلامەتانە خوینـی مقتولیك لەناوابرا. لەبەرئەوەی کەمترسـی سوئی عاقبـەت وتعقیبـاتی دادگـا نـەمابو کوژران دزی سوتان تعدا لەهەژار بوبو بەصنعەتی زوردار بیجگە لـەوەش قـاپی قاچـاغ وشت بەرێکردن کرابووە. گمرگ ودخانیـات شـتیك بـو اسمـی. خواردەمنـی وحیوانـات وپوشاکی ئەو ناوچەیە بەهەرزانی مبایعە اکرا وابرایە عـراق. ولەعراقیشـەوە شـتی زور گرانبها واردی ئەو ناوچانە اکرا. وبەسەر کوردەکانیانا ساغ اکردەوە لەمقابل رون وگنـم وخواردەمنی.

چـەوەندەر وتوتـن کـەمادەیکی رئیسـی ژیـانی ئـەو ناوچەیـە بـو لــەعراق وایـران وەرنەاگیرا وارداتی ئەو دو محصولاتە مهمەیان پەکی کـەوتبو. لەبەرئـەوەی کـەفرماندەی ئەو شارانە عراقی بون. بەگلوزیك جگرە وچنـد شوشـەیك عطـر ومشـروباتی افرنجـی ویك دو توپ شیرداخ. فتوایان ادا کەکابرایکی عـراقـی بـای ١٠ هـەزار دینـار مـوادی روحی لەایران اخراج بکا.

جاهـەر تـأثیراتی ئـەو بـی موازەنەیەتیـە بـو لەسـالی ٩٤٣ و ٩٤٤دا ایرانیــەکان دوچاری مشکلاتی گرانیکی زور گەورەبون. ئەهاتنە عراق پوتی گنمیان بە ٢٠ تومـان اکـری. هەرئـەو گنمـەیان ئـەبردەوە بـو ایـران کەلـەوختی خویـا پوتیـان بـەدو تومــان بعراقیەکان فروشتبو. وهەر گا و گولیکی کەهەیان بو هینایانـە عـراق دایـان بەگـەنم.

وبصدهاشيان لەبرسان هەرمردن. لەهەمو منطقەی شارەكانی ایرانا هەتا نهایەت قند وچا وكوتال بەكوبون- هەمو مانگیك بەپی‌نفوس ادرا بەاهالی شارەكان. بەلام بەهوی تأثیراتی ئەو حرەكاتە ئەوشارانە محروم كرابون لەهەمو استحقاقیكی تخشائی وخواربارییان. هەرچندە بەناوی شاری بانەوە هەمو مانگیك مقداریكی كافی شكر وچا-بو حمە رشیدخان حوالە اكرا بەنرخیكی هەرزان. بەلام أغای حمە رشیدخان لەوشكر وچایە غرامیكی بەسەر اهالیدا توزیع نەاكرد. تنها بەسەر بگزادەكانا بەپی نسبەت بلاوی اكردەوە. بەلام خوا تۆلەی ئەو غدرەی لەأغای حمە رشیدخان كردەوە. أغای حمەرشیدخان ١٥ هەزار تومان لەكیسەی خوی ادا بەمیرزایەكەی كەناوی (میرزا سعیدی حمەدیز-ئەبی كەبچی لەسقز جیرەی شكر وچای دو مانگی بانە وریگری. لەو وختەدا انقلابی بانە بەسەرادی. میرزا سعید اگریتەوە پارەكە تسلیم بەایرانیەكان ناكا. وهەم ناشگەری‌تەوە بو لای حمەرشیدخان وهەر لەبانە ئەمی‌نی‌تەوە. چونكە شخصی میرزا سعید بانەی ئەبی وئەو ١٥ هەزار تومانە ئەخوا. وا اعتقادە كەأغای حمە رشیدخانیش هەربایی ئەو ١٥ هەزار تومانەی استفادە لەشكری حكومەتی كردبی.

خسارەتمەندی كوردی ایران لەدەورەی قاضی محمدا

قاضی محمد باشتر لەحمە رشیدخان تقدیری موقفی اقتصادی اكرد. حمە رشیدخان لەشاری سقزا ١٤ هەزار تنەكە نەوتی حكومەتی چنگ كەوت. بەپەلە تنكەی بەدو تومان فروشت وهەر لەدوای ٣ مانگ تنكەی نەوتیان بە ١٠ تومان اكریەوە.

دەهەزار فردە توتنی لەدائرەی دخانیاتی سقزا چنگ كەوت لەجیاتی موچە وخەلات بەسەر أغوات ولشكرچیەكانیا بلاوی كردەوە ئەوانیش فردەیان لەوتوتنە جوانە ئەدا بە ٧تومان. كەبالعكس لەنتیجەدا فردەی گیشتە ١٠٠تومان. ئەو هەمو تالانەی حكومەتیە نەبو حمە رشیدخان ونەبو تبعەكەی قازانجیكی وەهای تأمین نەكرد.

كەچی لەعینی وختا قاضی محمد ئەو توتنەی كەلەدوخانیاتی سابلاغا چنگی كەوتبو محافظەی كرد هەتا لەدواییدا بەروسەكانی فروشت بە ٦ملیون تومان واكثری كاروباری جنگی بەپولی ئەو توتنانە پیك هینا.

دیسان لەدەوری قاضی محمدیشا منطقەی سرا وسقز وسەردەشت دوبارە دوچاری لشكركەشی شكاك وبارزانی وبانەی بووە. رزقو روزیكی كەپیكیانەوە نابووە. ئەو

کوڵله-بی باڵانه دیسان خواردیانـەوە. ولەکشـانەوەی بـارزانیدا. هەردیـهاتی کـەبارزانی بەسەرا تیپر ئەبو وەلاخەکانیان لیبەسوخرە اگرتن ودوایش بویان ردنەاکردنەوە.
ولەروی لشکرکەشی بارزانییەوە منطقەی شنو ولاجان دوچاری خطریکی گـەورەی سرومـالی بوبون هەر زخیرە وخوراکی کەهەیان بو بەشەق لیيان ورگیرا.

تشددآتی حکومەتی ایران لەدوای نەمانی کوردوستانی قاضی محمد

لەدەوری ٣سی هەمـا کەحکومـەتی ایران هاتەوە سەرکار وکوردوستانەکەی قـاضی محمد لەناوچو. افسرەکانی ایرانی تاویاندایـە قمچـی غرض‌کاری وداری کلاوسـازی. ئەو کوردە هەژارانەیان هینانە ژیر فشار وأزار هـەرچیکی چـوار تومـان پارەیـان پـیوە شك ببردایە. کلاویکیان بو سازئەکرد. امجا کابرای هەژار هەرچیکی، کە شکی ببردایـە لەناوی ادا وخوی پیاکریـەوە. ئـەوەی دەنکـە جویکـی پاشـای دیمکرات وکوردوسـتانی قاضی محمدی خواردبو وبەژیر سیبری ألای ازادیدا رویشتبو گیرا وخرایە زندانەوە.
ئەو کەسەی کەلـەدەوری دیمکراتـا تـالان کرابـو وتیهـەلدرابو. لـەو شـخصە باشـتر تعقیب وتعذیب اکـرا کەشـەری لگـل هـیزی دەولـەتیدا کردبـو. ژنومنـالی گوناهبـار وبیگوناە بو تشبسات وگیاندنی پارەی رشوەت وبـەرتیل بـەروی سـورەوە رویـان کـردە مـالـە سەرلشـکر وسـەرتیپ وفرمـاندە وافسـران وکاربەدەسـتانی حکومــەتی ایرانـی لەهەمو منطقەی مهاباد وقلەمرەوی قاضـی محـمدا رشـوەت لـەمباغیکی زورکەمـەوە گیشتە ٥٠و٦٠ هەزار تومـان.
محکمەی دادگا ودادستان داخرا. محاکمات برایە مالانی سـپاە وسرلشـکر وسـەرتیپ وأستاندارەکان. محاکمات هەموی بو بەجرائمی دادگای زەمـانی جنـگ. هـەتا رەشـوەت گیشتە درجەیك رشوەت ابوایە بکرایە بەألتون واسکناسی ١٠٠تومانی.
عینـی ئـەو دەوری ألتـون ومجوهـرات بخشـینەی کوردەکـان بـەدەوری هانپیـال-وروومایـەکانی لیهـات. کـەزەلامیان بـەألتون هەلاکیشـا لەجزیـەی ـەکوژرانا. هـەتا قاضی محمدیش شخصاً ١٠ هەزار تومـانی رویشت. قەرار وابو اگر محامیەکـەی سـروان مـنصور پورناو-تبریەی بکات ٣٠هـزار تومـانی بداتـی. پیشـەکی ١٠ هـەزار تومـانی دابویی. وختی کەقاضـی محـمد اعـدام کـرا عائلەکەی داوای ئـەو ١٠ هـەزار تومـانەی کـردەوە. حکومـەت ئـەو پارەیـەی لـەمنصور پـور اسـترداد کـردەوە بەحسـب ئـەوەی

کەموظفە حقی بها واجرەتی وەکالەتی نیە. بلام بو عائلەی قـاضی محمدیـان استرداد نکردەوە. ئەو ١٠ هەزار تومانەیان بو خزینەی دەولەتی محسوب کردبو.

اجا لەترسیی ئەو تشدوداتەی أغایەکانی ایرانی پرستیش ترسیان لی‌پیدا بو دەستیان کرد بەدیاری ناردن بو فرماندەکان. مپلاً احمدأغای حجی بایزأغای ایلخانی‌زادە کەروحاً وجسداً پیاوی حکومەتی ایران بو. بەبی ئەوەی کەهیچ اشارەتیك بکری لەترسی گیانی خوی ١٣٠ هەزار تومانی لگل دەمانچەیکی پەراشوت لەجیاتی خویو خزمەکانی بە(خانمی)سرلشکر همایونی بخشی. وکریم أغای قونقولاش-٥٠- هەزار تومانی دا هەتا جعفرأغای کوری لەبندی رزگار کرد. بەلام لەدوای ٢٠ روژ اجا دوبارە جعفرأغا گیرایەوە لەسەر غرضی کە لەبینی جعفرأغا ورئیسی ستادی أرتش رەزمأرا ناوا هەبو. اجا محکوم کرا بە ٢٠ سال حکم وبە(٦٠) هەزار تومانی‌کە اجا أغای جعفری کریمی لەدوای دوسال حکمی افراجی بو درهینرا.

ئەوەی زور سیربو ئەوەی کەامرو بەرشوەت افراج اکرا لەدوای چند روژیکی‌کە بەعینی تهمت اگیرایەوە بعینی دەستکاری بو رشوت دەست کاری اکرایەوە اجا برەلایان اکردەوە. ویا محکومیان اکرد راپوردان وروحی تجسس لەناو کوردەکانی ایرانیدا بوبو بەپیشە. بوئەوەی کەامنیەتی شخصی لەنظر کاربەدەستانی حکومەتی تأمین بکەن. گەورە وبچوکی منطقەی مهاباد وأزربایجان دەستیاندایە راپور وگزاریشات‌نوسین درحق بەیکتر. وبەناوی صداقەت ودەولەت‌پەرستیەوە لەهەمو لایکەوە. أگری اغراضی شخصی تینی ساندبو. گوناەبار وبی‌گوناە بەبی‌غائلە واندیشە نەمابو وە کابوسی ترس سواری‌شانی هەمولایك بوبو.

بو نمونەی مثال ئەمەتان بەعرض ئەگەینم. روژی ١٧بەهمنی ١٣٢٥ لەدی نموتە)ی دولی میرەدی لەتعزیەی علی أغای جوانمردی ورسولی محمودی-دانیشتبوین تقریباً ١٠٠ نفریك لەأغاوات وپیاومناسبی ئەو ناوچەیە لەو ساتەدا لەدیوانخانەی ناوبراوا اشتراکی تازیەیان کردبو ئەوەندەمان زانی دونفری آژان) خویان کرد بەژورا. ودانیشتن تقریباً هەتا ٢٠ دقیقە هیچ کەس زمانی نەبو نە بەخیرهاتنیان بکا. ونەهوشی ئەوەشیان مابو کەبەس بەپی‌وە رابوستن هیچ نەبی دابنیشن اجا آژانەکان- بەفراصەت تی‌گیشتن کەهاتنی ئەمان ساموتاسیکی بەسەر ئەو مجلسەدا هیناوە.

ئەجا گوتیان أغایان فرمون دابنیشن ایمە بو شتیکی زور بسیگ هاتووین. لەوختی خویا کەخەتی تلفونی بینی بانە وسقز لیکدراوە عجباً تلەکانی کەوتوتە کوی. وایمە بسو پرسیاری ئەو تەلانە هاتووین. وبو جوابدانەوەی عینـی موضـوع أغـای فارس أغـای بلجر لگل خومانا ئەبەین بو سقز چونکە بلجر لەودیهاتانە زیاتر نزیکە بەخەتی تلفـون توضیحاتی ئەو خەتە لەم استفسار ئەکری.

ئەجا خلکەکە کەوتنـە گالـەگال وقصـەکردن. بـەلام نـازانم فارس أغـای بیچارەچون گیشتبو سقز وچون وەرامی ئەو پرسیارانەی دابووە. جا محاکمات ورزگاروبندی ئەو روژە بو بەپارە ئەوەی پارەی دابایە رزگار ئەکرا. مشمولی عطفی شاهانەیان اکـرد. وئـەوەی پارەشـی نبوایـە هـەتا دو ٣سـی سـال هـەرلی‌یان نەئەپرسـی. نسـبەت بـەأغایانی حمـە رشـیدخان بگـی بلکـی ونصراللـەخانی روسـتمی وقادرخـانی أرمـردە وعـبداللـەخانی شهیدی.

أغای حەمبگە رەقەی شوی.- بانـە هیـچ گونـاهیکی نـەبو . کـەچی ئـەمانیان کـرد بەنگهبان وسەرپەرشت وأغای حەمبگە رەقەیان مدەتیکی زور زندانی‌کـرد وبـە٩ هـەزار تومان مشمولی عطفی شاهانە کرا. کریم أغای محمدی کونـدەلان- مصطفـی أغـای معروفی کیلەشین خان- سیدکاملی گردی گلان-نسبەت بەحاجی بابەشیخ وقاسم أغـا وسید محمدی زنبیل وعزیزأغای کولتەپە مجرم نەبون- ئەمان کەپارەیاندابو هەرزو بـرەلا کران ئەمان کەپارەیان ندابو یکی دوسال لەزندانا مانەوە.

أغایانی مازوجی-نغدەی-ناظمی-عبدالله خدر حیران- برامبەر بـەوهابی بلـوری- سیدە پیرە-منافی کریمی- احمدی اللهی-دارای جرمیـك نـەبون ئـەمان پارەیـاندا بـرەلا کران. ئەمان بی‌پارەبون اعدام کـران سرانسـەری کـوردی ایـران دوچاری ئـەو فلاکـەت وجزبەیەبون. لەعشائری بختیاری‌وە هەتا ئەگا بەمنتهای أزربایجان لەئـەوەلی شـهریوەری ١٣٢٠دا دوچاری عینی حملە وحرەکـاتی حمـە رشـیدخان وقـاضـی محـمد بوبـون. هـەمو رئیس وسرکردەی عشائیریکی کورد لەمنطقەی نفـوذی خویـدا پـەلاماری حکومـەتی ایرانی دابو. لەاعادەی تشکیلات ونفوذی حکومتیدا دوچاری هەمان لطمـە وفلاکـەت بون.

هەتا محمودخانی کانی سانان کەیکەم دوسـتی حکومـەتی شاهنشـاهی بـو لـەپاش استقراری امنیەت لەمریوانا. لەسەر قضیەی رسـوماتی گمرگـی لەوضیفەکـەی عـزل

کراو خرایە زندانی تاران ولەنفسی تارانا گیانی تسلیم بەرحمەتی قمچی سەربازان کرد وهەربە ومناسبتەوە لەلاین حکومەتی ایرانەوە لەایلولی ۱۹۵۰دا عشیرەتی جوانرو تذیق کران بو تسلیم کردنی چکەکانیانو عشیرەتی ناوبراو زور بەپیاوانە پەلاماری عشیرەتی هەورامی ولوند وحکومتییاندا. چند بگزادەیکی هەورامی وافسری ایرانیان بەاسیر گرت. بەلام لەنتیجەدا بەشروط لگل حکومەتی ایران ریك کەوتن وبەغیرە چكەکراوی مانەوە.

جا انکار ناکری حکومەتی ایران بەحکومەتیکی زور پاشکەوتوو بی نظام تەماشا اکری لەرغمی ئەو هەمو بسەرهات وقائعی سیاسی جهانی. ولەرغمی ئەو تشکیلاتە کونەی شاهنشاهیدا کەایران بەاقدەم حکومەتی جهان اناسری کەچی ایستاش لەشکلی عشائری وبربریەتی جیانەبوتەوە.

وتفسخی اخلاقی ئەو حکومەتە گیشتوتە مرحلەیك کە انفجاریکی زور بەدهشەت بکات. وسەرزمین بەو انفجارە پیسەیان بلەریتەوە. لەحکومەتی ایرانا گەورە وبچوکی موظفینی دزی وکلاوسازی ورشوەت پەرستی کردوە بەصنعەت. حیا عفەت عاطفە ضمیر صداقەت لەناو حکومەتی ایرانا بوتە شتیکی اسمی.

بەاعتقادی من ئەو حکومەتە لەأخر مرحلەی انحطاط وپەستیدایە ومحتاجی تربیەیکی زور بەاهمیتە لەلاین حکومەتیکی استعماری وکو روس انگلیس وامریکا. وبەهەرچونیکی کەبی دەوری استعماریەکەی لەو نهضەتەی ایستایەی باشتر جیگای امیدەواری وپیگەیشتنی ملەتەکەیەتی. بو نموونەی مثال چند بسەرهاتیکی راستی پولیسی ایرانتان بو ئەگیرمەوە کە لەدەوری رضا شادا وقوعی کردوە. ودەوری ایستای محمد پهلوی لەپاش ئەو هەمو بسەرهاتو تقلباتەی کەباسکرا فرقیکی نکردوە وبلکو لەدەوری رضا شاە زورپیس تر ئەبزونەوە. وکوردەکان لەئەوەلی هەتا أخری بو جیابوونەوەیان لەاستبداد وسیطرەتی ئەو حکومەتە فاحشەیە مغدور بوون وبەمعذور ئەزانەرین.

امر مخفری چمپاراو مجید تنگیسەری

لەسالی ۱۹٤۱مجید تنگیسەری ناویك امر مخفری چمپاراوی ایران ئەبی لەمنطقەی بانە شەو میوانی کابرایکی خلکی دی کندە سورەی بانە ئەبی. وبەکابرا ئەلی اسپەکەم

هەمو شەویك هیلكەیكی مرواری اكات. ئەبی نوبەت لەو اسپەم بگری نەوك هیلكەكە بكات وبیخواتەوە. كابرای سادەی هەژار هەتابەیانی ژنەكەی لای مجید تنگیسەری بجی اهیلی وبەدیار پیرە اسپەوە لەناو گەوەڕا هەل ئەتروشكی. بیانی، مجید ناو داوای هیلكەكە لەكابرای خانە خوی اكات. اویش سویندی بو ئەخوا ئەلی لەتەرس زیاتر هیچ هیلكەی نەكردوە. ئەویش ئەلی اسپەكەم هیلكەی كردوە بەلام شاردوتەوە. بەهەزار كیشمەكیش اىجا بە ٥٠تومان جزای خیانت الأمانت وازی لیدینی. وئەو روژەی كە حمە رشیدخان ئەچیتە سەر ایرانیەكان ئەو پوسطە خریك حمل ونقلی بانە ئەبن. كابرای كندە سورەی داخدار فرصەت ئەبینی تاوئەداتە ساچمەزەنیكی راوی. لەپشتی دی (بلەكە) مجید ناوی خاون اسپ وهیلكەی مرواری ئەكوژی وخوی لەوسەر شوریە رزگار ئەكا. أیا هیچ كەس ئەبی كەئەو كابرایە بەمغذور نەزانی لەكوشتنی ئەو أمر مخفرە بدسزایەدا ؟.

گروبان رفیعی لەكیلەشینخان

نزیك بەدی كیلە شینخان گورك میرەدی-گروبان رفیعی ناو توشی كابرایكی ریبوار ئەبی كەسەری شكاوە وسواری كەریك بووە. لەكابرا ئەپرسی كیسەری شكاندووی. كابرای كەرسوار ئەلی كەس سەری نشكاندوم لەكەرەكەم بەربومەوە سەرم بەر بەرد كەوتووە. گروبانی ناوبراو ئەلی ورە بەردەكەم نشان بدە. كابرای سەرشكاو نیو سعاتە ری لگل امنیەكە ئەگریتەوە بەردەكەی نشان ادا.

كابرای امنیە دائەبەزی ٦و٧ قمچی لەبردەكە رائەكیشی. اىجا ئەلی برادر. من واهەقی توم لەوبەردە ساند. توش بدە قولفەكەم-كابرا ناچار ئەبی پنج تومانی ئەداتی-.

استوار اشقی لەچیچورانی بانە

استوار اشقی ناو افسری حكومەتی ایران لەسالی ١٩٤٠دا ئەچینە دی چیچوران لەمالی كابرایك چاوی بەجاجمیك ئەكەوی لەپینج تختەی بچكولانە، دروست كراوە.

لەکابرای خاوەن جاجم ئەپرسی جاجم چوار تختەیە. تو بوچی پینج تختەت کردوە. کابرا ئەلی ریسەکەمان وای هیناوە. استواری ناوبراو ئەلی نەخیر ئەمە دەستوری عراقە عراقیەکان جاجمی پینج تختەی ئەکەن. وادەرئەکەوی تو علاقەت لگل چتەکانی عیراقیدا ببی اجا بەهەزار زحمت بە ٢٠تومان واز لەکابرا ئەهینی.

چند أمنیەیك لەگلولان

چند امنیەیك لەگلّولانی سەرو نشان دائەکەن. تفنگیکی زوری ئەتەقینی بەلام لی‌نادەن. کابرایکی روتەڵەی خلکی گلّولان ئەڵی فیشکیکم بدەنی. امنیەیك تفنگو فیشەکیکی اداتی بەاوّل تقە نشاکە ئەشکینی اجا امنیەکان کابرا هەل ئەپی‌چن ئەلین تو چتە بووری بویە وا تفنگ چیت بەتکای خدرأغا اجا بە ٥٠ تومان وازی لی‌دینن.

تورکمان کندی ومحمودخانی شجیعی

چند امنیەیك لە ١٣١٨دا ئەچنە دی تورکمان کندی میوانی محمودخانی شجیعی ئەبن. بەدزیەوە چند قاپورە فیشەکیك ئەخنە ژیر دوشەکی محمودخانەوە. دوایی ئەلین أغای محمودخان متهمە بەوەی کەهەر راو و رووتی لەوناوە اکری ئەوە. چونکە اسلحەی ناری هیە. وئەو قاپورە فیشەکانەش اثباتی چکداری وپیاو خراپیەتی اکا اجا بەهەزار گوی کیشەکی بە١٠٠ تومان رازی ئەبن.

جالەدەورەی شەهریوەرا کوردەکان ناحق نەبون هەر تعدایکی کەلەایرانیان کردوە وجگریان بەو وینە سیّأتانەی سەرەوە کون کون کرابو. بەلام داخی گرانم لەدەوری قاضی محمد وحمە رشیدخانا شتیکی وهانکرا. کەئەو محکومیەت وجفایانەی حکومەتی ایرانی فەراموش بکەنەوە. بلکو ئەمان ئەو سوکیو حقارەتیەیان بو ئەو ملتە هەژارە زیاد کردبو.

جا اقتصادیات وامنیەت وعدالتی ایران لەدەوری حکومتی ٢٠ سالی رچا شاە ودەوری اخیری محمد پهلوی وبەسەرهاتی حمە رشیدخان وقاضی محمد بەوپی‌یە دوایی هات. لپاش استقراری وضعیەت اجا بو دلنوازی ودعایەی ناوعشائری حکومەتی ایران لەمانگی اسفندی ١٣٢٥دا پیاوە ناودارەکانی کوردیان لەهەمو لایکەوە کوکردنەوە وبردیانە تاران وبەپی‌نسبەت لەپاش دلنوازیکی زور هەریکەیان یا

بەتفنگیك ویا انگوستیلەیکی الماس- ویا مدالیەیك-خەلات کردبو ومحترمانە بریان کردبونەوە. یکیك لەوخلاتكراوانە ملا خلیلی گورەمەر بو کەلە ١١فروردینی ١٣٢٦ لەدی میراوای منگورایەتی بەخذمەتی گەیشتم وبەتفصیلاتی خوارەوە ٣ روژ لەمالی خویانا دەمەتەقیمان بو.

س-جنابی ماموستا ملاخلیل چون بو لە٩٢٩دا لەسەر مسئلەی کسوەتی زنّاری شبقە ٦مانگ لگل عشیرەتی گەورك وسویسنایەتی ومنگورایەتی بگژ حکومەتی تارانا چوی. أغای بایزی- وجاخی کا خدرت لگل چند أغایکی منگور بەایرانیەکان بەکوشت دا. کەچی ایستاش کومەگ بەو حکومەتەی کەوختی خوی بەکافرت ئەزانی.

ج-من ایستاش هەرلەسەر ئەو اعتقادم کەلباسی گاوران حەرامە. بەلام لەبەرئەوەی کەشیعە لەروس باشترە مجبوری ئەوەم لگل حکومەتی ایرانا متفق بم. وئەو شەری کەمنیش لەو دەورەدا کردم غذا بو.بەلام هی ایستا جزایە. چونکە بەضعفی ایران روس سیطرەت پیدا اکا. انکار ناکری هردولایان هەر پیسن بەلام ایرانیش لەروس باشترە.

س-تو بوچی لەضدی ئەو کوردوستانە بوی کەقاضی محمد دروستی کردبو وبوچی شاهدیت لەصدری قاضی دا

ج-من لەئەوەلەوە لگل قاضی محمدا زور متفق بوم. کەچی کەهاتە سەرکار کوردوستانەکەی لەمن شاردەوە. لەخویەوە سلبی اعتمادی لەمن کردبو. چونکە بیستبویەوە کەمن لەضدی ئەوەم کەخاریجە پیشەوا ورهبرمان بی. پیشەوا ورهبر ئەبی مسلمان بی. قاضی محمد بو تحقیر حمە ووردی-معلمی مەهابادی لی هاندابوم کەئەبی فتوا بدەم کەخویندن بو کچان حلالە. وکتمانی شهادەت پیاوی پی رورەش ئەبی من چون لەترسی خوا ئەویرام ئەو اقرارە گەورەیە بو صدری قاضی بشارمەوە وخوم خجالەتی سویند و قورآن بکەم.

س- تو لەبەهاری ٩٢٩دا کەفراراً هاتیە عراق. عراقیەکانت چون هاتە بەرچاو لەقضیەی اسلامو جل لەبەرکردنی گاورانا.

ج-والله فلانی ایران وعراق هەردوکیان لەجهت متجددی وکافرەتیەوە جاشی یك ماکەرن. من لەکولکە) ڕەوی بومەوە بەسەربەرازیدا کەوتبوم-من وام ئەزانی هەر ایران

بەجلی زناری ئەیەوی خوی کافر بکا. کەچی عراقیەکان لەپیش ایرانیوە خویان لەدین وەرگیرا بو.

س-تو ایستا هیچ عصبیتی قومی کوردت هیە. وهیچ تأثر بو قاضی محمد ئەخوی

ج-بەخوا ئەمن خوشم اگەر لەرێ کوردیەتا سەربریم پیم خوشە. بەشەرتی لەسەر منهجی اسلامی ئەو کوردوستانە بی‌تەوجود. ئەگەر باری بی دەسلاتی نەبی ایستاش حکومەتی فارسی هەربەکافر ازانم. بو قاضی محمدیش بەپەروشم چونکە مقتضای سیاسەتی بیگانە مجبوری کردبو. کەحکومەتەکەی لەسەر بنای بی‌دینی دابمزرینی.

شمس اشرف پهلوی

بو دلنوازی ملەتی هەژاری أزربایجان ومهاباد بەتأریخ مانگی ازەری ۳۲۵ خوشکەکانی ملك شادوختی وشمس اشرف پهلەوی بەناوی سەرپرشتی دانشگاه وسازمانی شیر وخرشیدی سرخی ایران هاتنە أزربایجان وگوزارشاتی خوارەوەیان تقدیم بەمحمد رضای پهلوی کرد

اعلیحضرەتی محمد پهلوی

بەکمالی احترامەوە نتیجەی مأموریەتی کە لەروی رەحمەتی اعلیحضرەتی برای تاجدارم بەمن سپیرەرابو. بەشەرحی خوارەوە تقدیم اکری.

لەمنطقەی تەوریز واردەبیل وزنگان تنگدەستی وهەژاری بەاندازەیك زورە تعریف ناکری. بەلام لگەل ئەو تنگدەستی وهەژاریەدا وطنیتی خویان لەدەست نداوە بەتأثیری راوروتی دەستەی دیمکراتیەکان بەتەواوی مدارس وخستەخانەکانیان ویران کردوە. مطلقاً دوکتورو معلمیان نەهیشتوە.

ئەو البسە وخواردەمەنی وفرشو پارەی کە لەلاین اعلیحضرەتەوە خرابو ژیر تصرفی منەوە فعلاً هەمویانم بەسەر مستحقینا دابەش کرد. بەلام برسیایەتی وپەریشانی بەاندازەیك هجومی کردوتە سەر ئەو شارانە. اگر اعلیحضرة بعجلەیکی زور همت بەعطف ونوالیکی واسع نکات ئەو ملتە میهن‌پەرست وأزیزە لەدەست درچووە.

۳۰أزری ۱۳۲۵ شمس اشرف پهلوی

حقیقتاً دەولەتی ایران لپاش ئەو تقریرە بو یارمەتی هەژارانی، أزربایجان دەستی یارمەتی دریژ کرد. بەلام هەتا نهایەت منطقەی مەهاباد وکوردی رضائیە استفادەیکیان لەو یارمتی دەولەتیە نکرد. تنها عائلەی علی اشرەفخان وافتخاری قلاگاهی هەوشار-نەبی چونکە ئەو دو أغایانە کوردبون بەلام کەوتبونە منطقەی تورکەکانی أزربایجانەوە. بەتهمتەهی ئەوەی کەگوایا مربوطی حزبی عدالەتی سید ضیای طباطبائین وئەو حزبەش گوایە سەر بەانگلیسە تنها بە مجرەدی ئەو تهمتە خالیە. ئەو دو أغا بیچارانەیان بەمالو مندالەوە بردبو بو تەوریز. بەشیوەیکی زور مفتضح ئەو دو أغایانەیان خنکاندبو. ۳ کور چوار برا و۷ نوکەری ئەو أغایانەیان محکوم کردبو لە ۳ سالەوە هەتا ۲۰ سال محکومی. وهەرچی اسیاسیە وتجمیلاتیکی بیتیەشیان هەبوبو بەتالانیان بردبو. ئەو عائلە نازدارانە سەرەرای کەدارای ۳۰ دی بون. لەتەوریز سوالیان اکرد. پیشەوەری بد اطوار دەرحق بەو کورد، هەژارانە لەپیش هەمو تشکیلات وعملیاتی‌کی استقرار ئەو کارە ناشیرینەی بەانجام گەیاند.

قاضی محمد بو ئەو جهتە زور کوششی کرد. بەلام لەبەرئەوەی کەخنکاندنی ئەو أغایانە لەسەر اشارەتی روسەکان بو. قاضی محمد هیچ نەیتوانی ئەو کوردە بی‌گوناهانە دەرباز بکات. وتحدیدی حدودیش نکرابو کەهەرچیکی کوردنشین بی لەادارەی قاضی محمد مسئول بکری. جا لەحقیقتا کوشتنی ئەو أغایانە تأثیراتیکی زوری کردە ناو کوردەکان. ئەو قانون ونظامە فاشیستە بو بەسببی ئەوەی کەسی کەنەختی دارای سابقە بوایە نویرابا اعتماد بەحکومەتی روس وأزربایجان بکات ولەوناوچەیە دابنیشتایە.

لە ۵/مارتی ۱۹٤٦دا کەحمە رشیدخان چو بو سەرا (اسماعیل أغای) کوری حما أغای عباسی لەسەرا بو. حمە رشیدخان وعدی دایی کەهەمو املاکەکانی لە قاضی محمد بو وربگریتەوە وامری عفوی باوکیشی بو لەقاضی محمد وربگری ودەرجەی افسریش بو اسمعیل‌أغا استحصال بکات.

اسماعیل أغاش بەم عطفە زور مسرور بو بەلام بەئەوەل بیستراني خنکاندنی ئەو أغایانە ترس وە واهمەیکی زور گەورەی لی‌پیدا ئەبی. هەر ئەوساتە لگل قادر أغای مامی فراراً ئەچی بو سقز. لەرغمی ئەو هەمو اعتماد ودلنوازی کە حمە رشیدخان

درحق بەم کورەی هەبو. ئەو خبری وحشەت انگیزە سلبی هەمو اعتماد ودلنوازیکی لی‌کرد.

جا لەئەوەلی ورودی نیروی دەولەتی شاهنشاهی بەأزربایجان عوائلی ئەو دو أغا شهیدکراوە اذن درانەوە وبندیەکانیشیان برەلا کردن. واملاکەکانیشیان بو اعادە کردنەوە. ولەتعاون وبخشندەگی خوشکەکانی شاش بشدارکران. لەغیراز ئەو دو عائلەیە نەبی هیچ کوردیکی‌کە استفادەیان لەبخشینو چاکەی هلالی احمری ایرانی نکرد.

قرّەی بینی مالك‌و رعیەت

وختی کەدەولەمند وخاوەن ملکە فراریەکان لەتاران گەرانەوە بوسەر ملکە غصب کراوەکانیان. رعیتەکانیان بو حصّەی مالیکانە هەل پیچا. لەبینی رعیەت ومالکەوە هاوار وقیژەیکی گەورە بەرپابو.

چونکە رنجبر وجوتیار ورعیّەت رسوماتی مالیکانەیان دابو بەتاقمی دیمکراتیەکان. مالك وأغاش ئەو معذەرەتەیان قبول نەاکرد. هەر داوای رسمیاتی أغایانەی خویانیان لی‌اکردن هەتا لەلاین قوام السلطنەوە امر بەأستانداری تەوریز (أغای پیرینیا) وفرماندەی لشکر هاشمی درا کەمالك هەرحقی ادعای مالیاتی تازەی لەرعیت هیە. هەرچیکی کە لەمو پیش دفع کراوە بەچاوی تصدیق تماشا اکری. بەلام دەولەتی ایران ئەو مضمونەی تنها بو حصەی مالك وزارع تصویب کردبو. بەشی عائدات ورسوماتی مالیەی دەولەتی کسبی مروری نکردبو. لەرغمی ئەوەی کەمأمورینی دیمکرات بەفضلە ئەو رسوماتانەیان تحصیل کردبو.

انجاحکومەتی ایران رسمیات وضریبەی چند سالەی لەناوچوی خوی کردبو بەبقایە ودو چند لەأغوات ومالکیان سند. حقیقتاً لەو جهتەوە ملەتی أزربایجان ومهاباد زور مغدور بون خلاصە هەرچیکی کەخلکی لەوناوچانە لەدەوری ژیانیانا کویان کردبووە یا بەتالانورەو یا بەناخواردنی لشکرچیەتی ویا بەتەشقەلەی امنیە ورشوەت ویا بەروسومات ومالیاتی چند قاتی حکومەتی لناویاندا وخویان (کما خلقتني ربي) بەرەشوروتی مانەوە.

محافظەی امنیەت لەایرانا

اجا لەدوای استقراری أسایش بو اقتصادی خزینەی حکومەتی ایران تشکیلاتی غیرە نظامی لەهەمو حدودی ایرانا دامەزران. پاسگای امنیەتی بەبێ پول‌و درامەت بەسەر عشائرەکاندا دابەش کرد. هەر أغایەی چند تفنگیکی لەو تفنگە شکاوانەی کەلەوختی خویا لەعشائرەکانی ورگرتبونەوە تسلیم‌کردن. سەرەڕای ئەوەی کەبرامبر بەو محافظەی پوسطی حدودەش هیچ هیچ پارە ومخارجیکی نەادانی. هەم رەشوەت وبرتیلیشی برامبەر بەو تفنگانە لی‌استاندن. ولەمەرز وسنوری هەر أغایکیش جریمەیك رویدابایە. چنگ لەسەرشان ئەو أغایەیان بەبال بستراوی ئەبردە شارەکان هەتا سەری خوی زور بەباشی بەسرلشکر وفرماندارەکان نەقبلاندبا اجازەی گەرانەوەیان نەئەدایی.

عددی تفنگ وئاگاداری	ناوی أغا	ناوی عشائر	ناوی منطقە	ملاحظات
٥	قادرخانی أرمردە	بانە	بانە	
٥	حمە رشیدبگی بلکی	بانە	بانە	
٥	نصرواللەخانی روستمی ساوان	بانە	بانە	
٥	احمدبگی حاجی نائب نیزەرو	بانە	بانە	
٥	عزت‌خانی نمشیر			
٣٠	محمدی جونمردی تموتە	گەورکی میرەدی	سقز	مع العلم باوکو مامی اعدام کرابون
١٥	أغا صالح سلطان‌پناە تالەجر	سرشیو	سقز	
١٠	محمودخانی ملە	خرخرە	سقز	
٤	محمدی حاجی وکیل قباغلو	وکیلی	سقز	
٥	رشید الدیوان	سرشیو	سقز	
٤	أغا رشید	سرشیو	سقز	
٣٠	مظفرخانی علی جیسیی	تیلکو	سقز	
١٥	علی‌خانی حمەویسی	گلباخی	سقز	
١٥	حمە علی فیضە	گلباخی	سقز	

١٥ رضاخانی کلهر	گلباخی	سقز
١٠ حاجی حمەخانی دایەسلیمان	خرخره	سقز
٥٠ عبداللەخانی بایز پاشا	منگور	سابلاغ
٣٠ سلیم أغای بایز أغا	وجاخی کاخدر	سەردەشت
٥٠ مامعزیزی قرەنی أغا	مامەش	لاجان
١٥ حاجی بایزأغای ایلخانیزاده	دیبکری	بوکان
١٥حاجی محمودأغا ایلخانیزاده	دیبکری	بوکان
١٥ کاك‌الله أغای حسن‌أغا قلقله	گەورك	بوکان
١٥ بایزی عزیز أغا	گەورك	سابلاغ
٥ عبداللەخانی شهیدی کانیگویز	بانه	بانه
٥محمودخانی روستمی شیخ چوپان	بانه	بانه

جابەو دەستوره لەکافەی مناطقی مەرزی تشکیلاتی پاسگاه وسەرپەرشتی لـەلاین عشائرەکانەوه بەشکلیکی اجباری هەتا ئەو تأریخه کراوه. وفخرياً أغواتی ئـەو ناوچانـه ئەو واجباته گرنگەیان بەانجام ئەگەینن.

*علاقەی قاضـی محمد وحکومەتەکەی لگل عراقا

کـه قضیـەی کوردوسـتانی قـاضـی محـمـد بلاوکرایـەوه. لەهـەمو لایکـەوه ازادی خواهانی کورد رویان کرده ئەو قبلەی ازادی و سەربەخویەتیه. لایان وابو کـەروس وکـو انگلیس سیاسەت ناکا وروحی استعماری تیـا موجـود نیـه. جـا سـابلاغ وکـو مسـجد الأقصـای لیهات. چه بـەمخابرەو چـه بەمعاوەنـەت وچـه بەاشـتراکی شـخصی لەهـەمو لایکەوه اشخاص وجمعیات اعتمادیان خستەسەر قاضـی محمد وملا مصطفی وئـەو ضـابطانەی کـەفراراً چوبـون بـو نـاو کوملـه لەهەمولایکـەوه احزابـەکان پارەیـان کـو اکردەوه ئەیان نارد بو خزینەی قاضـی محمد. و بعضـاً هـەر مـباشـرەتاً بـو بارزانیـەکان وهیندی اعانه رئساً بو ضـابطه فراریەکان روانه اکرا.

منطقـەی کویسـنجق ورانیـه هـەر اعانـەیکیان کەناردبایه بـو مـلا مصطفـی وبارزانیەکانیان ئەنارد. بالخاصـه کاکـه زیادأغـای کویـی بـو تعـاونی مـلا مصطفـی وخیلی بارزانی زور بەپەروش بو. هەتا لەوختیکا که ملا مصطفی لەبارزان مشـغولی

حرەکات بو. لەو وختە راهن وخطرەدا پارەیکی زوری بو ملا مصطفی ناردبو. ولەسەر ئەو موضوعە لەمانگی تشرین الّوەلی ١٩٤٥دا حوالەی دیوانی عرفی کرا لەهولیر بەلام خوشبختانە رزگاری بو.. وقضای قلادزەش هەر اعانەیکی کەکویان بکردایەوە یکسر بو قاضی محمدیان ئەنارد. واعانەی سلیمانیش بعضاً بە ملا مصطفی وضابطەکان وبعضاً بەخزینەی قاضی محمد اگیشت. ومبلغیکی زوریشی هەر لەسلیمانیە دەرنەئەچو ئەخرا ولەلاین ابراهیم احمدەوە ادارەی حزبی پارتی دیمکراتی کوردستان ادارە ئەکرا. منورەکانی سلیمانی هاتوچوی سابلاغ وتوریزیان اکرد. ترتیبات وأرای احزابەکانیان لەمرکزەکان تسجیل اکرد. لەبهاری ١٩٤٥دا اسمعیل شاویس-چو بو تەوریز لەتەوریزا چند خطبەیکی بەسامی خویندەوە. وخوی بەاهالی مهاباد وئەو ناوچەیە ئەناسی کە من (هتلری) کوردم. هتلر لەالمانیا چە مرکزیکی هەیە منیش لەناو کوردەکانا ئەو مرکزەم هیە. لە ١٩٤٧دا ملاقاتی حسنخانی بداقیم کرد گوتی عراقیك ناوی (ماموستا شاویس بو هاتە مالی ایمە، لەبوگەبەسی ئەو شخصە کردەوەکانی زور سیربو. لەلایکەوە بەایمەی ئەگوت کەمن بەقدەر هتلر لەناو کوردەکانا اهمیت دارم. لەلایکیشەوە ایگوت من لە(پاریس خویندومە. تربیەی بەراز دوشین-باش فیربووم. أیا شخصیك کەئەوندە عالم بی وبقدەر هتلر لەبەرچاوی شعبا خوشەویست بی چون ئەبی لەپیش هەمو تشکیلات وانظمەیکی عقلی وعملی. تەرز ورەوشتی بەراز بەخیوکردن بەقومەکەی نشان بدا. کەئەم پیرەوییەیان مطلقاً مخالفی ادابی اسلامیە. اگر لەناو مسیحیەکانیش شیری بەراز وتربیەی براز شتیکی باش بی. هەرچند کەکورد پیشکەوتوبی دیسان آدابی اسلامی براز هەریەپیس ئەزانی. منیش گوتم بلیم چی فیلسوف وپیاوە تیگیشتوەکانمان بو اقتصادیاتی وەلات هەتا چاوپوشی لەتربیەی برازیش ناکەن (جانازانم لەپاش گەرانەوەی لەسابلاغ وتەوریز ماموستا شاوەیس بو بەانصاری سلام وتحرر ویا پارت. ویا هەر بیطرەفانە مایەوە.

هەتا تشرینی اولی سالی ١٩٥٠کەبەناوی انصاری سلامەوە الگل ٥٠ نفریکا مضبطەیك لەبابەت شەرنکردنی کوریا امضا اکات. وبەو تهمتە دور روژ توقیف کرا. ولەبەرەلّابونیا هەتا ئەو تأریخە مسلکیکی نهینی بیطرفانەی بو شخصی خوی انتخاب کردوە.

حزبی پارت وتحرر علاقەیکی زور گەورەی لگل حکومەتی قـاضـی محمـدا هـەبو عاملی رئیسی ئەو حزبانە. عبارەت بون لەابراهیم احمد محامی وهمزه عبدالله محامی فراری وامین‌أغای حاجی ملا محی‌الدین ومحمـود احمـد وجلیـل هوشـیار وکمـالی مـیرزا کریم حاجی شریف وزور لەمنورانی. کەبەباشی موقفـیان لەلای ایمەوە رەوشن نیە. ئـەو حزبانە بەهوی اختلاطـی کە لەبینی‌یانا موجود بـو. هـەر نفـری کەویسـتبای اشـتراکی کوملە بکات ابوایە اجازەنامە وشهادەتی حسـنی سـلوکی لەوحزبانـە وەربگرتایـە اجـا لەسابلاغ را اگیرا والاّ مدەتیکی زور لەزندانا ئەمایە. هەتا محمـدی کریمـی قـادر-نـاوی سلیمانی کەلدائرەی عسکریدا مضمـدی صحـە بـو. بـەچند دەرماناتـەوە فـرار اکـات ئەچیت بو ناو کوملە. بەلام لەرغمی ئەوەی کەچووە خذمت بکات نـازانی کـەمراجعت بەحزبەکان بکات بو کارتورگرتن.

لەسابلاغ گیرابو ۳سـی مـانگ بـو توقیفکـرابـو. نوسـرابو بـو عـراق بـو تحقیقـی هویەتی هەتا تێکچونی سابلاغ هویەی هەر نگرابووە. بەهوی انقلابی سـابلاغ لـەزندان رهایی‌کرا.

فـراری ضـابطـەکان عراقـی تـأثیراتیکی زوری کردبـو سـەر روحـی جیـش. اگـر مدەتیکی کە ئەو حکومەتە تیك نچوایە. اکـثری ضـابطـە کوردەکـانی جیشـی عـراق فراراً ئەچون بو ایران. نوری مـلا حکیم بهجت عونی لەوافسرانە بوون کـەفکریان وابـو بەچند مهماتیکی جنگیەوە لەهاوینی ۱۹٤٥دا التحاق بـە مـلا مصطفـی بکـەن. اگـر تجسّسـی أوالـە ضـابطـەکانی رفیقـی خویـان نبوایـە. تـەوانیش اقدامــاتیکی زلیـان پیکئـەهینا. فـائق. رئـوف-خسـرەو-پاشـا-مـانعـی ئـەو خذمتـە بـون هـەروکو مـلا مصطفی لەدوری ایرانیا اتصال وکومـەگی پی‌اکـرا. لـەدەوری عصیـان وشەرەکەشـیا لەلاین عشائری لوای هەولیر یارمـەتیکی زوری درا. بـەلام لـەلوای سـلیمانی لـەدەوری حرەکاتەکەیا هیچ کسی یارمەتی ندا. تنـها بابـەعلی حفیـدزادە وشـیخ رئوفـی حفیـد نەبی مضبطـەیکیان کردەوە بـو حکومـەت بـەناوی هـەمو روءسـای عشـائری پشـدەر ومجاوری واشرافی شاری سلیمانی. کەمفـهومی ئـەو مضبطـەش ئـەوەبو کـەهیچ نـەبی حکومەت ئەو تعدا بی انصافەی کەلەبارزان ایکـا چاوپوشـی لی‌بکـات. بەشـکلیکی‌کە تسکینی وضعیتی ئەو ناوە بکا.

لەدرجەی دوهمیشا بلکو بەهوی ئەو نیمچە انذارەوە حکومەت ضغط لسەر بارزانیەکان هلبگری شکلیکی تفاهم ومسالمەت وربگری. بەلام لەئەوەل درەجەدا پشدەریەکان ولەدرجەی دوهەما اشرافی سلیمانی ئەمضبطەکەیان امضا کرد ونەمعاوەنتیکی مادی وعملی ملا مصطفیش‌یان کرد. بەلام مجلەی أزادی لەرغمی ئەوەی کەتنها بابەعلی وشیخ رئوف مائل بون کەیارمەتی بارزانیەکان بدری. ئەو چوبو لەضدی شیخ محمود وألی‌حفیدان زور تجاوەزاتی کردبو. لەسەرئەوەی کەهیچ معاونەتیکی عملی ملا مصطفی نکراوە. وتکذیبی هەمو قومیەت وحرەکاتیکی شیخ محمودی کردبو حقیقتاً لیرەدا شیخ محمود برامبر بەم سکوتەی کەکردبوی مسئول بو. چونکە ئەی‌توانی بو رفعی ئەو حرەکاتە عظیمە نمایشیکی سیاسیانە برامبر بەحکومەت بکا وتسکینی ئەو أژاوەی رواندزە بەباریکی مسالمەت وأشتیا ریک‌بخری بەلام داخەکەم کەی لەناو کوردکان ئەو عاطفەیە برامبر بەیکتری بووە کە لەبەسەرهاتیکی أوا گرنگا یارمەتی یکتر بدەن. لەهەمولایکەوە هەردار بەدار وتعقیباتی غرضکاری بووە) بەرغمی ئەوەی کەبارزانیەکان لەوختی خویا هیچ کومگیکیان بەشیخ محمود نکردوە. ئەویش لەو فرصتەدا گوی خوی لەقضیەی بارزان کەڕ کردبو وتولە بەتولەی لەگلا کردن.

اتصالی شیخ محمود لگل کومەلەدا

شیخ محمود شخصاً جنبەی تفاهمی لگل قاضی محمد وروسەکان کردبووە بواسطەی (شامە بورەکی) پیاوی کەشارەزای زمانی روسی بو دەرگای مخابراتی لگل روسەکانا خستبو سەرپشت. لە ١٩٤٥دا بەشدەت مخابراتی شیخ محمود بو بنای شورشیک لەشمالی عراقا لگل روسەکان لەجرایانا بو. بەلام هەردو تەرەف بەگیانی سیاسەتکارانە یکتریان تفرەئەدا. شیخ محمود بەو ناوەوە داوای اسلحە و قورخانەیکی زوری لەروسەکان اکرد بو مباشەرتکردنی بەبنای حرەکات لەکوردوستانی عراقا.

روسەکانیش ئەیانەویست شیخ محمود اثباتی صداقەت بکا. لەضدی حکومەتی عراق قیامیک وخوین‌ڕیژیک بکات انجا کومەگی اسلحەی پی‌بکەن بەناوی قاضی محمدو حرەکاتی ایرانەوە. انجا کە شیخ محمود بوی ثابت بو کەروسەکانی بو اخفال‌نابن و قاضی محمد وملا مصطفی مائلی پیشکەوتنی ئەم نابن. وخویشی حرەکات وأژاوەی

لەو وختەدا بو ناكرى. ناچارى بادانەوە بـو وخـوى بەانگليسـەوە هەلاوەسـيەوە. دەسـتى كـرد بەدعايـەكردن لـەضدى قـاضـى محمـد وتشـكيلاتەكەى. بـەو عبارەتـە دعايـەى لەضدى قاضى محمد اكرد (گا كردى كەر خواردى يعنى من رنجـم دا كـەچى قـاضـى محمد استفادەى لى كرد.

شيخ محمود هەروەكو بەحرەكاتى قاضى محمد مخالف بو لەضدى حرەكاتەكەى حمە رشيدخانيش بو.هەتا لە١٩٤١دا لەسقز حمە رشيدخان پى‌گـوتم كـە بواسطـەيكەوە لگـل شيخ محمودا اتصال بكەم كەئەوندە لەعليە حرەكاتى حمە رشيدخان نەبى گوايـا بـەدايمى درگاى مخابراتى لەضدى حمە رشيدخان لگل حاجى بابەشيخ ترجان وشيخ جلالى خانقـا وشيخ عبدالقادرى دوزخدەرە كردوتەوە كەميدان نەدەن حمە رشيدخان لەخطّە وفكرەيـا ناجح بى.

منيش بەحمە رشيدخانم گوت هيچ گونـە تشبسـاتيك بەشـيخ محمـود مكـە. چونكـە بەتشبسەكانت شيخ محمود تشجيع ئەبى واستمرار لەسەر ضديانەكەت ئەكا. اگەر بوت اكرى اظهارى اكراهيەت برامبر بەشيخ محمود بكە چونكە لەو وختەدا باشتر اسـتفادەى دوستى لى‌ئەكەى. چونكە ألى حفيـدان بـەصدق واخـلاص وەفـاوە كەسـيان نـاوى. هـەتا درگاى ضديەتيان لەرو نكەيەوە. ويانە لگل دوسـتەكانى ئـەو ريك‌بكـەوە دعايـەكانى بەبى قيمەت ئەمەنى‌تەوە. فعلاً حمە رشيدخان نقطـەى دوهەمى لەأموژگاريەكەم پسـند كرد وشيخ محمودى بەبى تأثير هيشتوە.

اجـا شـيخ محمـود استفادەى شـخصى لـەظروفو زەمـان كـرد جنبـەى زراعـەت وفلاحەتى بو خوى هلبژارد. ناحيەى بازيـان. قـرەداغ. سـورداش. شـارباژير. شـارەزورى بەتەواوى خستە ژير نفوذى خويەوە. وبو كوژاندنەوەى هيزى كوملـە وتـأثيراتى هاتنـە عراقى. بـەدوربى‌نى انگليـس شـيخ بابـەعلى حفيـدزادە لـەدورەى ارشـد العمر ونـورى سعيدا لە ١٩٤٦دا كرا بەوزيرى اقتصاد. بەلام داخەكەم وزيريەتى ئەو گنجـە تى‌گيشـتوە هەر ئەوندە دەوامى كرد هەتا حكومـەتى قاضى محمد لەناو هلگيرا. ومترسى حرەكـاتى كوملە لەعراقا نەما. اجا بەاشارەتى انگليس بابەعلى لـەوزارەت درهـاويژرا وبوئـەوەى كەلەو ظروفە نزيكانەدا داخلى وزارەت نەبى‌تەوە متهم كرا بـەوەى كـە ١-اغراضـى شخصى تعقيب اكات.-٢-انتسابى عشائرى ترجيح ادا بەسەر احوالاتى سـكونەتا-٣-

برامبر بەو اجانبانەی کە بەعقدی موقـەت لـەعراقا ایش ئەکـەن تحقـیرات وتعصیبـات نشان ادا.

هـەتا عمر نظمـی لــەوختیکی تشـیکلاتی وزاریـدا لەسـالی ۱۹۵۰دا اعـترافی بەومادانەی سرەوە کردوە. کەگوایا عبثی نصایح. هتا وصـی عراقـی لەشیخ بابـەعلی متأثر کردوە. لەتغیری سیاسەت وظروفا نەبی شیخ بابەعلی ناکریتەوە بەوزیر.. بـەلام فعلاً معالی بابە علی مسلکیکی بی طرفانە وشـریفانەی بـو شـخصی خوی اختیـار کـردوە. وهـەرچیکی هـەتا ئەوتأریخـە کردبـی لــەریگایکی زور عـاقلانــە وأرامیــەوە کردویەتی. حەزی بەنمایش وخو دەرخستنیکی دروزنانە نکـردوە. وشـیخ رئوفـی براشـی لەپاش نیابەتی ۹٤٤یـەوە جـداً طریقـەیکی مسـالمەت أمـیز وانصافکارانـەی اختیـار کردوە. ئەویش رەوی‌یەیکی شریفانە ومخلصانەی قەومی بـو خـوی انتخـاب کـردوە. وبـو اکثری معالجەی فکری وقومی لە اختلاط وأرایشی شیخ محـمـود خویـان بـەدورگرتوە. وبو أزمایشی عملیاتی رابوردوی شیخ حّدیکی فاصلیان بو خویان هەلبژارتووە.

عشائری پشدەر لەدەوری قاضی محمدا

للاین عشائرەکانی عراقەوە اتصـالاتی کلّـی لگـل قـاضـی محـمـدا دەسـت پی‌کـرا، بالخاصە عشیرەتی پـژدەری بـەاندازەیکی بـەرز داخلـی تفکراتـی قـاضـی محـمد بوبـون. وهەتا ئەو اغواتی خوارەوە بەروتبەی ناوزدیان امیدەوارکرابون.

بەلام هەروەکو لەبینی روس وشیخ محمود حیلەیکی فکـری هـەبو. لـەبینی قـاضـی محـمـد وپژدەریـەکانیش حیلـەیکی بـارز هـەبو کەهـەمو کـەس ایتوانـی بی‌خوی‌نی‌تــەوە پژدەریەکان بەمـناسبەتی ئەوەی کەلەسالی۹۲٤دا لەدیهاتی کلوی هەتا اگاتە (پاراستان (ونواوی (ودەشتی) وشیسلمان)و میرگان‌و‌ـو‌منطقـەی سویسـنایەتی وربـط وألانـی بایپرأغـا-املاکاتیکی زوریان خستبو ژیـر تصرفـاتی خویانـەوە بعضـاً بـەناوی خریـد وقباله وبعضـاً بەتأثیراتـی کوشتن. ولولەی تفنـگ هەتا لەدی (نەلاسی) کلوی خـدری بابکرأغای سلیم‌أغا پینج کـوری حـاجی احـمـد نـاوی کوشـت لەسـەر تمرد و اطاعـەت

نكردن. له۱۹۲۵دا حكومەتی ایران قسمیكی لەأغایانی پژدەری گرت ومقابل بەچند پارە وجزایك لەتارانەوە اذنی دانەوە. وپژدەریەكانیش لە ۱۹۲۷دا شەریكی زور مەردانەیان لە (منطقەی بیوران‌و قلمرەشە ودرماناوی) لگل حكومەتی ایرانا كرد [1] سلطان اصغر ناوی فرماندەیان بەاسیری گرت‌و بەكوشتاریكی فاحشی طرەفین سەردەشتیان بەحكومەتی ایران تخلیە كرد. وەهتا سلطان اصغر لگل ۳٦ نفری اسیرا بواسطەی شیخ محمودەوە تسلیم بەحكومەتی عراق كران. انجا حكومەتی ایران لسر تشبساتی كە بواسطەی عراقەوە پیكی هانی‌بو. املاكاتی ایرانیان ماعدای قلمرەشی وە وردە وبنەخلف لەأغایانی پشدەری كریوە بە ۱۹ هەزار لیرەی عثمانی. واحمد تقی- عمولەی- ئەو اتفاق وریك‌كەوتنە بو وا اعتقاد اكری كە احمد تقی‌ش لەو رهبر وممثلیەتەیا هەزار لیرەیك استفادەی كردبی هەرچند كەپشدەریەكان قصەی زورتر لەوخیانت الأمانەتەدا ئەكەن بلام احمد تقی هەرپی لە ٥۰۰ لیرە ئەنی كەئەمەش برامبر بەو رنج ومحاولەی وەكالەتەیدا شتیكی كەم بووە وحق الزحمە ئەو لقمەیە هەڵ‌ئەگری.

جا پشدەریەكان بەامیدی استردادی ئەو ملكانە بەناوی خذمت وفداكاری كوردوستانی أزادی قاضی محمد خویان ئەخستە لای قاضی محمد وبەدلیكی پر لەتعصب وچاویكی پر لەفرمیسكی نیشتمان‌پەرستی صلوات‌یان لەدیداری قاضی محمد وألای بەرزی كوردوستان ادا. بەلام قاضی محمد فلسفەی شیطەنەتی راستەقینەی پشدەریەكان تی‌گیشتبو كەغایەیان تنها ئەوەیە بەداری حكمی قاضی محمد پشتی عشائری كلوی وسویسنایەتی بشكینن. كالسابق ئەو عشائر ودیهاتانە بخەنەوە ژیر

---

[1] حسن بایز پاشاو همزاغا ناوانی منگور شەریكی باشیان بو پژدەریەكان كرد.

سیطرەت واستعماری بی وجدانیەوە. جا قاضی محمد مائلی ئەوە نەبو کەپشدەریەکان بچنە ایران بلکو ئەیەویست لەعراقدا ئەوانیش اقدام وحرەکاتیك بکەن.

وبواسطەی زیرو فرماندەی لشکری سەردەشت روتبەی فخری ئەو أغایانە تبلیغ کرا. بەلام پشدەریەکان نەیان‌أویست لداخلی عراقا هیچ أژاوەیك لەو وختەدا بنیەنەوە هەر بو سیوی سەردشت ورونەکەری) دارمی-بەپەروش ودل گەرم بون. جابەو مناسبتەوە هەتا نهایەت هردو طرف استفادەیان لەوجودی یکتر نکرد. بەلام لەو أخرەدا هیندی لەأغاواتە روتەلەکانیان هاتبونە سەر حرەکات وأژاوەیك لداخلی پشدرا.

ئەگەر لەو چندانە وضعیتی کومەلە تیك‌نچوایە. لەضدی حکومەتی پژدەرا اقداماتیکی عملیان اکرد ناوی ئەو أغا پشدەریانەی کەلەلاین قاضی محمدوە درەجەی دیمکراتیان پی‌بخشرابو

روتبە	ناوی أغا	ناوی دی	ملاحظات
پولکونیك	باپیری بابکری سلیم‌أغا	گردە سپیان	مع العلم بابکر أغا سەریە انگلیسەکان بو.
یات پولکونیك	شیخ محی‌الدین	صندولان	بو استفادە لەوملکانەیان. باپیری کوری
پولکونیك	محمودی حاجی رسول‌أغا	هیرو	کردبو بەقاضی محمد پەرست.
یات پولکونیك	سلیم حاجی رسول‌أغا	گرمکان	
پولکونیك	باپیری بابکری محمودأغا	نورەدین	رئیس قومیتەی پشدەر
یات پولکونیك	ابراهیم عباس‌أغا	بیکلو	
یات پولکونیك	عبدالله أغا حمەی رسول قادرأغا	کوخەلیز	
یات پولکونیك	خدری حمەی قادرأغا	کوخە لیز	

مایور	بایزی بابکری سلیم‌أغا	گردسپیان	
روتبــــــه	نـــــاوی أغـــــا		نـــــاوی دی
ملاحظات			
مایور	برایم حمدأغای برایم‌أغا	دیری	
مایور	کاکه مەری أمین‌أغا	گرد میتر	
مایور	برایم رشیدأغا	پیمالك	
مایور	بابکری حمه رشیدأغا	پیمالك	
کبتان	حەسوری کوری حجی أحمدأغای باپیرأغا	هلشو	
کبتان	باپیرأغای قرەنی‌أغا	بیشیر	
کبتان	کاکه مەری حماأغای برایم‌أغا	دیری	

خلاصه اراضی حکومەتی عراق بوبو بەملعبەیکی سیاسی قاضی ومرکزی مخالفاتی ایران روی‌کردبو عراق. وهەر فرده وکومەلەیك بەوینە نغمەیك خوی نشانی قاضی محمد ئەدا. بعضاً بەحقیقەتی قومیەت وهیندیك بەبونی تفنگ ودمانچەی برنەوەوە. وهیندی بەهیوای نائیل‌بونی دەرەجاتی کوردوستانی قاضی محمد. دەرگای مخابراتیان بو قاضی محمد خستبو سەرپشت. هەتا علی حسن‌أغای رئیسی منگوری‌زودی پیش شکستی دیمکرات بەهەمو معنایکەوە پیاوی قاضی محمد وکوملە بو. بەلام کەکومەلە نەما. بەبی‌مناسبەت لەسنگان شەری لگل بارزانیەکانا اکرد هەتا لەتموزی ۱۹٤٦دا حەمەی شیخ ئەلی سەرکار بەنمایندەی حفصەخان وشیخ قادری حفید-بەهەمراهی عبداللەخانی شهیدی هاته سەرا. لەسەرا ملاقاتی ملا مصطفی‌ی کرد وبەفکری سابلاغ وچاوپیکەوتنی قاضی محمد چو بو بوکان. بەلام لەبەرئەوەی کەلەعراقەوە بەقاصدی مخصوصاً لەحزبی پارت وشیخ لطیفەوە. مخابراتیکی دورودریژ درحق بەحەمەی شیخ عەلی بەحزبی بوکان‌و سابلاغ گیشتبو کەئەو شخصه بەچاوی جاسوس تماشا بکەن وتمثلیەکەی خالیە لە هەمو طریقەیکی انسانی وقومی. وئەو شخصه تمثیلی هیچ کسیك ناکا لەشیخەکان. جالبەر ئەو تقریرە پر شخصیەتە میدان ندرا کەأغای حەمەی شیخ علی بچی بو سابلاغ ومراسیمی نمایندەیەکەی پیکبی‌نی. تحت المراقبه تسلیم بەسەرزی عراق کرایەوە.

مهاجرینی کوردوستانی قاضی محمد لەعراقدا

انجا کەحکومەتی قاضی محمد تێکچو عراقیەکان هەریەکەیان بەفیلیك هاتنەوە عراق بعضاً محکوم وبعضاً بەبهانەیك رزگاریان کرا. مثلاً قانع کە لەنغدە معلمی مندالان بو. لەقلادزە لەلاین قائیمقام عبدالرحمن شەرف- مضبطەیکی بەناوی دی (دارەشمانە) بو کرایەوە کەئەو قانعە دوساڵە لەدی دارەشمانە توتنەوانە. وبو عثمان دانشیش-مضبطە کرایەوە کەدوساڵە ئەو شخصە کاتبی أغایك بووە لەمنطقەی پشدەرایەتیدا. عراقیەکان بەو تەرزە هەریەکەیان بەفیلیك هاتنەوە بو عراق. بەلام ئەو افسرانەی خوارەوە کەلەلاین حکومەتی قاضی محمدەوە خویان بەخاوەن درەجە وگوناە ئەزانی لەأقار حکومەتی ایرانا بعضاً بەماڵەوە وبعضاً بی ژنوماڵ هاتنە عراق. هیندیکیان لەدوای استقراری امنیەت گرانەوە بو ایران وبعضاً هەتا ئەو تأریخە هەر لعراق ماونەوە.

ناوی أشخاص	ریتەی وظیفە	لەکوی دائەنیشی	چی لی‌هات
١-سید محمدی حمیدی	مدیری روژنامەی کوردوستان	لای شیخ علاءالدین زینوی شیخی رواندز	
٢-دلشاد رسولی	معاونی وزارەتی معارف	کویسنجق	توبەی کرد
٣-ذبیحی	ممثلی سیاسی سقز	لای شیخ لطیفی حفیدزادە	مستعاراً کراوە بە میزا قادر
٤-ابراهیم نادر کرماشانی	رئیسی محاضراتی علمی	چو بو سوریە	
٥-هەژاری شاعر	شاعری ملی کوردوستان	چوبو سوریە بو تداوی سیل‌و لەتجوالا ماوەتەوە	
٧-هیمن	شاعری ملی کوردوستان	مجهول	
٨-عبد الرحمن امامی	معاونی شعبەی تحقیقات مهاباد	بغداد	
٩-محمدی مولود	افسری حرەکاتی	پشدەر قلادزە	

	سردەشت	لپاش مدەتیك گرایوه
١٠-خانانی أردەلانی	کبتان لەحرەکاتی سردەشت	تسلیم نفسی کرد. بەأسیری برا بو تاران لەدوای دوسال أزادکرا
١١-صدیقی حیدری	وزیری اقتصاد (لەقلادزە)	
١١-حمدی	مأموری اسلحەی مهاباد	لای شیخ لطیفه لەسلیمانی
١٢-ملا عبدالله حصار	معاونی حزبی بوکان	لای شیخ لطیفه لەسلیمانی
١٣-شیخ محسن	رئیسی حزبی بوکان	لای شیخ محمود
١٤-ملا سعیدی محسن	بازرەسی حزب	لای شیخ لطیف اقامەت اکا
١٥-میرزا ابراهیم	مفوضی تحقیقاتی زندان	گرایەوه بو سابلاغ
١٦-زیروی هەرکی	فرماندەی هیزی سەردشت	مدەتیك محکوم کرا وایستا لەناو عشیرەتی هرکیه
١٧-سید عبدالله سید طه	فرماندەی نغده	لەمنطقەی رواندز اقامەت اکا

بەلام احزابەکانی عراق هەتا نهایەت هیچ گونه یارمەتیکی ئەو اشخاصانەیان ندا. انکارناکری کەشیخ محمود وشیخ لطیف بۆ یارمەتی ونوای ئەو لیقەوماوانه بون بەقەلات وسدّیکی زور گەورە. و بەهەمو مقدەرتێکیانەوە امادەی یارمەتی ژیان وخوشی ئەو پناهیدانەبون.

هەتا لە ٢٧کانونی اولی١٩٥٠دا کەلەلاین جلال خالد متصرفی سلیمانیەوە شیخ لطیفی حفید بەتهمەتی یارمەتی شقی مشهور خلەپیزه گیرا وروانەی ناصریه کرا.

لەلاین رئیس الوزرا نوری سعیدەوە بواسطەی سیداحمدی برزنجی کاغذیکی شیوە انذار درا بەشیخ محمود. کەلازمە ئەو چتە وقاچاخانەی کەلەایرانەوە التجایان پی‌کردوی یا تسلیم بەحکومتیان بکەی ویا اذن‌یان بدەی کەلەلات نەمینن.

لەرغمی ئەوەی کە بابەعلی کوریشی موءیدبو بو دەرکرانی ئەو پناهیدانە بەلام شیخ محمود محافظەی ئەو لی‌قەوماوانەی کرد. هەتا نهایەت دەستبەرداریان نەبو. وبەعینی دەستوری رابوردو لەسەرپەرشتی ژیانیان دریغی نکرد. جا قضیەی تشکیلاتی قاضی محمد وأژاوە وبەسەرهاتی کوردوستانی ایران لەایلولی ٩٤١وە هەتا نهایتی ایلولی ٩٥٢ بەوپی‌یە دوایی هات کەبەعرضم‌گیاندن. بەلام لەرغمی ئەو هەمو دەرد وجفایەی کەکوردەکانی ایران وعراق وتورك لەریگای قومیدا چیشتویانە. بصورەتی قطعی روحیەی ملیەت وسەربەخویەتی‌یان دەستێ دەدە نەبووە. وبەم هەمو أزار و بی‌حرمتیەی کەدرحقیان کراوە لەهەدەفی قومی بازگشت نین. لەهەمو دەوروساتیکا چاوەروانی هەل‌وریکەوت ئەکەن کەپەلاماری دوژمنە خوی‌نیەکانیان بدەنەوە. سیأتی دەوری مصطفی کمال ورضا شاە شتیکی ئەوندە پیسی نشانی ئەو ملتە نازدار ونجیبەی کوردە داوە کەهەتا أخر هناسەی کور وکچیان ئەو بەسەرهاتە بی‌ناموسەی دکتاتوری‌یە فراموش نەکەن.

جەوری بی‌اندازەی استبدادی تورك گیشتوتە مرحلەیك هەتا زمانی کوردی کەزمانیکی مادرزادی ئەم قومەیە ولگل ورودی بەشەرا. بوتە راویژی حسّاسی هوزی کورد. لەو زمانە بەمیرات بەجی‌ماوەی چند هەزار سالانە محروم کراون. ئەوکسە جزا ادری کەبەوزمانە لەتورکیا قصە بکات وبعینی دەستوریش لەخاکی ایرانا تطبیقاتیکی سیاسیانە لەدەوری رضا شادا کرابو کەهەتا ایستا تأثیر وأثارەکەی لەدەوائری دەولەتی ایران پایەدارە. بو اثباتی تفرەقە ونظامی استبدادی ایرانیەکان ئەمەوی بەانواع وثائق ووسائل بدویم بەلام لەبەرئەوەی کە لەوە زیاتر لەشهامەتی خویندەوارە هەژارەکانی کورد زانابینم. کەلەوە بەتفصیل‌تر دەستبەری چاپکردنی ئەو بەسەرهاتەیان بن. جا ئەمەوی چاوپوشی لەهیندی وثائقی موضعی ومحلی ایران بکەم وتنها بەعبارەت وحقائقی خوارەوە کفایەت نشان بدەم. لە ٩٤١دا کەدەولەتی روس وانگلیس وامریکا احتلالی ایرانیان کرد. لەأستانەکانی ٣و٤و٥و ورمە.

سنه.كرماشان ئەو بيان‌نامەيە كەدرحق بەكوردەكان خرابو دائرەكانی دەولەتی دوزرايەوە.وينەی ترجمەكەی

نظر بەنهادی پيسی كورد وخيانەتكاری اثباتيەيان. راجع بەداواكردنی حقی أزادی خويان. پی‌ويستە لەهەمو لايكەوە جلەوگيری لەفكری سەربەخويەتی وانتشاری احساساتيان بكری. لەلاشەی هەر كورديك ئەو نخوشيە پيسەی قوميەتە احساس كرا ئەبی بەفوری ئەو شوينەيە ريشەكيش بكری. واحياناً لەمنطقەی نفوذی هەرفرماندەيك ئەو نخوشيە انتشار بكات. ئەو فرماندەيە برامبر بەو بەسەرهاتە خوی بەتيرەبارانی شاهنشاهی ئەبی‌نی.

رئيسی ستادی أرتشی كل شاهنشاهی

وغيری ئەم رسمياتە أشكرايە تعدايكی زور ظالمانەی‌تريان لەپيش قضيەی شهريوەر لەكوردەكان كردوە.

ايرانيەكان بو مبايعەی اسلحە ابراهيم ارفع يان-نارد بو برلين. لگل كارخانەی (كردوب) كەوتە مذاكرەی خريدی اسلحە. بەلام لەبەر سعری ناموافق لگل كارخانەی (شكودا) ريك كەوتن. كەمقابل بەخريدی اسلحەی جنگ گنم بدەن بەالمانيا. چونكە لەو وختەدا چيكوسلوفاكيا لەلاين المانياوە احتلال كرابو. فابريقە شكودا بچنگ المانيەكانەوە بو. انجا لەهەمو منطقەی كوردنشينی ايرانا نانی گەنم خواردن منع كرا. لەپيش حاصلات ودرەوا. بەاندازەيكی فضلە لەحاصلات مزرعەی گنمی فلاحەكان تخمين اكرا. ئەبوايە بەكاملی ئەو موجودە گنمەيان تسليمی بەدائرەی مخصوصی دەولەتی بكردايە مقابل بەنرخيكی فاحش. لەغيراز نانی جو وگال وزرات. بەقراری قطعی نانی گەنم بو كوردەكان قاچاغ بو. جا سيّاتی دەوری رضا شاە بەهەزاران لكی لەوەپيستر دوايی هاتوە.

وتەرزی بی نظامی دەوری محمد رضای پهلوی ديسان زور لەدەوری گزشتە متأثر تر بی‌فەرتر ئەجوليتەوە. نمونەيك لەأدابی بی نظامی دەولەتی ايران ئەوەيە كە لەخوارەوە بعرض اگەيندری. كەئەم مخابراتەيان بەتەواوی اثباتی ئەكا. كەتطبيقاتی قانونی واصولی حكومەتی مطلقا لناو حكومەتی ايرانا بەانجام ناگيندری. هەتا ايستا ئەو حكومەتە زلە هەر بەتەرزی عشائری ودرەبەگيەتی اژی طريقەی رەن وبارمتەی حيات-تفضيل ادەن بەسەرهەمو وقايەيكی شهرت وعاطفەی نهضەت وانسانی.

لەرغمی ئەو هەمو بەسەرهاتە دەوراری سیاسی ومدنیەتەدا. هەروکو ۲۰۰ سال پیش امرو بەنظامی بربریەت وبارمتەگری ئەژین. لەموپیش عرضم کردن کەلە۱۹٤۸/٤/۲۷دا لەمنطقەی بانە لەلاین مفرزەیکی ایرانیەوە شش نفسی عائلەم لگل بابە شیخ ناوی هنگەژالی لەحدودی دی هنگەژالی بانە اسیر کران. ولەلاین حکومەتی عراقەوە قائیمقامی هلبجە رشید صدقی مأذون کرا کەبەصفەتی قومیسری حدود درگای مخابرات لگل سلطاتی بانەدا بکاتەوە بو استردادیان. ئەو دو نوسراوەی سەرهنگی بانە لەمقابل دو احتجاجی قائیمقامی هلبجە رشید صدقیە. کە لەفارسیەوە بو کوردی ترجمە کراوە.

أغای قائیمقامی هلبجە ومرزبانی دەولەتی علیەی پادشاهی عراق

لەدوای مراسمی احترام عطفنامەی ژمارە ۷۸۱ وروژی ۱۹٤۸/۵/۱تان دائر بەاستردادی خانوادەی میرزا محمدأمین. بەهوی موافقەتنکردنی مأمورینی عراقی لگل مأمورینی دەولەتی شاهنشاهیدا بو هیچ گونە راپەراندنی کارو فرمانیك.

هەروەکو کە لەوختی خویا بەژمارە ۵۰۰ و ۱۳۲۷/۲/۱۳دا عرضی أغای مدیری پنجوین کراوە. کەتاقمیك لەاشراری اتباعی حمە رشیدخان لەشەوی ۱۳۲۷/۲/۱۳دا هجومیان کردوتە سەر مخفری بیاندرەی سقز. پاسەوان محمدأمین ناویان کوشتوە و۳سی نفری کەشیان بریندار کردوە. وکچی فقی محمودی بیاندرەیان بەحجّەتی مارەبڕانی ابراهیمبگی برای حمە رشیدخان لگل محمد صدیقی برای کچەکە. وشش تفنگی حکومەتی ودو اسپ ومقداریکی زور لەکەلوپەلی أوایی هلگرتوە وهاتونەتەوە بو عراق. وغیری ئەوەش أغای میرزا محمدامین لەخاکی شاهنشاهیدا دارای سابقەیکی زورە. بناءً علیە بو استردادی اسلحە واموال ومسببینی فاعلی ئەو حرکاتە لەمقابل استردادی عائلەی میرزا محمدامین. ایمە أمادەی تبادل واستردادین. تکایە کەبو ئەو جهتە اقداماتی فوری بأنجام بگەینن. با تجدیدی احترام هادوی

ژمارە ۷۸۹ مرزبانی دەولەتی
شاهنشاهی
روژ ۳۲۷/۳/۵ لەبانە
سرهنگ

ژماره ۳٤٦۷

روژ ۳۲۷/٦/۳

جنابی أغای قائیمقامی حلبچه مزربانی دولت علیەی پادشاهی عراق

لپاش تقدیم مراسمی فائقه نامەی ژماره ۱۲۹۰ وروژی ۹٤۸/۸/۱۳ تان بو تحویلی خانوادەی میرزا محمدامین لگل مقاماتی بەرزا اتصالم کردوه جواباً وام امر پیکراوه. هەتا خانوادەی فقی محمود لگل ٦ قبضه تفنگ ودو اسپ وقاتلی محمدأمین ناوی پاسەوان لگل اساسیەیی کە لەأوایی بەتالان براوه تسلیمی بەایمە نکریتەوه. خانوادەی میرزا محمدأمین تحویلی حکومەتی عراق نادریتەوه. جابو ئەوجهته تا زوتر خاتمه بەموضوعی باسکراو بدەن باشتره.

هادونی

رئیس مزرەبانی وپادەگانی بانه سرهنگ

جا بسەرهاتی کوردوستانی ایران. وکردەوەی روسەکان برامبر بەمقتضای سیاسی خویان. ورەویەی بی‌نظامی خائنانەی ایرانیەکانیش- لەهەمو نقاطیکی احساسیەوه ئەوەبو کەبعرضم‌گیاندن. ولەمولا باسی ئەو تشکیلات وکوردوستانه ئەکەین کەلە ۹۱۸وه انگلیس لەسلیمانیه بو شیخ محمودی دروست کرد وهەتا امرو بوته موردی بهانه وسەرزەنشتی شیخ محمود-برامبر بەرانگرتنی تەرز ورەوتەکەی. ئەو کتیبه لەوثائقی خوارەوه وەرگیراوه-

۱-لەمشاهداتی شخصی واشتراکی هیندی اموری فعلی هەتا ۹٥۲

۲-مخابراتی بینی ستادی لشکری قاضی محمد لگل فرماندەکان وستادی کلدا.

۳-جرائدی أسیاه گروه اطلاعات- صدای مردم-ایرانی ما-خواندینها-لە ۹٤٥هەتا ۹٤۷

٤-مجلەی أرتشی ایران-نخشەهای أرتش ۹٤٦

٥-گزارشاتی سالیانەی پاریس لە ۹٤٤وه هەتا ۹٤٦

٦-أرتشی ایران ازکوههای باختر ۹٤۲

۷-روژنامەی کوردوستان لەژماره ۱-وه هەتا ۱۱۲

۸-مذکراتی هتلر ۱۹٤۸-مطبعة الاعتماد-د.تقی‌الدین هلال ۹٤۸

٩-مقدرات العراق السياسية ١٩٢٥
١٠-قضية العراق-بلو جو شيركو ٩٣٢
١١-تكوين العراق ١٩٣٥
١٢-خلاصەی قضیەی کورد لەعصبت الامم ١٩٣٤
١٣-مذكراتی موسبیل ٩٤٩
١٤-اوروپا الحديثة ١٩٣٥
١٥-كوردو كوردستان واماراتی كورد ٩٤٥-٩٣١
١٦-مذكرات القادری ١٩٢٣
١٧-المصور ٩٤٩
١٨-لەمختلفی جرائد ومطبوعاتی عالەمیوە استنباط كراوە. بە علاوەی هیندی استفساری وقائعی كەلەاشخاصی ذوی خبرة وەرگیراوە. وبەتأیدەوە قبولمان كردوە.
١٩حقائق التأريخ فی الحرب الآوروبية العمومية ١٩٢٧
٢٠-مذكراتی لورانس ١٩٥٠
٢١-مذاكراتی رضا شا
٢٢-أزمهابادی خونین تا كرانهایی أرس چاپی تهران ١٣٢٨ أزەری
٢٣-شیخ محمود وكوردوستانی سلیمانی اسراری بارزانیها

ئەو کتێب و بڵاوکراوانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری لە ساڵی ١٩٩٩ داچاپی کردوون و هاوکاری کردوون

ژ	ناوی کتێب	ناوی خاوەن کتێب	جۆری کتێب	جۆری چاپ
١	سێدارەکانی بەهەشت	قوبادی جەلی زادە	هۆنراوە	چاپکردن
٢	کورژنی خوێن	غەفور ساڵح	ڕۆمان	چاپکردن
٣	مەرگی سوشاب	عەلی کەریم	شانۆیی	چاپکردن
٤	بەسەرهاتی کەڵەپیاوێك	وەرگێڕانی حسین عوسمان نێرگزەجاری	ڕۆمان	چاپکردن
٥	مێژووی هۆزی جاف	حەسەن فەهمی جاف	مێژوویی	چاپکردن
٦	ژوورەکەی دەلیا	ئاکۆ کەریم مەعروف	کورتە چیرۆك	چاپکردن
٧	سەرەتایەکی زمان ناسی	میدیا	زمانەوانی	چاپکردن
٨	بیبلۆگرافیای کورد وکوردستان	ئەکرەم قەرەداخی	ڕۆژنامەگەری	چاپکردن
٩	کورد	و . د. عیزەدین مستەفا رەسول	مێژوویی	چاپکردن
١٠	نامیلکەی چالاکیەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری بۆ ساڵی ١٩٩٩	ئامادەکردنی فەرید زامدار	ڕۆژنامەگەری	چاپکردن
١١	حەپسەخانی نەقیب	پەخشان جەلال حەفید	مێژوویی	چاپکردن
١٢	وتنەوەی بیرکاری پۆلی یەکەم و دووەمی سەرەتایی	عەلی ئەحمەد	زانستی پەروەردەیی	چاپکردن
١٣	ئینسکلۆپیدیای کیمیا	جەمال عەبدول	زانستی	چاپکردن
١٤	کورتەجوگرافیای کوردستان	کەریم زەند	جوگرافیا	چاپکردن
١٥	دەفرە فڕیوەکان چین لەکوێوە هاتوون	ساڵح محەمەد	زانستی	چاپکردن
١٦	مردووەکان بنێژن	و.یاسین بەرزنجی	شانۆگەری	چاپکردن
١٧	میرزا مارف	ئومێد ئاشنا	ژیان و بەرهەمەکانی	چاپکردن
١٨	هاواری دڵ	بوار نورەدین	مەزهەری خالقی	چاپکردن
١٩	بابەتەکانی پەروەردەی نوێ	فواد قەرەداخی	پەروەردەیی	هاوکاری
٢٠	وێنەکەی خوشکت	ڕۆوف حسن	کورتە چیرۆك	چاپ کردن
٢١	کلوە بەفرەکانی خۆر	هوشیار بەرزنجی	هۆنراوە	یارمەتی
٢٢	گوناهەکانی بەفرو سێبەر	محەمەد کاکە ڕەش	هۆنراوە	چاپ کردن
٢٣	گوێرایەڵی بۆ	و. حەسەن عبدالکریم	چیرۆکی مندالان	چاپ کردن

ژ	ناوی کتێب	ناوی خاوەن کتێب	جۆری کتێب	جۆری چاپ
	ئامۆژگاریەکانی دایەو بابە	خانەی منداڵان ب.گ.ڕۆشنبیری و هونەر		
٢٤	گوێ درێژ و پاشا	و.لەتیف هەڵمەت خانەی منداڵان ب.گ.ڕۆشنبیری و هونەر	چیرۆکی منداڵان	چاپ کردن
٢٥	جوان وچۆلەکەکان	و.نوری سەعید قادر خانەی منداڵان ب.گ.ڕۆشنبیری و هونەر	چیرۆکی‌منداڵان	چاپ کردن
٢٦	گێژاوی پۆڵەندە	و.بورهان قانع	مێژوویی	چاپکردن
٢٧	گۆڤاری دایەلۆك	ژمارە(٤) ی گۆڤار	ڕۆژنامەنەری	هاوکاری
٢٨	گۆڤاری شانۆ	ژمارە(٩) ی گۆڤار	ڕۆژنامەنەری	هاوکاری
٢٩	گۆڤاری ئاران	گۆڤار	ڕۆژنامەنەری	هاوکاری
٣٠	دیاریەك بۆ یادی سەدویەك ساڵەی ڕۆژنامەگەری کورد	ئامادەکردنی ئومێد ئاشنا	ڕۆژنامەنەری	هاوکاری
٣١	کۆمەڵزانی و کورد	فۆاد گاهر صادق	کۆمەلأیەتی	چاپکردن
٣٢	باخچە ڕەژووەکانی حەقیقەت	شازین هێرش	هۆنراوە	چاپکردن
٣٣	ئاوییەر	صدیق بۆرەکەیی	هۆنراوە	چاپکردن
٣٤	هەناسەیەك لە تەنهاییدا	بەناز کوێستانی	پەخشان	چاپکردن
٣٥	دیوانی ڕەمزی مەلا مارف	ڕەمزی مەلا مارف	هۆنراوە	چاپکردن
٣٦	حەپسەخانی نەقیب لە ئاوێنەی مێژوودا	ڕۆوف عیمان	مێژوویی	چاپکردن
٣٧	چارە نووس	صابرگرد عازەبانی	ڕۆمان	چاپکردن
٣٨	مدن کوردیە قدیمە	مەلا جەمیل ڕۆژ بەیانی	مێژوویی	چاپکردن
٣٩	خۆزگەکانی بەرد هەڵکەنێك	ئا : جمال عارف امین ب . ڕۆشنبیری وهونەر	چیرۆکی منالأن	چاپکردن

ئەوکتێب و بڵاوکراوانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری لە ساڵی ٢٠٠٠ دا چاپی کردوون و هاوکاری کردوون

ژ	ناوی کتێب	ناوی خاوەن کتێب	جۆری کتێب	جۆری چاپ
١	منالٌ و شیعر	محمد کەساس	هۆنراوە	چاپکردن
٢	ڕۆژنامەگەری	و . مجید صالح	ڕۆژنامەگەری	چاپکردن
٣	ئافرەت لەمۆسیقاو گۆرانی کوردیدا	سەردار خدر حسین	کۆمەلأیەتی	چاپکردن
٤	ئۆزدەمیروکورد	ئەحمەد باوەر	مێژوویی	چاپکردن

٥	دەچڵ نێرگز	محمد رحيم رمچان	چیرۆکی منالان	چاپکردن
٦	مێژووی کتێبخانەکانی سلێمانی	مارف ناسراو	مێژوویی	چاپکردن
٧	شایەت	و ، ئاشتی عوسمان دانش	شانۆیی	چاپکردن
٨	هەقتەبزانی	و . شێرزاد حسن	رۆژنامەگەری	چاپکردن
٩	چەند گیروگرفت ودیمەنێکی دەروونی	و . جلال خلف ژاڵەیی	زانستی	چاپکردن
١٠	فەرهەنگی زەوی زانی وێنەدار	کمال جلال غريب	فەرهەنگی زانستی	چاپکردن
١١	لەبازنەی شانۆدا	عەلی کەریم	شانۆیی	چاپکردن
١٢	بووژاندنەوەی رۆشنبیری ونەتەوەیی‌ی‌کورد	و . صديق صالح	مێژوویی	چاپکردن
١٣	چەند بابەتێك دەربارەی کەلتووری نەتەوەی کورد	سەلام مەنمی	کەلتوری	چاپکردن
١٤	مەرگی وەنەوشە	یاسین قادر بەرزنجی	چیرۆکی رۆژنامەنووسی	هاوکاری
١٥	زوبدەی عەقیدە	مەولەوی	شیعر	چاپکردن
١٦	گۆڤاری شەهید	بنکەی شەهید رێباز	گۆڤار	هاوکاری
١٧	گۆڤاری پەلکە زێرینە	بنکەی ئەدەبی منالان	گۆڤاری منالان	هاوکاری
١٨	گۆڤاری دیلانێ	منالیاریزی بەریتانی	گۆڤاری منالان	هاوکاری
١٩	خونچە گوڵ	عوسمان هەورامی	شیعری مندالان	چاپکردن
٢٠	سەمای لاولاو	ئەژی گۆران	هۆنراوە	چاپکردن
٢١	گۆرستانی ئەپیکۆرۆس	هاشم سەراج	هۆنراوە	چاپکردن
٢٢	ماچی باران و خاك سروەو پەیامی کوردایەتی	ئەحمەد هیرانی	هۆنراوە	چاپکردن
٢٣	شۆرشی ئاگری داغ	کاوە بەیات	مێژوویی	چاپکردن
٢٤	ورچی میهرەبان	حسەین ی نەجاتی	چیرۆکی منالان	چاپکردن
٢٥	رێبەندان	تەها ئەحمەد رەسووڵ	رۆمان	چاپکردن
٢٦	قوتابیەکی تەمەڵ	سۆران حەمەد	چیرۆکی منالان	چاپکردن
٢٧	جولەکەکانی کوردستان	ئەحمەد باوەر	کۆمەلایەتی	چاپکردن
٢٨	عندما تتكلم الارقام	الشيخ عطا الطالباني	سیاسی	چاپکردن
٢٩	نەخۆشییە دەروونییەکان و دەروون لەشییەکان (سایکۆسۆماتی) یەکان	محەمەد کەریم شەیدا	زانستی	چاپکردن

٣٠	هۆنراوەو چیرۆكی فولكلۆریی كوردەواری	محەمەد حەمە صالح تۆفیق	فولكلۆری	چاپكردن
٣١	رؤي كردية بكلمات عربية	ستران عبدالله	سیاسی	چاپكردن
٣٢	ئەجلیكا	و.جەمال جامی	كورتە چیرۆك	چاپكردن
٣٣	قەفەزی زێرین	و. یاسین قادر بەرزنجی	چیرۆكی منالآن	چاپكردن
٣٤	میهرەجانی مەولەوی	وەزارەتی رۆشنبیری	بابەتەكانی میهرەجان	چاپكردن
٣٥	دەروێشەكان بەدوای راستی‌دا دەگەڕێن	و. مەحمود مەلا عزەت	شانۆگەری	چاپكردن
٣٦	شتە سەیرەكان	و. نوری سەعید قادر	چیرۆكی منداڵان	چاپكردن
٣٧	گۆڤاری هەزارمێرد	وەزارەتی رۆشنبیری	شوێنەوار	چاپكردن
٣٨	پەیامبەرو كڵاو	و. خەبات عمر	شانۆگەری	چاپكردن
٣٩	گۆڤاری ئاران		گۆڤار	هاوكاری
٤٠	رۆژنامەی بەدرخان		رۆژنامە	هاوكاری
٤١	گریانی گوڵە غەریبەكانی دۆزەخ	جوان هیدایەت فارس	كورتە چیرۆك	چاپكردن

ئەوكتێب و بڵاوكراوانەی وەزارەتی رۆشنبیری لە ساڵی ٢٠٠١ دا چاپی كردوون و هاوكاری كردوون

ژ	ناوی كتێب	ناوی خاوەن كتێب	جۆری كتێب	جۆری چاپ
١	گـوڵفـرۆش	جەزا عەلی ئەمین	چیرۆكی منالآن	چاپكردن
٢	بنەما تیۆرییەكانی جوگرافیای عەسكەری كوردستانی باشوور	خـەبات عـەبدوڵا	جوگرافیای عەسكەری	چـاپـكـردن
٣	كاریگەری كەلتوری ئەوان لەسەر كورد	عەتا قەرەداغی	لێكۆڵینەوە	چاپكردن
٤	سێ رۆژنامەی سەردەمی شێخی نەمر	ئا. رەفیق سالح	رۆژنامەگەری	چاپكردن
٥	رابەری رۆژنامەگەری نهێنی كوردی	نەوزاد عەلی ئەحمەد	رۆنامەگەری	چاپكردن
٦	پلاتۆنۆڤە شێت	و. هیمدادی حسین	شانۆگەری	چاپكردن
٧	كوردی توركیا	و. جەلال تەقی	مێژوو	چاپكردن

ئەم بەرهەمەی میرزا مەنگوڕی

بایەخی بەرهەمەکە هەرلەوەدا نییە کەچەند لایەڕەیەکی شاردراوەی مێژووی سەردەمێکی زێڕین لەژیانی سیاسیی کوردو دەسەڵاتی خۆماڵیی جەمهوریەتی کوردستانە کەمیرزا مەنگوڕی تۆماری کردو نەیهێشت وەك زۆرێتر لەو بیرەوەریی و زانیاریانە بکەونە ناو بازنەی لەبیرچوونەوەوە، بەڵکو گرنگتر لەوانە ئەوەیە کەوا میرزا هەروا بەڕاگوزاریی رووداوەکانی تۆمار نەکردووە، هەروا روخساری کۆمەڵگەکەو گۆڕانە روکەشەکانی نەبینیوە، بەڵکو باسە گرنگەکانی ناوەڕۆکی گۆڕان و ناکۆکییەکانی کۆمەڵی کوردەواریی و دەزگاکانی کۆمار و رەفتاری نائاسایی هەندێ ناوەندی دەسەڵاتی بەسەرکردۆتەوە، ئەو لایەنانەی خستۆتە بەر رووناکیی کەمەگەر هەر لێکۆڵەر بایەخەکانیان بزانێت.

لە بڵاوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری

نرخی (١٠١) دینارە